

www.libtool.com.cn

Nelk 2428.7

Harvard College Library

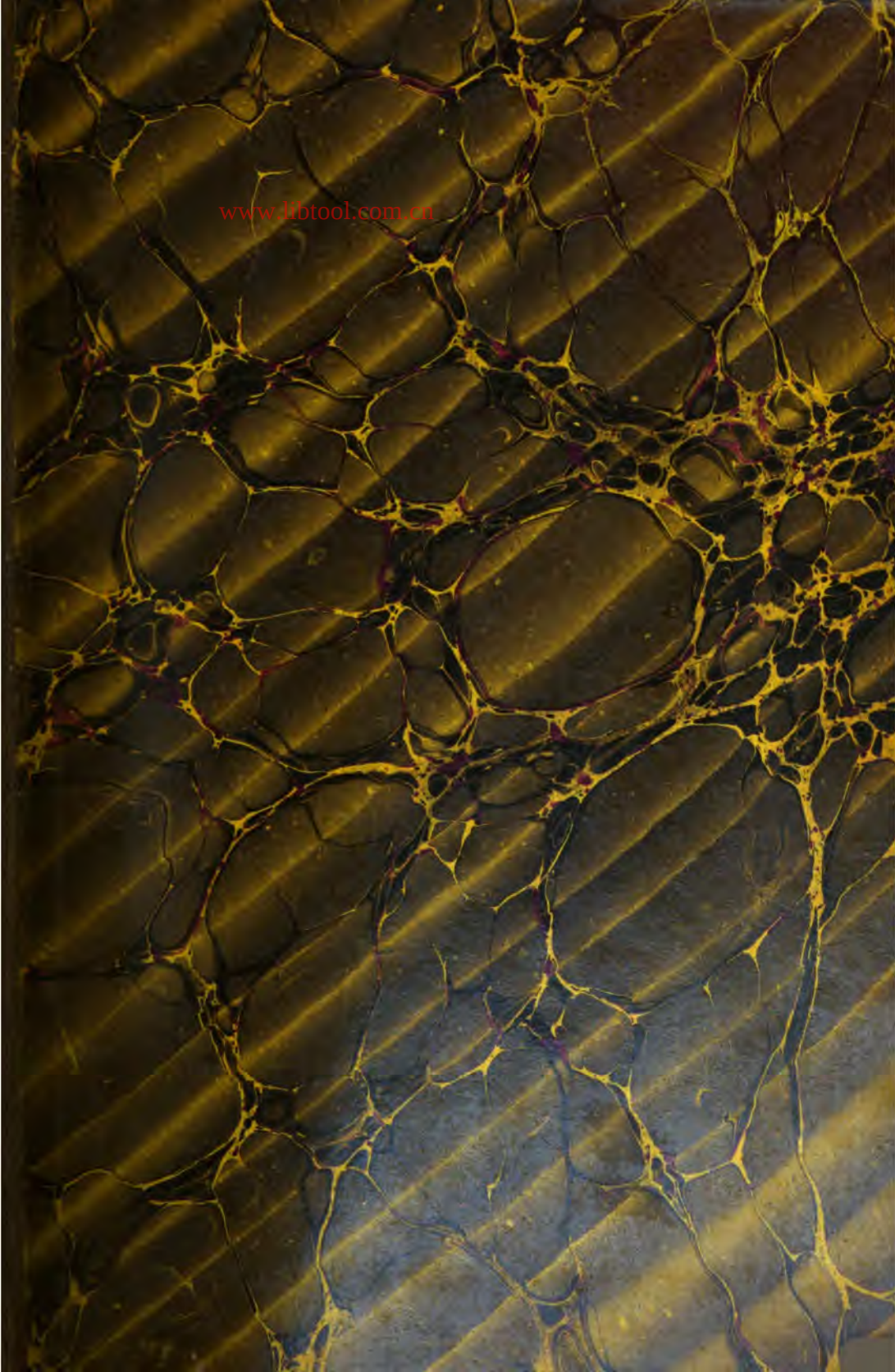

DUTCH HISTORY

JOHN LOTHROP MOTLEY
MEMORIAL COLLECTION

FROM AN ANONYMOUS GIFT

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

DE OMWENTELING VAN 1813.

www.libtool.com.cn

DE OMWENTELING VAN 1813.

www.libtool.com.cn

BIJDRAGEN

TOT DE

GESCHIEDENIS DER REVOLUTIE,

MET

inleiding en aantekeningen,

UITGEGEVEN DOOR

T H E O D. J O R I S S E N,

Hoogleeraar te Amsterdam.

Eerste deel: Inleiding.

GRONINGEN. — J. B. WOLTERS.

1 8 6 7.

ku 2428.7

www.libtool.com.cn

Harvard Law Library

Motley Collection

July 24 1908

INLEIDING.

Les longues préfaces sont si peu du goût de la plupart des lecteurs, qu'en donnant trop d'étendue à celle-ci, ce serait peut-être le moyen de leur faire reformer le livre dès la première page. Cependant, comme j'ai été de m'écarter dans le corps de l'ouvrage, il me restait encore plusieurs réflexions que je réservais pour la préface. Mais pensant que ce n'est point là où l'on aime à les trouver, je me suis déterminé à borner ce que j'avais à dire aux choses dont il est essentiellement nécessaire d'avertir les lecteurs.....

Pour que nos connaissances soient accompagnées de quelque certitude, il faut douter de ce qui est douteux.

DE BRAUFORT.

Toen ik voor bijna drie jaar de uitgave aanving, die ik thans, nadat drie stukken dezer Bijdragen verschenen zijn, staak, was het mijn doel door de mededeeling van onuitgegeven bescheiden den grond te leggen voor eene geschiedenis der omwenteling van 1813, die een weinig nader aan de waarheid zou komen dan de traditioneele voorstelling. Reeds de meest oppervlakkige inzage der bekende bronnen leidde tot de overtuiging, dat een nauwkeurige kennis der

gebeurtenissen van de Novembermaand niet uit hen te verkrijgen is. Nieuwe, tot dusver onbekende bescheiden en mededeelingen van tijdgenooten waren onmisbaar, zoo er licht in de duisternis zou opgaan. Er waren zoo vele vragen onbeantwoord gebleven, zoo vele teedere punten ter nauwernood aangestipt, zoo niet geheel over 't hoofd gezien; de leemte in de verhalen was somtijds zoo in 't oog springende, het moedwillig voorbijgaan dikwerf zoo slecht door de kunst verborgen, dat het geoorloofd scheen onvoldaan zich van de overlevering af te wenden. En dit geschiedde en kon geschieden, zonder den arbeid gering te schatten van hen, die nog onder den frischen indruk der gebeurtenissen zelve hun loop ons hadden opgeteekend en van de merkwaardige jaren, die zij hadden beleefd, de hoofdfacten bewaard. Wanneer toch een tijdgenoot zoo goed hij kan verhaalt wat hij gezien, bijgewoond of van anderen vernomen heeft, heeft hij recht op den dank van allen, die in zijn onderwerp belang stellen. De heeren Bosscha, Konynenburg en Chad hadden daarom, naar ik meen, niet verdiend, dat de verdienstelijke uitgever van de Brieven en Gedenkschriften van G. K. van Hogendorp hen met het minachtend woord afscheept: „van de indigste werken van H. Bosscha, Konynenburg en andere schrijvers van later jaren gewaag ik niet; de door hen medegedeelde documenten zijn aan de hoeken der straat of aan dagbladen ontleend.”

Het boek van Konynenburg verdient het epitheton indigest, maar Chad en Bosscha zeker niet. Doch al trof het verwijt hen allen, wat zou het bewijzen? Is daarmede iets beslist over de wetenschappelijke waarde hunner berichten?

„De door hen medegedeelde documenten zijn aan de hoeken der straat of aan dagbladen ontleend.” Ik begrijp niet, welke gevolgtrekking hieruit te maken is. Zijn dan officiële bescheiden, proclamatiën, rapporten enz. voor de historie van geen waarde meer, en zal de historicus voortaan dergelijke zaken als onbruikbaar moeten op zijde schuiven? Dat toch Bosscha, Chad en Konynenburg — de schrijver heeft toch zeker vooral op deze drie het oog — nog iets meer hebben gedaan, dan documenten aan de hoeken der straat of aan de dagbladen te ontleenen, weet toch de heer F. van Hogendorp, naar ik berekenen kan, maar al te wel. Beter dan iemand zal de zoon van Gijsbert Karel het ons misschien kunnen vertellen, van wien der Haagsche heeren de secretaris der Britsche Ambassade zijne inlichtingen heeft ontvangen; en wie hunner, door sympathie voor Chads persoon of arbeid, is bewogen tot de mededeeling aan den vreemdeling van de merkwaardige akte in den morgen van den 17^{den} November gearresteerd. Dat Bosscha en Konynenburg, die evenmin als Chad een rol in de Novembermaand hadden gespeeld, voor het mededeelen van minder bekende bescheiden de ondersteuning van anderen behoeften, die gelukkiger waren dan zij, spreekt wel van zelf. Het is ook een bekende zaak sinds jaren, dat die ondersteuning aan Bosscha niet ontbroken heeft. De geheele portefeuille met stukken, door den oud-hoogleraar Bosscha in 1863 aan het Rijksarchief ten geschenke gegeven, is ook aan den heer van Hogendorp bekend geweest. Een man, die van zooveel voortlichting gevraagd en verkregen had, die daarvan gebruik gemaakt heeft tot het schrijven van een in vele opzichten zoo goed boek als de Ge-

schiedenis der Staatsomwenteling, had toch wel een ernstiger woord als bewijs van waardeering verdiend. Dat Bosscha, vooral in zijn Aanhangsel, gelijk ik meen aangetoond te hebben, er wel eens met de muts naar wierp, zoo als men zegt, vindt zijn verklaring in den onwil der tijdgenooten om de waarheid te hooren. De arbeid verdroot hem, om de onaangenaamheden, die hij er van ondervond. De Hoogleeraar aan het Athenaeum Illustre in de hoofdstad kon van den minister van der Hoop niet zeggen, wat de jongste zijner opvolgers zich tot plicht rekent niet te verzwijgen. Doch juist de moeielijkheid zijner positie doet zijn eerlijkheid hooger waardeeren; en de man, die niet tot goedkeuren te bewegen was van wat hij afkeuringswaardig achtte, had meer erkenning en waardeering mogen verwachten van den eenig overgebleven zoon van 't hoofd van 't Algemeen Bestuur.

Konynenburg, Hoogleeraar aan het Seminarium der Remonstranten, verrijkte de literatuur over de onwenteling met zijn bekend Gedenkboek der Nederlandsche Unie. Verre van mij met dat boek te dweepen: het is in waarheid indigest. Het is een warboel, een ordeloos opeenhoopen van gebeurtenissen, waarbij het verband der feiten, door Bosscha zoo goed in 't oog gehouden, geheel verloren gaat. Doch ondanks al de groote gebreken, is dit boek in sommige opzichten zeer bruikbaar. Konynenburgs geschrift bevat een schat van bijzonderheden, die nergens elders voorkomen; bijzonderheden omtrent personen, door henzelve hem medegedeeld, en wier opteekening te meer waarde heeft, omdat zelfs de herinnering er aan bij kinderen en kindskinderen is verloren gegaan. Konynenburg

heeft mededeelingen ontvangen van een aantal ondergeschikte voorvallen, die wij niet meer zouden kunnen weten, wanneer hij ze niet had opgenomen. Even weinig als de beide anderen heeft hij zich tevreden gesteld met dagbladen te excerpeeren of aangeplakte proclamatiën over te schrijven. Ampts memorie is door hem gebruikt. Ik heb brieven, door hem geschreven of aan hem gericht, in handen gehad, die bewijzen, dat hij zijn taak ernstiger heeft opgevat, dan zelfs de tijdgenooten vermoedden. Ook uit dezen chaos van details, verward en ordeloos dooreen geworpen, is menige bijzonderheid vooral voor de buiten Holland gelegen provinciën op te garen, die de aanstaande geschiedschrijver van 1813 niet zal mogen verwaarloozen.

De werken van Bosscha, Chad en Konynenburg 1) zijn, wanneer men let op de moeite, die zij deden om de waarheid te vernemen, en het tijdstip, waarin zij schreven, zoo nabij de voorvallen zelve, die zij vermeldden, zeer verdienstelijk. Over menige periode onzer geschiedenis zouden wij hartelijk wenschen, drie zulke werken te bezitten.

Doch al sla ik de verdiensten dezer drie geschriften over 1813 hooger aan dan hun jongste beoordeelaar, de vele gebreken zal ik niet ontkennen. Die gebreken zijn niet bloot in den vorm gelegen, maar hoofdzakelijk in hetgeen zij verzwegen. En het kon niet anders. Wat Guizot in zijn biografie van Sir

1) Zelfs Lastdrager, die met een meer praktisch doel, tot Nut van 't Algemeen, schreef, heeft omtrent het gebeurde in den Haag de ondersteuning genoten van een man, die in de omwenteling aldaar een zeer actieve rol heeft vervuld.

Robert Peel schreef: „il est difficile de parler des morts, même des meilleurs, en présence des sentiments, qui éclatent autour de leur cercueil”, geldt van alle historische dooden, toestanden zoowel als personen. De tijdgenoot kan dikwijls de waarheid niet zeggen, omdat hij haar niet kent; maar even dikwerf, omdat men haar niet gezegd wil hebben. Ook bij een volkomen juist inzicht in den gang der gebeurtenissen, wordt de aanwijzing, de blootlegging hem verboden door allerlei belangen, die men vreest te kwetsen. De maatschappelijke convenances, in wier verstijfde plooiën de welwillendheid schuilt, zonder welke er geen samenleving mogelijk is, dulden niet, dat gij uw rechtvaardig, doch gestreng oordeel over de handelingen uwer vrienden of bekenden, of zelfs ook van onbekenden, ten allen tijde openlijk uitspreekt. Hoe dan, wanneer gij dat oordeel door de gedrukte letter aan vrienden en vijanden, aan tijdgenoot en volgende geslachten zoudt mededeelen! Vandaar de kleurloosheid, de phraseologie van de meeste contemporaine verhalen, die niet door partijgeest ingegeven zijn. Het perspectief ontbreekt. Er is geen diepte in de teekening, of omdat de schrijver ze niet zag of niet zien wilde. Met al de genoemde auteurs over 1813 is dit in meer of mindere mate het geval. En ook van der Palm maakt geen uitzondering. De Leidsche Hoogleeraar — ik stem het zijn jongsten lofredenaar gaarne toe — is bijzonder goed op de hoogte geweest, al geloof ik juist niet dat hij alle mogelijke documenten heeft bezeten. Welnu, men geve dit pronkstuk van moderne rhetorika, dit meesterstuk van taal en stijl, waarvan wij de wederga niet bezitten, eenen in handen, die niets van 1813 weet. Het kleine geschriftje zal hen

boeien, onweerstaanbaar medesleepen; hij legt het niet uit de hand, voordat hij in het lachende Rotterdam de golvende wimpels heeft aanschouwd, die wijd en zijd Nederlands herstelling verkondigen — maar weet hij nu de waarheid? Hij zal misschien iets gissen, wanneer hij de kunst verstaat om, wat men noemt, tusschen de regels te lezen. Doch zelfs dan, hoe gering is zijn oogst, hoe weinig talrijk uit den aard der sake zijne vermoedens. Zelfs de helft der waarheid was hem niet aangezegd. Van der Palm zal altijd bewonderd worden om het groote talent, waarmede hij allerlei teedere punten heeft behandeld, besproken, zonder onwaarheid te spreken en toch zonder de volle waarheid te zeggen. Doch dit talent is het talent van den rhetor, niet van den historicus. Men kan geen onderricht omtrent hetgeen geschied is vragen aan een schrijver, wiens woordenkeus en zinnenbouw er geheel op aangelegd zijn om over netelige en gevaarlijke punten zacht en onmerkbaar heen te glijden, en wiens verdeeling van licht en schaduw, voor zoo ver daarvan sprake is, tot niets anders dient, dan om de aandacht af te leiden van wat men liever niet in het oog wil doen springen. Van der Palms Gedenkschrift als historisch werk wordt begrepen en genoten, wanneer men eenmaal weet, wat er geschied is. Wie de waarheid kent, vindt haar hier ten deele terug. Haar te leeren kennen uit dit Gedenkschrift is eene onmogelijkheid.

In dezen stand van zaken mocht het wenschelijk heeten door het opsporen en uitgeven van onbekende bescheiden nader tot de waarheid door te dringen.

Medewerking en ondersteuning waren voor het wel-slagen hoofdvereischten. Te beweren, dat zij mij niet gegeven zijn, zou ondankbaarheid verraden. Doch ik

heb ze weinig ondervonden van hen, op wier hulp ik het meest had gehoopt. De meeste stukken, die in deze Bijdragen voorkomen, zijn, dank zij de welwillende vergunning van Dr. R. C. Bakhuizen van den Brink en Mr. L. Ph. C. van den Berch, afkomstig uit het Rijksarchief, of uit de portefeuille van Mr. J. de Bosch Kemper, wiens ware vrijgevigheid een beschamend voorbeeld is voor zoo menigen bezitter van familiepapieren, die zonder door beloften of geloften gebonden te zijn, volkomen vrij is in de beschikking over de schatten, hem toevertrouwd. Ik hoop, dat anderen beter dan ik zullen slagen. Over het algemeen zijn particulieren karig geweest, 't geen de hulp van die weinigen, die uitzonderingen mogen heeten, de heeren Boot, N. Beets, Donker Curtius, A. de Vries en eenige anonymi, des te hooger doet waardeeren.

Van zeer uiteenlopenden aard zijn de stukken in deze Bijdragen voorkomende. Nu eens zijn het memoires, waarvan de persoonlijke lotgevallen als 't ware den draad vormen, dan eens zijn het aantekeningen omtrent het bijgewoonde, zonder dat de auteur zelf een rol vervult, elders brieven in deze dagen geschreven, deels van vriendschappelijken, deels van officiëlen aard. De waarde dezer bescheiden verschilt niet minder. Toch geloof ik, dat geen enkel stuk in deze verzameling is opgenomen, dat er niet het recht op had en niet verdiende uitgegeven te worden.

Doch van hoe veel waarde ik deze bescheiden ook acht, te ontveinzen is het niet, dat ik mijn doel heb gemist. Toen ik voor vijf jaar gedurende twee maanden in het Rijksarchief afschriften en uittreksels nam van een aantal bescheiden, voor de geschiedenis van 't Fransch bestuur in deze gewesten van 1810—1813

van belang, was het mijn plan, door Dr. Bakhuizen van den Brink goedgekeurd, de geschiedenis der Novemberbeweging er aan te verbinden. In de verloop jaren heb ik voortdurend pogingen gedaan om dit plan te verwezenlijken. Ik zal de klachten niet herhalen bij den aanvang dezer Bijdragen door mij geuit. Maar paucis exceptis ben ik nog even ver.

Aan alle zaken komt een einde. Vijf jaar een doel nagestreefd te hebben, waarvan de vervulling niet van mij afhankelijk is, mag ten minste tegen het verwijt van wispelturigheid vrijwaren. Terwijl ik eerlang eenige studien over het Fransche bestuur hoop te geven, zie ik van de beschrijving van den opstand af.

Het spreekt van zelf, dat een dergelijk breken met hetgeen geruimen tijd een hoofdpunt van belangstelling en onderzoek is geweest, juist geen aangename zaak is. Doch ik kan niet anders. De historische traditie over 1813 heb ik indertijd naar vermogen eer aangedaan. Nu ik de historische waarheid niet zeggen kan, omdat het mij niet gelukt haar te ontdekken, heb ik geen lust het oude werk nog eens te doen.

Er is maar ééne zaak, die mij in dezen troost: deze Bijdragen zullen den toekomstigen geschiedschrijver der Novembermaand veel werk uit de hand nemen. Het bijeenbrengen van deze stukken is ten minste geschied. Zij kunnen voor een later vorscher tot uitgangspunt dienen bij verder onderzoek, want de volle waarheid over de omwenteling van 1813 is het nieuwe land, dat hij als een Columbus te ontdekken heeft.

Moge de beschouwingen, die hier volgen, hem daarbij eenigszins den weg wijzen. Ik neem er mede afscheid van de revolutie van 1813.

www.libtool.com.cn

De Noordelijke provinciën onzes lands danken hun verlossing in letterlijken zin aan de verbonden mogendheden. Noch in Friesland noch in Groningen zijn de Fransche ambtenaren door volksbewegingen tot wijken gedrongen. Deze provinciën hebben zich laten verlossen; niet als te Amsterdam en te 's Gravenhage heeft de bevolking vrijwillig, toen de hulp nog zeer ver verwijderd was, zich aan het vreemde juk onttrokken. Toen den 17^{den} November geheel Friesland van Franschen vrij was, hadden de geallieerde troepen, voorafgegaan door de stroopende Kozakken, in de vier provinciën Groningen, Friesland, Overijssel en Drenthe geen andere vijandelijke macht, in staat om weerstand te bieden, overgelaten, dan die zich zamentrok in de vestingen Delfzijl, Koevorden en Deventer. Buiten deze drie vestingen was het keizerlijk gezag in deze provinciën overal gevallen of geschiedde het binnen twee of drie dagen.

Zulk een positie mag wel exceptioneel gunstig heeten. De zekerheid te bezitten, dat men voor geen vijandelijke macht behoeft te vreezen, en daarentegen op een bevriende kan rekenen, mag voor hem, die een verandering van bestuur wenscht tot stand te brengen, wel een bijzonder groot geluk genoemd worden. De moed, die in zulke oogenblikken tot een anders zoo stout daad vereischt wordt, behoeft zelfs niet onmatig groot te zijn. De gelegenheid is zoo gunstig, dat men de zaak kalm en daarom zoo goed mogelijk kan doen. Eén punt echter is onmisbaar: men moet goed weten, wat men wil.

Er is geen twijfel aan, het Friesche volk wist zeer goed, wat het wilde. Wanneer men het aan de door Friesland wegtrekkende Franschen gevraagd had, zij zouden eenigszins verwonderd geweest zijn over een

dergelijke kwestie. Wat de bevolking wenschte, was toch duidelijk uit woord en daad. Het geroep van Oranje boven! vergezelde te Leeuwarden zoowel als in andere plaatsen het vertrek der Franschen; somtijds, zoo als te Dokkum, vervangen door het zingen van Wilhelmus, dat al even weinig twijfel aan de volksgezindheid overliet. De Oranjeborrel was in 1813 door geheel Friesland even populair, als 50 jaar later. Ook de moeite, die men had om het aannemen eener „partijleuze”, gelijk de heer Eekhoff in den geest van 't Friesch bestuur in 1813 het dragen van Oranje noemt, te keer te gaan, bewijst voor de volksstemming. Trouwens, ook in het ophijscben der Nederlandsche vlag op den Nieuwen toren te Leeuwarden, toen er wel nog Franschen in de stad waren, maar er geen gevaar meer bestond, gelijk het volk met zijn gewoon gezond verstand bevroedde, ook in deze daad van „overijling”, volgens Frieslands officieelen historio-graaf, sprak zich de volksovertuiging en de volks-wensch uit 1).

Op het oogenblik echter, dat deze volksgezindheid zich zoo duidelijk openbaarde, bestond in Friesland nog het Fransch bestuur, dat wil zeggen, was het bestuur over het departement nog in handen van hen, die door de keizerlijke regeering waren aangesteld. Prefect van het Departement was Verstolk van Soelen, vroeger landdrost van Gelderland, later minister van Willem I. Leden van den Raad van Prefectuur waren de heeren van Sminia, Fonteyn, van Hylekama en Bergsma. Nevens hen stond de Kommandant en chef van het legioen der Nationale Garde in het departement

1) W. Eekhoff. Friesland in 1813, bladz. 69.

Friesland G. F. Baron van Asbeck. Van de invloedrijksten dezer mannen was voor de volkszaak niet bijzonder veel te wachten. Van Asbeck was volgens de tijdgenooten bekend om zijn Franschgezindheid: ook Verstolk van Soelen was, volgens verklaring van Prof. Tydeman, toenmaals te Franeker, „gematigd Napoleonsgezind.” Zoolang deze mannen dus het bestuur in handen hadden, of zoolang zij zich als Fransche ambtenaren beschouwden, had de bevolking van hen niets te hopen. En dat zij ten minste le courage de leur opinion hadden, bleek spoedig. Een ooggetuige verhaalt me gezien te hebben, dat in den morgen van den 18^{den}, toen de Kozakken binnen kwamen, een knecht die zich met Oranje versierd op de straat begaf om de Kozakken ook, gelijk honderden, te zien aankomen, gearresteerd en naar de hoofdwacht gebracht werd. Het dragen van Oranje werd niet vergund. De Nederlandsche vlag op den Nieuwen toren gestoken ijlings ingehaald.

Den 18^{den} bezetten de Kozakken de hoofdplaats van het Departement. Bij de zekerheid van hun naderende aankomst lag de Prefect, die in deze dagen ziekelijk schijnt geweest te zijn, zijne betrekking neder. In den nacht van den 17^{den} op den 18^{den} verklaarde hij „uithoofde van de omstandigheden, waarin zich het departement bevond, dat hij de uitoefening van zijne functiën als Prefect als vervallen beschouwde.” Zonderling waren de bewoordingen dezer abdicatie, doch de zin was duidelijk. Daar hij zijne betrekking niet vervullen kon ten dienste van de regeering, die hem haar had opgedragen, verklaarde hij haar niet te willen bekleeden in de dienst der vijanden van 't keizerlijk gouvernement. Welke pogingen ook later

werden aangewend om hem zijn post namens de geallieerden weer te doen opvatten, hij bleef weigeren. Daarom werd hij den 25sten gearresteerd en naar Groningen gevoerd 1).

1) Het is mij eene behoefte mijn warmen dank te betuigen aan Dr. Eelco Verwijs, Archivaris van Friesland, die met groote welwillendheid nasporingen deed en mij verschillende stukken over deze dagen toezond. — Het bevel tot gevangenneming van Verstolk luidde aldus, volgens het extract uit de missive van Rosen door van Asbeck aan de heeren Raden van Prefectuur den 25sten toegezonden:

Extract.

De Russisch Keizerlijke Overste
Rosen, Baron en Ridder van onderscheidene Russische Keizerlijke Militaire ordens

aan

den Commandant van het Departement Friesland.

Mijn Heer!

U zeer geeerde etc.

Ik heb van den Prefekt in het Departement Friesland ontvangen eene missive en daaruit met verwondering vernomen, dat hij zijne functien, volgens den eed door hem aan het Fransche gouvernement gedaan, niet verder waar kan nemen: het is om reden, dat dezelve niet aan mijne Proclamatie obediëert, U te gelasten, den Prefekt voornoemd dadelijk te arresteren en naar herwaarts te transporteren, echter is het hem vergund wegens lichaamszwakheid zijne doctoren mede naar herwaards te nemen.

Het is reken (ik) allernoodzakelijkst dat in diens plaats een ander persoon worde benoemd om de functien van Prefekt waar te nemen, welke de prefektur Raden bij hunne missive heden bij mij ontvangen ook verlangen, zoo gelast ik U, om terstond na den ontvangst dezès de Prefektur Raden te verwittigen, dat zij hetzij de oudste of een ander het meest daartoe geschikt uit hun midden te benoemen, verzoekende

Meerdere huigzaamheid bezaten de leden van den Raad van Prefectuur en de Kommandant van Asbeck. Van de werkzaamheden van den Raad van Prefectuur valt niets te berichten, daar, volgens de vriendelijke mededeeling van Dr. Eelco Verwijs, de notulen van dien Raad verloren en waarschijnlijk vernietigd zijn. Trouwens, het verlies is betrekkelijk gering, daar hunne werkzaamheid niet veel zal beteekend hebben. De heer Eekhoff toch verzekert ons, dat in deze dagen van spanning, dat is van den 17^{den} tot den 24sten, alleen het militair gezag heerschte. Van wiens militair gezag hier sprake is, blijkt uit den brief van Rosen aan van Asbeck, waarin de Russische overste den 20sten Nov. den kommandant zijn dank betuigt voor de handhaving der goede orde in het departement. Van Asbeck dus had zonder weerstand te bieden zich onder de bevelen van den Russischen bevelhebber gesteld. Wie het recht heeft tot goedkeuren, heeft het ook tot afkeuren. Van Asbeck, die in dienst

mij ten spoedigste van het een en ander diesaangaande verslag te doen.

Verders etc.

Gedaan in het Hoofdquartier te Groningen den 24 November 1813.

(was get.) Overste baron Rosen.

Voor afschrift conform

De commandant van Friesland

(get.) G. F. van Asbeck.

De onderprefect in het Arrondissement Sneek, die een gelijke houding aannam als Verstolk, werd evenzoo door van Asbeck, op last van Rosen, gevangen genomen en naar Groningen getransporteerd.

Voor beide heeren sprongen de Raden van Prefecture bij den Overste Rosen in de bres.

bleef, toen Friesland in handen der geallieerden was, die aan Rosens bevelen gehoorzaamde, had stilzwijgend opgehouden Fransch ambtenaar te zijn. Hij schikte zich naar de omstandigheden.

Hetzelfde deden weinige dagen later de leden van den Raad van Prefectuur. De Russisch-keizerlijke overste Rosen onderteekende den 22sten November te Groningen eene proclamatie aan de ingezetenen van het departement Friesland. Ziehier den aanvang: „alzo het de stellige intentie is van onzen monarch, dat in alle de landen en steden, welke door hoogstderzelver zegevierende wapenen worden ingenomen, de publieke rust en orde worde gehandhaafd, en dat een iegelijk ingezetene worde gemaintineerd bij het genot der veiligheid van zijn persoon en goederen; en daar ik vernomen heb, dat in het Departement Friesland vele der voornaamste ambtenaren hunne posten hebben verlaten, waaruit vele ongeregeldheden en nadeelen voor de goede ingezetenen zouden kunnen voortvloeijen, zoo gelast ik allen ambtenaren, (met uitzondering van de zoodanigen over welker personen anders mogte worden beschikt) welke hunne posten mogten hebben verlaten, dezelve wederom op te vatten en als voren provisioneel te continueeren; zullende diegenen welke daaraan niet mogten voldoen, als kwaadwilligen worden beschouwd, dadelijk worden gearresteerd en voor mij gebracht,” enz.

Tot welke ambtenaren was deze proclamatie gericht? Tot de zoodanigen, die hunne posten hadden verlaten. Hadden de leden van den Raad van Prefectuur hunne posten verlaten? Volstrekt niet: ten gevolge der omstandigheden had het militair gezag alleen geheerscht. Vreemd is het, dat Rosen, wanneer hij ook de leden

van den Raad van Prefectuur op 't oog had, noch van dien Raad noch van de personen, die er leden van waren, met een enkel woord melding maakt. Vreemd, omdat hij dit in Groningen gedaan had. In de proclamatie, die hij den 16^{den} Nov. te Groningen gaf aan de Ingezetenen van het Departement van de Wester-Eems spreekt hij van den Raad, noemt hij in Art. 1 de heeren Raden met name op, en requireert hen om de functiën van den Prefect waar te nemen en uit te oefenen; ook den Secretaris-Generaal M. Salverda requireert hij bij name, om hen in hunne werkzaamheden te adsteeren. In de proclamatie daarentegen aangaande Friesland geen woord noch van den Prefect noch van de personen der raadsheeren. Heeft hij van hen gezwogen, omdat hij rekende op hun ondersteuning? Doch reeds vier dagen te voren had Verstolk zijn betrekking neergelegd, 't geen hem toch wel niet onbekend zal gebleven zijn. Dat na den 17^{den} alleen het militair gezag heerschte, wist hij ook wel. — Er is in dit stilzwijgen iets zeer vreemds. Heeft hij gehoopt, dat zich andere mannen aan 't hoofd van het departement zouden stellen en zich aan hem aansluiten; en wilde hij zich zelve de handen niet binden door eene haastige en daardoor wellicht ontijdige erkenning?

Nog vreemder wordt de zaak, wanneer wij op het tijdstip letten. Den 16^{den} was hij te Groningen gekomen en nog op denzelfden dag riep Rosen de gewestelijke ambtenaren in het departement van de Wester-Eems op, om hunne functiën te blijven bekleeden. Na den 18^{den} waren de kozakken meester van Friesland en niet voor den 22sten onderteevende Rosen eene proclamatie van gelijke strekking voor dit

departement. ~~Maakt en dit uitstel en de verschillende~~
inhoud der proclamatiën het niet waarschijnlijk, dat
hier meer is geschied dan wij nog weten?

Doch wat de redenen ook zijn, de proclamatie van
den 22sten gaf aan de Raden van Prefectuur de welkome
gelegenheid om hunne betrekkingen te hervatten. Zij
boden den 24sten in den morgen aan Rosen vrijwillig (!!!)
aan, hunne functiën waar te nemen; en ontvingen
den volgenden morgen een antwoord, dat zeer gunstig
luidde 1). Dit antwoord, gelijktijdig waarschijnlijk met
het bevel tot inhechtenisneming van den prefect te

1) De hier volgende brief, het antwoord van Rosen aan
de Raden van Prefecture, bewijst dat zoo noodig een brief
op denzelfden dag, waarop hij geschreven werd, gemakkelijk
te Groningen kon aankomen.

De Russisch-Keizerlijke Overste Rosen
Baron en Ridder van onderscheidene
Russische-Keizerlijke Militaire Ordens
aan

de Heeren Prefecture Raden in het
Departement Vriesland.

Mijne Heeren!

U, zeer geeerde van heden is mij geworden en heb met
zeer veel plaizier daaruit uwe oprechten ijver voor het wel
zijn van alle goede Ingezeten en de gehechtheid aan het
vaderland gezien. Gij toond dus, mijne Heeren, dat gij
opregte vaderlanders zijt en ik erken, dat gijl. dezen naam
waardig zijt, door dien gij u, zoo vrijwillig tot het waar-
nemen uwer functien aanbied, en niet het voorbeeld van
uwen Prefekt, welke door zijn gedrag niet meriteert Hol-
lander te worden genoemd, hebt gevolgd.

Ik verzoek U derhalve voor het behoud en belang van het
algemeen welzijn U te beijveren, dat in allen opzichte de
goede orde en rust blijve gehandhaafd, en gijl. uwe functien
als voorheen waarneemt.

Overigens heb ik mijne orders opzigtlijk den Prefekt en

Lecuwarden aangekomen, vergunde hen weder als Raden van Prefectuur op te treden. Gehoorzamende aan de aanschrijving om op de waarneming van de functiën van den Prefect de vereischte orders te stellen 1), benoemden zij tot deze functiën een hunner en maakten zij tenzelfden dage eene notificatie bekend, dat de raad van prefecture provisioneel bleef fungeeren, tot handhaving van de goede orde in het departement.

Dus, den 18^{den} was door den Franschen ambtenaar Baron van Asbeck, en den 24sten door de raden van

deszelfs functionen, aan den Commandant van het Departement Vriesland den heer van Asbeck te kennen gegeven.

Ontvangt, Mijne Heeren en waare Vaderlanders, de verzekering mijner achting.

Gedaan in het Hoofdquartier te Groningen den 24 November 1813.

(get.) Overste Baron Rosen.

Deze brief is dus des avonds geschreven, ten antwoord op de missive der raden van denzelfden dag.

De proclamatie van Rosen van den 22sten Nov. staat in de Lecuwarder Courant (No. 3) van den 24 November. Zij was dus den 23sten uiterlijk des avonds te Lecuwarden, en aan de raden van Prefecture, toen zij den volgende morgen *trijwillig* aanboden hunne functionen waar te nemen, bekend. Bewijst juist hun schrijven niet, dat zij zelve niet zeker waren, of zij in de termen der proclamatie vielen?

1) In den brief van Rosen (zie vorige bladzijde) is niets nopens de waarneming van de functionen van den Prefect te vinden. Doch van Asbeck gaf hun den wil van den Russischen bevelhebber te kennen. Toen hij hun het op bladz. XII (noot) opgenomen extract mededeelde, voegde hij in de nevensgaande missive er bij: „Zijn ED. (Rosen) meld mij tevens, dat het noodzakelijk is, dat in deszelfs (scil. Verstolks) plaats een ander persoon tot waarneming dier functionen benoemd werd: en gelast mij uit dien hoofde Ul. te verwtigten, om daartoe een uit ul. midden hetzij den oudste of een ander te benoemen.”

Prefectuur, die evenzeer van de keizerlijke regeering hun aanstelling ontleenden, vrijwillig het recht tot bevelen aan de geallieerden toegekend. Verstolk had zich door zijn eed gebonden geacht, en geweigerd, de functiën, hem door Napoleon opgedragen, op last van den Russischen bevelhebber voort te zetten. Van Asbeck en de Raden waren gewilliger geweest; met de daad en vrijwillig hadden zij met het keizerlijk gouvernement gebroken. Voor deze mannen kon dus geen andere hinderpaal bestaan om aan den volkswensch gehoor te geven en Friesland deel te doen nemen aan de beweging in Holland, dan de wil van den bevelhebber der geallieerden, of — eigen afkeer van het karakter der beweging in Holland.

Het is hier de plaats na te gaan, welke houding de aanvoerders der geallieerden tegen de bevolking der veroverde gewesten hebben aangenomen. Is door hen de vermeerstering dezer landen beschouwd als eene gewone verovering, waarbij de onafhankelijkheid een dubieus punt, een volkomen onbesliste zaak was, of als een militaire occupatie, die geen ander doel had, dan om de Fransche heerschappij te doen ophouden? Van deze vraag is geheel onafhankelijk de andere, welk tot men vroeger in dit jaar 1813 aan deze gewesten heeft toegedacht. Wij hebben hier alleen te onderzoeken, of de troepen der geallieerden bij hun binnenrukken in deze provinciën aan de bevolking al dan niet de vrijheid hebben gelaten, om over haar eigen lot te beslissen, door zich aan te sluiten aan Holland, onverminderd natuurlijk de verplichting tot het verleenen der materiële ondersteuning, die het leger behoefde.

Den 14 Nov. werd Winschoten door een voorhoede van het leger onder Wintzingerode, dat een deel der Noorderarmee uitmaakte, bezet. Deze troepen werden aangevoerd door den Russischen baron Rosin, daartoe vooruitgezonden door den Generaal Prins Narischkin.

De heeren Modderman, onderprefect van het arrondissement Winschoten, en van Alberda, ontvanger te dier plaatse, hadden reeds in de vorige dagen pogingen aangewend, om den geest van het volk tot een revolutie voor te bereiden. Ook te Groningen had de eerste (12 Nov.) eenige voorname aanhangers van het huis van Oranje tot een opstand trachten over te halen, doch zonder goed gevolg. Hij had zich daarop den volgenden dag naar de troepen der geallieerden begeven, en kwam met Rosin den 14de in Winschoten. Op verzoek van dezen bevelhebber namen Modderman en van Alberda het politiek bestuur van het arrondissement Winschoten op zich. In welken geest, blijkt uit hun eigen verhaal: „overal werden de Oranjevlaggen nevens de oude Nederlandsche uitgestoken, het dragen der Oranje-leus niet alleen toegestaan, maar zelfs door reeds bevorens te Groningen op hunne order vervaardigde cocardes aangemoedigd 1).”

Dus in tegenwoordigheid van den Russischen bevelhebber werd door deze twee mannen de Oranjekleur als het symbool van den opstand aangenomen. In tegenwoordigheid en met volle goedkeuring.

Den 16^{den} trok Rosin Groningen binnen, dat reeds den vorigen dag door de nog overige Franschen ver-

1) Zie de stukken, uitgegeven in de Bijdragen tot de geschiedenis en oudheidkunde, inzonderheid van de provincie Groningen, I. 289 en verv. (Groningen, bij J. B. Wolters.)

laten was. De Prefect was den 14 's avonds ten elf ure vertrokken. De mannen, die in dezen oogenblik aan het hoofd der zaken in Groningen stonden, waren de heeren W. W. Jullens, fungeerend Maire, en M. Busch, Kolonel der gewapende burgermacht. Door deze mannen werden geen vreugdekreten, noch zelfs het dragen van Oranje toegelaten. De gelijke houding in Leeuwarden van van Asbeck, en de uitdrukkelijke verzekering van den heer Eekhoff, geven de gewenschte verklaring. Van Asbeck was, nog voor het vertrek der Franschen met den heer M. Busch overeengekomen, dat men de volgende vier punten zou nakomen. „Men zou de Franschen alle mogelijke hulp verleenen om spoedig te kunnen vertrekken: de aanrukkende troepen van de geallieerden zoo goed mogelijk verzorgen en doortocht verleenen (alsof hun vergunning gevraagd zoude worden!); in afwachting van den loop der omstandigheden, het aannemen van eene partijleus voorloopig te keer gaan (d. i. het dragen van Oranje beletten); eindelijk, door een krachtige houding het gezag, de rust en de orde handhaven.” Deze vier punten hadden de heeren van Asbeck en Busch als de regels voor hun gedrag aangenomen: en volkomen daarmede in overeenstemming was dan ook de houding van Busch, na het vertrek der Franschen. Geen partijkleur werd vergund en zelfs, waarschijnlijk onder het voorwendsel, dat de orde en rust er door verstoord zouden worden, geene „vreugdetekenen” toegelaten.

Groningen dus, dank zij de „wijselijk beraamde plannen” van van Asbeck en Busch, ontving de troepen der geallieerden, als een stad, die aan den vijand ontnomen was, en de beslissing over zijn lot aan de

wijsheid en goedwilligheid der verbondenen overliet.

Men zou denken, dat de Russische bevelhebber een dergelijke houding, die hem geheel de vrije hand liet, zeer aangenaam zou gevonden hebben. Doch het tegendeel is waar. Het schijnt uit Moddermans journaal te blijken, dat hij al het mogelijke deed, om de Raden van Prefectuur te bewegen, tot de waarneming hunner betrekking in naam van den Prins van Oranje. Zij weigerden: toen zij eindelijk zich tot het voortzetten hunner betrekkingen lieten overhalen, was het niet dan onder beding, dat de Oranje-leus hier verboden bleef. Modderman zelf was het, die hen hiertoe bewoog: Modderman, wien Rosen, na de eerste weigering van de raden van Prefectuur, het bestuur over het geheele Departement voor de tweede maal had aangeboden. Wat de reden geweest is, dat hij het heeft afgeslagen, zegt hij niet. Vrees, dat hij zich bij onverhoopt terugkeeren van Fransche troepen aan hun wraak zou blootstellen, heeft zonder twijfel geen invloed op zijn besluit gehad. Daartoe is zijn geheele houding in deze dagen te siks. Doch welke de reden ook geweest zij, het besluit is te betreuren. Door de concessie, die hij en Rosen aan de leden van den Prefectuurraad deden, werd Groningen weerhouden om aan het geheele departement den stoot en de richting aan te geven, waarin de beweging zich had moeten ontwikkelen. Had Modderman zich tevreden gesteld met op dit kleine terrein te doen, wat anderen nalieten en waartoe hem de gelegenheid en de macht werd aangeboden, hij had der omwenteling grooter dienst gedaan, dan het hem gelukt is, haar nu te bewijzen op den weg, dien hij insloeg.

De eerste weigering van den Raad van Prefectuur om zijne werkzaamheden voort te zetten en het latere conditioneele toegeven aan den wensch van Rosin en Modderman, kunnen niet volkomen verklaard worden uit vrees voor den terugkeer der Franschen. Toen toch Modderman en Alberda, na overleg met Rosin, bij dezen Raad zich aanboden, om op eigen kosten als hun afgevaardigden naar het hoofdkwartier der Geallieerden te gaan, werd deze maatregel, die o. a. ook een spoediger aanrukken der geallieerden op Groningen ten gevolge kon hebben, hardnekkig door hen geweigerd. Het is duidelijk, dat de onwil om de komst der bondgenooten te bespoedigen niet voortsproot uit vrees voor de Franschen. Voor een spoedige terugkeer der Franschen was het moeilijk in ernst bevreesd te zijn; op denzelfden 16^{den} November, waarop Rosin van Winschoten kwam, rukte een detachement van 100 Kosakken van Zwolle komende de stad binnen. Dus ook de weg naar Groningen door Overijssel en Drenthe mocht men voor hen afgesloten rekenen; en het vertrek der over Friesland wegtrekkende ambtenaren was reeds te lang door dezen zelve voorbereid, dan dat men hun afzijn als een zuiver tijdelijke afwezigheid had leeren beschouwen. De bezetting van Hamburg alleen kon angst verwekken; doch was omtrent deze ergens beter inlichting te verkrijgen, dan juist aan het hoofdkwartier van het Noorderleger? Maar wenschte men die goede inlichtingen wel? Ik geloof het niet. De houding in de volgende dagen bewees, dat de vrees voor de Franschen weinig meer dan een voorwendsel was.

Toen de Raad van Prefectuur onwillig was en bleef om de verlangde machtiging aan Modderman en Alberda te geven, besloten deze op eigen gezag te

gaan. Rosen gaf hun alle hulp, die hij bewijzen kon.

Wat was het doel van den tocht?

In het Journaal van Mr. J. R. Modderman en Jhr. H. van Alberda 1) wordt als het doel der zending, die de

1) In de portefeuille van Prof. Bosscha, waaruit de redacteuren der reeds genoemde Bijdragen de voornaamste stukken over Groningen hebben uitgegeven, komt ook het volgende adres van Modderman aan koning Willem I voor, zonder dagteekening. De red. der Bijdragen plaatsten het in Jan. 1816. Zij achtten het stuk van te weinig beteekenis om het op te nemen. Ik geloof, dat het strekken kan tot rechtvaardiging van dezen of genen trek mijner voorstelling.

Aan

zijne Majesteit den Koning der Nederlanden,
Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van
Luxemburg enz. enz. enz.

In het midden van December 1813 heeft de ondergeteekende J. R. Modderman, met Jonkhr. G. H. van Alberda, aan uwe Majesteit, destijds souvereine Vorst, de memorie ingezonden, welke met een van deszelfs Bijlagen hier onder A en B. copiëel annex is; waarbij nog eene belangrijke brief van den Kroonprins van Zweden gevoegd was, en eene nominative lijst van officieren, welke beide laatste stukken niet kunnen worden overgelegd op dit oogenblik, als te Groningen onder Jonkh. van Alberda berustende. — Nimmer is hierop eenig, veelmin het verwacht gunstig antwoord ingekomen. Integendeel heeft het sedert bijna een jaar geheel ambteloos blijven van den ondergeteekende den twijfel versterkt, dat veelligt door vuige oogmerken de opgemelde memorie in een valsch daglicht bij uwe Majesteit is voorgesteld, 't geen te gemakkelijker viel, en om de naderhand op den Kroonprins van Zweden gevallene vermoedens, en om de geheel strijdige opinie van vele regenten der provincie Groningen, waarover best zal zijn niet meer uit te weiden.

De ondergeteekende achtte het zijnen pligt zijn gedrag aan Uwe Majesteit open te leggen, en te zuiveren van allen smet, welke daarop mogt zijn geworpen, verzogt daartoe de eer der partikuliere audientie van dingsdag den 16de Januarij

eerste aan het Intermediair Bestuur voorsloeg, de volgende drie punten opgegeven:

1816, en was niet weinig bevreemd te bespeuren, dat noch het onderwerp, noch het stuk, waarvan hier questie is, aan Uwe Majesteit zijn bekend geworden.

De gevaarvolle bemoeijingen van den ondergeteekende voor en na die reis, het moeilijke en kostbare van de reis zelve, welke het onderwerp der memorie is, het aanbod van twee tot aanvoer van wapenen en ammunitie op eigen kosten, door den ondergeteekende uitgeruste schepen, de aankoop van remonte-paarden aan Uwe Majesteit aangeboden, en wat dies meer is, speciaal het nederleggen van de ons opgedragene commissie in Uwen schoot, waren toch wel objecten van zoo veel belang, dat dezelve het geheugen van Uwe Majesteit niet zouden zijn ontgaan, indien dezelve meer gedagte memorie werkelijk in Hoogstdezelfs handen ware gekomen.

Ik neem de vrijheid dus andermaal en volgens Uwer Majesteits daartoe mij gegeven verlof bij dezen in te zenden:

- A. De Memorie of het verslag, 't geen ik met Jonkh. G. H. van Alberda, uit Groningen, onder dagteekening van den 11^{den} December 1813 aan Uwe Majesteit, destijds Souvereine Vorst, heb ingezonden, van eene reis door ons den 18^{den} November bevorens ondernomen naar het Hoofdkwartier der groote Noord-armée van de Hooge Bondgenooten, om te weten wat voor Nederland te doen stond, tot wederherstelling van het Doorluchtig huis van Oranje, om wapenen en ammunitie te bekomen, krijgsvolk te verzamelen, paarden voor de Remonte te bespreken in de toen wel voorziene stallen van den Hanoverschen landman, orders te doen stellen tegen reeds te veel in Holland plaats hebbende Militaire requisitien enz.
- B. De Nota door ons tot dat einde aan den Kroonprins van Zweden, als Generalissimus van die Noord-armee overgegeven, met den Russischen Generaal van Suchtelen, als oud Nederlander geconcentreerd, en waar op een zeer voldoende antwoord van den Kroonprins gevolgd is, 't welk ons qualificeerde tot wijziging der Insurrectie in Holland, speciaal ten voordeele van Oranjes Stamhuis, doch welk stuk bij dezen niet dade-

„1. om met meerder zekerheid en vrugt voor het Huis van Oranje werkzaam te kunnen zijn, waarvan

lijk kan worden overgelegd, zoo als gezegd is.

Het is onmogelijk vooraf te bevroeden, welken indruk dit een en ander bij Uwe Majesteit zal maken en het zoude dus den ondergeteekenden en zijnen reisgenoot bij uitnemendheid aangenaam zijn, wanneer hun dit nader bekend mogt worden. Het zij, om eens eindelijk het Publiek van den waan terug gebragt te zien, alsof hunne stappen Uwe Majesteit mishaagden — hetzij om werkelijk het in dezen gehouden gedrag te mogen regtvaardigen: 't welk tot in de kleinste bijzonderheden ligtelijk kan geschieden.

Intusschen kon veelligt eene nadeelige indruk worden voorgekomen, door de navolgende daadzaken aan Uwe Majesteit bekend te maken, welke men echter liefst, als confidentieel medegedeeld beschouwd zoude zien en dat dezelve thans best geschikt zijn voor vergetelheid.

Toen de ondergeteekende, reeds sedert den 3^{den} November alles bereid hebbende voor eenen opstand tot bevordering van den intogt der Russische troupes, werkelijk aan het hoofd van dezelve den 13^{den} van die maand binnentrok, was zijne eerste bemoeijng in Reiderland Pruissische wapens en vlaggen overal te doen uithangen, ten einde de Nationale Geestdrift te doen opwakkeren. — Zoo ook wierd door hem op het Hollandsch Territoir de Oranje-leus niet alleen toegelaten, maar zelve met de aloude vlag verbonden. Het volk was dan ook hier geheel in geestdrift geraakt; maar te Groningen was de zaak geheel omgekeerd. Hier werd het Oranjedragen verboden, en aan den ondergeteekende het daarvan te platten lande gegeven voorbeeld hoogst kwalijk genomen. Hier waande men, door Napoleon alleen van den eed als ambtenaar te kunnen worden ontslagen, bepaalde men zich tot louter lijdelijke maatregelen, en gedroeg zich in één woord zoo, dat men ook dan, wanneer de Franschen onder den Hertog van Tarente of Prins van Eckmuhl opgerukt waren, hetgeen toen mogelijk was, ook voor Hem zijn gedrag konde verdedigen.

Wij waren van een ander meer vurig gevoelen, en te vergeefs de afzending van een of meer Gedeputeerden naar het

men niets vernam en waarop het volk toch werkelijk algemeen gesteld was;

2. om wapenen en ammunitie te bekomen, waaraan het volslagendst gebrek en wegens de nabijheid der vestingen Delfzijl en Coevorden de dringendste behoefte was;

3. om eene regeling vastgesteld te hebben op het stuk der militaire requisiten, welke zich reeds van de zijde der geallieerde troupes hadden doen gevoelen."

Dat de Raad van Prefectuur voor het doel in no. 1 aangewezen geen sympathie gevoelde, sprak van zelf. Men kon toch niet naar 't huis van Oranje gaan informeeren, welks kleur men verbood! Wapenen en ammunitie zijn van waarde, voor wie zich wapenen wil. Het bestuur dacht er niet aan. Ter wille van no. 3 den schijn aan te nemen, alsof men met de geallieerden zich verbond en dus de wraak van de straks wederkeerende Franschen op zich te laden, het was te gevaarlijk.

Namen nu de H.H. Modderman en Alberda, toen zij naar het Hoofdkwartier vertrokken, deze drie punten tot leiddraad hunner handelingen aan? De in de *Bijdragen voor Groningen* uitgegeven bescheiden leveren het bewijs, dat zij over al die drie punten

grootte Hoofdkwartier voorgesteld hebbende, reisden wij op onze eigene kosten derwaards, onder afstand van de door den Engelschen *) generaal ons aangeboden publieke beheering van zaken, en hervatteden, na ons retour onze werkzaamheden als ambtenaren te gelijk met de blokkade van Delfzijl.

Mogt dit gedrag Uwer Majesteits Hooge goedkeuring verwerven, dan zoude de vurigste wensch vervuld zijn van . . .

*) Blijkbaar een schrijffout: lees *Russischen*.

hebben gesproken, maar tevens, dat het hoofddoel van den tocht een ander was.

Toen zij den 23sten te Celle kwamen, zonden zij den reeds van daar vertrokkenen Kroonprins van Zweden een nota met conductoire missive toe. In het laatste stuk klagen zij over den geest van het bestuur te Groningen 1), vragen om wapens en ammunitie, spreken de behoefte uit aan ijverige en fiksche mannen in de regeering. Boven alles echter, „surtout nous avons besoin d'une autorisation pour appuyer l'esprit vraiment national en faveur de la maison d'Orange.”

Wat de schrijvers met die autorisatie bedoelden, blijkt uit de Nota, terzelfder dage (23 Nov.) Karel Jan toegezonden. Na aanstipping van hetgeen zij tot dusver deden, gaan zij tot hun hoofddenkbeeld over in deze woorden: „Comme les soussignés désirent de continuer à seconder les efforts généreux des Puissances coalisées pour la revindication de la liberté de la Hollande, mais ne le veulent, que d'une manière régulière et bien raisonné, permettez Monseigneur! qu'avant tout, nous Vous soumettons nos idées sur l'insurrection générale de la Hollande, dont nous voulons donner l'exemple.”

1) „les Magistrats conservés dans leur fonctions ont déployé sous le nom de prudence des mesures, qui ne tendent qu' à se préserver contre la vindicte d'un tyran, qui ne doit plus jamais regner sur notre pays. — La fermeté enfin manque à cette administration provisoire, soit qu'elle se trouve dépourvue d'armes et d'armement, menacée comme elle l'est par les garnisons des deux places fortes et voisines Delfzijl et Coevorden, soit qu'elle voie de la difficulté à se rendre aux vœux du peuple pour l'ancienne maison d'Orange, dont nous avons donné malgré eux le premier exemple, soit enfin pour d'autres raisons que nous ne désirons approfondir” l. l. p. 301.

Een opstand van al de Nederlandsche gewesten, de vroeger Vereenigde Nederlanden, dat is het denkbeeld, dat aan Modderman en Alberda voor oogen zweeft. Een Oranjabeweging, daar het oude stamhuis nu door allen gewenscht wordt, ook door vroegere tegenstanders: de Oranjekleur is geen cocarde de parti, maar signal de réunion. Doch de volksopstand moet eene geregelde insurrectie, geen struikrooverij (brigandage) zijn, daarom moet men de magistraten, die geen energie genoeg hebben, afzetten en een commissie geven aan hen, die zich aan het hoofd willen stellen. Het gemis van een dergelijke commissie heeft henzelve tot dusver weerhouden. Om niet op één lijn te staan met roovers, qui intriguent pour des intérêts personnels et clandestins, moeten zij geauthoriseerd zijn tot hetgeen zij doen, door eene commissie die hen het recht geeft om tot eene dergelijke algemeene wapening den stoot te geven, en tevens hen de macht verleend, „d'appeler dans l'administration provisoire du pays des Magistrats zélés, enthousiasmés pour la bonne cause, et d'en éloigner pour le moment des Magistrats trop pusillanimes, pour bien soutenir ceux qui se déclarent contre la France.”

Deze stukken werden den 23ten verzonden. De beide heeren reisden de volgende dagen het Hoofdkwartier achterna en werden den 28ten door Bernadotte ontvangen. Het bericht van het gebeurde in Holland was nog niet aangekomen en dit maakte de voorstellen van Modderman en Alberda zeer aannemelijk. Zij waren de eerste Hollanders die teekenen van leven gaven, zij verzochten eene commissie om in overeenstemming met het plan der Geallieerden een algemeen opstand ten voordeele van het huis van Oranje

in 't leven te roepen. Bernadotte ontving de beide Groningers zeer vriendelijk, keurde hunne demarches goed, en verzocht hen namens de geallieerde Mogendheden eene commissie op zich te willen nemen, die kracht en eenheid aan de omwenteling zou geven.

De heeren Modderman en van Alberda keerden naar Bremen terug, waarheen hun de commissie zou nagezonden worden. Als leden van het Algemeen Bestuur der Nederlanden, door de bondgenooten aangesteld, die alleen nog maar het schriftelijk bewijs hunner aanstelling hadden te ontvangen, onderhandelden zij in deze dagen over den aankoop van paarden, over het in diensttreden van een legioen jagers, dat te Bremen verzameld werd, arrangeerden reeds de dadelijke opmarsch van eene der drie geformeerde compagnien enz. Kortom, zij handelden als mannen, die zoo aanstands als hoofden van het Algemeen Bestuur in de Nederlanden zouden optreden, zoodra hun schriftelijke aanstelling zou aangekomen zijn.

Gedurende eenige dagen bleven zij te Bremen op het gewenschte stuk wachten. Eindelijk den 4ten December, waarschijnlijk meenende, dat de late toezending slechts een administratief verzuim was, vertrokken zij naar Oldenburg en wezen in een brief aan den Generaal van Suchtelen een der door hen voorloopig aangeworven officieren aan, om de zoo zeer gewenschte commissie, van de aankomst waarvan de beslissing van het gearrangeerde afhing, hun over te brengen.

Inmiddels was in 't hoofdkwartier de stemming veranderd: het bericht van het gebeurde te Amsterdam was aangekomen.

De noodzakelijkheid, om eenige personen namens de geallieerden te machtigen tot het organiseeren van den

opstand bestond niet meer: de opstand toch bestond. Wat in Holland geschiedde, had men elders slechts na te volgen. En geheel anders, dan zij mochten verwachten, luidde nu de brief van Bernadotte aan de Groninger Heeren. Van eene commissie geen sprake. Karel Jan schrijft den eersten December: „le dessein des Puissances alliées étant de ne pas laisser attiéder dans les provinces de la Hollande reconquises par leurs armes le mouvement national, qui tend à recouvrer leur ancienne indépendance, je vous autorise à faire connaître ces intentions au peuple Hollandais, et je pense que, pour prévenir les funestes effets de l'anarchie, vous devez désigner les citoyens le plus notables des provinces, pour former une administration provisoire, semblable à celle d'Amsterdam, et à laquelle s'adresseront les autorités militaires qui auront quelque demande à faire.

Je rends justice et je loue les sentimens de patriotisme qui vous guident et je vous donne l'assurance qui j'appuyrai de tout mon pouvoir les vœux et les effets de la nation Hollandaise.”

De teleurstelling van Modderman en Alberda spreekt zich uit in hun journaal: zij spreken van een zeer vriendschappelijke brief van van Suchtelen, maar hebben geen enkel bijvoegelijk naamwoord voor het schrijven van Karel Jan over. Dat stilzwijgen zegt meer dan een luidruchtige klacht. En alles vereenigde zich om de teleurstelling nog bitterder te maken: zij ontvingen Bernadottes brief door tusschenkomst van van der Hoeven, den gecommiteerde van het Algemeen Bestuur in den Haag. En van der Hoeven was ondeugend genoeg om in het begeleidend schrijven hen te troosten: „l'heureux événement qui vient d'avoir lieu

dans notre Patrie, messieurs! en rendant vos efforts moins pressans ne les rend point inutiles, il en assure au contraire le succès!"

Daarvoor hadden zij de lange reis niet gemaakt. Zij waren niet op reis gegaan, om dergelijke algemeene verzekeringen te ontvangen. Zij hadden een hooger wit voor oogen gehad en gemeend, het te zullen grijpen. De kans was schoon geweest, maar het bericht van Amsterdam had op eenmaal hun plan in den grond geboord.

Toen zij den 9^d Dec. te Groningen aankwamen, was de staat van zaken geheel veranderd. De Prins van Oranje was in het land en reeds uitgeroepen als Souvereine Vorst. Groningen had in de laatste dagen van November zich aan de beweging in Holland aangesloten. Het was overal Oranje, waar men zag. Een reeks van verrassingen, even zoo vele teleurstellingen, verbeidde de reizigers. De heer van Iddekinge, een der vier onwillige prefectuurraden, was in den Haag en antichambreerde bij den Souvereinen Vorst. En op dezen zelfden 9ten Dec. werd in het Landshuis binnen Groningen der menigte kond gedaan, dat het Algemeen Bestuur een tweetal Commissarissen-Generaal in het Departement van de Wester-Eems had benoemd: een der twee was de heer E. Lewe, een ander van de vier raden van prefectuur.

Om de passiviteit van deze mannen met het gezag der geallieerden te breken, hadden Modderman en Alberda hun reis ondernomen. Toen zij terugkwamen vonden zij juist deze mannen met het gezag in naam van Oranje belast. Met welk een ironischen glimlach zal de nieuwe Commissaris-Generaal het verslag hunner reis (10 Dec.) hebben aangehoord! Wat zal er

omgegaan zijn in het gemoed van Modderman, toen dezelfde man, die voor weinig dagen verklaard had alleen door den Keizer van zijn eed te kunnen worden ontslagen, nu als Commissaris-Generaal van het nieuwe bestuur hem, het gemanqueerde hoofd van een Algemeen Landsbestuur, van zich af- en naar den Haag verwees, waar hij van de gelukkiger mededingers naar het Algemeen Landsbestuur uit den aard der zake geen beter ontvangst te wachten had. Een enkele trek uit het rapport van Modderman en Alberda doet zien, hoe het in hen kookte.

„De Heeren Commissarissen — schrijven zij aan den Souvereinen Vorst den 11 Dec. — aan welke wij verslag deden van het door ons verrichtte, vonden goed ook ten aanzien der wapenrusting, niettegenstaande den drang der omstandigheden, ons aan Uwe Doorluchtige Hoogheid te renvoyeren, zoodat aan deze zaak niets gedaan kon worden, dan alleen dat de schepen, welke de ondergeteekende daartoe aan het vaderland aanbieden, zeilklaar gemaakt en naar Engeland gezonden worden, om niet door den nakenden winter geheel vast te geraken, hoezeer aan allerlei wapenrusting en kriegsbehoefte gebrek en de vijand door Delfzijl nog in het hart der provincie is.”

Dit is alles: een enkel *vonden goed*, een zijdelingsch aanstippen van de behoefte, waarin Commissarissen-Generaal goed vonden niet te voorzien, door partij te trekken van de schamele vruchten eener reize, tegen hen ondernomen, dit is alles, wat zij zich veroorloven. En meer konden zij ook niet wagen, want de wind was hun tegen. De Commissarissen-Generaal wisten, wat zij deden; zij wisten dat in de oogen van een nieuw gouvernement vroeger verzet aan de latere toetreding

te meer waarde geeft. Met groote kalmte, met zoete welwillendheid gewagen zij dan ook in hun brief aan den Souvereinen Vorst van hun verwijzen van Modderman en Alberda tot hem, als de natuurlijkste zaak der wereld. „Hoe zeer wij den ijver van gemelde Heeren, ten algemeenen nutte van de goede zaak des Vaderlands aan den dag gelegd, wel willen prijzen (!!!), agten wij het niettemin onzen pligt (!) te zijn, uithoofde van de zoo gelukkige order van zaken onder het hoog wijs bestuur van Zijne Doorluchtige Hoogheid den heere Prins van Oranje vastgesteld, niet te kunnen nog te mogen treden in de ingredienten der onderscheidene objecten welke de gedane openinge oplevert, maar die Heeren te moeten renvoyeren aan uwe Doorluchtigste Hoogheid of het algemeen Bestuur der Vereenigde Nederlanden, ten einde de voorschrevene zaken ter kennis van Hoogstdenzelfen te brengen.”

Edele mannen! die zelfs voor het vaderland de vruchten niet plukken wilden van een tocht, tegen hun belang ondernomen!

Op denzelfden 11^{den} Dec. 1815 schreven zij hun missive en Alberda en Modderman hun rapport. Toen Modderman den 16^{den} Jan. 1816 in particuliere audientie door koning Willem I werd ontvangen, had Z. M. noch van het onderwerp noch van het stuk iets vernomen.

Ook op historisch gebied geldt nog al te veel het klassieke vae victis! het zwaard van elken gelukkigen Bren doet den evenaar van het recht overslaan naar de zij van overmacht of geluk. Ook hier bepaalt te dikwerf, vooral in de publieke opinie, de uitkomst het oordeel over het beraden plan. Wij gevoelen onverdeelde sympathie voor Moddermans afkeuring van de

houding der raden van prefectuur; ook voor den eisch, hun gesteld, om onmiddellijk den 16^{den} openlijk de partij te kiezen van Oranje. Zij konden rekenen op den steun van het volk en van den Russischen bevelhebber. Dat er in hunne oogen groote gevaren aan verbonden waren, verdedigt hen niet; die niets wagen durft voor zijn vrijheid, verdient haar niet te bezitten. Bovendien: het hing van hen zelve af, dat gevaar te verminderen, door onmiddellijk versterking van het hoofdkwartier te vragen. De passieve houding, die zij aannamen, maakte hen tot den speelbal van het krijgsgeluk, zonder dat zij iets deden om de krijgskans ten hunnen voordeele te wenden. Hun houding was onwaardig en gevaarlijk. Of zoude het Fransche bestuur, teruggekeerd, vrede hebben met hun passiviteit?

Doch al acht ik Moddermans afkeuring ten volle gerechtvaardigd, daarmede is de doelmatigheid niet bewezen van den weg, dien hij insloeg, de gepastheid van het middel, dat hij aanwendde om tot zijn doel te geraken. Hij deed, kan men zeggen, in andere vormen hetzelfde als de raden van Prefectuur; ook hij stelde de beslissing van het lot zijns vaderlands afhankelijk van de gealliëerden.

Het feit is waar, doch voordat de afkeuring zich uitsprekt, overwege men de geheel verschillende positie, waarin hij en de raad van Prefectuur zich bevonden. Ook hier geldt het woord: duo cum faciunt idem, non est idem. Modderman en met hem Alberda gingen tot de gealliëerden, toen de raden van prefectuur hen afwezen. Al is er geen rechtstreeksch bewijs aan te voeren, er is in de algemeene bewoordingen, waarin Modderman zich gewoonlijk uit, grond genoeg, om aan te nemen, dat het denkbeeld van een hoofdbestuur,

dat een algemeenen opstand organiseeren en leiden zou, door hem aan de heeren van Iddekinge, Lewe enz. is medegedeeld. Doch al is dit ook niet het geval geweest, al heeft hij van hen alleen het optreden aan het hoofd van het Departement voor den Prins van Oranje gewenscht, het is zeker dat het meerdere niet zou verkregen zijn, waar reeds dit mindere werd geweigerd. De Raad van Prefectuur dwong Modderman in het Hoofdkwartier den noodigen moed en den goeden wil voor zijne landgenooten te gaan zoeken. Hadden zij zich den 12ten, toen hij in Groningen de gemoederen polsde voor een algemeenen opstand op den volgende dag, aan hem aangesloten, Groningen had de eer genoten het Algemeen Bestuur aan de Nederlanden te geven, voordat er een enkele kosak in de stad was. Toen deze mannen weigerden, waren Modderman en Alberda niet bij machte hun plan door te zetten. Het eenige, wat hen overbleef, was bij gebreke van eigen autoriteit de autoriteit der verbondenen in te roepen, en steunende op hun machtigen arm ook over den onwil der berekenende Groninger heeren te zegevieren. De loop der omstandigheden is hun ongunstig geweest; in de oogen der groote menigte zijn ze bemoeiziek geacht, en, door de ongunstige uitkomst, ridicuul geworden. Doch zij, die wisten wat er geschied was, moesten sympathie gevoelen voor deze wakkere mannen, die de slachtoffers werden van een zamenloop van omstandigheden, die niet te voorzien was. In de plaats van hen op den achtergrond te schuiven, zou het edel geweest zijn van hen, die van 1813—1816 het oor hadden van Willem I, indien zij deze mannen, die werkelijk wat voor het Oranjehuis hadden veil gehad, openlijk hadden getoond te waardeeren. De restauratie

van het Oranjegeslacht zou dan een gunstige uitzondering op zoo menige restauratie geweest zijn; en het nieuwe gouvernement zou zich gunstig hebben onderscheiden van zoo velen, in dergelijke dagen opgetreden, door openlijk te toonen, dat het niet alleen vijanden en geheime tegenstanders wist te verzoenen, maar zich ook niet schaamde noch het nutteloos achttē trouwe aanhangers te beloonen.

Wij hebben gezien, het doel en den afloop der reis van de heeren Modderman en Alberda. Overzien wij kortelijk de houding der geallieerden tegenover hun plan, een algemeenen opstand ten gunste van het huis van Oranje 1).

1) De lezer der besproken nota aan Bernadotte, van 23 Nov., verwondert zich misschien, dat ik met stilzwijgen voorbij ga een der redenen van M. en A.'s reis, door hen-zelfen opgegeven. » fixer votre attention sur une difficulté, qui nous a fait entreprendre un voyage très pénible, nommément; celle de savoir autant que la discrétion le permet, s'il pourrait être dés-agréable aux Puissances coalisées, qu'on met la cocarde couleur d'Orange, auquel tout le monde tient, à l'exception de quelques malveillans et qu'on ne doit plus considérer, comme cocarde de parti, mais comme *signal de Réunion*, ou si votre Altesse jugerait plus convenable de faire porter l'ancienne cocarde noire avec un petit liseré d'Orange, ce qui aurait en même tems pour le peuple la couleur chérie et pour les militaires celles de la Russie." Dat deze cocardenkwēstie geen reden der tocht is geweest, behoeft geen betoog. Ik kan in 't opwerpen van een dergelijke kwēstie niets anders zien, dan een poging van Modderman om door het uitlokken van een beslissing een tastelijk bewijs, meer overtuigend voor den onwil dan verzekeringen met woorden, in handen te hebben van de gezindheid der geallieerden. Dat de raad van Prefectuur misschien een dergelijke beuzeling als hinderpaal heeft opgeworpen, en daardoor Modderman aan 't wankelen gebracht omtrent de al of niet wenschelijkheid van het opwekken van

Noch tegen het denkbeeld van een algemeene insurrectie, tot herkrijging der volksafhankelijkheid noch tegen het in 't leven roepen van een dergelijke beweging ten gunste van het huis van Oranje, is een enkel bezwaar gemaakt. Het niet verleenen der gevraagde commissie, in den aanvang toegezegd, is het gevolg geweest van de berichten uit Holland, niet van gebrek aan sympathie. Is er sterker bewijs dan deze weigering van de commissie, na het gebeurde te Amsterdam, voor onze bewering aan te voeren, dat de hoofden der geallieerden de bezetting dezer landen beschouwde als een bloot militaire occupatie, volstrekt niet als een politieke verovering?

Dat ook de raad van prefectuur in Groningen, gelijk ook de mannen des bestuurs in Friesland geen anderen indruk konden verkrijgen van de plannen der geallieerden, volgt van zelf uit hetgeen wij tot dusver van Rosins houding vernamen. Hij vergunde het dragen van Oranje te Winschoten; hij moedigde Modderman bij zijne handelingen te Groningen aan en ondersteunde hem; hij bood Modderman twee malen het gezag over het Departement van de Wester-Eems aan; hij was

den volksgeest tegenover de geallieerden wil ik niet ontkennen. Maar ik geloof stellig, dat Modderman, ook door Rosin, genoegzaam overtuigd en zeker was van zijn zaak. Het sterke drukken in deze zelfde nota op de populariteit van het huis van Oranje bij allen, oude vrienden en vroegere tegenstanders, tous réunis comme les compagnons d'infortune, zou anders bij uitstek onverstandig geweest zijn. Hoe konden Modderman en Alberda ooit hoop kocsteren eene commissie, als zij wenschten, van de geallieerden te verkrijgen, wanneer zij, overtuigd tegen den wensch der verbonden mogendheden in te werken, zich uitspraken zoo scherp en bepaald als zij het deden?

het, die aan Modderman den *raad* gaf (Modderman verklaart het uitdrukkelijk) naar het Hoofdkwartier te gaan om zijn doel te bereiken.

En met dit gedrag in Moddermans aanwezigheid was zijn houding in diens afwezigheid volkomen in overeenstemming.

Terwijl Modderman en Alberda naar het hoofdkwartier der geallieerden vertrokken (18 Nov.), bleef Rosin te Groningen achter. Zijne kosakken overstroonden Groningen en Friesland, en bezetten den 18^{den} ook de hoofdstad van het departement van Friesland, reeds door de Franschen verlaten. De kommandant van Asbeck zorgde voor de rust en orde, ook o. a. door het dragen van Oranje te beletten.

Intusschen was in Amsterdam de volksbeweging (15 Nov.) uitgebarsten en in den Haag den 17 Nov. door van Stirum het gouvernement over de stad namens den Prins van Oranje aanvaard. Het bericht van het eerste kwam den 19^{den} te Groningen aan, en is dus waarschijnlijk den vorigen dag reeds te Leeuwarden bekend geweest.

Twee dagen later, den 21sten vaardigde de baron Rosin in Groningen, waar het Oranjedragen nog altijd evenzeer als in Friesland verboden was, de volgende dagorder uit:

De Russisch-Keizerlijke
overste Rosen,

Baron en Ridder van onderscheidene Russische
Keizerlijke Militaire Orders,

Nodigt bij dezen alle Hollanders, welke zich als nog in Fransche dienst bevinden, om dezelve ten spoedigste

te verlaten, en tot hunne huisgezinnen weder te keeren; wordende aan hun volkomen vrijheid gelaten, om naar hunne verkiezing in den Hollandschen dienst over te gaan of buiten dienst te blijven; zullende in dit laatste geval aan de zoodanigen dadelijk de nodige paspoorten worden verleend.

Gedaan in het Hoofdkwartier te Groningen
den 21 November 1813.

De overste Baron Rosen.

Men ziet: Rosen was zeker van zijn zaak. Terwijl de inlandsche besturen, in Groningen en Friesland, het dragen van Oranje, dat, naar Moddermans juiste verzekering, geen partijkleur, maar signaal van vereeniging was, verboden, koos de vreemde bevelhebber partij. Hij, de aanvoerder der Russische bende, vergunde alle Hollanders om in Hollandsche dienst, dat is, in dienst van den opstand te treden. En de Nederlanders, die in de raden van prefektuur te Groningen en te Leeuwarden waren gezeten, volgden? Gij vergist u. Men liet Rosen afkondigen en aanplakken, wat hij verkoos, maar publiceerde het niet. In het Staatkundig Dagblad van de Wester-Eems, uitgegeven bij M. van Heijningen Bosch, werd deze dagorder niet opgenomen voor den — 3^{den} December. En in Friesland? In de Leeuwarder Courant van den 24sten November is de boven besproken proclamatie aan de leden der besturen van den 22sten November medegedeeld. Maar de dagorder, die een dag vroeger is gepubliceerd, werd niet voor den 30sten November afgekondigd en den volgenden dag (1 Dec.) in het Dagblad van Friesland bekend gemaakt. Van Asbeck schijnt goedgevonden te hebben de officieele uitnoodiging der militaire over-

heid om in Hollandsche dienst te treden en de Fransche te verlaten, gedurende acht daag onder zich te houden!

De Raad van Prefectuur in Groningen volhardde, terwijl de vreemde bevelhebber tot het dienstnemen in Holland uitnoodigde. Zoo was de staat van zaken den 21sten November; twee dagen daarna veranderde hij op eenmaal.

Den 23sten November arriveerden binnen Groningen Z. D. H. Prins Lapuchin, overste van de Garde en vleugel-adjutant van Z. Maj. den keizer van Rusland, en Z. E. de heer Ilawaiski de IV^{de}, kommandeerende de Russische troepen in dit Departement.

Denzelfden datum, den 23sten November, draagt eene proclamatie van de Raden van Prefectuur, provisioneel belast met de Administratie van het Departement van de Wester-Eems, aan de Ingezetenen van het Departement, waarin zij mededeelen: „dat de toestand van zaken, welke tot hiertoe in dit departement heeft plaats gehad (? !), thans een zoodanigen gelukkingen keer heeft genomen, dat niets meer verhindert, om aan het algemeen verlangen der ingezetenen van dit departement te voldoen, om door het dragen van Oranje hunne gehechtheid aan het DOORLUCHTIG HUIS VAN ORANJE aan den dag te leggen, in het gerust vertrouwen, dat het algemeen dragen van Oranje een nieuw punt van vereeniging zal opleveren van alle ingezetenen van dit departement enz.”

Is er tusschen deze komst en deze proclamatie verband? Het verband van oorzaak en gevolg, geloof ik.

Voor nu ligt het „extra-ordinair staatkundig dagblad van het departement van de Wester-Eems, Woensdag 24 November.” Daarin lees ik, dat Lapuchin en Ilawaiski de IV^{de} den 23^{en} gearriveerd zijn tegen den

middag. Zij werden, volgens hetzelfde bericht, verwelkomd door de Departementale en Stedelijke regering. Dat deze toen Oranje droegen, daarvan geen woord. Met het oog op de uitdrukkelijke vermelding op den volgenden dag, mogen wij dan ook aannemen, dat dit niet het geval is geweest.

Onmiddelijk daarop volgt de publicatie, waarvan wij zoo even het begin overnamen. Zij is onderteekend: aldus gedaan in het landshuis binnen Groningen, op Dingsdag den 23 November 1813.

Den 23sten November is dus, volgens de officieele opgaaf, deze publicatie „gedaan”. De kwestie is, voor of na de aankomst van Lapuchin?

Laat ons zien.

Na de twee medegedeelde stukken volgt het volgende:

— „*Van den 24.* Zoolang het volk van Groningen het waarachtig belang van het lieve vaderland op den regten prijs weet te schatten, zoo lang ook zal de dag van heden met stillen eerbied door hetzelfde genoemd worden.

Nadat de bovenstaande proclamatie heden morgen aan de respective kompagnien der gewapende burgermagt, op hunne alarmplaatsen was voorgelezen, en aan dezelve, onder een herhaald gejuich, oranje-cocarden waren uitgereikt, kwam dat geheele corps met de burger artillery, voerende drie stukken kanon, en de heeren vrijwilligers te paarde ter bewaring van de goede orde, aan het hoofd, voorafgegaan door een groot aantal muzikanten, blazende het aloude vaderlandsch volkslied *Wilhelmus al van Nassouwen*, onder het wapperen van de Rus-Keizerlijke, Oranje en Hollandsche vlaggen, te 12 uren op de St. Martens

toren uitgestoken, en onder het spelen van het carillon op de breede markt te zamen.

Terwijl de burgermagt paradeerde, begaf zich deszelfs kommandant en chef, de heer M. Busch naar het hôtel van Z. D. H. den prins Lapuschin, en kwam een oogenblik daarna met Z. Hoogheid en deszelfs aanzienlijk gevolg, geescorteerd door een detachement Kossakken, op de markt terug, alwaar middelerwijl de heeren Raden der Prefecture van dit departement, den heer Maire dezer stad en diens Adjuncten, geadsisteerd door de heeren Municipale Raden, allen met Oranje-cocarden versierd, waren bijeen gekomen. De gewone complimenten, overeenkomstig het heugchelijk feest van den dag gedaan zijnde, defileerden de onderscheidene korpsen der gewapende burgermagt voorbij deze aanzienlijke stoet; waarna Z. D. Hoogheid de prins Lapuschin en zijn gevolg van het paard stapten, en de burgermagt inspecteerden, bedankende dezelve voor hunnen vaderlandschen ijver, betoond in het bewaren van de openbare rust en goede orde; besluitende met de beste wenschen over de burgerij van Groningen en het dierbare Vaderland.

Toen alle deze plegtigheden, onder het herhaald geroep van *vivat Orange*, en het krijgsmans *hoezee* geëindigd waren, begaven de gezamentlijke civile en militaire Autoriteiten zich naar het logement de Doele, alwaar Z. D. Hoogh. hen allen onthaalde op een dejeuner dinatoire. Voort daar na gingen de gewapende korpsen, juichende, uit elkander.

Groot was de menigte van aanschouwers, die tot dit vaderlandsche feest waren opgekomen. De Orange-leus, door een ieder opgezet, leverde weldra het schoonste bewijs van de algemeene denkwijze des volks.

De heldere hemel, die dit plegtig uur bescheen; de bescheidene geestdrift onzer ingezetenen; de wijsheid en vaderlandsliefde onzer regenten; de gefundeerde uitzigten op een spoedigen algemeenen vrede en de bloei des vaderlands; en eindelijk de gemanifesteerde wil van gansch Europa en derzelver Beheerschers, onze hooge Bondgenooten, alles voorspelt, dat het volk van Holland, onderwezen door zoo vele jaren van kommer en ellende, nu, gelouterd van alle, de algemeene eensgezindheid en welvaart ondermijnende personeele driften, de oude veete voor altoos zal afleggen, en — vereenigd onder den standaard van het doorluchtig huis van Oranje — zich, ieder in zijnen kring, als een eenig man zal beijveren, om de reeds voorbijgegane, maar bij ons nog altoos gezegende eeuwen van geluk en roem, die het Vaderland onder de Vorsten van dezen Huize groot en rijk gemaakt hebben, te doen herboren worden en langs dien weg de hand der Voorzienigheid, in deze gedenkwaardige omkeering zoo tastbaar, te loven en te danken.”

De schrijver van dit courantartikel 1) heeft er zeker niet aan gedacht, dat zijn verhaal meer dan een halve eeuw daarna het nageslacht op het spoor der waarheid zou leiden, die hij misschien zelf niet kende. En toch is het zoo.

De eerste vraag, die zich van zelve opdringt, is deze: wat is de reden, dat de proclamatie van den 23sten pas den 24sten aan de burgermacht is voorgelezen? Er kunnen twee redenen voor aangevoerd worden: of de proclamatie is den vorigen dag te laat ge-

1) In het nummer van den 26ten vindt men dit geheele artikel, een weinig uitgebreid, herhaald. De veranderingen zijn voor onze beschouwing zonder waarde.

reed geweest om nog de burgermacht bijeen te roepen, of de plechtige ontvangst van de vreemde hoofdofficiëren en hunne troepen nam allen tijd weg. De mogelijkheid van het laatste is niet te ontkennen. Doch er is iets anders. Wanneer is de proclamatie, van den 23sten gedateerd, gesteld?

Het uur, waarop de parade is gehouden, wordt niet opgegeven. Alleen blijkt, dat het na het middaguur is geweest. Toen de burgermacht op de parade zamenkwam, wapperden de vlaggen, en deze waren te 12 uren uitgestoken. Stellen wij nu, dat de parade begonnen is om $\frac{1}{2}$ 1 of één uur. Hoe laat zijn dan de compagniën der burgermacht op de alarmplaatsen gekomen? Zij hebben er niet veel gedaan; zij hebben er de proclamatie hooren voorlezen en oranjecocarden ontvangen; vandaar zijn zij naar de markt ter parade gegaan. Wanneer wij nu voor die belangrijke werkzaamheden een paar uur geven, wat toch zeker niet al te karig is, dan komen wij tot het besluit, dat de burgermacht tegen $\frac{1}{2}$ elf was zamengeroepen.

De proclamatie is kort. Het stellen daarvan heeft niet veel tijds gekost. Wanneer de heeren 's morgens om 9 of $\frac{1}{2}$ 10 bijeenkwamen, was het stuk om $\frac{1}{2}$ elf, zonder afmattende inspanning te vorderen, gereed. Men ziet, de loop der zaken op den 24sten laat de gissing toe, dat de proclamatie pas den 24sten, en niet den 23sten geschreven is.

Maar het stuk draagt de dagteekening van den 23sten Volkomen waar; maar de kunst van antedateeren was zulk een fonkelnieuwe kunst niet, dat zij wel elders, en niet in Groningen in November 1815 bekend kon zijn.

De gissing, dat de proclamatie niet den 25sten, maar den 24sten is in 't leven gekomen, wordt dus door geen chronologisch bezwaar gedrukt. Voor de waarschijnlijkheid der gissing pleiten andere gronden.

Wie het courantenbericht leest, krijgt dezen hoofddruk: die parade is het beslissend oogenblik. „De Oranje-leus, door een ieder opgezet, leverde weldra het schoonste bewijs van de algemeene denkwijze des volks.” Zoo deze woorden iets beteekenen, dan duiden zij aan, dat de Oranjecocarde na de parade is opgezet. Indien dit waar is, dan volgt er uit, dat de proclamatie, die het dragen van Oranje vergunde, onbekend was voor de plechtige zamenkomst. De burgermacht, toen zij op de verzamelplaatsen verscheen, ontving daar de cocarde. Zij had ze niet, omdat de vergunning tot dragen onbekend was. Zou en de Groningsche bevolking en de Garde gewacht hebben Oranje te dragen, wanneer vóór de zamenkomst en parade de proclamatie reeds bekend was geweest? Men lette op de uitdrukkelijke vermelding, dat de heeren Raden van Prefectuur toen met Oranjecocarden versierd waren. Dit feit wekte blijkbaar opzien.

Hieruit blijkt, naar wij gelooven, dat de loop van zaken dezo kan geweest zijn. De vier heeren Raden hebben den 24sten 's morgens de proclamatie vastgesteld, daarop aan de inmiddels zamenegeroepene burgermacht het stuk voorgelezen, dat onmiddelijk daarna gedrukt en aangeplakt werd. In dit geval is het geantidateerd.

Doch het al of niet geantidateerd zijn is een ondergeschikt punt, dat mij eigenlijk onverschillig is. In elk geval is dit zeker: hetzij het stuk gesteld is in den

avond van den 23sten 1), of in den morgen van den 24sten, aangeplakt en geproclameerd voor den 24sten is het zeker niet. Zeker niet; het niet versierd zijn met Oranje en der burgermacht en der bevolking voor de parade van den 24sten is een onverklaarbaar feit, wanneer het stuk reeds den 23sten afgekondigd werd. Aan de gezindheid der bevolking lag het niet; daarvoor zijn de eigen woorden der proclamatie ons borg.

Het stuk is dus geschreven of Woensdag morgen of Dinsdag avond, in allen~ gevalle, na de komst van Lapuchin.

En nu keeren wij terug tot de gedane vraag: is er verband tusschen de komst van Lapuchin en de vergunning om Oranje te dragen?

De opvolging der feiten, de komst van Lapuchin, den 23sten tegen den middag, en het stellen der publicatie van den Prefectuurraad, den 23sten 's avonds, zoo niet den 24sten 's morgens, wekt het vermoeden, dat hier een verband als van oorzaak en gevolg bestaat. Een vermoeden, dat bijkans zekerheid wordt, wanneer men let op de hardnekkige weigering van den Raad van Prefectuur tot dezen 23sten November, om het Oranje

1) De Red. van de meergenoemde Bijdragen heeft (p. 364) uittreksels gegeven uit de Besluiten van den Maire van Groningen en van de Raden van Prefectuur en Commissarissen Generaal. Op den datum van den 23sten vonden wij dan ook dit besluit van de Raden van Prefectuur vermeld. Ten einde zoo veel mogelijk zekerheid te hebben, verzocht ik Mr. H. O. Feith mij te willen mededeelen, hoe laat den 23sten Nov. de vergadering van den Prefectuurraad had plaats gehad. De heer Feith, wien ik daarvoor mijn dank betuig, had de beleefdheid mij te schrijven, dat „de notulen der vergaderingen van den Raad van Prefecture niet aanwezig zijn. Er is alleen een register van de besluiten dier vergadering, waarin deze in hun geheel zijn afgeschreven.”

dragen te vergunnen, en daarbij de houding der Russische bevelhebbers in 't oog houdt, die overal in de Nederlanden de partij van Oranje hebben voorgestaan, ook waar de bestaande besturen onwillig waren. Dat Lapuchin in dit opzicht geen uitzondering maakte op de andere Russische bevelhebbers, zal straks blijken.

Doch ik heb een nog meer afdoend argument: het getuigenis van van Assen. Den 23sten kwam Prins Lapuchin te Groningen. Twee dagen later ging Mr. C. J. van Assen van Leeuwarden naar Groningen, om de hulp van Lapuchin in te roepen. Waartoe? Om Friesland te dwingen tot erkenning van den Prins van Oranje. Welken grond hij had om die hulp te verwachten, blijkt uit van Assens eigen woorden. „Ik vleide mij, dat dezelfde Russische Prins, op wiens gezag de Oranjeleus, waarvan ik mij in Vriesland had moeten ontdoen, van alle torens wapperde, gaarne het veilige Vriesland wilde doen medewerken, om dien Vorst te herstellen, aan wien de Groningsche publicatie zelve erkende, dat wij zoo oneindig veele weldaden verschuldigd waren.” Dit schreef van Assen den 12^{den} December, nauwelijks veertien dagen, nadat hij met Lapuchin den toestand in Groningen, Friesland en Holland had bepraat. Aan vergissing is dus niet te denken, wanneer hij verklaart, dat „op gezag van Lapuchin de Oranjeleus van alle torens wapperde.” Van den wil van dezen vreemden bevelhebber waren de inlandsche besturen de uitvoerders.

Ten laatste voor hem, die nog niet overtuigd is, de volgende opmerking. Wanneer het besluit om het Oranjedragen te vergunnen, niet na (en in dit geval, ten gevolge van) de komst van Lapuchin is genomen, maar reeds vroeger en slechts daarna afgekondigd,

welke diepzinnige politiek heeft dan de raden van prefectuur bewogen, om noodeloos den schijn op zich te laden, dat zij, waar het de beslissing van hun eigen lot geldt, door vreemden invloed tot het instemmen in de volkskeus gedwongen werden? Waarom dan, eindelijk, de vergunning niet afgekondigd door aanplakking Dinsdag den 23sten na den middag, en niet pas den volgende morgen?

De loop van zaken komt mij voor, deze geweest te zijn. Toen Rosen met eenige honderde Kosakken Groningen en Friesland bezette, heeft hij in Winschoten en in de Dagorder van den 21sten de nationale beweging ten gunste van het Oranjehuis ondersteund. Doch zijn persoonlijke invloed of zijn autoriteit schijnt niet groot genoeg geweest te zijn, om over onwil te zegevieren. Toen Lapuchin kwam, veranderde de staat van zaken. Deze, onder wiens bevelen de kommandant van het departement, Ilawaïski 1) de IV^{de}, de onbekende grootheid, van wien wij niets weten, schijnt bestaan te hebben, deze, waarschijnlijk door Rosen voorgelicht, zette aan zijn aanbevelingen den steun van zijn hooger autoriteit bij. Aan hem gaf men toe, wat men aan Rosen had geweigerd. Den 24sten werd het dragen van Oranje vergund, en een parade gehouden, waarbij de tegenwoordigheid van den Russischen bevelhebber een waarborg was voor de goedkeuring der geallieerde mogendheden van den opstand, waarvan de strekking door het openlijk aannemen van Oranje de herstelling der volksonafhankelijkheid onder het huis van Oranje bleek te zijn.

1) De Redactie der Bijdragen noemt hem Hawaïski. Ik heb geen voorkeur. Zoo evenmin voor Rosen of Rosin.

Te Groningen, als in andere plaatsen, zijn de notulen van den Raad van Prefectuur verloren. Doch al mogen wij uit deze bron geene mededeelingen te gemoet zien, die de opgeworpen kwestien beslissen, er zullen daar gelijk elders in familiearchieven nog wel aantekeningen aanwezig zijn omtrent den waren loop van zaken, die de onwaarheid onzer voorstelling aantoonen of haar juistheid staven.

Na deze lange uitweiding keeren wij tot Friesland terug. Wij weten nu met zekerheid, dat het niet de wil van de aanvoerders der geallieerde troepen geweest is, die van Asbeck en den raad van Prefectuur heeft gedwongen de Oranjabewegingen in dit departement te onderdrukken. Evenmin de wensch der bevolking. Op beide, op den steun der bevolking en der geallieerden konden zij rekenen. De verantwoordelijkheid dus der houding, die zij aannamen, valt geheel op hen terug.

De verlossing van Friesland door de troepen der geallieerden was in Holland bekend geworden. In den nacht van den 22/25 November gaf G. K. van Hogendorp aan Mr. C. J. van Assen last om naar Friesland te vertrekken, en 't zij van de bondgenooten 't zij van de provincie zelve hulp over Amsterdam aan te voeren. Den 23sten 's avonds of den 24sten 's morgens stapte hij te Stavoren aan land. Over Harlingen begaf hij zich naar Leeuwarden, om naar Groningen te vertrekken. Hij deed dit, omdat hij „uit de meening van velen opmaakte, dat men zonder de uitdrukkelijke toestemming van den Russischen Baron Rosen geen recht zoude hebben, om aan de uitnoodiging der

Haagsche publicatie (van den 21sten) te voldoen en den vijand van den Hollandschen bodem te verdrijven." Men ziet, van Asbeek had de Friesen zelfs doen twijfelen aan de goedkeuring van Rosen om de beweging in Holland te ondersteunen, en dat, na de Dagorder van den 21sten 1)!

In den avond van den 23sten kwam van Assen in Groningen. Nu toch eenmaal geschied was, wat hij zoolang had tegengehouden, het aannemen van een partijkleur, hielp Busch mede om den toegang tot Lapuchin gemakkelijk te maken. Van Assen had met Lapuchin den volgenden dag eene zamenkomst. Van het daar besprokene gaf hij rekenschap in eenige brieven, waarvan wij de uitgaaf door den heer van Hogendorp te gemoet zien. In zijn hoop op ondersteuning met troepen zag hij zich bedrogen: Lapuchin verklaarde, dat het getal troepen, dat tot zijn beschikking stond, te gering was. Doch ten aanzien van Friesland verkreeg hij volkomen zijn wensch; Lapuchin „zag niets liever, dan dat ieder van hen, die in den wapenhandel niet onbedreven was, te wapen snelde en Holland te hulpe kwam." Opmerkelijk zijn de woorden, die van Assen hierop laat volgen: „echter verbood de zedigheid hem, zich hierover regtstreeks eenig gezag aan te matigen, of beveelen te geven. Hij wilde hen wel aanmoedigen, maar niet verplichten."

Dit gedrag is volkomen in overeenstemming met de

1) De proclamatie van den 22sten, tot de ambtenaren in Friesland gericht, werd in de Leeuwarder Courant van den 24sten November medegedeeld. Wanneer in dat zelfde nummer de Dagorder van den 21sten ware gepubliceerd, zou van Assen zeker niet in den nacht van den 24,25 November van Harlingen naar Groningen zijn gegaan.

houding der Russische bevelhebbers. Het was geheel iets anders, in Groningen een bestuur te bewegen om zijn passieve houding te verlaten; geheel iets anders vrijheid te geven tot het treden in Hollandsche dienst, dan zelve dit aan de bevolking te bevelen. Aansporen konden, wilden zij, bevelen niet. De bevolking der gewesten, die zij aan de keizerlijke heerschappij onttrokken, moesten zelve kiezen, zelve over hun lot beslissen. Wat door hen gewenscht werd, verholten zij niet, maar zij schreven het niet voor, als een bevel, dat gehoorzaamheid vorderde, en waarvan het nalaten straf na zich sleepte.

Van Asbeck wist dit ook zeer goed; en vandaar zijn kalm in den zak steken van de Dagorder van Rosen en zijn houding, nu tegen Lapuchin aangenomen. Want al weigerde de Russische Prins om te bevelen, hij weigerde niet om zijn naam tot aanmoediging te geven. Van Assen „schreef eenige regelen bij wijze van uitnoodiging aan de Vrije Vriezen op het papier en vroeg, of deze als van Z. H. afkomstig in Vriesland mogten worden gemeen gemaakt. De Prins gaf zijne toestemming en onderteekende.”

Voorzichtigheid is een groote deugd, maar het komt mij voor, dat de heer van Assen zich te veel door haar heeft laten leiden. „Ik durfde den Prins de Haagsche publicatie van 21 November niet mededeelen, vreezende dat zijn voorzigtigheid eenige bedenkingen mogte maken en ik hier door noodeloos tijd zoude verliezen.” Zoolang de instructie van van Assen onbekend is, — die, naar ik uit enkele uitdrukkingen in zijn rapport meen te moeten opmaken, ook de bepaling heeft behelst, om niet buiten of tegen de bestaande

besturen te werken 1) — is het onmogelijk na te gaan, of deze schroom van den afgevaardigde van het Algemeen Bestuur ook in eenig voorschrift gegrond was. Op zich zelf toch is het niet duidelijk, waarom Lapuchin in de proclamatie van 21 Nov. bezwaar zou hebben; te minder, daar juist op dezen zelfden 26 November, waarop van Assen met Lapuchin had zitten praten, de drukkers van het Dagblad van de Westereems, in hun nommer van den volgenden dag (27 Nov.) op last van Rosen een plaats afstonden aan allerlei Hollandsche berichten en stukken, waaronder ook de proclamatie en publicatie van 21 November!! Dat Rosen tot een dergelijke daad is overgegaan, zonder zeker te zijn van de uitdrukkelijke of stilzwijgende toestemming van Lapuchin, is niet aan te nemen.

Deze toevallige zamenloop van omstandigheden kon van Assen niet weten. Des te meer is zijn schroomvalligheid te betreuren. Had hij fiksweeg de proclamatie aan Lapuchin voor oogen gelegd, hoe anders ware de uitkomst geweest, dan hij vreesde. Met de goedkeuring van Lapuchin gewapend, om de proclamatie van den 21sten te publiceeren, ware hij naar Leeuwarden teruggekeerd. De kans van slagen zou er door vermeerderd zijn.

Hoe dit zij — sterk door het verkregen stuk, het bewijs van Lapuchins ondersteuning, ijde van Assen Vrijdagsavonds, den 26sten, naar Friesland terug, waar hij

1) Ik heb hier het oog op de zonderlinge woorden: „indien ik vrijheid had gehad om uit naam van het Algemeen Bestuur aan de Regering te Harlingen een exemplaar te overhandigen van de publicatie van den 21sten November enz.” Het schijnt hieruit te volgen, dat hij werken moest door de gewestelijke autoriteit, maar niet het recht had zelfstandig namens het Algemeen Bestuur op te treden.

zeker nu als voor drie dagen zich van de Oranjecarde heeft moeten ontdoen. Nu mocht hij toch op de hulp van van Asbeck en van den Raad van Prefectuur rekenen. Immers de Russische bevelhebber had verlof gegeven, en dit verlof had van Assen in handen, dat Friesland — naar van Assens scherp, maar niet te scherp woord — „zich zijner waardig mocht gedragen en in de eer van Holland deelen.”

Doch niet alleen om Lapuchins toestemming, ook nog om een andere reden mocht van Assen zich met een goede ontvangst bij de Friesche heeren vleien. Toen hij in den nacht van den 24ten te Harlingen in de schuit stapte, trof hij daarin twee raden van prefectuur aan. Wie het waren, zegt hij niet. Hij gaf hun een exemplaar van de publicatie van den 21sten November en „bad hun de goede zaak door hun invloed ook bij den Baron van Asbeck als chef der Friesche cohorte te behartigen.” Van Asbeck en de Prefectuurraden wisten dus den 25^{en}, wat van Assens commissie was. Het is jammer (en zeer vreemd), dat de notulen van den Raad van Prefectuur verloren zijn: misschien zou er licht over de beweegredenen der Friesche heeren uit te putten zijn. Doch zeker is het in elk geval, dat de Raad van Prefectuur en van Asbeck den 25^{en} reeds officieus bericht hadden van het optreden van van Hogendorp c. s. en de publicatie van den 21sten in handen. Men ziet, wat er waar is van de bewering, dat zij niet voor omstreeks 1 Dec. hebben geweten, dat er in den Haag een Algemeen Bestuur was gevestigd 1). Doch ik loop vooruit.

1) Zie deze Bijdragen I, 98. — Eekhoff, Friesland in 1813, blz. 85.

In Lecuwarden aangekomen, begaf van Assen zich (Zaterdag den 27sten) bij den Baron van Asbeck en den Raad van Prefectuur. Hij deelde hun de uitnoodiging van den Prins mede en smeeskte om hun begunstiging. Met welken uitslag, blijkt: „ik ga liefst met stilzwijgen voorbij, waarom mijn beleefd voorstel niet gelukte.”

Deze 27ste November was een kwade dag voor den Baron van Asbeck. Nauw was de eerste bezoeker verdwenen, of een tweede meldde zich aan. Van Assen was nauwelijks de deur uit, of ziet een tweede afgevaardigde uit Holland trad binnen.

Een tweede, en ditmaal geen jong man van ter nauwernood 25 jaar. Het was een man van meer leeftijd, de Luitenant-Kolonel Pfeil, door de Commissarissen-Generaal te Amsterdam met „genoegzaam dezelfde orders”, als van Assen door 't Algemeen Bestuur, naar Friesland en Groningen gezonden. Hij was met zijn medeafgevaardigde Tjetsen van der Feen den vorigen dag te Harlingen gekomen. Daar had van der Feen de zaak naar 't schijnt, hopeloos geacht; ten minste hij was teruggekeerd. Pfeil, minder snel afgeschrikt, was dezen zelfden morgen om 4 uur uit Harlingen gegaan, en kwam nu van Asbeck een bezoek brengen 1). De Kommandant der Nationale Garde in Friesland poogde den Luit.-Kolonel der Marine op gelijke wijze af te schepen, als hij den Haagschen Advokaat had gedaan.

1) De volgorde dezer bezoeken wordt nergens aangewezen. Dat van Assen eerst en daarna Pfeil tot van Asbeck is gekomen, schijnt te volgen uit de verschillende ontvangst, die zij genoten. Indien Pfeil vooraf was gegaan, zou men waarschijnlijk van Assen niet zóó hebben bejegend. Ook een enkele phrase in den brief van Pfeil schijnt in het verband deze opvatting te bevestigen.

Doch laten wij Pfeil, voor wiens fermheid wij sympathie gevoelen, zelf het woord geven. „De receptie was zeer onheusch en de Leeuwardsche Regeering of eindelijk (eigenlijk ?) de Heere Baron van Asbeck, die alles schijnt te leiden, wilde mij met de teruggave der papieren dadelijk afschuiven, met te zeggen, wij hebben geen adsistentie. Ik vermeende hier ferm te moeten handelen, en zeide niet te zullen vertrekken, voor en aler ik met de Leeden der Regeering zelve had gesproken, ofte anders eene schriftelijke weigering mijner commissie zoude hebben ontvangen. Ik werd dus binnengeleid: de Regeering, zoo als ik beschouwde, opgewonden, sprak op denzelfden toon als de Heere van Asbeck mij reeds gezegd had. Door haar ED. egter bedaard alle de omstandigheden in de situatie van geheel Holland op 't hart te drukken, zoo zig de onderscheidene Provinciën wilden onttrekken, bragt ik hun aan 't wankelen, en mij wierd copie van mijne instructie verzocht, die ik bij mij terugkomende dadelijk heb ingezonden met een zeer beleefde en nogmaals aandringende brief, waarvan de copij bij mij berustende blijft.” —

Deze brief van Pfeil, die zonder twijfel wederlegging van de aangevoerde argumenten behelst, is tot dusver niet bekend. Maar één argument van 't Friesch Bestuur mogen wij reeds nu aan de vergetelheid onttrekken.

Van Asbeck c.s. weigerden ondersteuning, omdat „de Russen, die thans in ons land waren, 't zelve voor zich zelve in bezit namen.”

Welk oordeel moet men vellen over mannen, die zulke uitvluchten zochten, terwijl de Dagorder van Rosen sedert dagen hun bekend, en de uitnoodiging

aan de Vrije Friesen, met Lapuchins eigen hand onderteeekend, voor weinige oogenblikken of uren door hen gelezen was? Eene annexatie van Friesland aan — Rusland!!

Van zulke mannen was niets te wachten. Pfeil noch van Assen, die elkander in den middag ontmoetten, maakten zich illusien. Zij stortten hun hart over de houding van van Asbeck c. s. jegens elkander uit, en besloten verder gemeenschappelijk te handelen 1). Zij gingen den volgenden dag Zondag den 28st te zamen naar Groningen.

Deze Zondag, de 28ste November 1813, is volgens

1) Van Assen schijnt er over gedacht te hebben om ondanks het verzet van den Raad van Prefectuur Lapuchins uitnoodiging publiek te maken. Hij is, naar 't mij voorkomt, weerhouden door de bevelen die hij ontvangen had. „Ik had — zegt hij — wel is waar ook zonder toestemming van den Raad van Prefecture de eigenhandig geteekende uitnoodiging van den Prins Lapuchin door den druk gemeen kunnen maken, om hierdoor mijn oogmerk te bereiken, maar ik weet niet welke schroomvalligheid mij weerhouden heeft. Uwe eerbied voor alle wettige autoriteiten vergeve mij dit.” Is er in deze laatste woorden niet ietwat ironie? in dagen van revolutie toch is „eerbied voor alle wettige autoriteiten” een luxeartikel, waarvan men zich het allereerst speent. Zie ik verkeerd, of heeft van Assen de verantwoordelijkheid van zijn niet-zelfstandig optreden in Friesland, hier als vroeger (noot bladz. LXVII), in de meest beleefde vormen op van Hogendorp geworpen?

Hoe dit zij, het spijt mij, dat van Assen zijn idee niet heeft kunnen of willen ten uitvoer brengen. Zou van Asbeck het gewaagd hebben, openlijk zich te verzetten tegen den Afgevaardigde van het Algemeen Bestuur, die niets anders deed dan den wil te publiceeren van de hoogste militaire macht, die in deze oogenblikken in Friesland en Groningen was? Ik geloof, dat hij zich nog wel eens zou bedacht hebben.

de voorstelling van den heer Eckhoff in zijn *Friesland* in 1815 voor deze provincie een onvergetelijke dag. Ziehier zijne levendige teekening:

„Ofschoon de vrees, dat de Fransche legermagt van den Generaal Davoust, na het verlaten van Hamburg, haar aftogt ook door deze noordelijke streken zou nemen, bleef bestaan, kon men nu toch het onmiddelijk gevaar als geweken beschouwen en achtte men zich verplicht, om in het openbaar partij te kiezen voor de toekomst. En kon die keuze twijfelachtig zijn, daar allen, zoowel bestuurders als ingezetenen, slechts één naam toegedaan waren en daarvan heil verwachtten, den naam van Oranje? Dit bleek op eene schitterende wijze te Leeuwarden op Zondag den 28 Nov., nadat den vorigen dag de Luit. Kolonel ter zee J. H. Pfeil en Mr. T. van der Feen, als afgevaardigden der Commissarissen-generaal, Kemper en Fannius Scholten, te Amsterdam, Mr. C. J. van Assen, als gemagtigde van het Algemeen Bestuur te 's Hage, van der Duin van Maasdam en van Hogendorp, te Leeuwarden berigten en bevelen hadden overgebracht, om in dit gewest gemeenschappelijk met hen te handelen, ten gevolge waarvan de waarnemende Prefect dadelijk bevel gaf Oranje te dragen.

't Was 's middags half twaalf, toen de klok ter afkondiging eene groote menigte burgers voor het Raadhuis had verzameld en dit bevel afgekondigd en onder groote geestdrift met den dikwijls herhaalden kreet van Oranje boven! achtervolgd werd. Gelijktijdig schaarden de rustbewaarders, met Oranje versierd, zich voor den stoep, deed de muziek binnen het gebouw het Wilhelmus hooren, en werden de vaderlandsche vlaggen op de torens geheschen. Nu was er

geen einde aan het gejubel en de vreugdebedrijven: in een oogenblik was ieder met oranje versierd; elk gevoelde, dat men weer een eigen vaderland had, en dat men nu niet langer behoefde te schroomen, om in het openbaar te getuigen van hetgeen men lang in het hart en in den zak had verborgen gehouden. Aan de Nationale Garde, in de wapenen geroepen, werd de Oranje-kokarde met een plegtige aanspraak uitgereikt. Met algemeene blijdschap werd deze dag verder als een feestdag gevierd, daar ieder opgewonden was door het verheffende denkbbeeld, dat nu het lijden doorgestaan, de vereeniging van het vaderland met Oranje gevestigd, en de dageraad van een schoonen dag voor vrijheid en volksgeluk aangebroken was."

Het is waarlijk een roerend, zeer roerend tafereel. Jammer maar, dat het tot eenige verkeerde opvattingen, naar 't mij toeschijnt, aanleiding geeft.

Men zou, bij voorbeeld, door de voorstelling van den heer Eekhoff in de meening komen, dat de schitterende plechtigheid door van der Feen, van Assen en Pfeil is bijgewoond. Niettemin komt mij dit minder waarschijnlijk voor. Den 26sten 's avonds of waarschijnlijk pas den 27sten was van der Feen naar Amsterdam teruggekeerd, en hoe feestlievend de heer Eekhoff hem misschien ook acht, van der Feen is zeker niet onmiddelijk weer op reis gegaan, om in L. feest te vieren. Van Assen en Pfeil vertrokken den 28sten naar Groningen: indien zij de plechtigheid hebben bijgewoond, is het vreemd, dat geen van beide er melding van maakte. Doch zij zijn er stellig *niet* bij geweest. Pfeil en van Assen hebben nog dienzelfden dag den raad van Prefectuur te Groningen gesproken; nog op dienzelfden 28sten Nov. is van Iddekinge

aangewezen om naar den Haag te gaan. Hebben zij de afkondiging om $\frac{1}{2}$ 12 bijgewoond, dan zouden zij niet voor $\frac{1}{2}$ 2 hebben kunnen vertrekken en kwamen dan zeker niet voor 9 à 10 uur in Groningen aan. Het was Zondag: zou de Raad van Prefectuur nog na 9 à 10 uur zijn vergaderd en besluiten hebben genomen? Het niet aannemelijke hiervan bewijst, dat zij Zondag vroegtijdig Leeuwarden hebben verlaten.

De heer Eekhoff zegt, dat *ten gevolge* der berichten en bevelen, door Pfeil, van der Feen en van Assen aangebracht, de waarnemende Prefect *dadelijk* bevel gaf Oranje te dragen.

Men zou op het dwaalspoor geraken, wanneer men uit deze woorden: *ten gevolge* en *dadelijk* opmaakte, dat van Asbeck en de Raden van Prefectuur onmiddelijk door warme ingenomenheid zijn medegesleept.

Uit de verslagen van van Assen en Pfeil blijkt, dat de heeren van Asbeck c.s. in het eerste oogenblik die berichten en bevelen met groote kalmte, ja zelfs met onwil en afkeer hebben ontvangen. Het teruggeven aan Pfeil der publicatie van 21 Nov., het nalaten der afkondiging, gelijk de wijze van ontvangst van de heeren van Assen en Pfeil — dit alles bewijst, dat van Asbeck en zijne volgelingen ernstig beraad hebben noodig geoordeeld, voordat zij aan hun eigen harte-wensch gehoor gaven.

Intusschen den 28ten werd afgekondigd, dat men Oranje mocht dragen, 't geen den vorigen avond besloten was. Toen op dienzelfden dag Pfeil en van Assen naar Groningen gingen, was deze verrassende omkeer in de denkbeelden van 't bestuur hun blijkbaar nog onbekend. Zij vertrokken, knorrig dat de afkondiging der publicatie en alle ondersteuning ge-

weigerd was. Hoe jammer, dat van Asbeck c.s. de verandering hunner denkwijze hun niet deden weten! Misschien hadden zij dan de lastige reis niet noodig geoordeeld. Zij meenden toch, dat deze heeren aan eene inlijving van Friesland in Rusland geloofden, en ziet, op den dag dat zij vertrokken om het bewijs van het tegendeel te verkrijgen, was de Friesche regeering reeds van inzicht veranderd en bewees slechts heil te verwachten van den naam van Oranje! Waarlijk, men had hun de nuttelooze reis wel mogen besparen: en het gemakkelijk kunnen doen. Immers, den 27sten reeds besloot de Raad van Prefectuur de Oranjecarde aan te nemen en pas den 28sten vertrokken Pfeil en van Assen. Of begreep de Raad van Prefectuur zelve, dat deze mannen nog iets meer, dan deze beuzeling, wenschten? Het dragen van een Oranjelintje beteekende toch op zichzelf volstrekt niets.

De aanneming der Oranjekleur geschiedde met veel plechtigheid, verzekert ons de heer Eekhoff. Trouwens, hoe kon het anders? het vervulde immers aller wenschen! „Ieder had reeds lang, zegt hij zelf, het Oranje in den zak verborgen gehouden.” Wie het uithalen uit den zak verboden had, achtte de heer Eekhoff te bekend, om het nog te herinneren. „Bestuurders en ingezetenen waren slechts één naam toegedaan en verwachtten daarvan heil, den naam van Oranje.” De verzekering was niet overbodig, en daarom te meer welkom. Maar hoe hoog moet onze bewondering voor van Asbeck en zijne gedweëe volgelingen niet stijgen. Welk een voorbeeldeloze zelfbeheersching sedert tien dagen! Waarlijk, het is heroisch.

De heer Eekhoff heeft eene schitterende voorstelling

gegeven van de afkondiging van het bevel, om Oranje te dragen. Het was een algemeene feestdag! ieder was opgewonden! men gevoelde, dat men weer een vaderland had!

Het is opmerkelijk, dat de algemeene opgewondenheid zich in de berichten van dien tijd zoo weinig verraadt. De zelfbeheersching van van Asbeck c.s. schijnt aanstekelijk geweest te zijn. Ik heb te vergeefs gezocht naar eene vermelding van dezen plechtigen feestdag bij tijdgenooten. Zelfs de Leeuwarder Courant zwijgt er geheel van. Toen den 7^{den} December eene oproeping aan de ingezetenen van Friesland om de wapenen op te vatten in de hoofdstad der provincie werd afgelezen, schilderde deze courant in zijn nummer van den 9 Dec. den diepen indruk dezer plechtigheid met levendige woorden af. Daarentegen, over de roerende feestelijkheid, door den heer Eckhoff ons beschreven, vinden wij geen enkel woord. Het is vreemd, zeer vreemd.

Officieele stukken verraden gewoonlijk weinig hart. Gelijk natuurlijk is, maken de proclamatiën enz. van 1813 daarop een scherpe uitzondering. In dagen van groote omkeering, bij groote keerpunten in het leven van een volk wordt zelfs de ongeoeffendste stijlist wel-sprekend. Er is uitstorting van gevoel, omdat er rijkdom van aandoeningen en indrukken is.

Tien dagen hadden de heeren van Asbeck en de Raden van Prefectuur hun gevoel onderdrukt, hun hartewensch verstikt, en met voorbeeldelooze meesterschap zich zelven beheerscht, om woorden te geven aan hun Oranjegezindheid. In den middag of avond van den 27^{en}, nadat 's morgens van Assen en Pfeil op hoogen toon zijn afgewezen, breekt het ijs door.

Welk een stroom van geestdrift zal Friesland overstroomen, welk een gloed van opgewondenheid zal zich lucht geven in het „bevel” aan de bevolking, zoo vele dagen door hen in de uiting harer gevoelens onderdrukt. Nu het zelfbedwang onnoodig is geworden, zal de natuur haar rechten hernemen en haar stem doen hooren.

Het Dagblad van het Departement Friesland, Maandag den 29 November, ligt voor mij. Daarin lezen wij:

Notificatie.

De maire van Leeuwarden, ontvangen hebbende de volgende invitatie en aanschrijving: Leeuwarden, den 27 November 1805 (1813).

*De raad van prefektur H. van Sminia,
waarnemende de functien van prefekt,*

Aan

*de heeren maires in het arrondissement
Leeuwarden.*

Mijnheer de Maire!

De tegenwoordige toestand der zaken, en het gemanifesteerd verlangen der ingezetenen, om een blijk te geven van derzelver gehechtheid aan het *Doortuchtig huis van Oranje*, schijnen het, ter bevordering van de rust en goede orde, raadzaam te maken, dat allen zich van een oranje-teeken voorzien, ten einde de eenparige wenschen van alle harten meer in het openbaar aan den dag te leggen.

Ik heb dien ten gevolge, na gehouden deliberatie met de overige heeren raden van prefektur, de eer, u, bij deze, te inviteren en aan te schrijven, het dragen van een *oranje-teeken*, door eene notificatie, te bevorderen, en te zorgen, dat daaraan geene hindernis worde toegebracht.

Ontvang, mijnheer de maire, de verzekering mijner
 achting.

De raad van prefekturc voornoemd,
 H. van Sminia.

Doet daarvan notificatie: inviteert dien ten gevolge
 de ingezetenen een oranje-teekcn te dragen, met last,
 daaraan geen hindernis toe te brengen.

Leeuwarden, den 28 November 1813.

De maire voornoemd,
 Bernh. Buma.

Dat is ware hartetaal: „tot bevordering van rust en
 goede orde schijnt het raadzaam te zijn.” Zoo uit
 zich het gemoed, dat zijn dierste wenschen heeft moe-
 ten smooien en nu eindelijk zich lucht mag geven.
 Hoe verkwikkend is de warmte dezer „notificatie”!
 Hoe roerend is de bezorgdheid, dat de policie-agenten
 soms nu nog, als gisteren en eergisteren, het dragen
 van Oranje zouden verhinderen!

Dit is alles, wat de Leeuwarder Courant omtrent
 de vergunning van den 28sten bevat. Eene notificatie,
 die waarschijnlijk op eenige plaatsen aangeplakt is.
 Van de geheele plechtigheid, zoo sierlijk door den
 Archivaris van Leeuwarden beschreven, geen enkel
 woord. Hoe zou dit toch komen?

En het is niet alleen de Leeuwarder, die niets van
 die feestelijke plechtigheid weet. Ook het Dagblad
 van het Departement van de Wester-Eems zwijgt er
 van. Wij lezen in 't nummer van den 30 Nov.

„*Leeuwarden van den 28.* Heden werd, ook hier,
 eene publicatie betrekkelijk het dragen van Oranje aan-
 geslagen. De vlaggen waaijen op dit oogenblik van
 de torens.”

Aangeslagen: niet, ook openlijk en plechtig afgele-

zen, onder luid gejubel en vreugdekreten? — Vreemd, inderdaad zeer vreemd.

Het dagblad van de Zuiderzee verspreidt geen meer licht. Het vertelt alleen, dat de heer van Sminia, tot waarnemend Prefect benoemd, „bij eene aanschrijving aan de maires van den 27sten November, de ingezetenen tot het dragen van Oranje inviteerde.” Met denzelfden uitslag werden andere bladen geraadpleegd.

Voor twijfel aan de waarheid is geen plaats. De heer Eekhoff heeft van een aantal personen mededeelingen en bouwstoffen voor zijn arbeid ontvangen. Met een enkel woord zal de Archivaris van Leeuwarden het vreemde feit, dat wij opmerkten, verklaren, en de waarheid zijner voorstelling kunnen staven. Wij hopen, dat hij het ons niet onthouden zal.

Hoe vreemd de zaak ook zij, tot verklaring van den loop der gebeurtenissen is zij onverschillig. Dit staat vast, dat den 28sten het dragen van Oranje in Leeuwarden en Friesland werd vergund; al geschiedde het juist niet in blijde opgewondenheid over de berichten en bevelen, uit Holland aangebracht. Dat trouwens met het toestaan van dit ééne punt niet gedacht werd aan aansluiting aan Holland, bleek onmiddellijk. De publicatie van den 21sten werd niet afgekondigd en geen enkele poging gedaan, om de bevolking tot het ondersteunen van den opstand in Holland aan te sporen. Men liet Oranje dragen, droeg het misschien zelf, maar wachtte overigens den loop der gebeurtenissen kalm af. De geringe beteekenis dezer concessie, een bloote kwestie van vorm, werd door Pfeil en van Assen zoo goed ingezien, dat geen hunner van dezen feestdag, die hun niet onbekend kan gebleven zijn, iets vermeldt; en dat de laatste zelfs de publicatie van 1 Dec. de

„eerste stap” der Friesche regeering noemt. Hij schijnt dus geoordeeld te hebben, dat de notificatie van 28 Nov. zelfs geen bewijs van beweging was in het door onwil stroeve raderwerk der Friesche regeering.

Den 28sten, terwijl Leeuwarden feest vierde, vertrokken van Assen en Pfeil naar Groningen. De laatste geeft als het doel van de reis op: „van Groningen en vooral van den Russischen Prins, die aldaar lag, goede informatie krijgende, begreep ik dat 't noodzakelijk was mij dadelijk na hier te vervoegen, en met denzelve te aboucheren, en zoeken van zijne Hoogheid eenige klem te krijgen voor de verdere voortgang onzer commissie, ten minste al ware het een bewijs te krijgen, dat de Russen, die thans in ons land waren, 't zelve niet voor zich zelve in bezit namen.” Uit zijn instructie blijkt bovendien, dat hij naar Groningen moest gaan, om hulp te vragen. De geruststelling, die hij voor de mannen der Friesche regeering van den Russischen bevelhebber ging vragen, was dus slechts een minimum van hetgeen hij door deze reis wilde verkrijgen. Trouwens, de behoefte aan geruststellingen van dezen aard had van Hogendorp niet kunnen voorzien.

Van Assen vergezelde hem ten gevolge der afspraak, dat zij verder gemeenschappelijk zouden handelen. Doch ook, omdat hij na „het nieuw bekomen bericht omtrent het bijvallen van Amsterdam eenige verandering in het ondergeteekend geschrift of uitnoodiging noodzakelijk” achtte.

Uit de hier aangehaalde woorden schijnt te volgen, dat van Assen het eerst te Leeuwarden de optreding van Commissarissen-Generaal in Amsterdam, waarschijn-

lijk van Pfeil, heeft vernomen. In den nacht van den 22^{den} op den 23sten had van Assen het hoofd van het Algemeen Bestuur verlaten. Den volgenden dag of avond gingen Kemper en Scholten uit den Haag naar Amsterdam, om de aansluiting der hoofdstad op welke wijze ook te bewerken. Heeft van Assen niets van het plan geweten zoodat hij bij het stellen der weinige regels, die Lapuchin onderteekende, op het bijvallen van Amsterdam niet verdacht kon zijn? of is het plan tot de zending der Commissarissen Generaal zoo geheel onverwacht opgekomen? Indien het eerste waarheid is, dan wekt het terecht bevreemding, dat van Hogendorp een missie van zoo veel beteekenis opdroeg aan iemand, die hij zoo weinig au fait van den staat van zaken bracht. Indien het laatste waar is, wat gaf dan de doorslag? Doch op deze kwestie kom ik misschien later terug.

Toen de reizigers Zondag middag of avond in Groningen kwamen, wendden zij zich onmiddelijk tot den Raad van Prefectuur, die nog 's avonds vergaderde. De beide afgevaardigden werden zeer wel ontvangen en in hun qualiteit erkend. Een der leden, de heer P. G. van Iddekinge, werd gecommiteerd naar den Haag, om de belangen van dit departement waar te nemen en Z. D. H. den Prins van Oranje bij zijne aankomst in ons land te begroeten.

Den volgenden dag (Maandag 2° Nov.) had er eene nieuwe zamenkomst met den Raad van Prefectuur plaats 1). De publicatie van den 21sten Nov. werd aan-

1) Men vraagt wellicht, met welk recht ik hier van twee zamenkomsten gewaag, daar noch van Assen noch Pfeil er melding van maken. Doch geen van hen beide spreekt van één enkele bijeenkomst; zij deelen alleen de uitkomst van

genomen en besloten dit stuk te publiceeren. Wat de aanvraag der gecommiteerden betrof om manschappen, wapenen en ammunitie, hun werd te kennen gegeven, dat van hier niets kon worden afgezonden, vermits deze zaken werden gevorderd voor het beleg van Delfzijl. Integendeel, de raad van Prefectuur verzocht, dat men van wege het Algemeen Bestuur geregelde troepen mocht afzenden, in staat om de belegering van Delfzijl met kracht door te zetten.

Doch niet alleen de Raad van Prefectuur, ook de Russische bevelhebber was het doel van hun tocht. Lapuchin zelven vonden zij niet; hij was denzelfden 28sten Nov. naar Delfzijl gegaan. Doch Rosen was in Groningen. In den morgen van den 29sten, voor de tweede zamenkomst met den Prefectuurraad, gingen zij tot hem. „Ik toonde, verhaalt van Assen, den Russischen baron de handteekening van den Prins, en verzocht verlof om eenige kleine veranderingen in de bewuste uitnoodiging te mogen maken, en dan in Vriesland te

hun reis mede. Uit de Uittreksels, reeds boven aangehaald, blijkt het, dat er twee vergaderingen geweest zijn. Bijdragen I, bladz. 363. Het bezoek bij Rosen heeft Maandags plaats gehad, gelijk uit den brief van Pfeil blijkt. Ik stel het voor de tweede zamenkomst bij den Prefectuurraad, om deze reden. In de bijeenkomst met de Friesche heeren werd hun mededeeling gedaan, dat de publicatie van den 21sten zou afgekondigd worden. De Prefectuurraden hebben dit zeker aan Pfeil en van Assen niet gezegd, voordat zij verzekerd waren, dat Rosen door hen niet meer gesproken werd. Het kwam niet met hun taktiek overeen, dat van Assen en Pfeil in de gelegenheid zouden zijn de bezwaren (!) van Rosen uit den weg te ruimen, of hem zooveel zouden zeggen, dat er bij hem geen bezwaren op te wekken waren. De aanneming der publicatie van den 21sten is Maandags geschied: de heeren schijnen een nachtje noodig gehad te hebben, om hun plan de campagne te beramen.

laten publiceren. De Baron keurde niet alleen mijn verzoek goed, maar liet mij zelf eene autorisatie schrijven, waarbij hij ieder uitnoodigde om hart en hand te vereenigen voor Neerlands vrijheid en onafhankelijkheid. Hij onderteekende dezelve en wenschte ons, onder de hartelijkste betuigingen van zijne hoogachting voor ons grootmoedig bestaan, Holland eenen gelukkigen uitslag in alle ondernemingen toe, die zijn welzijn zouden kunnen bevorderen."

Men ziet, van Assen en Pfeil konden tevreden zijn; zij hadden hun doel bereikt.

De publicatie van den 21sten zou in Groningen door de „wettige autoriteit" afgekondigd worden, en Rosen had, even als vroeger Lapuchin, eene uitnoodiging aan de Friezen onderteekend. De Raad van Prefectuur had met den vreemden bevelhebber gewedijverd om de gecommiteerden van Holland te ondersteunen.

Deze gang van zaken is alleszins natuurlijk. Den 23sten November had de Raad van Prefectuur voor het gezag van Prins Lapuchin gebogen en de Oranjecarde opgezet. Het ging niet aan twee mannen, die ieder hun instructie konden vertoonen, als afgezonden van het Algemeen Bestuur en diens Commissarissen-Generaal, en erkend en gesteund werden door Lapuchin en Rosen, openlijk terug te stooten. Ik zeg openlijk terug te stooten, omdat de heimelijke tegenwerking niet ophield 1).

Tevreden over den uitslag, maakten Pfeil en van Assen zich tot den terugkeer naar Leeuwarden gereed. Uit de openlijke afkondiging, namens het gewestelijk

1) Het schijnt, dat van Assen bij zijn eerste bezoek aan Groningen, drie dagen vroeger, zich niet tot den Prefectuurraad had gewend.

bestuur, 't geen niet zonder Rosens toestemming zou geschieden, zouden de Friesche heeren het gewenschte bewijs ontvangen, dat Rusland vooreerst nog geen plan had om Friesland te annexeren. Ook de bevolking, zoo zij misschien een gelijke vrees koesterde, zou uit de uitnoodiging, door Rosen zelven onderteekend, haar dwaling leeren inzien. Zij konden de zaak nu als in orde beschouwen. Doch „kort voor ons vertrek — verhaalt van Assen — ontvingen wij eene nadere resolutie, waarbij de Raad zich verplicht vond het affigieren der publicatie op te schorsen, wijl de Baron Rosen zijne toestemming niet durfde geven, zoo lang hij niet de eigenhandige onderteekening van den Prins van Oranje gezien of verlof uit het hoofdkwartier te Bremen bekomen had.”

In de Besluiten van den Raad van Prefectuur luiden de conditien van Baron Rosen eenigszins anders: „op vordering van Baron Rosen om de publicatie van het algemeen bestuur niet af te kondigen, voordat zij door den Prins van Oranje is geteekend en de commanderende generaal daarvan is verwittigd, wordt de afkondiging uitgesteld in afwachting der orders van den Baron Rosen.”

Men mag aannemen, dat de Raad van Prefectuur in hare besluiten den waren inhoud heeft nedergelegd van de schriftelijk of mondeling (dit blijkt niet) gedane eisch van Rosen. Evenzoo mag men aannemen, dat van Assen, die de resolutie van den Raad had ontvangen, en misschien op 't oogenblik van zijn schrijven voor zich had liggen, de juiste bewoordingen van het raadsbesluit, zoo als het hem is medegedeeld, heeft weergegeven. Wat blijkt uit het een en ander? dit: dat Rosen twee zaken vorderde:

- a. de publicatie van den 21sten moest eerst door den Prins van Oranje geteekend, en

- b. de kommanderende generaal daarvan eerst verwittigd zijn.

Hiervan maakte de resolutie van den Raad van Prefectuur

- a. dat Rosen de eigenhandige onderteekening van den Prins van Oranje eerst wilde zien,
- b. dat hij eerst verlof uit het hoofdkwartier te Bremen moest bekomen.

Men zegge niet, dat onze onderscheiding slechts de verdienste van spitsvindigheid bezit, maar geen reële beteekenis. Tusschen het zien van een handteekening en het overtuigd zijn, dat zij bestaat, is een groot verschil. Het eerste was bijkans onmogelijk; het laatste kon Rosen, zoodra de Prins van Oranje, in 't land gekomen, de mannen, die de publicatie hadden uitgevaardigd, erkende. Het vorderen van het eerste liet de handen vrij, ook wanneer het laatste geschied zou zijn.

Van gelijke beteekenis is het tweede verschil. Rosen vordert, dat eerst de kommandeerende generaal zal verwittigd zijn. De kommandeerende generaal is Prins Lapuchin, die voor Delfzijl is gelegerd, of Hawaiski de IV^{de}, die de kommandant der Russische troepen in dit departement wordt genoemd. De Raad van Prefectuur verandert en maakt er van: het hoofdkwartier te Bremen. Op de kleine nuance tusschen verlof en verwittiging druk ik niet.

Evenzeer als het vorderen van het zien der handteekening, was de verandering van „den commandeerenden generaal” in „het hoofdkwartier te Bremen” alleszins dienstig om het doel te bereiken, dat men beoogde: uitstel der beslissing.

De opgemerkte wijzigingen, waarmede Rosens eischen

tot de gecommiteerden werden gebracht, leveren den sleutel tot oplossing van het raadsel, wie de personen waren, aan wie de verandering in Rosens gezindheid is te wijten. Er is, geloof ik, hierin grond genoeg om aan te nemen, dat het de drie Raden der Prefectuur zelve of ten minste geestverwanten van hen waren, die hun invloed op den vreemden bevelhebber, gebouwd op zijn behoefte aan voorlichting, zoo zeer misbruikten.

Zijn oordeel over de onverwachte resolutie heeft van Assen in zeer zachte bewoordingen uitgedrukt. „Het kan niet anders, rapporteert hij aan den Secretaris van Staat, of hier heeft een misverstand plaats gehad: want reeds voor onze komst was de publicatie van den 21sten in de Groningsche nieuwspapieren overgenomen en dat wel door mededeeling van den Baron van Rosen. Zijne goedkeuring scheen ons dus klaarblijkelijk en zijne tegenwoordige weigering met dezelve niet overeen te brengen.”

De conclusie, die van Assen trok, dat er een misverstand plaats had, is betwistbaar: maar het feit, dat hij constateerde, is volkomen waar.

Den 27sten November verscheen er een Extra-ordinair nummer van het Dagblad van de Wester-Eems. Daarin lezen wij in den aanvang:

„*Groningen den 26 November.* Verscheidene dagen hebben wij, door de groote gebeurtenissen van den dag, reeds verstoken geweest van de correspondentie met Amsterdam en de overige Hollandsche steden, toen ons gister avond, van wege mijnheer den Baron Rosin, ridder van de Wlodomir-order, van de tweede klasse, kommanderende het detachement Russisch-Keizerlijke troepen, ingerukt in het Departement van de Wester-Eems ter hand gesteld werden de 's Gra

venhaagsche courant van maandag den 22 November l.l. en de buitengewone 's Gravenhaagsche courant van dienzelfden dag, houdende de volgende allerbelangrijkste staatsstukken”:

Voordat wij opgeven, van welke staatsstukken hier sprake is, ééne opmerking. De uitgever of redactie der courant ontvangt de hollandsche bladen van den bevelhebber der kosakken, die wel geen woord van onze taal zal gekend hebben. De inhoud dezer bescheiden is hem dus door anderen aan 't verstand gebracht. Dat dit niet geschied is door de leden van het Departementaal Bestuur, spreekt wel van zelf, want, indien zij de kennis dier stukken zoo gewichtig voor den vreemdeling rekenden, zouden zij zeker de bevolking er niet onkundig van hebben gelaten. Het feit, dat de toezending door Rosen geschiedt, bewijst, dat er tegen de politiek van den Prefectuurraad een partij van verzet bestond, en dat deze laatsten door Rosen op de hoogte te brengen van wat hij zelf niet lezen kon, en door zijn gezag de opneming in het Departementaal blad te bewerken, eene overwinning op de partij der Prefectuurraden behaalde. Deze bijzonderheid kan tot ondersteuning onzer voorstelling van den gang van zaken op den 23sten en 29sten Nov. strekken.

Welke staatsstukken werden nu hier medegedeeld?

Vooreerst de zoogenaamde Proclamatie van Rusland 1). Dan, de proclamatie van 21 November (alzo

1) Deze proclamatie komt het eerst voor in de 's Gravenhaagsche Courant van Maandag 22 November; zij wordt door de redactie bij de lezers ingeleid met deze woorden: »de volgende proclamatie van Rusland aan het Volk van Nederland kunnen wij niet nalaten in ons blad een plaats te vergunnen.” — Het is duidelijk dat zij in den Haag het levenslicht heeft gezien.

de regeringloosheid enz.), de kennisgevingen dat het Algemeen Bestuur aan de generaals Sweerts de Landas en de Jonge het bevel over legercorpsen heeft toevertrouwd, met gelijkluidende uitnoodigingen tot ondersteuning. Eindelijk, de publicatie van den 21sten, waarbij het Fransche juk wordt afgeworpen (het oogenblik is geboren enz.).

Men ziet, van Assen had volkomen recht, toen hij beweerde, dat de publicatie van den 21sten reeds voor zijne komst door mededeeling van Rosen in de Groninger nieuwspapieren was overgenomen. Doch had hij recht, de verklaring van de latere weigering van den aanvoerder der Kosakken in misverstand te zoeken?

Hoe dit zij, de resolutie van den Raad van Prefectuur ontroofde den heeren Pfeil en van Assen de vrucht van hun reis. Het schijnt, dat de resolutie hun werd medegedeeld in de laatste oogenblikken van hun verblijf, toen het besluit van vertrek niet meer te veranderen was. Van Assen toch schrijft: „in alle haast vervaardigden wij nog een beknopt adres aan den Baron, waarin wij hem de edele pogingen van Holland betoogden en hem deels op de nuttigheid van het affigeren der Publicatie deels op het aanmoedigen der angstvallige regering van Vriesland trachten opletende te maken.” Het is te betreuren, dat de beide Heeren niet te Groningen gebleven zijn, om door persoonlijken invloed het „misverstand” op te helderen, liever dan van een geschreven adres redding te wachten. Wat toch konden zij, na eene afwijzing, als zij te Groningen hadden ondervonden, te Leeuwarden uitrusten? Tegenover de schade van tijdverlies woog toch wel de winst op, dat zij misschien Rosen tot hunne inzichten zouden bekeeren?

Doch zij vertrokken en kwamen den 30 Nov. te Leeuwarden aan. Wat konden zij nu hier doen? Zij durfden natuurlijk niet aandringen op het aannemen der publicatie, voordat zij van Rosen antwoord hadden, wat zij nooit kregen. Van Assen overhandigde dus alleenlijk de authorisatie, die Rosen had ondertee-kend, en voegde er een nieuw model bij, volgens hetwelk hij wenschte dat door de regeering een uitnoodiging aan de Friezen zou gedaan worden. Het antwoord was, als voor drie dagen, een weigering. Een ander was niet te verwachten.

Door dit hardnekkig verzet was de commissie machteloos. Den 24ten was van Assen, den 26ten Pfeil in Friesland gekomen. Al de dagen, die sinds ver-loopen waren, hadden zij heen en weer gereisd van Leeuwarden naar Groningen en van Groningen naar Leeuwarden, om de hinderpalen uit den weg te rui-men, die de onwil der Friesche heeren opwierp. Wat zij noch de autoriteit hunner zenders noch de auto-riteit der Russische bevelhebbers hadden kunnen uit-werken, bewerkte in den middag van dezen dag of den 1sten Dec. de ontvangst van de missive van Prins Willem. De geestdrift der Friesche regeering was niet meer te bedwingen. Gemakshalve namen zij het ori-gineel geteekend geschrift van den Prins Lapuchin, werkten het geheel om, veranderden den naam van den Russischen prins in dien van den prins van Oranje, en ondertee-kenden allen deze Publicatie. Tot dusver had het Dagblad van Vriesland, na de invitatie van den 27sten, omtrent de beweging in Holland slechts enkele betrekkelijk onbeduidende zaken medegedeeld. De twee kennisgevingen van het Voorloopig Bestuur te Amsterdam van den 17^{den} en 18^{den}, waarin van

Oranje niet gesproken wordt, werden den 28ten geplaatst. De notificatie van van Hogendorp, te Rotterdam, waarin van den prins van Oranje evenmin melding gemaakt wordt, en een kort berichtje over de overgave van het fort te Halfweg, komen in het nummer van 30 Nov. voor. Mededeelingen omtrent het bezetten van sommige plaatsen door de Kosakken, zoo als van Groningen op den 17^{den}, van Zwolle den 22ten, en van schermutselingen tusschen de Franschen en de Russen te Kampen op en na den 18^{den}, vonden in het n^o. van 29 Nov. plaats. Doch dit alles neemt van de zes kolommen van het Dagblad slechts een klein deel in. Meer noodig achtte de regeering de bespreking in deze gewichtige dagen van andere onderwerpen in haar officieel orgaan. Onderwerpen, als daar zijn: „een schets van Boheme, beschrijving van eenige volmakingen, waarmede de heer Bramah de kunst van papier fabriceren verrijkt heeft, gevangenissen in Engeland, programma van het genootschap ter bevordering der heekunde te Amsterdam, voor het jaar 1813.” Deze onderwerpen schijnen door de Friesche regeering als doelmatige calmantia voor koortsachtige geestdrift en dergelijke lastige Novemberkwalen beschouwd te zijn.

Na den 30 Nov. veranderde dit alles. Het nummer van den 1 Dec. vormt een zachten overgang. Wij vinden daarin toch opgenomen, eindelijk, de dagorder van Rosen van den 21sten Nov., en de proclamatie, uit naam van den Prins van Oranje, door de Comm. Gen. den 26sten Nov. uitgevaardigd. Dit was een stilzwijgende belofte: de regeering, die zonder kantteekening of protest in haar officieel orgaan de woorden van Kemper en Scholten overnam: „Nederland en Oranje is op nieuw onze leus”, was niet verre

van binnen te treden in het schuitje der Hollandsche revolutionairen. Doch de calmantia ontbreken nog niet geheel: en $\frac{2}{3}$ nog van dit nommer is gevuld met mededeelingen over de gevangenissen in Engeland, en „berigten, wegens Brazilië, getrokken uit de reis van John Mawe.” Hoogst belangrijk, inderdaad!

Doch hiermede eindigt ook de regeeringszorg voor de gezondheid der Friezen. Den 2 Dec. en volgende dagen voert het Dagblad den geheelen stortvloed aan van berichten, proclamatiën enz. uit Holland en over Holland, en onder deze ook eindelijk de stukken reeds zes dagen te voren door tusschenkomst van Rosen in het Dagblad van de Wester-Eems opgenomen.

Een late bekeering, heeft Beets ergens gezegd, wordt niet licht voor een echte gehouden. Wij willen op de mannen van 't Friesch bestuur dien regel niet toepassen: het nieuwe gouvernement heeft hen zijn vertrouwen geschonken. Dit is, voor zoo ver het ons betreft, voldoende.

Doch een andere zaak is het, hoe hun houding, hun taai verzet tot den 1sten Dec. te beoordeelen? Ik zeg, tot den 1sten Dec., omdat de notificatie van den 27sten blijkens hun eigen gedrag niets beteekent. Het aannemen der Oranjecarde had geen de minste waarde, wanneer zij niet gepaard ging met een aansluiting aan de Oranjabeweging in Holland. En dit geschiedde niet voor den eersten van Wintermaand.

Aan Fransche ambtenaren ten kwade te duiden, dat zij Franschgezind waren, zou hoogst onbillijk zijn. Verstolk, die in gemoede verklaarde niet in dienst van de vijanden van het Fransche gouvernement te kunnen blijven, toonde karakter. Het doet niets ter zake, of

men zijn inzicht deelt of niet. Hij handelde maar zijne overtuiging. Doch geheel anders is het met van Asbeck en de raden van Prefectuur. De eerste blijft in dienst, onderwerpt zich aan de Russische bevelhebbers en gehoorzaamt aan hun bevelen. Gelijktijdig echter onderdrukt hij den geest des volks, die zich in de richting, door Rosen en Lapuchin goedgekeurd, ontwikkelt. Als het den 27ten raadzaam schijnt, het Oranjedragen te vergunnen, blijft hij voortgaan al zijn invloed tot tegenwerking van van Assen en Pfeil te gebruiken.

Evenzoo de Raad van Prefectuur. Zij maken gebruik van Rosens proclamatie van den 22ten om vrijwillig hun dienst aan te bieden. Vrijwillig doen zij dus afstand van hun betrekking tot het Fransche gouvernement en erkennen den bevelhebber der geallieerden, die met Napoleon strijd voeren, als den persoon, van wien zij hun macht ontleenen. En diezelfde macht wordt op gelijke wijze, als van Asbeck deed, door hen misbruikt.

Wat is er tot verdediging dezer houding aan te voeren?

Zij hebben gepoogd zich te verdedigen. Den 2^{den} Dec. schreef de kommandant van het Departement Friesland aan Commissarissen-Generaal een brief, waarin hij verklaring geeft van de afwijzing van Pfeil. Deze had, beweert van Asbeck, „opgave en overdrag van alle Artillerie en Amunitie in Vriesland aanwezig” verzocht. Hieraan kon niet worden voldaan, omdat Rosen hem voor was geweest en beslag op alles gelegd had.

Het laatste is waar. Doch daarom had toch wel opgave kunnen geschieden. Pfeil had aan een dergelijke opgave niet bijzonder veel, zal men zeggen; maar

wanneer hij ze ontvangen had, had hij van Rosen meer bepaalde hulp, bijv. een gedeeltelijke afstand van hetgeen in het magazijn te Harlingen was, kunnen vragen. Geheel onkundig van hetgeen zich in Friesland bevond, moest hij zich nu tot een zeer algemeen verzoek om hulp bepalen.

Doch dit is een ondergeschikt punt. Van meer belang is van Asbecks bewering, dat Pfeil de overdracht gevorderd heeft. Dit is, totdat het bewijs der waarheid geleverd is, niet aan te nemen. Het recht tot een dergelijke vordering was in de instructie van Pfeil en van der Feen hun niet geschonken. De luit. kolonel der Marine heeft in Friesland meer de gezindheid geopenbaard om de bestaande besturen te eerbiedigen, dan om hun rechten te krenken. Van een dergelijke eisch maakt noch hij noch van Assen melding.

Van Asbeck neemt in zijn brief den schijn aan, alsof hij Pfeil naar Rosen heeft verwezen, opdat deze de vergunning zou schenken tot hetgeen hij zelf niet doen mocht. Hoe weinig deze voorstelling met de waarheid overeenkomt, weten wij.

Ook de Raad van Prefectuur heeft zich trachten te rechtvaardigen. Hunne verdediging is nog zwakker. Zij verklaren den 2^{den} Dec.: „door de plaatselijke ligging van dit gewest en de gestremde communicatie langs de gewone postwegen bleven wij eenigen tijd niet genoegzaam (!) onderrigt van hetgeen elders voorviel, en moesten ons derhalven tot een zeer beperkten kring van werkzaamheden bepalen, meestal de rust, goede orde en de gewone administratie betreffende. Thans hebben wij vernomen, dat er binnen de stad den Haag een Algemeen Bestuur is gevestigd.” — Wederlegging is onnoodig.

De heer Eekhoff, die in zijn Friesland in 1813 niets dan lofredenen voor de Friesche regeering over heeft, heeft zeer gedrukt op de zware requisitien, door Naritzkin, te Zwolle, en Rosen, te Groningen, na den 22 Nov. aan Friesland gedaan. Die vorderingen waren zeker vrij hard, en zij getuigen van weinig sympathie voor het Friesche bestuur 1). Doch, daargelaten dat zij reeds den 28 Nov. aanzienlijk zijn verminderd, zoo niet geheel opgehouden, het Friesche bestuur, dat het Fransche gouvernement bleef erkennen tot de komst der Kosakken en het Oranje onderdrukte, kon er zich niet over verwonderen. Wat Falck den 30sten November aan Canneman, waarschijnlijk over Amsterdam schreef, geldt in nog ruimeren zin voor Friesland: „men oordeelt, dat respect voor de eigendommen van den Staat niet met goede gratie van de Russen gevergd kan worden in plaatsen, alwaar zij de Franschen onmiddellijk verdreven hebben 2).” Wie zich laat overen, onderwerpt zich aan het kriegsrecht.

Doch dit alles is betrekkelijk van ondergeschikt belang. Want de Friesche regeering kon aan de eischen der Russen gehoor geven of niet, al naar mate zij zich sterk gevoelde, zonder daarom van Assen en Pfeil te behandelen, gelijk zij deden. Opmerkelijk is het — ik voeg dit in parenthesi er bij — dat noch van Asbeck noch de Raden van Prefectuur van den afgezondene door het Algemeen Bestuur melding maken. Is dit zwijgen over van Assen niet eene stilzwijgende schuld-bekentenis?

1) Zijn dergelijke zware eischen ook aan Groningen gedaan?

2) Brieven van A. R. Falck (2de uitg.) bladz. 195. De brief is verkeerdelijk gedateerd op den 28sten November.

Wat vroegen van Assen en Pfeil? Hulp voor Holland, door aansluiting aan Holland; afkondiging van de publicatie van den 21ten, opwekking van den volksgeest, eene uitnoodiging aan de Friezen om te wapen te snellen en Holland te hulpe te komen. De eischen der Russen waren van finantieelen aard, en konden dus geen hinderpaal zijn om aan dit verzoek, ondersteund door de goedkeuring en aanmoediging van Lapuchin en Rosin, gehoor te verleen.

En toch is het geweigerd. Waarom?

Vrees voor de annexatie aan Rusland is het zeker niet geweest; het zou voor de Friesche regeering beleedigend zijn aan te nemen, dat zij zelve aan deze bewering geloof sloegen.

De aanwezigheid van Fransche troepen in de Groningsche vestingen evenmin. Het gevaar, dat daaruit voort kon spruiten, bedreigde veeleer Groningen, waar men sinds den 24ten Oranje droeg. En de bevolking, die men niet opriep voor Holland, heeft men in die dagen evenmin opgeroepen tegen Delfzijl en Koevorden.

Vrees voor de terugkeer der Franschen was in ernst niet voor te wenden. Het gebeurde te Amsterdam, dat den 20ten bekend was, en de wijze, waarop de Franschen gevlucht waren, maakten hun spoedigen terugkeer niet waarschijnlijk.

Vrees voor afkeuring van de Russische bevelhebbers kon niet bestaan; zij wisten het tegendeel.

Slechts gissingen blijven over. Franschgezindheid, die zoo lang mogelijk de beslissing vertraagde, in hoop op een omkeer van den krijgskans. Afkeer van vereeniging met Holland, die zoo lang mogelijk de erkenning van een nationaal bewind deed verschuiven.

Doch welke de redenen dezer houding ook geweest

zijn, de verantwoordelijkheid komt alleen den mannen des bestuurs, niet der bevolking ten laste. De moeilijkheid, die het onderdrukken van Oranje in de eerste dagen had, de erkenning van de Raden van Prefectuur zelve in de notificatie van den 27ten, de houding der Friesche bevolking na 1 Dec., de getuigenissen van van Assen en Pfeil, het adres van Gratama en Kerssens — dit en zoo veel meer zijn bewijzen te over, hoe de bevolking van Friesland oordeelde over een bestuur, dat hen tot volgen had gedwongen, waar voorgaan plicht en mogelijk was geweest.

Doch juist ter wille dezer gezindheid der „Vrije Friezen”, moet er licht komen in deze duisternis. De eer van Friesland vordert het. Men achte de houding dezer provincie in 1813 niet onverschillig voor het vaderland. Zoo zij eene andere geweest ware, de loop der gebeurtenissen in Holland zou er, hoogst waarschijnlijk, zeer door gewijzigd zijn. De houding van het Friesche bestuur, dat den drang der bevolking hardnekkig weerstand bood, had een der oorzaken kunnen zijn van het mislukken van den opstand. Toen door de aankomst van den brief van Willem van Oranje Friesland zich den eersten December aan Holland aansloot, waren binnen weinige dagen eenige honderden uitgerust en naar Amsterdam ingescheept. Had de heer van Asbeck deze provincie den 17^{den} of den 18^{den}, of ook maar den 20ten, na het vernemen van het gebeurde te Amsterdam, partij doen kiezen, onder den frischen indruk der verlossing ware de deelneming aan de wapening veel grooter geweest. Had de heer van Asbeck dezelfde energie in het doen ten toon gespreid, die hij thans in het laten openbaarde, een veel aanzienlijker getal dan later ware nog voor den 23ten te

Amsterdam aangekomen. Welk een diepen indruk en welk een gunstige uitwerking zou de aankomst van eenige honderde Friezen in dat oogenblik te Amsterdam en in Holland hebben gehad.

De hoofdstad zou waarschijnlijk bewaard zijn gebleven voor 't volhouden tot den einde toe van zijn treurige houding: en de activiteit van het Friesche bestuur, gesteund door de geestdrift van eene bevolking, die, zelve vrij, vrij wilde maken, had niet onwaarschijnlijk den rampspoed van Woerden aan de ontlukende vrijheid in Holland bespaard. Wanneer men nagaat, van hoe veel beteekenis Frieslands hulp voor Holland heeft kunnen zijn, dan kost het moeite om zonder verontwaardiging den officiëelen historiograaf van dat gewest te hooren juichen: „zoo vroeg en gelukkig werd Friesland bevrijd! Ja, op den 17^{den} November, toen de omwenteling te 's Gravenhage eerst begon, was Friesland de eerste en eenigste provincie des vaderlands, die geheel van de Fransche heerschappij was bevrijd, en wier inwoners elkander weder met den ouden volksnaam van *vrije Friezen* konden begroeten.”

17 November—1 December. Een tijdperk van veertien dagen ligt er tusschen. Veertien dagen, waarin ieder uur een beslissing kon aanbrengen, veertien dagen zijn voor de vrijheid der natie ongebruikt, neen misbruikt, voorbijgegaan. Ik kan niet inzien, dat hier reden tot zelfverheffing bestaat.

Het eigenlijk karakter der revolutionaire beweging van November 1813, de ware aard der revolutie kan

alleen gekend worden uit de houding van die plaatsen, die tegen het Fransche bestuur in verzet zijn gekomen. Want al spraken wij tot dusver, met inachtneming der gewoonte, van eene revolutie in Friesland en Groningen, dit is niets dan een groot euphemisme. Van eene revolutie toch kan alleen daar gesproken worden, waar door iemand, wie het ook zij, eene zelfstandige beslissing is genomen, die den politieken toestand heeft omgekeerd. Daar, waar alle tegenstand tegen het bestaande werd gemist, waar zelfs zoo lang mogelijk het oude gouvernement openlijk of heimelijk is gesteund, waar men zich eenvoudig heeft overgegeven aan den stroom der gebeurtenissen, en elke verandering ten goede, niet aan eigen energie, maar aan invloeden van buiten te danken heeft, daar kan geen sprake zijn van wat men revolutie noemt. Heeft een zoodanig verschijnsel in 1813 in de Nederlanden zich voorgedaan, dan moeten wij elders heenzien.

Het is alleen in sommige Hollandsche steden, dat er van eene omwenteling kan gesproken worden. Om 's Gravenhage concentreert zich de beweging in November 1813. De latere hofstad is het brandpunt, de haard der revolutie. Welnu, laat ons zien, wat hier geschied is.

In 's Gravenhage is naast en tegenover het Fransch bestuur een ander opgetreden, met de onverholen bedoeling om het te verdringen en een ander hoog gezag in plaats van dat des keizers te stellen. Deze daad is de revolutionaire daad: de revolutie in den Haag heeft bestaan in het eigenmachtige en in het doel van het optreden des nieuwen bestuurs.

Men heeft tot dusver te eenzijdig op het laatste gedrukt. In het dragen van Oranje en in de onmidde-

lijke erkenning van den Prins van Oranje vindt de heerschende meening het eigenlijk revolutionaire van de Novemberbeweging. Het is, met het oog op het verleden des volks, zeker moeielijk zich een opstand tegen Napoleon te denken, die de herstelling van het huis van Oranje niet bedoelde. Doch hieruit volgt niet, dat het revolutionair karakter uitsluitend hierin gelegen is. Ook indien de Hollandsche natie zich tegen het Fransch bestuur had verzet, zonder onmiddelijk te beslissen in wiens handen zij de leiding van haar belangen in de toekomst zou toevertrouwen, ook dan nog zouden wij het recht hebben van eene revolutie te spreken. Niet de strekking, die verschillen kan, maar het gewelddadig verzet dat zegeviert, maakt een revolutie. Dit punt, hoe eenvoudig ook, is bij de beoordeeling van de gebeurtenissen in November 1813 te veel uit het oog verloren.

Woensdag den 17^{den} November trad de Graaf van Limburg Stirum met de bekende proclamatie op. Of-schoon zij bekend is, acht ik het niet overbodig 1) de

1) Niet overbodig ook om deze reden. Het schijnt, dat deze proclamatie van van Stirum in de meeste couranten geplaatst is, zonder het hoofd, uit naam van *Zyne hoogheid* enz. Zoo vindt men ze ook bij Bosscha. Dit heeft een tijdgenoot, als van Reyn, in zijne niet onbelangrijke Historische herinneringen (Rott. 1863), zoo zeer misleid, dat hij schrijft: „wat was de eerste zinsnede anders dan de onbewimpelde afkondiging der gezegende omwenteling en de herstelling van het huis van Oranje? Men twijfelde er niet eens aan, dat iemand in den lande nog twijfel dienaangaande zou kunnen voeden: „*Zijne Hoogheid*”. Iedereen begreep, wie dat was.” Het was ook moeielijk het niet te begrijpen, want het stond er onmiddelijk boven. Doch dergelijke vergissin-

bewoordingen aan mijne lezers te herinneren. Ik geef ze hier weer, afgeschreven van het aanplakbillet, waarvan een exemplaar voor mij ligt:

Uit naam van zijne Hoogheid
den Heere
Prince van Oranje,
Leopold, Graaf van Limburg
Stirum,
Gouverneur van den Haag.

Alzo de gezegende Herstelling van zaaken met vaste schreden nadert, zo geef ik kennis aan alle de Ingezeten van *den Haag*, dat hunne wenschen binnen kort bekroond zullen worden, en dat aanstonds een Provisioneele Regeering zal optreden, om in alles te voorzien, totdat Zijne Hoogheid zig in eigen Persoon onder ons vertoonen zal.

Inmiddels roep ik op alle goede Burgers om te waaken voor de Rust en Orde; ik beloof aan den geringsten zelfs eenen dag van vreugde en vrolijkheid op Stads kosten, maar ik waarschuw elk, die zou willen rooven en plunderen, dat de zwaarste straf op hem zal vallen.

Zegt het voort.

Er zijn twee zaken in deze proclamatie, die opmerking verdienen. Van Stirum doet eene belofte, die on vervuld bleef; hij belooft, dat aanstonds eene Provisioneele Regeering zal optreden. Deze belofte is niet

gen, ook omtrent den datum, komen aanhoudend voor. Zoo plaatst zelfs Schubärt (Oranje Boven! p. 37), die anders zoo goed op de hoogte is, de proclamatie van van Stirum op den 18^{den}.

vervuld: men kan toch niet beweren, dat de optreding, vier dagen later, van het Algemeen Bestuur als zoodanig moet gelden. Niemand, die de belofte geeft of ontvangt, dat iets aanstonds geschieden zal, denkt aan een tijdsverloop van vier dagen. Wat is hiervan de reden?

Het tweede punt is dit: hoe komt het, dat van Stirum den 17^{den} alleen is opgetreden? Zonderling mag het heeten, dat deze vraag nooit is gedaan. Te meer zonderling, omdat in de traditie van Stirum volstrekt niet de eerste plaats inneemt. Van Hogendorp, die 4 dagen later optreedt aan 't hoofd van 't Algemeen Bestuur, voert het jaartal 1813 in zijn wapen. Zijn naam is met deze gebeurtenis verbonden. Van Stirum daarentegen, die het eerst de banier van den opstand opheft en den 17^{den}, toen er oogenblikkelijk gevaar kon bestaan, zijn eerlijk hoofd waagt, is door de natie bijkans vergeten.

Wij willen beproeven eenig licht aan te brengen.

Den 3^{den} November 1813 kwam in 's Gravenhage de *Moniteur* van 30 October aan, het officieële bericht behelzende van den slag bij Leipzig. De indruk op de Franschen was verpletterend: de aureool om het hoofd van den grooten keizer voor goed weggevaagd. De Haagsche bevolking was bedwelmd van vreugde: een enkele misstap der Franschen, en de opstand brak los.

Elke volgende dag voerde nieuwe, steeds gunstiger, berichten en geruchten aan. De faam vloog de waarheid ver vooruit. De gemoederen werden telken dage opgewonden door de schitterende verhalen van belangrijke voordeelen, door de geallieerden behaald, en telken dage volgde neerslachtigheid de blijde opgewon-

denheid op de voet. Nu eens was Napoleon op last van den Senaat gevangen genomen, zoo niet al gedood; dan eens was ons land overgegeven aan de bondgenooten en Hamburg door den vijand verlaten. Voor het ongeduld en de berekening ging het uiteenvallen van het groote keizerrijk van het Westen, dat, nauwelijks acht jaar bestaande, een tijdsverloop van anderhalf jaar behoefde, om afgebroken te worden, niet snel genoeg.

Reeds sedert het einde des vorigen jaars, toen de ongunstige afloop van den Russischen krijg bekend was geworden, waren er in den Haag zamenkomsten gehouden van eenige mannen, die ten gunste van het Oranjestad eene volksbeweging ter gelegener tijd wilden tot stand brengen. Als de hoofden dezer Oranjepartij noemt Chad de heeren van Hogendorp, van der Duyn van Maasdam, van Stirum, Repelaer, de Jonge en Changuion. Op het lijstje van Devilliers Duterrage, waarover straks nader, kwam ook de naam van Slicher voor. Doch het is zeker, dat de geheime berichtgever ten aanzien van dezen zich vergiste. Slicher behoorde er stellig niet bij. Chad verklaart het uitdrukkelijk. Doch ook al hadden wij zijn verzekering niet, de latere houding van Slicher bewijst, dat hij het alles behalve met de verbondenen eens was.

Voor de nederlaag bij Leipzig knoopten deze heeren met een aantal anderen in steden en provincien betrekkingen aan. Beloften van ondersteuning werden gevraagd en verkregen o. a. van van der Hoop, May en Falck, te Amsterdam, Bentinck tot Buckhorst, te Zwolle, J. F. van Hogendorp, de oud-burgemeester van Rotterdam, en anderen.

Aan al de kunsteischen van een zamenzwering geloof

ik intusschen niet, dat dit bondgenootschap voldaan heeft. Afspraken over het tijdstip van uitbarsting zijn er niet geweest: de omstandigheden zouden het geschikte oogenblik aan de hand doen. De zeer algemeene afspraak moest dienen, om te zorgen, dat men in een gegeven moment wist op wie men rekenen kon: de mannen moesten bereid zijn, als het geschikte tijdstip kwam. Onzekerheid of aarzeling kon dan alles op het spel zetten: dit moest vermeden worden. De bevoegden moesten klaar staan om op het gepaste oogenblik de hun voegende plaats te kunnen in nemen. Dit is de zeer algemeene strekking van dit bondgenootschap geweest. Veel is er met de elders wonenden niet over gesproken: en zelfs vermeden, om door samenkomsten de aandacht der overheersching tot zich te trekken. Falck bijv. wist reeds in 't laatst van 1812 dat van Hogendorp de schets van een grondwet had geschreven 1). Hoe nieuwsgierig ook, hij ging niet naar den Haag om geen achterdocht te wekken. Ook de Haagsche heeren maakten geen noodelooze drukte er van. Terwijl Falck en van der Hoop beide belofte van aansluiting gegeven hadden, wisten zij van elkander niet af. Toen Falck den 16^{den} bezig was lijsten van het nieuw bestuur op te maken, werd van der Hoop, alleen op verzekering van May, dat ook de oud-fiscaal zich aangesloten had, tot deelneming uitgenoodigd. Dit schijnt de toepassing geweest te zijn van den algemeenen regel, dien men te 's Hage had aangenomen, en bij het aanwinnen ook onder an-

1) Changuion schrijft den 8sten October 1816 aan den heer van Westreenen: „Reeds in September 1812 is de Heer van Hogendorp werkzaam geweest met het samenstellen van een Schets der grondwet.”

dere standen in 't oog hield. „Ieder der zaamverbondenen verkoos, onder zijne vrienden, vier personen die zonder wederzijdsche afspraak en zelfs zonder elkander te kennen, zich verbonden gereed te zijn, wanneer zij door hun verkieser opgeroepen werden, en alsdan zijne bevelen blindelings te gehoorzamen: ieder van deze, op wiens medewerking men dus staat kon maken, werd gelast zich ook van vier lieden te verzekeren, waarvan ieder zich insgelijks verbinden moest in een gegeven oogenblik gereed te zijn, met zoodanige wapenen voorzien, als hij zoude kunnen verkrijgen. Geene dezer lieden werden echter van het plan onderricht; zij droegen alleen kennis van het groote oogmerk der vereeniging. Ook kenden zij, behalve den naam van diegenen, door wien zij onmiddellijk verkozen waren, geen der namen van de zaamverbondenen. Om alle ontdekking voor te komen, werd er niets op papier gesteld; ook werd er geene geschrevene verbindtenis aangegaan. — De zaamverbondenen konden dus rekenen op een aantal van 400 fatsoenlijke lieden.”

De man, die te 's Hage voornamelijk de maatregelen tot den opstand voorbereidde, was Leopold, graaf van Limburg Stirum, „de onverschrokken uitvoerder — zoo als van der Palm hem statiglijk noemt — der bearaadslagingen van 's lands redders.” Van Stirum speelt in al het praeparatieve werk een hoofdrol. Hij was het, die de zaak met Tullingh, den Kolonel der Nationale Garde, besprak en door dezen de geheele Garde won. Hij ook verkreeg de ondersteuning van den reeder Pronck, te Scheveningen. Ook de Etrangers trachtte hij te verleiden, doch met minder goed gevolg: zij wezen hem af. Naar mate de krijgskans

zich meer tegen de Franschen keerde, vermeederde zijn ijver en breidde hij den kring der verbondenen uit. Hij begon manschappen aan te werven. Want al kende men den geest der bevolking als bepaald anti-franschgezind, het te laten aankomen op den indruk van het oogenblik ging niet aan. En de 400 burgers mochten een goede kern zijn, het was te voorzien, dat men sterkere krachten zou behoeven. Een zijner werfkantoren, indien wij dien deftigen naam er aan geven willen, schijnt gevestigd te zijn geweest ten huize van Bronkhorst, Mr. Geweermaker in de Molenstraat. Ten minste in den avond, die aan de revolutie voorafging, nam hij hier nog verscheidene personen voor den Prins van Oranje in dienst 1).

1) Dit blijkt uit een stuk, dat voor mij ligt. Het is een brief aan „den Wel Edele Heere gesurreeert met de belooning op de Dienste beweezon aan Vaderland en Koning,” gesechreven door vier personen, Becker geheeten, vader en drie zoons. De schrijver, die waarschijnlijk geen genot heeft gehad van de wet van 1806, ten minste elk bewijs er van, vooral in de kunst van spellen, zorgvuldig verbergt, deelt daarin eenige curieuse bijzonderheden mede. Na gezegd te hebben, dat hij is „Johannes Becker, Mr. Stucadoor in 's Gravenhage, woonende op het Visserdijk letter D. N°. 296” verhaalt hij in bewoordingen, waarvan ik de oorspronkelijke spelling maar veranderd heb daar het stuk anders onleesbaar was, het volgende:

„In de eerste oogenblikken ontboden zijnde bij Bronkhorst, Mr. Geweermaker in de Molenstraat, alhier, werd hem het plan geopend, om zoo veel mede te werken als in zijn vermogen was om de Franschen afbreuk te doen, en werd hem gevraagd of hij geen beproefde menschen wist, die Oranje waren toegedaan, om dezulken in hun plan te doen deelen, waarop de bovengemelde zich zelf niet alleen aanbod, maar nog drie zoons daarenboven, waarvan de oudste te Wateringen in het Westland woonde, en daar diever (?) naar toe zoude sturen, met order, zoo hij daar ook beproefde men-

Dergelijke maatregelen wekken het vermoeden, dat van Stirum iets anders heeft bedoeld, dan rustig den

schen wist, om dezelve dan mede te brengen, waarop die des avonds diever (?) van Wateringen is gekomen met zijn knecht en dadelijk de wacht met mij heeft betrokken bij bovengemelde Bronkhorst; waar de beide andere zoons al waren, en daarop is gekomen zijn Excellentie de Graaf van Limburg Stirum in bijzijn van den heere van Well (?), waarop de aanwezigen moesten komen, om hun voornaam en toenaam op te geven, waarop ik den mijne opgegeven hebbende, die mijner drie zoons liet volgen, namenlijk de oudste Frans Carel Jacobus — en Johannes Junior, en Johannes Pieter Becker, en de knecht van mijn oudste zoon Anderies Catset, waarop zig (?) de eerstgemelde Johannes Becker is uitgegaan, des anderen daags, in voorneemen om bij eenige vrienden te gaan, om het plan meede te deelen, doch op het Buitenhof komende des nademiddags, ontmoette hij daar de Pruisische transees (etrangers), die opgeroepen waren door den Prefect en alzoo op het Binnenhof gelaten zijnde werden de deuren achter hen toegedaan, doch in plaats van mijn weg te vervolgen, ben ik direct naar Bronkhorst gegaan, en daarop gezegt, dat al wat geweer en wapens waaren in de wagt zoude gebragt worden, want dat het er donker uitzag, indien er geen maatregels werden genomen, omdat uit het gedrag der transeers (etrangers) niet goeds te verwachten was. Waarop zich Bronkhorst direct naar zijn excellentie den Grave van Stirum heeft begeeven om verslag te doen; dus ben ik onmiddelijk oorzaak geweest, dat den Haag in geen bloedbad is veranderd, omdat bij de uitkomst bleek, dat ieder man, als meede de twee veldstukken, rijkelijk voorzien waren met amunitie, en op dat tijdstip, dat het volk op het Binnenhof trok, was er geen mensch op het Buitenhof dan de ondergeteekende."

Na de opsomming van eenige geringere zaken, bijv. dat hij de eerste 14 dagen niet uit de kleeren is geweest, vertelt hij eenige bijzonderheden van 't geen zijn zoons hebben gedaan. Alleen het volgende kan eenige waarde hebben: „mijn oudste zoon Frans Carel Jacobus Becker is telkens van Wateringen met zijn knecht gekomen, om de wacht en verdere diensten, die men van hem vorderde, waar te nemen:

gang der zaken af te wachten. De vreedzame afloop van zijn optreden op den 17^{den} was weinige dagen te voren evenmin te voorzien, als de gebeurtenis zelve. Er is trouwens geen twijfel aan, dat de graaf geheel andere plannen heeft gekoesterd, en dat het hem niet te wijten is, wanneer de revolutie in den Haag zulk een kalm karakter heeft gedragen.

Na den 3^{den} November, toen de slag bij Leipzig bekend was, namen de nachtelijke zamenkomsten bij van Hogendorp c.s. toe. De speurhonden der Fransche politie werden wakker en begrepen, dat er wat gaande was. Ampt kreeg in deze dagen van den Directeur-Generaal een lijstje, waarop de namen der deelnemers, ook van onschuldigen als Slicher, aangeteekend stonden. Wie de gedienslige was, die alzoo in de gebreken van Ampts plichtsvervulling voorzag? Er waren vrij wat Hollandsche ambtenaren, die den val van Napoleon met oprecht leedwezen aanzagen; de Fransche heerschappij heeft haar slechtste, haar minst buigzame dienaren niet onder de Nederlanders geteld.

Er was stof te over voor beraadslagingen. De plannen van van Stirum vorderden ernstig overleg. „Zijn moed had roekeloosheid kunnen heeten — leert ons de voorzichtige van der Palm — zonder het vertrouwen op God en de goede zaak, dat zijn regtschappen ziel geheel vervulde.” Zonderling: is roekeloosheid

en dat wel een plaats, daar verre het meeste gedeelte anders van denkbeeld was, want toen het uitkwam van zijn belang, dat hij stelde in Vaderland en Oranje, werd hem de voet dwars gezet, zoodat hij genoodzaakt werd om zich in 1814 naar Delft metterwoon te begeven.”

Het stuk is onderteeekend: 's Gravenhage den 27 Januarij 1818.

dan onvereenigbaar met vertrouwen op God en op de deugdelijkheid der zaak? Doch hoe dit zij: zeer waarschijnlijk is het, dat van Stirums moed roekeloosheid is gehreeten door sommigen in den kring, die zich des nachts bij van Hogendorp vereenigde. Men denke slechts aan hetgeen van Assen vertelt, wiens verhaal door het getuigenis van van Hogendorp wordt bevestigd. De heeren Repelaar en Frans de Jonge, die de uitnoodiging voor de vergadering van den 18^{den} mede hadden onderteekend, verdwenen op eenmaal, en kwamen later te voorschijn, bewerende in een commissie naar Engeland te zijn gezonden, waarvan niemand iets wist 1). De gissing is zeker niet te stout, dat hun moed ten minste niet aan roekeloosheid heeft gegrensd, en dat zij de plannen van van Stirum niet zullen hebben ondersteund, terwijl de andere leden der vergadering ze afkeurden. En dat

1) De heer C. P. Gevers, een broeder van den heer Gevers van Endegeest, begaf zich in deze dagen (19 Nov.) naar Engeland, om, zonder missie of commissie, der goede zaak bevorderlijk te zijn. Hij schreef daaromtrent een paar brieven aan Bosscha, die weinig behelzen, daar de schrijver zich in algemeenheden beweegt, en verklaart in geene bijzonderheden te mogen treden. Hij voegde er bij, dat hij „de samenloop van al deze zaken” voor zijne kinderen beschrijven zou. Indien dit werkelijk geschied is, zou er misschien over den aard der voorbereidende wapeningen in Engeland, en de betrekkingen, die de Prins in Nederland onderhield, vrij wat uit te leeren zijn. Doch twee zinsneden trokken mijne attentie. In den brief van 10 Jan. 1815 schrijft hij: „den 22 November arriveerde ik te Harwich, om mij met gezegde heeren (Fagel en Generaal Taylor) aan boord te begeven, doch werd door tegenwind belet om te zeilen. Welke Heeren ik toen al te Harwich heb zien aankomen

dit het geval is geweest, blijkt uit het feit, dat zij niet zijn uitgevoerd.

Op de bevolking van den Haag kon men rekenen. Ook al schrapte men de helft uit van hetgeen in Ampts verslagen over de stemming der bevolking staat te lezen, dan blijft er nog genoeg over om aan te nemen, dat bij een werkelijk ernstigen strijd het volk gemakkelijk in beweging te brengen was. 't Bleek trouwens in deze dagen voortdurend.

De 9de November heeft de reputatie van stormachtig en onrustig te zijn. Zij verdiende het ook in 1813. Allerlei geruchten waren er in den morgen van dezen dag verspreid: de keizer was vermoord; de Prins van Eckwühl had Hamburg verlaten en zich naar Amsterdam begeven, om met den Prins van Plaisance over de overgave der Hollandsche departementen aan de bondgenooten te raadplegen. De overgave was reeds geschied, voegden anderen er bij — fama crescit eundo — en de oud-burgemeester Slicher zou des avonds van de puy van 't stadhuis dit, en wie weet, hoe veel meer nog! den volke verkonden.

De Franschen, die hun eigen schaduw niet vertrouw-

en daarna op zee gepraaid heb, onder het pretext van wapenen te komen vragen, zal ik niet noemen." En den 4 Febr. schreef hij: „eindelijk is nog door kleinere vaartuigen op het strand aangebracht eene partij van 2000 geweren, geladen geweest in vier vaartuigen, die eenige heeren uit Holland hadden overgebracht, en waarvan ik er twee engageerde, om onder het convoy dezer wapenen terug te keeren, daar zij uit voorbarige vrees hun vaderland verlaten hadden, zulks voornamentlijk doende; tot reparatie van hunne cer, dewijl eigenlijk de zorg over gemelde wapenen aan den heer van Bylandt was aanbevolen."

den, liepen met pistolen in den zak. Nu zou de lang verwachte opstand losbreken! De volksmenners hadden deze praatjes uitgestrooid, om de uitbarsting te verhaasten!

Op verzoek van de Stassart ontbood de voormalige Maire Slicher de turfdragers, en verzekerde hun, dat al die geruchten onwaar waren. De adjunct-Maire Faber van Riemsdijk liet gelijktijdig door eenige invloedrijke burgers, die „zich bij toeval bij hem bevonden,” onder het volk het ongerijmde gerucht tegenspreken. Een detachement van de Etrangers werd ter beschikking van den Politiecommissaris Ampt gesteld, om patrouilles door de stad te doen. Door deze en dergelijke maatregelen werd de beweging onderdrukt, of juist gezegd, de uitbarsting der volkswoede voorkomen. Het volk stelde zich in de herbergen en kroegen schadeloos, danste en juichte Oranje Boven! en stak zijn afkeer van 't Fransche bestuur niet onder stoelen en banken. Tot laat in den nacht duurde de volksagitatie voort.

Eene uitbarsting, als men thans in den aanvang gesmoord had, was sinds vele dagen voorzien. Ampt had ze voorspeld: de verbonden rekenden er op, want zonder volksbeweging, mits door hen geleid, was het niet te voorzien, dat zij hun doel zouden bereiken. Ook de mannen van 't Fransch bestuur werden er niet door overvallen. Met het oog op de heerschende gisting had de Stassart reeds sedert eenige dagen met Faber van Riemsdijk overlegd, welke maatregelen er konden genomen worden om de rust te verzekeren en voor de veiligheid van personen en eigendommen te waken. Zij hadden besloten, eenige weldenkende burgers over te halen om des noods met

geweld de orde te handhaven. Verscheidene der meest aanzienlijke ingezetenen verklaarden zich bereid, om elke ongeregeldheid te beletten en de personen der autoriteiten tegen alle gewelddadigheid te vrijwaren, ofschoon, voegt Faber van Riemsdijk er bij, er een geest en een stemming bij hen heerschte, die aan het Gouvernement vijandig was 1). De Stassart keurde al deze maatregelen van van Riemsdijk goed.

Wij zagen reeds, hoe „bij toeval” in den avond van dezen 9den November zich eenige burgers ten huize van den Adjunct-Maire bevonden. 't Zij dat het deze alleen zijn geweest of nog anderen zich bij hen hebben gevoegd, dienzelfden avond vereenigden zich bij van Riemsdijk een aantal invloedrijke ingezetenen. De

1) Mr. J. L. G. Gregory. Mr. J. F. Faber van Riemsdijk in November 1813. Toen dit boekje in 1864 verscheen, sprak Prof. Tellegen in zeer duidelijke bewoordingen zijn leedwezen uit, dat de heer Gregory het verslag, door F. van Riemsdijk, tot zijn rechtvaardiging tegenover het Fransche gouvernement, in het Fransch gesteld, niet in het oorspronkelijke had uitgegeven, maar er slechts een kort begrip van in 't Hollandsch gegeven. Ik zelf heb in deze Bijdragen ergens aangewezen, hoe de heer Gregory bij een zekere gelegenheid in de bedoeling van den schrijver zich hoogst waarschijnlijk heeft vergist. De uitgave van 't oorspronkelijke stuk, zoo als het door Faber van Riemsdijk is geschreven, is nog altijd zeer te wenschen. Ten aanzien van een periode, die zoo weinig in zijn ware wezen wordt gekend, is de uitgave der bescheiden in hun geheel het eenige middel, om tot een juiste kennis te komen. Ook mèt de beste bedoelingen opgesteld, kan een verslag nooit die eigenaardige kleur en die juistheid van teekening weergeven, die een oorspronkelijk geschrift altijd in meer of mindere mate bezit. Het kan voor het klemmende van conclusien dikwerf van groot belang zijn, dat men de eigen woorden van een schrijver bezit.

mannen, die in het verslag van den heer Gregory genoemd worden, zijn de heeren van Heeckeren, van Maanen, Slingelandt, van Hees, Slicher, Hartingh, van Leyden van Westbarendrecht, Byleveld, van der Haer, Patijn en 't Hoen. Deze heeren verbonden zich „om niets te verzuimen hetgeen strekken kon tot handhaving der orde en rust, en om elk in zijnen kring de noodzakelijkheid te doen gevoelen in ieder geval tot hetzelfde doel mede te werken.”

Hoe hebben wij deze bijeenkomst en deze beloften te beoordeelen? Hebben wij hier eenvoudig te doen, met eene aansluiting aan den Franschen ambtenaar, tot behoud van orde en rust, zonder dat deze zamenkomst en deze verbindtenis een politieke kleur had?

Ik geloof het niet. Ik geloof, dat wij hier eene partij het hoofd zien opsteken, wier plannen vlak opposiet waren aan die van de verbondenen.

In het verslag van Gregory volgen op de laatstaangehaalde woorden onmiddelijk deze: „destijds vermoedde men reeds, dat de heeren Repelaer, van Stirum en G. K. van Hogendorp onderling een plan vormden, om zich van het gezag meester te maken, zoodra de omstandigheden hun gunstig toeschenen, en werd men daarin bevestigd door de wijze, waarop de beide eerstgenoemde Heeren hadden geweigerd om mede te werken tot de maatregelen, welke de heer van Riemsdijk trachtte te nemen, ten einde de rust en de veiligheid te verzekeren.”

Wij weten niet, of wij hier de eigen woorden van van Riemsdijk voor ons hebben, en kunnen dus niet beslissen, of deze weigering van Repelaer en van Stirum een weigering was om aan deze zamenkomst

deel te nemen. Uit het verband komt het mij echter waarschijnlijk voor. Doch dit blijkt er met volkomen zekerheid uit, dat van Hogendorp c.s. in meer of min gespannen verhouding tot van Riemsdijk c.s. stonden. Waarom anders, indien deze mannen hetzelfde, de val van de vreemde heerschappij en de herstelling van het Oranjestad wenschten, waarom werd dan door hen het plan van van Hogendorp c.s. niet ondersteund, om zich van het gezag zoodra het mogelijk zou zijn meester te maken? Bevrijding van het vaderland kon toch niet door ondersteuning der Franschen verkregen worden. Van een schrikbewind of een presidentschap en dergelijke zaken was toch geen kwestie. Dat wisten zij ook wel. Of hadden zij niets anders dan vermoedens? waren deze heeren alleen vreemdelingen in Jeruzalem?

Chad, die, naar ik mij overtuigd houd, de voorlichting en ondersteuning van van Stirum heeft genoten, doet aan zijn verhaal eene breede beschouwing van den stand der partijen voorafgaan. „De Fransche autoriteiten, ziende dat het volk tot den opstand gereed was, en dat het voor hen weldra onmogelijk zoude worden het in toom te houden, begrepen, dat, om eene uitbarsting ten voordeele van den Prins van Oranje voor te komen, er geen ander middel overbleef, dan om een zekeren graad van magt te verleen aan diegenen der inwoners, die het vertrouwen van het volk bezaten; en die, onder voorwendsel van de algemeene rust te bewaren, en eenen staat van regeringloosheid voor te komen, zich tot een provisioneel Gouvernement zouden vereenigen, waarvan ook zoo vele aanhangers van de Franschen als mogelijk tevens leden zouden zijn. Op deze wijze hoopten zij, dat de invloed, wel-

ken de hoofden der Oranjepartij op het volk hadden, aangewend zoude worden om een opstand tegen Frankrijk te voorkomen; en, daar het provisioneel Gouvernement de gemeenschap met de Fransche autoriteiten onderhouden moest, en als het ware, met denzelven in verband zoude staan, meenden de Franschen het middel gevonden te hebben, waardoor zij hunne magt weder konden aanvaarden, bijaldien de militaire gebeurtenissen ten nadeele der Geallieerden mogten uitvallen. Indien echter de Oranjepartij de overhand kreeg, zou het van veel belang voor de Franschen geweest zijn, vele hunner aanhangers onder de leden te hebben van het Revolutionair Gouvernement, want door list als anderszins zouden deze de beraadslagingen hebben kunnen belemmeren, en eene finale uitbarsting tegen Frankrijk tegenwerken, door zich tot voorstanders van zachtere maatregelen te verklaren. Zoodra de Franschen in Holland hunne magt niet langer konden handhaven, schenen zij vooral bedacht te zijn, om te beletten, dat de aanhangers van het Huis van Oranje zich tot eene afzonderlijke partij opwierpen, want zij waren overtuigd, dat hunne magt aanmerkelijk verminderd moest worden, indien zij vermengd waren met die weinige Hollanders, die de belangen van Frankrijk nog toegedaan bleven.

Overeenkomstig dit plan, werd er van wegen den Prefect een voorstel gedaan aan de voornaamste inwoners van 's Gravenhage, om zich tot een Comité te vereenigen, ten einde de orde te handhaven en volksbewegingen voor te komen. De verbondenen lieten zich echter niet misleiden: want toen zij, te gelijk met anderen, verzocht werden leden van dit Comité te worden, weigerden zij, na de zaak overwogen te heb-

ben, en voornamelijk op aanrading van den Graaf van Stirum, eenig deel aan hetzelfde te nemen. Zij begrepen, dat eene vereeniging met lieden van de Fransche partij zeer onstaatkundig zoude geweest zijn, want, zonder hun magt daardoor te vermeederen, zouden zij veel verloren hebben bij het volk, in wiens vertrouwen hunne magt werkelijk bestond 1)."

De waarheid dezer schets is geloof ik onomstootelijk; tegen de beoordeeling alleen kan men bezwaar hebben. Dat werkelijk eene zuivere Oranjepartij tegenover eene Franschgezinde gestaan heeft, die het Fransche bestuur zoo lang mogelijk wilde ondersteunen en bereid was het bewind op zich te nemen, ten gunste en na het vertrek der Franschen zelve, vindt in den gang der gebeurtenissen zijn bevestiging. Even zeker is het, dat deze mannen tot die partij behoorden. Sommigen, zooal niet allen, bekleedden betrekkingen in Fransche dienst. Slicher en 'tHoen hebben volstrekt niet onvoorwaardelijk zich den 17^{den} aan van Stirum onderworpen. Geen dezer mannen heeft vrijwillig zich aangesloten aan de beweging, door hem begonnen 2). Met uitzondering van de twee laatst genoemden trokken zij

1) A. w. bl. 38. De vertaling van Chads Narrative is geschied onder toezicht van van Westreenen en van Slicher. Het eerste gedeelte der noot op blz. 40 bevestigt de voorstelling van den auteur, terwijl het tweede gedeelte waarschijnlijk de strekking heeft om de houding van Slicher te verontschuldigen. Van het daar vermelde vindt men toch nergens eenig spoor.

2) Er worden onder hen, die op den 22^{den} opzicht hadden over de organisatie der nieuwe compagnien, twee heeren Pattijn genoemd; doch de bij Faber van Riemsdijk bedoelde is waarschijnlijk de toenmalige controleur der belastingen in den Haag.

allen zich geheel terug, tot de zaak gewonnen was. Na den ramp van Woerden was het van Maanen, die met Faber van Riemsdijk overlegde, wat te doen, wanneer de Franschen wederkwamen. Slicher schijnt toen zelfs de regeering weer aan den Adjunct-Maire te hebben willen overgeven. Eindelijk: van Heeckeren ondertee-kende den 18^{den} Nov. een brief aan van Hogendorp, waarin hij met Hope, Spaan van Voorstonden en Steen-gragt van Oosterland elke ondersteuning aan den opstand weigerde, en verklaarde, dat er geen toestand van regeeringloosheid bestond en zij bovendien onbevoegd waren „tot het ontzetten van eene erkende Regering, veel-min tot het aanstellen van eene andere.” Tegenover deze feiten heeft de bewering, dat de mannen, wier hulp Faber van Riemsdijk inriep, vijandig gestemd wa-ren jegens het Fransche bestuur, geen zin. Eene vijand-schap, die in zulke dagen zich door niets openbaart, bestaat niet. Handhaving van rust en orde is in gewone tijden zeer wenschelijk, maar de verstoring van de pu-blieke rust is in oogenblikken, waarin een overheerd volk zijn nationale onafhankelijkheid tracht te herwin-nen, dikwerf een dier buitengewone middelen, die niet te verwaarloozen zijn. Het opwekken en aankweeken van volksagitatie kan een zeer doelmatig middel, kan zelfs plichtsbetrachting zijn voor een oppositie, die aan het bestuur wil komen. Ook wanneer als in 1813 niet het eigenbelang, maar het volksbelang de drijfveer is, is het nog te betreuren dat tot dergelijke middelen de toe-vlucht moet genomen worden. Doch met onrust en wanorde op de straat was plundering niet noodzakelijk verbonden. En dat de Haagsche aanzienlijken dit niet behoeften te vreezen, daarvoor konden de bekende namen van van Hogendorp, van der Duin, Repelaar enz. hun tot waarborgen zijn.

Reeds onmiddelijk den volgenden dag (10 Nov.) na de bijeenkomst bij van Riemsdijk werden zijne verbonden op de proef gesteld. Het volk had zich den vorigen dag laten tevreden stellen, maar wat zij eigenlijk wilden toonden zij dezen morgen. Reeds vroegtijdig werd de Adjunct-Maire verwittigd, dat verscheidene personen met oranjelint op straat verschenen, en dat het in verschillende winkels werd verkocht. Ampt heeft ons in een enkelen trek den schrik der Franschen geteekend. „Zij zagen zelfs roode gebreide kindersokjes, in een mutsenkast geëxposeerd, voor Oranjecocarden aan en dreigden de verkoopster met procesverbalen.” Hannibal voor de poorten! Ook Faber van Riemsdijk vond de zaak van gewicht. „Hij liet dadelijk de heeren Commissarissen van Politie bij zich onthieden en gelastte hun niets te verzuimen om een en ander te doen ophouden. Hij zelf begaf zich in verschillende winkels tot hetzelfde einde, en bediende zich nog van verscheidene weldenkende burgers om door hun invloed dit begin tegen te gaan, hetgeen gevaarlijk konde worden.” Wie dit gevaar bedreigde, zegt hij niet: maar wij weten, wie de weldenkenden waren. Doch — en daarom alleen maak ik van de geheele zaak melding — er blijkt uit, naar de juiste opmerking van Mr. L. Ph. C. van den Berch 1), dat de nationale beweging van het volk en niet van de aanzienlijken uitging.

Misschien heeft juist de waarneming hiervan den aanhangers der overheersching doen hopen, dat zij meester van de beweging konden blijven. Ampt, die door zijn verslagen de Franschen zocht schrik aan te

1) De Nederl. Spectator, 1864, bl. 412.

jagen, en meende, dat het hem al zeer goed gelukte, werd uit zijn illusie op onzachte wijze wakker geschud. De Stassart gaf hem schriftelijk eene vermaning, die vrij kras was, en bewees, dat de Prefect zich maar zeer onwillig in zijn gedwongen lijdelijke houding schikte. „Il nous reste suffisamment de force pour faire respecter la loi et les autorités.” Er was grootspraak, maar toch ook veel waarheid in deze bewering. De militaire krachten mochten niet veel zijn, de moreele kracht van het Fransch bestuur was nog verre van gebroken. Het kwam er boven alles op aan, dat het gouvernement zich zelf niet verliet, en door de zijnen niet werd verlaten. Voor dit laatste behoefde het niet te vreezen. Den 11^{d.} Nov. toch schreef Faber van Riemsdijk aan de Stassart, dat hij was voortgegaan in het nemen van maatregelen „ten einde de weldenkende ingezetenen te verbinden om krachtig mede te werken tot handhaving der rust, door zich des noods te vereenigen om het gepeupel in toom te houden, indien het de openbare rust mogt storen.” Deze woorden schijnen aan te duiden, dat ook de Fransche partij, even als van Stirum, aan 't werven was, en niet voor geweld zou terugschrikken. Werkelijk wordt dit ook elders te kennen gegeven. Ampt vertelt, doch plaatst het, naar 't schijnt, voor den 9ten, dat de Maire, na bekomen volmacht van den Prefect, zich beijverde „drie à vierhonderd vertrouwde en welgezetene burgers te enroleeren, om bij 't minste voorval van onraad of plundering, waartoe het gemeen sterk overhelde, op derzelver aangewezen loopplaatsen te wapen te komen. De commandant gaf order om hun van de verzamelde geweeren het noodig getal uit te reiken, benevens eenige scherpe patronen. Men bragt eenige dagen

door, alvorens deze rustbewaarders waren georganiseerd." Men zou uit deze woorden ligt opmaken, dat den Haag toen als 't ware in twee kampen was verdeeld, en dat de Fransche partij het mogelijk geacht heeft, zich des noods met geweld, na het vertrek der hoofden, in het bezit van het gezag te handhaven. Er ligt veel duisters over deze wapeningen van weerszijden, zoodat ik de wapening der Fransche partij niet durf tegenspreken, maar Ampt heeft hier, geloof ik, zich vergist. Indien werkelijk de Maire 400 gewapende rustbewaarders uit de burgerij tot zijne beschikking had, dan is het onbegrijpelijk, dat hij er geen gebruik van gemaakt heeft 1). Vreemd is het

1) Men vindt bij Gregory, dat F. van Riemsdijk den 17^{den}, nadat hij den Prefect had verlaten, Tullingh bevel gaf om de Nationale Garde te doen bijeen komen, en van der Goes om de weldenkende burgers, die zich verbonden hadden, te verzamelen." Dit is tusschen 7 en 8 uur geschied: doch reeds 's nachts om 3 uur had Bouvier des Eclats het bevel aan Tullingh gezonden. Bedoelt Gregory dan hier de authorisatie, om wapenen te bekomen, waarvan Tullingh spreekt? Wat het bevel aan v. d. Goes betreft, dit staat geheel op zich zelf. Van deze gewapenden hooren wij niets meer: en zien daarentegen van der Goes een paar uur later rustig bij v. Riemsdijk, doch zonder gewapenden. Nog zonderlinger wordt de zaak als wij bij T. lezen, dat van der Goes de gewapenden vergaderde, die door de officieren der Garde met het oog op een beraden volksbeweging waren aangeworven. Het schijnt hieruit te blijken, dat F. van Riemsdijk volkomen misleid werd. Hij liet door v. d. Goes mannen aanwerven, op wie hij meende te kunnen rekenen: doch eigenlijk dienden zij om de plannen van Tullingh te verwezenlijken. Is van der Goes zelf ook dupe geweest? Men zou het bijkans afleiden uit dit feit: v. d. Goes is in den morgen van den 17^{den} bij van Riemsdijk, niet bij Tullingh; met Slicher en den Maire keurt hij van Stirums voorstellen sterk af. Het is wenschelijk, dat over al deze voorbereidende maatregelen der verschillende partijen licht opga.

bovendien, dat niemand buiten Ampt van deze wapening van 400 rustbewaarders iets weet.

De commissaris van politie is, naar ik meen, door het volgende in de war geraakt. Den 11^{den} Nov. gaven de slachters, die ter markt te Delft waren, hun plan te kennen, bij den terugkeer binnen de stad het octrooi niet te betalen. De dreigende beweging werd door de maatregelen van Tullingh en Riemsdijk onderdrukt. Doch de eerste nam hieruit aanleiding, om aan de Stasart de wapening der Nationale Garde voor te stellen. Er waren op de stadsgeweerkamer, bij de ontbinding der Haagsche schutterij, 800 geweren weggeborgen. Deze wilde Tullingh hebben en deze zocht hij, geheel in overeenstemming met van Stirum, met een zoet lijntje te krijgen. Slechts 58 stuks waren of werden — dit blijkt niet duidelijk uit Tullinghs verhaal 1) — aan de

1) Wanneer ik hier en elders van Tullinghs verhaal spreek, dan heb ik daarmede het oog op het belangrijke boekje van den heer Schubart, Oranje Boven! eene geschiedkundige Bijdrage tot de omwenteling van 1813. De schrijver heeft o. a. geput uit de autobiografie van den heer Tullingh. Hoe dankbaar ook voor dit geschrift, wat wij boven zeiden over het verslag van den heer Gregory, geldt ook hier. Men kan niet zien, wat woorden van Tullingh, wat van Schubart zijn. Dat dit niet onverschillig is, blijkt hier onmiddellijk. Schubart zegt, dat Tullingh aan den Prefect verzocht, „aan hem over te laten om eenige welgezinden aan te zoeken, om in geval het volk in beweging geraakte, mede tot handhaving der rust op te treden.” Gregory legt van Riemsdijk de woorden in den mond, „dat T. hem krachtig had ondersteund door zich te verstaan met een groot aantal goede burgers, die zich verbonden hadden bij de eerste oproerige beweging op te komen, om elke wanorde te keer te gaan.” Deze beide verhalen komen niet overeen. Bij Schubart zoekt T. de leiding in handen te krijgen: bij v. Riemsdijk belooft hij stellig ondersteuning aan den Maire. Dat de Kolonel,

Garde voor ~~het libbetrekken der~~ wachten uitgereikt. Hoogst waarschijnlijk is het dit, wat aan Ampt voor den geest gestaan heeft. De 3 à 400 gewapende rustbewaarders zijn in zijn herinnering verward met de 300 man der Garde. Doch al is dit minder juist, de woorden van Faber van Riemsdijk stellen het buiten allen twijfel, dat hij de meest mogelijke moeite deed, om elke verstoring van rust te voorkomen. Dat Tullingh hem daartoe zijne hulp toezeide, kan zeker niet onvoorwaardelijk geweest zijn. De overwegingen toch der volgende dagen bewijzen, dat de revolutiepartij, waartoe Tullingh in 't geheim behoorde, niet elke wanorde en elke oproerige beweging als in strijd met hare plannen kon beschouwen.

Het was in deze dagen, dat van Stirum het plan opperde tot geweld over te gaan. Het plan schijnt dit geweest te zijn: het volk zou in beweging gebracht worden, de Nationale Garde, bijeengekomen ondervoorwendsel van de orde te handhaven, door het opzetten van de Oranje-cocarde zich openlijk met het volk vereenigen, de Franschen trachten te lokken in het Binnenhof, misschien door een aanval op het magazijn, en hen daar tot eene capitulatie ter ontruiming der stad dwingen. Westreenen zegt, dat dit plan mislukte door de weigering van de Stassart om de geheele Nationale Garde te wapenen, en knoopt daaraan een verhaal vast, dat wij niet dan onder benefice van inventaris mogen aanvaarden. „De Prefect de Stassart op de

die met van Stirum verbonden was, dit laatste niet doen kon zonder oneerlijkheid, is duidelijk. Ook voor de eer van den Kolonel der Garde is het daarom te wenschen, dat en het verslag van Faber van Riemsdijk en Tullinghs autobiografie niet langer aan het publiek mogen onttrokken worden.

Garde vermoedens gevat hebbende, wilde niet meerder doen uitreiken, dan omtrent 58 geweerén, welke tot het houden der wachten noodig waren, en volstrekt geene scherpe patronen laten afgeven. Er bleef dus niets anders over, dan met behulp van eenige weinige Gewapende Gardes en andere door henzelve gewapende burgers zich van het magazijn meester te maken. Deze laatste moesten onder den naam van tot rustbewaring te zullen medewerken uit bekende Oranjegezinde inwoners in stilte uitgezocht en bijeengebragt worden. — Mijn chef, mijn mede-adjutant en ik vormden in het geheim de lijsten van ongeveer 150 daartoe geschikte personen, aan wie tot onderling kenmerk kaartjes werden uitgegeven, terwijl zij echter alleen van de zaak in 't algemeen, maar geenszints van de wijze, waarop en hoe dezelve ten uitvoer zou gebragt worden kennis droegen, en tevens uitgenoodigd werden tot stipte ondergeschiktheid in alle gevallen. — De Hr. H. M. van den Goes verzamelde van zijn kant insgelijks een aantal van soortgelijke zaamverbondenen.”

Ziehier nu een derde corps van meer dan 150 man. Eerst hebben wij de aangeworvenen door de mannen van den opstand, dan die door de Fransche partij, eindelijk deze door Tullingh, v. d. Goes en Westreeën! Jammer maar, dat T. van de geheele zaak niets vermeldt. Ik voor mij houd het er voor, dat deze 150 rustbewaarders burgers waren, die tot de vroeger aangeworvenen behoorden, en ter onderscheiding van de eigenlijke Nationale Gardes van kaartjes voorzien zijn. Hoogst waarschijnlijk is er slechts één corps geweest, dat voor den opstand was gewonnen, maar tevens diende, om de mannen des Franschen bestuurs te misleiden, daar men hen in den waan bracht dat deze burgers bereid waren hen te steunen.

Doch ook met deze wijziging der voorstelling, geloof ik niet, dat wij het verhaal kunnen aannemen. De weigering van de Stassart om de geheele Garde te wapenen, wordt door Westreenen zelf als de reden opgegeven, waarom van Stirums plan „aanvankelijk” mislukte. Zonder wapenen dus, of liever met slecht gewapende mannen, zal Tullingh c.s. toch tot geweld hebben willen overgaan, om wapenen te bekomen! Het bericht weerlegt zich zelf. Bij een volksofstand, waaraan van Stirum dacht, kwam het er nog zoo precies niet op aan, of ieder wel een geweer had; een hooivork kon ook dienst doen. Daarvan was in deze oogenblikken iets te hopen. Maar hoe, zonder den steun van het volk, Tullingh er aan denken kon, „met behulp van eenige weinige gewapende gardes en andere door hen zelve gewapende burgers zich van het magazijn meester te maken”, dat is zeker geheel onbegrijpelijk. Doch Tullingh is zoo onverstandig niet geweest, en wij hebben deze onhandige voorstelling alleen te danken aan de zucht van Westreenen, om de onbeduidende rol, die hij gespeeld had, een weinig op te poetsen.

De stichter van het museum Meermanno—Westreenianum heeft in de Novembermaand meer gezien en gehoord, dan gedaan. Zijn rol was een zeer bescheiden: adjudant van den Kolonel vernam hij veel en besliste hij over weinig of niets. Voor hem, die door vermogen, naar ik meen, te hoog in de maatschappelijke orde stond, dan dat hij geheel voorbij gezien kon worden, was het natuurlijk onaangenaam zulke veertien dagen te hebben beleefd, en er weinig meer dan figurant in geweest te zijn. Doch één lichtpunt was er: en dit werd nu het brandpunt, in 's mans herinnering, van de geheele November-revolutie. Op

den 17^{den} November ontving de Nationale Garde wapenen uit het magazijn op het Binnenhof. Dit belangrijk feit, waardoor de opstand gewapend werd en dat dus eigenlijk de cardo rei is, heeft men te danken aan de vastberadenheid van Westreenen. Met een detachement van 12 man vertrok hij om zich „met nadruk” den toegang tot het magazijn te verschaffen. Juist stond hij gereed den intocht voor zich en voor zijn detachement „te eischen”, toen de nadering van een woeste hoop het gevaar verhoogde. Door zijn bedaard gedrag echter stilde hij de opbruischende menigte. Aan zijn „vordering” om binnen de poort gelaten te worden, werd nu door de Etrangers voldaan; zeer „onthutst en verlegen” stemde de bevelvoerende officier in zijne voorstellen toe. Westreenen wapende de Garde en 200 der rustbewaarders onder het oog der bevreesde Franschen en verwonderde Etrangers. Zoo oefende hij „rustig een handwerk uit, waarop volgens de Fransche *Code Pénal* de doodstraf met verbeurdverklaring der goederen was vastgesteld”.

Men ziet, het is zoo ongeveer de inneming van een tweede Bastille: de aristocratische van Westreenen de pendant van den democraat Elie. Doch voordat men op het Buitenhof een standbeeld voor hem oprichte, bedenke men het volgende. De wapening der Garde met de geweren, die op het Binnenhof bewaard werden, geschiedde met autorisatie van de Prefect. Tullingh had die autorisatie van den Adjunct-Maire, op last van de Stassart, bekomen. Er was niets onregelmatigs, niets onwettigs in deze zaak. Van het uitoefenen van een zoo strafbaar „handwerk”, als Westreenen meent, is geen sprake. Doch toen hij deze Aanteekeningen schreef, had hij deze kleinigheid

vergeten, en vandaar het groote gewicht, dat hij aan de zaak hechtte.

De wapening der Garde en der vrijwilligers was voor de partij van den opstand een punt van 't hoogste belang, en 't is duidelijk, dat men daaromtrent allerlei plannen heeft ontworpen. Maar het plan, om zonder den steun van een algemeene volksbeweging de Franschen te dwingen tot afgifte der wapenen, is zeker in niemands hoofd opgekomen. Onwillekeurig moest echter, naar mate de heer van Westreeuen het gewicht van den 17^{den} hooger aansloeg, ook het voorgaande daarmede in verband gebracht worden. Het denkbeeld van een algemeenen volksopstand smolt in de herinnering van Westreeuen weg in het meer bescheiden plan om met geweld wapenen te bekomen, zoo als dit in den morgen van den 17^{den}, dank zij 's mans moed, beleid en dapperheid, was gelukt.

Keeren wij tot den 11^{den} terug. Tullingh had de Stassart trachten te bewegen om de Nationale Garde te wapenen. De Prefect had het geweigerd en hiermede verviel het plan van van Stirum. Ongewapend kon men niet aanvallenderwijze te werk gaan.

Het schijnt, dat men in den beginne zich met een anderen uitslag van het verzoek gevleid heeft. De 12de toch was een dag vol van plannen en geruchten, die met elkander in betrekking stonden. De officieren der Nationale Garde en eenige uren later ook de onderofficieren, kwamen ten huize van Tullingh bijeen. Bij de eerste volksbeweging, zoo werd er afgesproken, zou men op het Buitenhof te zamen komen, „in civiele jassen, de militaire hoeden zonder cocarde en chacos met overtrekken, ten einde den adelaar bedekt te houden enz.” Zou het niet raad-

zaam zijn, werd door een der onderofficieren gevraagd, voor 't geval van oproer een eindje Oranjelint bij zich te steken? De vraag was duidelijk, doch men betwijfelde, zegt Tullingh(?), niet de goede gezindheid, maar wel de voorzichtigheid der onderofficieren. Hoe dit zij, de Kolonel antwoordde „niet geheel afkeurend.”

Hoe laat deze bijeenkomst is gehouden, blijkt niet. Wel, dat de Prefect reeds dezen zelfden twaalfden November wist, dat een paar onderofficieren aan hun mannen order gegeven hadden om zich in geval van oproer van Oranjelint te voorzien. De zaak werd dus aan de Stassart verraden, die tot dusver Tullingh had vertrouwd. Toen het bij het verhoor der gearresteerden bleek, dat zij daartoe waren aangezet, werd er ernstig beraadslaagd, om den Kolonel op te lichten en naar Frankrijk te voeren. Doch de vrees, om door een dergelijke daad den dreigenden opstand te verhaasten, hield er van terug. Men moest zelfs, *bonne mine à mauvais jeu* makende, de twee gevangenen ontslaan.

De ontdekking, hoe weinig zij op de Nationale Garde rekenen konden, was voor de Franschen te onaangename, omdat zij zamenviel met allerlei vreeselijke geruchten. De *Moniteur* van den 10^{den}, zoo vertelde men Vrijdags en Zaturdags, bevatte het officieel bericht, dat Napoleon door den Senaat, volgens anderen door de Keizerin! gevangen genomen was, en dat er eene conventie met de geallieerden was gesloten, waarbij Holland voor den 26sten moest overgegeven worden. Het was hetzelfde praatje, vermeerderd en verbeterd, dat tot de beweging op den 9^{den} had aanleiding gegeven. Doch ditmaal was het waar: het

stond in den **Moniteur**. Een aantal hadden het gelezen, anderen uit de tweede hand.

Of Westreenen of Slicher, die te zamen de aantekeningen op Chad geschreven hebben, heeft getracht het te doen voorkomen, alsof deze verdichte **Moniteur** het werk van de revolutiepartij in Amsterdam geweest is. Ook Faber van Riemsdijk zegt, dat de tijding van zulk een **Moniteur** door brieven uit Amsterdam is aangebracht. Dit zou bijkans doen gissen, dat de geheele zaak een streek van Falck is geweest, om den opstand te bespoedigen. Wat de zaak zelve betreft, van Assen heeft zich zeer naif boos gemaakt over dezen „ongehoorden leugen.” Wij zullen dat voorbeeld niet volgen. Vooreerst geloof ik niet, dat er een valsche **Moniteur** bestaan heeft; er is niemand, die hem gezien heeft. Doch het doet er ook weinig toe, daar het gerucht van zijn bestaan geloof vindende volkomen hetzelfde effect had. Want, waarschijnlijker dan de Amsterdamsche afkomst komt het mij voor, dat het uitstrooien van dit gerucht in verband gestaan heeft met de vergadering bij Tullingham, en dat die Amsterdamsche brieven, waarvan men sprak, eenvoudig verzonnen werden om het onderzoek naar de waarheid te bemoeielijken. Het bericht van Napoleons gevangenneming moest het volk op de been brengen; de Garde, met Oranje gewapend, zou te zamen komen en zich aan den opstand aansluiten. Heeft van Stirum, in strijd met Hogendorp, de zaak tot een beslissing willen brengen?

Doch de mijn sprong verkeerd. De Franschen begrepen, dat de beslissing naderde, en concentreerden hunne krachten. Tegen den volgenden dag, Zondag den 14ten werd er een parade gekomman-

deerd, waaraan ook de douaniers van Scheveningen zouden deel nemen, om het volk te imponeeren. Gelijktijdig zond men naar Delft om twee stukken geschut, waarvan Bouvier des Eclats volstrekt niet voorzien schijnt geweest te zijn. Een der voorzorgen intusschen had bijkans de tegenovergestelde uitwerking gehad. Slicher, een der verbondenen van den 9^{den} November, was als oud-burgemeester zeer populair. Gelijk den 9^{den}, verzocht men hem ook nu zijn invloed op het volk tot behoud der rust aan te wenden. Hij verklaarde zich bereid en riep de gilden der vleeschhousers en der turfdragers op een bijzondere plaats bijeen. Doch een gedeelte van het laatste corps kwam door een misverstand voor 't Stadhuis en veroorzaakte daar een opeenhooping van menschen, die lichtelijk het begin van wat anders kon worden. Repelaer en van Stirum van hun zijde, waarschijnlijk door van Hogendorp overreed, dat het oogenblik nog niet geboren was, de Prefect van zijn kant, eenigen tijd later, wendden hunne pogingen aan om de menigte uiteen te gaan, 't geen zonder eenige moeite gelukte. Slicher verkreeg zelfs van de vleeschhousers en turfdragers de belofte, dat zij bij alle voorkomende omstandigheden orde en rust zouden handhaven 1).

1) Ik heb lang gearzeld, voordat ik het herhaalde optreden van Slicher ten gunste van het Fransch bestuur aannam. Ik meende, dat Chad den 13^{den} verward had met den 9^{den}. Doch de noot op bl. 37 is van Slicher zelven. Ware de datum, waarop Chad de tusschenkomst van Slicher daar plaatst, onjuist geweest, deze had zonder twijfel dien in den noot verbeterd. In den tekst mocht hij geen verandering maken. Voor elke wijziging in den tekst, zelfs voor de invoeging van een naam werd de vergunning van den Britschen Secretaris van legatie vereischt. „Je suis bien aise,

Zoo verliep de eene dag voor, de andere na, zonder eene beslissing aan te brengen. Beide partijen hielden elkander in 't oog en de ooren geopend voor elk zeker bericht van hetgeen elders gebeurde. Zondags hield Bouvier des Eclats de bevolen parade, maakte een militaire wandeling door de stad en posteerde de twee veldstukken, zoo even uit Delft gekregen, voor het hospitaal op het Binnenhof. Zijn doel, de bevolking vrees in te boezemen, heeft hij zeker bij velen bereikt. Doch stellig niet bij allen. Zijn macht toch was vrij klein. Al waren ook al zijne manschappen, wat niet duidelijk is, met den besten geest beziel, wat beteekenden zij tegen eene bevolking 1) van 30 à 40,000 man?

Het moet voor den wakkeren van Stirum ergerlijk zijn geweest, dit blagueeren der zwakheid lijdelijk te moeten aanzien, terwijl hij de volle overtuiging koesterde, dat de stad in zijn handen was, zoodra bij de zoogenaamde weldenkenden iets van den moed hunner vaderen zou ontwaken, zoodra zij zich aan 't hoofd

schrijft hij aan Westreenen, de pouvoir répondre aux désirs de M. Slicher et comme l'insertion simplement du nom de M. Bachmann ne saurait être regardé comme un changement essentiel au texte, cela ne souffre aucune difficulté. — Je me félicite d'être à même de répondre à votre (desir?) et je vous prierai de vous donner la peine d'autoriser van Cleef à faire cette insertion."

Wij hebben dus de erkenning van Slicher zelven, dat hij den 13^{den} de gilden toesprak. Van Ampt en Tullingh, die het beiden weten konden, leeren wij, dat hij het ook den 9^{den} had gedaan, 't geen te meer waarschijnlijk is, daar zijn naam toen een der voorwendselen voor de beweging was, en hij op dien avond ten huize van den Adjunct-Maire zich bevond.

1) Mr. L. Ph. C. v. d. Bergh, in de Ned. Spectator, 1864.

der bevolking stellende, die kleine macht op 't lijf wilden vallen. Doch op de Haagsche aanzienlijken was, blijkens Slicher, niet te rekenen. Hoe ongeduldig van Stirum was, blijkt uit zijn propositie op dezen zelfden 14^{den} gedaan, om des nachts een aanval op de barakken te doen, en de Stassart gevangen te nemen. Een voorstel, dat den weg van zijn andere plannen ging en door het wijs beraad en het wikkend oordeel van de andere hoofden der revolutie op zij werd geschoven. Men ontdekte trouwens, dat de Fransche autoriteiten op hunne hoede waren en maatregelen van tegenweer hadden genomen. Een aanval, die onverhoeds geschiedde, had kans tot slagen, maar een ge-regelde strijd kon men niet aanvangen. De plannen van van Stirum waren door de geruchten en het gebeurde met de Nationale Garde te doorzichtig geworden, dan dat eene verrassing nog mogelijk was. Het geschikte oogenblik was voorbijgegaan.

De uitkomst heeft van Hogendorps rustige wijsheid gekroond: en met het oog op die uitkomst is het gelukkig, dat er geen strijd heeft plaats gehad, waarbij noodeloos bloed is vergoten. Maar toch doet het goed, tegenover de flauwhartige houding der Haagsche aanzienlijken, die van Hogendorp later zocht te lokken met de belofte, dat zij in de regeering zouden komen! een wakker man te zien, die den smaad der onteerende overheersching gevoelt, en zijn hoofd veil heeft om zijn land te verlossen. Gelukkig voor den Haag, zoo mogen wij oordeelen na vijftig jaren, heeft deze wakkere hand zich door het wikkend oordeel van van Hogendorp laten leiden. Maar even gelukkig voor dit wikkend oordeel, dat hem een wakkere hand als deze ter zijde heeft gestaan. Zij vullen elkander

aan, zij kunnen elkander niet missen. Van Stirum had zonder een Hogendorp misschien de kansen van een nutteloozen nederlaag geleden. Van Hogendorp had zonder van Stirum geen 17de November aan onze historie geschonken.

Nadat de 14 en 15de in spanning, doch zonder onrustige bewegingen voorbij waren gegaan, brak de 16de November aan. In den namiddag van dezen dag deelde de Commissaire Spécial de Police, Eymard, aan van Riemsdijk mede, dat te Amsterdam een hevig oproer was uitgebroken. In den avond kreeg de Stassart het officieel bericht, dat de Gouverneur-Generaal, de Prefect en de andere Fransche autoriteiten Amsterdam hadden verlaten. Ook Molitor was afgetrokken. Van dit bericht werd aan Faber van Riemsdijk tegen 10 uur kennis gegeven.

In denzelfden nacht werd er ten huize van den kolonel Tullinh een bijeenkomst gehouden, waaraan Faber van Riemsdijk, A. A. Stratenus, van Hees enz. deelnamen. Het is vreemd, dat van deze zamenkomst wel melding gemaakt wordt in de autobiografie van Tullinh, maar niet, voor zoover wij uit het verslag van den heer Gregory kunnen oordeelen, in het stuk van Faber van Riemsdijk. Is deze zamenkomst van mannen, die geheel verschillende inzichten hadden, niet meer eene toevallige, dan eene opzettelijke geweest? Het komt mij waarschijnlijk voor, omdat van Riemsdijk vertelt, dat hij 's nachts ten één ure bij den Prefect wederkeerde met den heer Stratenus, „dien hij op weg was tegengekomen.” Dit tegengekomen pleit niet voor de voorstelling van Tullinh. Hebben wij dus het te zamenkomen dezer heeren als een bloot

toevallig zamenzijn te beschouwen, dan verliest het alle beteekenis. Wij vinden ook niet, dat hier iets is besloten 1).

Herhaalde malen in dezen nacht begaven zich Faber van Riemsdijk en anderen naar de Stassart, om zijn plannen te vernemen. Beiden, de Prefect en de Generaal, waren onzeker, wat te doen. Dat de volgende dag niet rustig zou afloopen, werd door niemand betwijfeld. De adjunct-Maire vroeg bevelen, voor het geval, dat na het vertrek der Fransche autoriteiten, de Oranjepartij het hoofd zou opsteken. Ziehier het antwoord, gelijk het letterlijk in het verslag van van Riemsdijk voorkomt: „Mr. le Préfet me répondit qu'au cas qu'il se décidait à partir ainsi que Mr. le Général, on ne pourrait plus empêcher de porter de l'orange, que je devais me borner alors à employer tous les moyens possibles pour maintenir la tranquillité et l'ordre, sans causer des malheurs ou une effusion de sang inutile et à préserver les personnes et les propriétés des fonctionnaires français de toute insulte jusqu'au moment de leur départ; que le pavillon orange ne pouvait être arboré tant que l'autorité du Gouvernement serait reconnue: et qu' enfin si l'on méconnaissait cette autorité ou qu'on voulut me forcer à des actes contraires à mon devoir, je ferais le mieux de céder momentanément à la force à la quelle

1) In het boekje van den heer Schubart wordt als de reden der bijeenkomst opgegeven, dat zij plaats had „ter voorkoming van eene onbekookte handeling tegen de Fransche bezetting.” Waarschijnlijk zijn dit woorden van den schrijver, en niet van Tullingh. De Kolonel der Nationale Garde behoefde daarvoor geen zamenkomst met den Maire te hebben; hij had het bevel over de Garde. En het volk had genoeg getoond, dat het zich liet leiden.

je n'aurais pas les moyens de résister, et de cesser provisoirement l'exercice d'une fonction, où je ne pourrais me soutenir."

Dus: het oranjedragen dulden als een noodzakelijkheid, maar niet aftreden, voordat door het ophijschen der Oranjevlag of door het weigeren van gehoorzaamheid het Fransche gezag miskend werd, dit was de gedragslijn, die de Stassart aan den Adjunct-Maire voorschreef.

De Stassart regelde zijn eigen houding naar die van Bouvier des Eclats. De Generaal achtte de zaak nog niet verloren. Ondanks de waarschuwing van van Riemsdijk, dat hij niet rekenen kon op den geest zijner troepen, weigerde Bouvier des Eclats af te trekken en bleef wachten op bevelen.

Ten drie ure in den nacht schreef hij Tullingh aan, om de Nationale Garde in de wapenen te roepen. Tullingh antwoordde, dat de Garde niet gewapend was en verzocht autorisatie om wapenen te bekomen. Op last van den Prefect stelde Faber van Riemsdijk hem die ter hand, en nu had in den volgenden morgen de wapening op het Buitenhof plaats, waarvan de heer van Westreenen zulk een heldenfeit heeft gemaakt. Ook Bouvier des Eclats gaf de verzekering, zich niet tegen het dragen van Oranje te zullen verzetten.

In de morgenuren van dezen dag hielden de Prefect en de Generaal een lange conferentie. Het resultaat deelde de eerste des morgens om ½7 aan van Riemsdijk mede: beide hadden besloten te vertrekken. Bij deze gelegenheid herhaalde de Stassart zijn gegeven instructien, en voegde er bij, dat de Adjunct-Maire, wanneer hij het noodig en voegzaam achtte, „zich van eenige personen, die invloed hadden, kon omringen,

ten einde zich van hen te bedienen om het volk be-
daard te houden. Deze vergunning, natuurlijk door van
Riemsdijk gevraagd, leidde tot een gesprek over de
te kiezen personen. En nu noemde de Maire vier der
mannen, die den 9^{den} bij hem geweest waren: van
Hees, Slingelandt, 't Hoen en Slicher, dien het volk
voor Oranjezind hield. De Stassart noemde op zijn
beurt Repelaer: een bewijs, dat de gezindheid van
dezen hem onbekend was. Stratenus, die niet tot de
mannen van den 9^{den} Nov. behoorde, noemde van
Stirum. De Adjunct-Maire wraakte beiden, daar hij,
naar zijn eigen woorden, hun oogmerken wantrouwde.
Zij bepaalden zich dus tot de vier eersten: van Riems-
dijk beloofde, blijkbaar op aandringen van Stratenus,
dat hij van Stirum zou polsen. Nadat hij den Prefect
verlaten had, liet hij Slingelandt en Slicher uitnoodi-
gen. Op deze rekende hij dus het stelligst.

Terwijl dit bij den Prefect plaats had, had Tullingh
bevel gegeven, dat de Nationale Garde en de burgers,
op wie men rekenen kon, bijeen zouden komen op
het Buitenhof. Tevens zond hij bericht van het ge-
beurde aan van Stirum en van Hogendorp, en voegde
er, volgens Chad, bij, dat de Prefect pogingen aan-
wendde om een provisioneel gouvernement op te richten.
Van Stirum ging daarop naar van Hogendorp. Beide
mannen begrepen, dat het oogenblik van handelen ge-
komen was. Men moest doortasten, wilde men niet de
Fransche partij zien zegevieren, en een bestuur zien
optreden, dat onder een anderen naam en met andere
personen de voortzetting van het Fransche was. Het
schijnt, dat noch van Stirum noch Hogendorp de ge-
zindheid van Slicher hebben gekend. Misschien ook
meenden zij, dat de oude man, plechtig door hen

opgeroepen, geen weerstand zou durven of willen bieden. Van Stirum ging naar hem toe en vond hem nog te huis. Hij noodigde den oud-burgemeester uit, hen „die in het jaar 1795 leden van den Raad van 's Gravenhage geweest waren, te vergaderen, en om zelve het burgemeesterschap, in naam van Zijne Doorluchtige Hoogheid den Prins van Oranje weder te aanvaarden. De heer Slicher was niet weinig verwonderd op het hooren van dit verzoek: hij verschoonde zich voor het oogenblik, zeggende, dat hij zoo even opgeroepen was om eene conferentie te houden met den adjunct-Maire, die een provisioneel gouvernement poogde op te rigten.” Deze teekening van Chad wordt volstrekt niet weersproken door Slicher, die bij deze woorden een noot voegde, waarin hij zijn gedrag zoekt te verklaren. Hij meende, schrijft hij in 1815, geen gezag zich te kunnen aanmatigen, voor en aleer de Adjunct-Maire verklaard had zijn post niet langer te kunnen waarnemen 1).

Van Stirum keerde nu, door Slicher afgewezen, terug. Dadelijk daarna — het was ongeveer tien uur — begaf de oud-burgemeester zich naar Faber van Riemsdijks woning. Hij zegt, met de Oranjecocarde op den hoed. Het punt is van geen belang; maar vreemd is het dat hij, zelf oranje dragende, aan Faber van Riemsdijk mededeelde, „dat hij reeds eenige personen gezien had voorzien van oranjecocarden,

1) Chad. bl. 55. Van der Palm zegt: „de eerwaardige man, vermeld over zoo veel moed, *maar de daad met geheel zijn hart toejuichende*, kon echter op dit oogenblik aan de dringende noodiging geen gehoor geven.” Men ziet, er zijn slechts weinig woorden noodig om de waarheid — te verbergen.

hetgeen hem (van Riemsdijk) in de meening bevestigde, dat de partij in volle werking was." Of moest dit strekken tot verklaring, waarom hij het zelf ook deed?

Het schijnt, dat de uitnoodiging tot van Stirum pas na de komst van Slicher gericht werd. Toen de graaf gekomen was, vroeg de maire hem, of hij door zijn invloed wilde medewerken tot handhaving der rust. Van Stirum antwoordde, „dat hij geen ander middel zag om de rust te handhaven en ongeregelheden voor te komen, dan door dadelijk het oude gouvernement te herstellen en de oranjevlag te hijschen."

Al de aanwezigen, Slingelandt, Slicher, van der Goes en Riemsdijk beproefden om van Stirum „het onvoegzame van hetgeen hij voorstelde te doen gevoelen: dat dit tot niets anders konde strekken, dan om de grootste onheilen te veroorzaken, en dat het eenige middel, om de rust te bewaren, hierin bestond, dat allen medewerkten tot hetzelfde doel, namelijk de bestaande autoriteit te ondersteunen, al moest men dan ook toegeven aan de omstandigheden en de oogen sluiten voor de oranjecocarde en andere dergelijke zaken, welke het volk mogt eischen en welke men niet bij magte was te beletten."

Men moet erkennen, de mannen, die in den morgen van den 17^{den} Nov. tegenover van Stirum, die de geheele bevolking achter zich had, dit programma van behoud der bestaande autoriteit durfden ontwikkelen, hadden moed. Dat van Stirum het afwees, sprak van zelf. Doch hij ging verder. Hij verklaarde, dat „een aantal der voornaamste ingezetenen, zoo als de heeren Repelaer, Hogendorp en anderen even zoo dacht, en de oude Regering in de plaats wilde stellen." Deze verklaring was een oorlogsverklaring van de

revolutiemannen aan de Fransche partij. Wie der strijdenden zou het spel winnen?

Wat bij van Stirum mislukt was, beproefde men bij anderen. Van Stirum had den naam van Repelaer genoemd. Slingelandt werd verzocht, dat hij dezen zou zien te winnen, om op „een voegzame wijze”, dat is, niet zoo onvoegzaam als van Stirum dat wilde, mede te werken tot handhaving der rust. Terwijl Slingelandt vertrok, gingen Riemsdijk en Slicher naar 't Stadhuis, om het provisioneel bestuur in 't leven te roepen. Het was omstreeks 11 uur. Zij ontboden daar de heeren 't Hoen, van Hees en later Bachmann, van wien zij niet zeker schijnen geweest te zijn. Van Hees liet zich verontschuldigen: 't Hoen en Bachmann verschenen. Nu kon men gerust zijn. Men had de personen voor 't nieuwe bestuur; wanneer de Garde spoedig te hulp kwam, kon men de pogingen der onberaden tegenpartij met kalmte afwachten.

Faber van Riemsdijk ontbood een detachement op het Stadhuis. Het kwam — doch droeg de Oranjecarde! Dit begin deed weinig goeds verwachten. De Nationale Garde, met zijn eigen toestemming gewapend, koos tegen het Fransche bestuur partij, droeg de kleur van den opstand en fraterniseerde zich met het schreeuwende volk. Van hen was geen hulp te wachten. De tegenpartij gaf blijkbaar haar plannen niet op. Slingelandt 1) kwam terug en vertelde, dat Repelaer en van Stirum een beetje gecalmteerd waren; voor het oogenblik, ten minste, zeide hij. Dat beloofde niet veel. Van den Prefect en den Generaal

1) Waar heeft Slingelandt Repelaer en van Stirum gesproken: ten huize van van Hogendorp?

hoorde men niets. Op het volk was niet te rekenen : hoort slechts het geschreeuw daar buiten ! Van Riemsdijk en Slicher trachtten het tot bedaren te brengen ; alles vruchteloos. Het gejoel en de kreten namen met het oogenblik toe. De heeren weten niet , wat te doen en vragen elkander om raad. Eén zaak intuschen is zeker : de moed is hun in de schoenen gezakt ; zij denken er niet aan , om tegenover de bevolking als Provisioneel Bestuur op te treden en nutteloos en noodeloos het gevaar op zich te laden , dat zij door eene verbitterde volksmenigte van hun zetels zouden verjaagd worden , voordat zij zich op hun gemak hebben neergezet.

Terwijl zij bezig zijn met niets doen en in onzekerheid verkeerend , of er wel iets te doen voor hen is , is men ten huize van Hogendorp eindelijk tot een besluit gekomen.

Over deze bijeenkomst glijden wij hier ter plaatse heen , om er straks op terug te komen. Wij herinneren alleen , dat van Stirum een paar uur later , tusschen 1 en 2 uur , naar het stadhuis ging , met de proclamatie in den zak , die wij boven hebben medegedeeld. Bij deze proclamatie verklaarde hij zich zelve Gouverneur van den Haag , namens den Prins van Oranje. Ook een copie van de oproeping tot de vergadering op den volgenden dag had hij bij zich.

Alleen ging Leopold , Graaf van Limburg Stirum het Fransche bestuur op het stadhuis omverstootten ; de mannen verjagen of tot onderwerping dwingen , die hun autoriteit aan de vreemde heerschappij dankten. Dit is de revolutionaire daad , die door van Stirum alleen bedreven is. Wat baten op een papiertje deze vijf namen , wier bezitters niet naast hem staan ? Hij

alleen heeft de moed van dit oogenblik gehad: hem alleen komt de eer toe.

Op 't Stadhuis waren, zoo als wij zagen, van Riemsdijk, Slicher, 't Hoen en Bachmann. Voor het stadhuis stond een opgewonden menigte, oranje schreeuwende, en eischende dat men de Oranjevlag zou op-hijschen, en — zegt Riemsdijk — qu'on changeât la Régence. Men ziet, dat de populariteit van Slicher niet sterk genoeg was, om den volkswil te kunnen wijzigen of matigen. De Nationale Garde steunde het volk; uit haar midden gingen gelijke kreten op, zoodat het niet te betwijfelen viel, dat zij volstrekt niet gezind was om het gezag van het Gouvernement te steunen. Van Riemsdijk zond brief op brief aan de Stassart: een, twee, drie 1). Geen antwoord. Herhaalde malen sprak hij het volk toe: wel een antwoord, maar een eisch om af te treden, en om de Oranjevlag te hijschen. Te midden der verwarring en onzekerheid, kwamen Stratenus en van Hees met de boodschap: de Prefect is weg!

Het was tusschen 1 en 2 uur. Een nog lange dag, voordat de nacht aan dit Provisioneel Bestuur rust zou schenken. Zouden zij zich zoo lang staande houden?

De ontknooping naderde. Terwijl deze voorstanders van het „behoud der bestaande autoriteit” over de pas ontvangen tijding beraadslaagden, naderde van Stirum. Hij trad het vertrek binnen, kondigde hun aan, dat van der Duin, Hogendorp, Repelaer, Hogendorp van Heeswijk, Changuion en de Jonge als Provisioneel Gouvernement waren opgetreden, dat hij, van Stirum, gouverneur van den Haag was, vorderde van Riemsdijk

1) Zijn die brieven niet bewaard? ook geen copïën?

op om hem te erkennen, om eene proclamatie aan het volk te doen en de Oranjevlag te doen ophijzen. Als bewijzen voor de waarheid zijner woorden toonde hij aan de verbaasde heeren twee proclamatieën, bij de eerste van welke hij zich tot Gouverneur van den Haag verklaarde, terwijl bij de tweede de zes genoemde Heeren zich voorloopig constitueerden en tegen den volgende dag de oud-regenten van 1794 en 1795 bijeenriepen.

Als ware het om nadruk bij te zetten aan van Stirums woorden, herhaalde het volk, dat buiten joelde, en dat den graaf had zien binnengaan, zijne eischen, en bedreigde het stadhuis met een inval, wanneer men niet toegaf. Van Riemsdijk deed het eenige, wat hem overbleef: tegenstand te bieden, was onmogelijk; van Stirum erkennen, verbood hem zijn eed; zijn post nederleggen, kon en moest hij. Hij verklaarde te bukken voor de omstandigheden en verliet het stadhuis, protesteerende tegen de onwettige macht, die hem verdrong. Doch voor zijn vertrek verzocht hij — het zijn 's mans eigen woorden — „les M. M., qui se trouvaient auprès de moi d'après mon invitation de continuer à maintenir la tranquillité et le bon ordre et de veiller à la sûreté des personnes et des propriétés.” Die personen waren Slicher, 't Hoen, Bachmann. Deze drie konden zich dus beschouwen als door de wettige macht aan 't hoofd der burgerij geplaatst; van Stirum alleen was de revolutionaire indringer.

In oogenblikken als deze komt al de nietigheid en de onwaarheid der maatschappelijke vormen uit. Van Stirum mocht een hoffelijk man zijn, het was nu de tijd niet, om beleefdheden aan zijne politieke tegenstanders

te verkwisten. Zij moesten kiezen, erkenning van hem als Gouverneur, dat is: proclamatie van den opstand, of den weg volgen van van Riemsdijk. Dat de erkenning van van Stirum de opstand was, konden zij zich niet ontveinzen. En zoo zij het al wilden, het werd hun onmogelijk gemaakt door het briefje van van Hogendorp, dat van Stirum overlegde. Hierin kwam o. a. voor: „de fransche autoriteiten vertrokken zijnde hebben wij geoordeeld, dat *het land* niet kon behouden blijven, zonder de zaak op te nemen in qualiteit van oude Regenten en uit naam van den Prins van Oranje; — op een oogenblik, daar alles aankomt op eensgezindheid, verwachten wij van de Haagsche Regeering eene medewerking, die aangenaam zal zijn aan Zijne Hoogheid en aan het volk 1).” Zij onderwierpen zich.

Zonder tegenstand, allen? Ik geloof het niet.

In een der brochuren 2), die in 1863 het licht zagen, wordt uit het Archief van 's Gravenhage het volgende schrijven aan een der magistraten medegedeeld:

's Hage den 17^{den} November 1813.

WelEdGeb. Heer!

Zoo even ontving ik een boodschap van den Franschen Generaal, door den mond van mijn neef den commandant van de gens d'armes, waarbij die heer verzoekt om gedurende zijn kort verblijf alhier ordentelijk behandeld te worden, en niet bloot te staan voor beleedigingen van het gemeen. Ik heb aanstonds de gevraagde verzekering daaromtrent gegeven; ik heb

1) Zie de mededeelingen van Mr. H. J. v. d. Heim uit 't Haagsche Archief, in de Ned. Spectator, 17 Nov. 1863.

2) De omwenteling van 1813. 's Grav., Belinfante, 1863, bladz. 20.

www.netool.com.cn
mijn neef met een open briefje gezonden aan den graaf van Stirum, die er in medewerken zal, en ik verzoek UWelEdelGeb. en de heeren van den Haag om er ook de hand aan te leenen.

Ik neem ook deze gelegenheid waar, om de heeren te verzoeken mijne dankbetuiging aan te nemen voor de afdoening van de zaak van den gouverneur van den Haag, waaruit ik verzekerd ben, dat de rust van deze stad voort zal vloeijen.

Hebbe de eer met de bijzonderste hoogachting te zijn,

WelEdelGeb. Heer,

UWelEd.Geb. gehoorzame dienaar
G. K. van Hogendorp.

Wat beteekent deze dankbetuiging? Bewijst zij niet, dat er over „de zaak van den gouverneur van den Haag” het een en ander is voorgevallen, dat minder bevorderlijk voor de rust door van Hogendorp werd geacht?

In elk geval blijkt er uit, dat er een schikking heeft plaats gehad. Van welken aard wordt, meen ik, uit het volgende duidelijk. Op dezen 17de Nov. werd door Slicher een proclamatie gegeven, die zoo weinig bekend is, dat zij zelfs in de Haagsche Courant niet opgenomen werd. Ziehier het stuk.

Aankondiging

van de Provisioneele Raad dezer Stad tot
behoud van Rust en Order.

Daar het publiek gezag door de omstandigheden verhindert wordt werkzaam te zijn, is op instantelijk verzoek van een aantal der voornaamste Ingezetenen van deze Stad geformeerd een provisioneele Raad, ten

einde alles in het werk te stellen wat doenlijk is om de rust en order te behouden.

En heeft dezelve provisioneele Raad dienvolgens goed gevonden een iegelijk op het vriendelijkst, doch tevens met al den ernst, welke het belang der zake vordert, aan te manen van zig rustig en vreedzaam te gedragen, en zoo er onverhoopt eenige kwaadwilligen mogten zijn dezelve te waarschouwen, dat zij zig zorgvuldig hebben te wagten van eenige personen te beledigen of derzelver bezittingen te benadeelen, zullende de schuldigen naar Exigentie van zaken rigoureuuselijk worden gestraft.

In den Haag, den 17 November 1813.

Jan Slicher.

Het trekt onmiddellijk de aandacht, dat hier met geen enkel woord noch van den prins van Oranje noch van van Stirum gesproken wordt. Het behoefde niet: maar het zou toch alleszins natuurlijk geweest zijn, indien men deze populaire namen gebruikt had om de aanbeveling van orde en rust bij het volk te steunen. Ligt de gissing niet voor de hand, dat „de afdoening van den zaak van den gouverneur van den Haag,” waarvan Gijsbert Karel spreekt, bestaan heeft in eene schikking van dezen aard: de mannen, die door Faber van Riemsdijk op 't Stadhuis waren geroepen en door hem belast met de zorg der stad, erkenden van Stirum, als gouverneur van den Haag, namens den Prins van Oranje, doch behoefden die erkenning niet openlijk te belijden tegenover het volk, dat zij zoo even, met den Adjunct-Maire, tot kalmte, d. i. tot afstand van zijne eischen, hadden trachten te bewegen? Door in eene proclamatie van een paar

dagen later de volksvreugde eene „regtmatische” te noemen en van een Oranjebestuur te gewagen, sprak Slicher zich duidelijk genoeg uit, om niet verkeerd begrepen te worden. Maar men bespaarde hem het pijnlijk gevoel openlijk en onmiddellijk te moeten erkennen, dat hij gedwaald, en alleen voor den aandrang van van Stirum gebukt had.

Nog altijd was Bouvier des Eclats in de stad. Voor dat het revolutionair bestuur er toe overging de Oranjevlag op den toren te hijschen, begreep van Stirum, dat het verstandig was met den Franschen Generaal te spreken. Inmiddels hield men het volk bezig, door een detachement van de Nationale Garde met vliegende vaandels, slaande trom en muziek de stad te doen doortrekken, en de proclamatie van den gouverneur op verschillende punten te laten aflezen, en aanplakken. Een origineel exemplaar van deze, als van die van Slicher, bevindt zich op de Koninklijke Bibliotheek.

Terwijl op deze wijze de aandacht van het volk een oogenblik van de hoofdzaak werd afgetrokken, begaf van Stirum zich naar Bouvier des Eclats, om over het opsteken der vlag te spreken. De Generaal antwoordde: „je ne m’y opposerai pas, pourvu qu’on ne m’insulte pas.” Deze houding verdient alle mogelijke lofspraak, niet alleen ter wille der menschelijkheid die er uit spreekt, maar ook en niet het minst uit militair oogpunt. Want een strijd kon de gevallen Fransche macht toch niet herstellen, vooral omdat de uitslag, zachtst genomen, zeer twijfelachtig was. De verhouding der partijen was sinds den morgen veranderd. De revolutie was de sterkere.

Ik moet, omdat deze voorstelling geheel strijdt met de gewone, hier een oogenblik bij stil staan. Te midden der velerlei strijdende getuigenissen is het niet mogelijk, het getal manschappen, dat Bouvier des Eclats onder zijn bevelen had, volkomen juist op te geven. Bosscha zegt 600. Doch het is stellig zoo veel niet geweest. Faber van Riemsdijk noemt *éne* compagnie du centre du 4e regiment Etrangers en ongeveer 70 manschappen van de compagnie de réserve. Anderen gewagen nog van 100 douaniers. De laagste berekening is van van Assen. Hij begroot, zonder van achterblijvers melding te maken, het getal der wegtrekkenden op niet meer dan 2 of 300 man. Het uiteenloopende der opgaven zal wel voornamelijk te wijten zijn aan de douaniers, die, voor zoover zij Hollanders waren, van de gelegenheid hebben gebruik gemaakt om te ontsnappen. Wanneer wij stellen, dat de macht van Bouvier des Eclats $\pm$ 400 man geregelde troepen bedroeg, dan gelooven wij den Generaal niet te kort te doen.

Doch van meer belang nog, dan het getal der soldaten, was voor Bouvier de vraag, in hoever hij op hen rekenen kon.

Een aantal der Etrangers vond Tullinh in deze uren onder de menigte op straat, in beschonken toestand. Tot schreeuwen waren zij dus zeker bruikbaar, dan tot vechten. Riemsdijk had reeds in den vorigen nacht aan den Generaal bericht, dat naar zijne inlichtingen de geest der Etrangers zeer slecht was, dat velen deel namen aan de kreten van Oranje boven! Hoe veel overdrevens er in deze berichten misschien ook geweest is, het gebeurde op den volgende Vrijdag maakt het waarschijnlijk, dat zij op dezen Woensdag wel niet

gezind zullen geweest zijn een strijd op leven en dood aan te gaan 1). En dit zou de strijd geworden zijn: want hun tegenpartij was eene bevolking, die weerhouden werd, maar eens losgelaten al haar haat jegens de overheersching op deze laatste overblijfselen, op deze achterblijvers, der dwingelandij zou hebben gekoeld. En het was niet alleen het ongeordend gemeen, dat met kriegsbeleid uiteen te jagen was, maar het waren de gewapende burgers en de Nationale Garde. Minstens 300 leden der laatsten en 200 burgers waren bij de wapening dezen morgen op het Buitenhof van al het noodige voorzien. Daarbij voegden zich eenige honderden door de verbondenen vroeger in 't geheim aangeworven, en een 50 burgers, met jagtgeweeën gewapend. Bedenkt men daarbij, dat de partij van den opstand een 50 officieren op half traktement tot haar beschikking had, die, zonder juist den maarschalksstaf in hun zak te dragen en in hun „half traktement” de bron van veel kracht te vinden, toch zeer bruikbaar waren bij de organisatie van een straatgevecht, dan is de berekening niet te stout, dat van Stirum in den namiddag van den 17^{den} een macht van minstens 6 à 700 manschappen, meerendeels goed of voldoende gewapend, onder zijn bevelen had. Zou het niet, ook uit militair oogpunt, onvergefelijk zijn geweest, indien Bouvier des Eclats tegen een dergelijke macht, die bovendien op den steun van een opgewonden bevolking kon rekenen,

1) Een nachtelijke overval, die tot een plundering aanleiding kon geven, en waarbij weinig persoonlijk gevaar was, had niettemin zijn aantrekkelijkheid. Het schijnt, dat zijn manschappen Bouvier des Eclats in den nacht van den 17/18 daartoe hebben willen overreden.

een kamp had gewaagd met troepen, op wier geest of nuchterheid niet te rekenen viel? Men houde daarbij in 't oog, dat de gebeurtenissen der laatste dagen en uren weinig geschikt waren om het zelfvertrouwen der Franschen te versterken, en integendeel zeer dienden om dat der Haagsche bevolking te overprikken. Had de Fransche Generaal in den vroegen morgen van Stirum en de andere verbondenen opge-licht, een dergelijk krachtsbetoon had indruk kunnen maken, maar evenmin als de Stassart een paar dagen te voren de gevangen onderofficieren had durven gevangen houden, evenmin zou de Generaal de revolutie er door hebben verhinderd. Het eenige, wat hij vermocht, was een nuttelooze strijd aan te vangen. Nutteloos, omdat de kans op overwinning gering was: omdat de overwinning, indien zij al behaald werd, feitelijk een nederlaag was, daar de macht van Bouvier des Eclats door den strijd zoo verminderd zou zijn, dat hij zich onmogelijk in den Haag kon staande houden. Nutteloos, omdat de herstelling der Fransche heerschappij in ons vaderland niet van hem afhing, maar in een grootscher worsteling moest beslist worden.

Bij al den lof, die aan Bouvier des Eclats wegens zijne gematigdheid toekomt, mag niet vergeten worden, dat hij niet anders kon, en als krijgsman niet anders mocht handelen. Het uitlokken van een nutteloozen strijd was evenzeer uit moreel als uit militair oogpunt onverdedigbaar geweest.

Ten vier ure verrees op den toren de Oranjevlag, vriend en vijand ten bewijze, dat de revolutie had gezegevierd.

De revolutie had gezegevierd. De revolutie onder

aanvoering van van Stirum, die het met goedkeuring van het Fransche bestuur optredende nieuwe stadsbestuur had weggejaagd of onderworpen. Ook al ware de Oranjevlag, het signaal van vereeniging voor alle tegenstanders der Fransche heerschappij, niet op den stadstoren geplaatst, dan nog was door het wijken van Faber van Riemsdijk voor het geweld, en door de optreding, eigenmachtig, zonder een wettigen lastbrief, van van Stirum als Gouverneur van den Haag een daad gepleegd, die een daad van opstand was. Niet de 24ste, de 17de Nov. is de dag, waarop de bevolking van den Haag haar onafhankelijkheid heeft herkregeu.

Den volgendeu morgen vertrok Bouvier des Eclats. Hij had bevel van Molitor ontvangen, dat hij met zijn troepen naar Krimpen moest gaan. 's Morgens ten acht ure deed Tullingh met een deel der Garde hem uitgeleide tot Rijswijk, en ontving daar van den Generaal bij 't afscheidnemen een brief, waarin hem het kommandement van de stad werd opgedragen. Bouvier des Eclats handelde, gelijk de Stassart had gedaan. De Prefect droeg bij zijn vertrek aan den hoogst aanwezigen civielen ambtenaar het bestuur over. Sinds was den Haag in opstand: en het burgerlijk bestuur gevallen. De hoogste militaire macht, de door het Fransche bestuur aangestelde Kolonel der Nationale Garde ontving nu van het wegtrekkend militair hoofd het kommandement. Er was niets onregelmatigs of ongepast in deze handelwijze, want Tullingh had geen enkele daad gedaan, waaruit bleek, dat hij gehoorzaamheid aan het gouvernement weigerde. Zelfs in dit laatste oogenblik had hij het bevel des

Generaals gehoorzaamd, om hem uitgeleide te doen 1).

1) Ik schrijf geen geschiedenis van den opstand, maar tracht alleen eenige punten te doen uitkomen, die van hoofdbelang zijn. Toch wil ik een punt, dat mij voor de beoordeeling van Bouvier des Eclats van gewicht voorkomt, niet onopgemerkt voorbijgaan. Schubart deelt, ik denk uit T.'s handschrift, het volgende mede. In den nacht van den 17/18 verlangde Bouvier des Eclats „een onderhoud met den Provisionelen Gouverneur, waarvan hij den Kolonel verzocht den graaf van Stirum kennis te geven. Terstond begaf zich de Gouverneur naar den Generaal, die alles (nopens zijn vertrek) herhaalde, wat hij den Kolonel had medegedeeld. Bij wijze van kapitulatie werd den Graaf van Stirum het kommando te 's Hage door den generaal overgedragen en bekwam Tullingh, als kolonel der bezetting, afzonderlijken last in het vervolg de bevelen van den provisionelen gouverneur op te volgen.” Dit is een formeele erkenning en komt mij juist daarom verdacht voor. Wat kan er Bouvier des Eclats toe bewogen hebben? Er is geen enkele reden voor aan te voeren.

Tullingh schreef zijn autobiografie na zijn gevangenschap, langen tijd na het gebeurde. Ik houd het er voor, dat zijn geheugen hier hem niet trouw is geweest. Chad vermeldt: „de Gouverneur begaf zich — — naar het binnenhof: aldaar kwam men overeen, dat den Generaal benevens zijn garnizoen en zijn geschut den volgenden ochtend een vrije aftocht op Gorcum zoude worden toegestaan.” Hetzelfde zegt van Westreenen, die er uitdrukkelijk bijvoegt, dat „hij het commando en eenige papieren van zijn bureau overgaf” aan Tullingh. Dit zal wel de waarheid zijn. De Fransche generaal kon onder geen voorwendsel van Stirum in zijn qualiteit erkennen en heeft het niet gedaan. Hij kon vrije aftocht vragen, en dit was in overcenstemming met zijn geheele gedrag, om elk noodeloos bloedvergieten te voorkomen, — maar verder gaan, kon hij natuurlijk niet. Het is zelfs niet aan te nemen, dat van Stirum er van gesproken of er op aangedrongen heeft: want waartoe was het noodig? Integendeel, ook ongevraagd aangeboden moest hij de erkenning weigeren, omdat zij hem eenigszins in dezelfde verhouding tot de bevolking plaatste, als Slicher had gestaan.

Er behoorde zeker niet veel scherpzinnigheid toe , om te begrijpen , dat de Kolonel , in den Haag , teruggekeerd , zich aan den opstand zou aansluiten. Dit verzwaarde zijn verantwoordelijkheid tegenover het Fransche bestuur , maar ontsloeg den Generaal niet van zijne verplichting om bij het ontruimen der stad het bevel over te dragen aan hem , die de eenige wettige en , naar 't scheen , nog erkende vertegenwoordiger was van het Gouvernement , dat hij diende.

Tullingham heeft in den Haag teruggekomen geen poging gedaan , om het opgedragen kommandement te behouden , maar zich onder de bevelen van van Stirum gesteld. De opstand was voor hem een zaak , lang voorbereid en hartelijk gewenscht. Alleen het uitzicht , dat hij den invloed , als Kolonel der Garde verkregen , eenmaal ten dienste van het vaderland zou kunnen gebruiken , heeft hem doen berusten in de herhaalde weigering der Fransche regeering om hem te ontslaan. Zoo als hij , hebben een aantal andere mannen , van Bienen , Falck , Ampt enz. gedacht en gehandeld. Het valt zeer gemakkelijk , gelijk geschied is , hen daarover hard te vallen , hen te beschuldigen van meineed en wat dies meer zij. Ter wille der tegenstelling behoort dan het gedrag van Gogel , Verhuell enz. hoogelijk geprezen , en deze voorgesteld te worden , als mannen van enger conscientie en strenger plichtgevoel. Doch het gaat niet aan , algemeene beginselen door te voeren , zonder oog voor het geheel exceptioneele der toestanden , waarin zij zich bevonden. Dagen als die van 1815 , wanneer tweerlei plichten met elkander in strijd komen , laten zich niet beoordeelen naar regelen , aan den dagelijkschen rustigen gang van zaken ontleend. De tweestrijd van York

is in menige mannenborst ook hier te lande gestreden. Maar, waar het vaderlandsch gevoel, door de onderdrukking zoo krachtig opgewakkerd, in strijd kwam met den eed van trouw, dien men had moeten afleggen, werd het door velen voor minder schande gerekend, zich zelven dan zijn volk ontrouw te worden. Liever de schande over het eigen hoofd, dan de voortduring der volksschande. Veroordeele na vijfzig jaar, wie rustig in zijn kamer gezeten alleen naar algemeene beginselen vonnist, zonder de eigenaardigheid der bijzondere gevallen na te gaan. Maar wie den dagelijkschen strijd in het leven om zich heen tusschen beginselen en praktijk heeft waargenomen, schrikt terug zich een oordeel aan te matigen, dat in zijne eenzijdigheid den waarborg van onpartijdige billijkheid mist. Een ieder zij in zijne conscientie verzekerd: geldt van dergelijke exceptioneele toestanden in zoodanige exceptioneele dagen als onze vaders in 1813 hebben beleefd. Evenmin als de trouw van Gogel op gelijke lijn mag gesteld worden met die van Verhuell, bij wien zeker sympathie niet minder sterk dan de verplichting van zijn eed heeft gewogen, evenmin mag men alle mannen, die in Fransche dienst tegen het Fransch bestuur partij hebben gekozen, onvoorwaardelijk veroordeelen.

In abnormale maatschappelijke toestanden — en in zulk een toestand verkeert een volk, dat door wapengeweld onderworpen is aan een inogendheid, wier streven, belangen en uitzichten in onverzoenlijken strijd zijn met de zijne — in zoodanige abnormale toestanden kan men de beginselen, die in den normalen toestand de grondslagen van orde en ontwikkeling zijn, niet met absolute gestrengheid toepassen. Wie het recht

tot opstand aan een onderdrukt volk toekent, kan niet anders dan aan de conscientie der individuen de beslissing overlaten, of zij gerechtigd zijn tot deelneming aan den nationalen strijd of tot onthouding verplicht.

Keeren wij naar het huis van Hogendorp, in den morgen van den 17^{den}, terug.

Daar waren tusschen 10 en 11 uur de hoofden der Oranjepartij, die sinds maanden waren te zamen gekomen, vergaderd. Daar vond van Stirum, toen hij uit de woning van Faber van Riemsdijk was weggegaan, van der Duin van Maasdam, G. K. van Hogendorp, J. F. van Hogendorp, O. Repelaer van Driel, Changuion en de Jonge bijeen.

Wat is er in deze samenkomst geschied?

In bijzonderheden zullen wij het misschien nooit weten, tenzij er notulen gehouden zijn, wat niet zeer waarschijnlijk is. Enkele algemeene trekken echter kunnen wij reeds nu vaststellen.

Omstreeks 11 uur begaven Riemsdijk en Slicher zich naar het stadhuis, en bevond zich van Stirum bij van Hogendorp, tot wien hij onmiddellijk was gegaan, na het bezoek bij den Maire. Pas tegen twee uur zien wij hem op het stadhuis verschijnen. Wat is er in die drie uur geschied? Welke discussiën hebben er plaats gehad. Dat men op zulk een oogenblik drie uur behoefde, om tot een beslissing te komen, pleit niet voor de gewone bewering, dat de hoofden der revolutiepartij voorlang van zich zelven zeker waren, en den weg zich hadden afgebakend, die zij hadden te volgen. Heeft de weigering van Slicher hun plan zoo in de war gestuurd, dat zij bijna drie uur behoefden om weer in orde te komen?

Van Stirum kwam van den Adjunct-Maire, waar hij de onvoegzaamheid had gehad, zoo als wij weten, aan de aanwezige heeren het ophijschen van de Oranjevlag en de herstelling der oude autoriteiten voor te slaan. Wat van Riemsdijk, Slicher enz. hadden geweigerd, had hij recht te verwachten van zijne bondgenooten.

Het mag, zonder vrees voor tegenspraak, gezegd worden, dat het politieke hoofd, zoo niet de eenige staatsman, van dit zetal, Gijsbert Karel van Hogendorp was. Hoe beschouwde deze de revolutie; met andere woorden, wat moest zij naar zijne meening zijn?

Voor het nageslacht staat Gijsbert Karel van Hogendorp nog altijd in de nis, waarin de Leidsche Hoogleeraar hem zoo statiglijk heeft geplaatst. Hij is voor de groote menigte een beeld zonder leven, een standbeeld, te grooter naarmate het op verhevener voetstuk staat. En in waarheid, het voetstuk is grootsch: 1787—1834. Bijkans vijftig jaren van publiek leven, ten dienste des vaderlands: gekenmerkt door onwrikbare trouw aan beginselen, van de eerste tot de laatste besteed aan de bevordering van het heil des vaderlands, zoo als hij dit naar de eigenaardigheid zijner inzichten bereikbaar achtte.

Doch juist de grootschheid van het voetstuk heeft aan de ontleding der trekken in den weg gestaan. Zij is slechts zelden en niet dan bij benadering geschied. Wat anderen hebben nagelaten, zal ik hier niet wagen. Maar zonder een poging om den Hogendorp van 1813 te begrijpen, is de geschiedenis der Novembermaand een raadsel. Zijne denkbeelden, in tegenstelling en in verband met de heerschende, verklaren zijne houding en den tegenstand, dien hij vond.

Het kost moeite aan een geslacht als het onze, dat het genoegen of verdriet (naar verkiezen) heeft, een aantal revolutien te beleven, zich te verplaatsen in de geestesstemming, die in Europa omstreeks 1813 heerschende was. In de blijdschap over de aanstaande herstelling der onafhankelijkheid kan men zich indenken. Maar den wrok, den haat, dien kunnen wij moeilijk gevoelen. En te minder, omdat hij gepaard ging met schuldbesef. Men vergeeft hem niet gemakkelijk, die de vruchten plukt van onze dwaasheid, vooral wanneer die vruchten zoo zoet voor hem, zoo bitter voor ons zijn. Men had zoo ter goeder trouw gedwaald! Men was dronken geweest van politieke dweeperij. Het is een ware opmerking, dat de arglistigheid des menschelijken gemoeds ons vrij wat meer gronden van verschooning aanvoert voor een dwaling des harten, dan voor een dwaling van 't verstand. Een verkeerd inzicht in de zaken te hebben, wordt gewoonlijk zwaarder geacht en minder gemakkelijk erkend, dan verkeerd gehandeld te hebben. Een slechte daad wordt door het algemeen meer verschoonbaar geacht dan een onjuist oordeel.

Het geslacht, dat in 1795 de revolutie had in 't leven geroepen, moest zich zelf bekennen, dat de diepe vernedering des vaderlands het gevolg was van eigen dwaasheid. Het had den vijand in 't land gehaald, onthaald, betaald. In de bedwelming van zijn geestdrift had het vergeten op te merken, dat de dierbare vriend de beloofde „vrijheid, gelijkheid en broederschap” ergens onderweg had laten liggen. Toen men het verzuim opmerkte, was het te laat. De verloren schapen werden niet terug gevonden. Zoek eens tuschen Parijs en Amsterdam!

Erger nog, de bondgenoot, de vriend was meester geworden; meester van het land, de beurs, het leven. Niets haat de mensch erger, dan het geloof, dat hij heeft verlaten; de Katholieke geestelijken der XVIe eeuw waren allen in de oogen der volgelingen van Calvijn en Luther huichelaars. En de Fransche predikers der politieke religie, die het Bataafsche Volk een hemel hadden beloofd en een hel gaven, waren niets beter. De geheele Fransche natie is, in de oogen der groote menigte in 1813, een zeldzaam voorkomende collectie van „zedelijke monsters.” En dat die monsters hadden kunnen heerschen, was alleen mogelijk door 1795. Met de ontrouwe predikers — het waren alle Franschen en dus dezelfde personen: het volk onderscheidt niet — werd de politieke religie verworpen. De staatkundige ideeën, die men met hulp der vreemde broeders had trachten te verwezenlijken en die tot zulk een jammerlijk resultaat hadden gevoerd, werden verworpen en gehaat met al de innigheid, met al de bitterheid, waarmede een renegaat op zijn vroeger geloof neerziet. Het „Souvereine Volk” van 1795 had bij zich zelf reeds sedert lang en volkomen geabdiceerd. In 1813 moesten „de Heeren het weten 1).”

Dit was de stemming des volks, d. i., van dat deel der natie, dat ten allen tijde het licht voor zijn inzicht van hooger ontwikkelden ontvangt, en handelt onder den aanstoot van elders gegeven. In 1795 had de stoute jongen een oogenblik gemeend een eigen hoofd te hebben: maar hij had het duchtig gestooten, en was voor het oogenblik met de les tevreden. Nu was

1) Vreede. Herinneringen van een staatsman (van Zuylen van Nyevelt), bl. 7.

hij weer het manneke van was, dat zich rustig kneeden liet door ieder, die de moeite wilde nemen, doch verreweg het liefst door een landgenoot. Wie het zijn moest, daaromtrent bestond noch twijfel noch verschil van gevoelen. Bij het ontzinken van het nieuwe ideaal, was de oude liefde weer wakker geworden. Oranje en Nederland! sedert bijkans drie eeuwen samenverbonden, was de leuze der volksmenigte in 1813. Het geslacht, waartoe zij onder elken druk de toevlucht genomen had, moest weer aan 't hoofd der natie treden, symbool en waarborg van volksvrijheid en volksgeluk. Indien slechts de Prins van Oranje zou wederkeeren, was al het lijden gedaan. Een Oranje zich voor te stellen, die Nederland niet beschermen kon, zelfs tegen de dwingelandij van een Napoleon, dat vermocht het volk niet. Waar het hart zegeviert, worden de overwegingen des verstands van luttel waarde geacht.

Boven of nevens dezen, naar men wil, staan anderen. Ook zij hebben om den vrijheidsboom gedanst, ook zij gejuicht, toen de vreeselijke tiran, die Willem V heette, moest vluchten. Zij hebben gedeeld in de dronkenschap, ook in de ontnuchtering. Maar er was een groot verschil: zij hebben het spel medegespeeld, en niet bloot toegezien. Zij zijn acteurs geweest, en niet bloot toeschouwers. Acteurs, die ernstig weenden bij het drama, en even eerlijk lachten in het blijspel, maar die al zeer spoedig inzagen, dat zij niets dan acteurs waren, dat zij de woorden opzeiden, die anderen hun in den mond gaven. Dit was wel niet de bedoeling geweest, maar zij hadden er zich in geschikt. Het kon nu eenmaal niet anders; en 't was toch beter en voordeeliger mede te spelen,

dan toe te kijken. De revolutie had hun niet gebracht, wat zij in hun beste oogenblikken hadden gehoopt en verwacht. Integendeel, de ontknooping hadden ook zij niet gewenscht. Maar ééne zaak hadden zij toch gewonnen: op den maatschappelijken ladder namen zij een plaats in, die onder het ancien regime misschien minder spoedig ingenomen was. Bovendien: '95 met zijn nasleep had wel iets van het programma vervuld. Vrijheid van godsdienst, toegankelijkheid der betrekkingen voor den bekwame, gelijkheid voor de wet, en eenige dergelijke zaken meer. Zij waren wel onvoldaan, maar daarom toch niet ondankbaar. Het vreemde juk drukte ook op hunne schouders, maar toch minder zwaar dan op den winkelier en handwerksman. De ijzeren wil des vreemden overheerschers was wel niet gemakkelijk te veranderen, maar tegen de nadeelen wogen de voordeelen op. Er was eenheid, er was kracht van bestuur; en waar waren deze onder de republiek, onder een Willem V te vinden geweest? Er was orde, er was rust: veiligheid van personen en van bezittingen. Zij konden kalm, zonder vrees voor een willekeurigen en wisselvalligen volkswil, genieten van de eer, het aanzien, den invloed, dien de Fransche heerschappij hun geschonken, en van het vermogen, dat de keizer hun gelaten had.

Het wordt bedaardheid met de jaren,

Wat heete drift was in de jeugd,
legde de Evangelische dichter in deze jaren hun, die opbeuring en berusting zochten in het kerkgebouw, op de lippen. En zij zouden het niet tegenspreken; doch kon het anders? Het ideaal hunner jeugd was niet verwezenlijkt; maar had de wereld sinds Charlemagne het ideaal van een machtig vorst zoo verwe-

zenlijkt gezien als in dezen Keizer der Franschen? En was het niet zinneloosheid te gelooven, dat men zich ooit aan den ijzeren vuist van dezen „Geesel van Euroop” zou ontwringen? De hartstocht voor de werkelijkheid, die de hartstocht voor het ideaal had vervangen, dwong tot bewondering. En welk een leerrijk voorwerp van bewondering! Bewees Napoleons loopbaan niet, dat ideologie een dwaasheid, dat parvenir het eenig praktische, het eenig ware levensdoel is? Goede trouw en eigenbaat, oprechte bewondering en gehuichelde liefde, wanhopend ongelooft aan de herstelling en toekomst van ons volk, nevens cosmopolitische onverschilligheid, dit alles wordt in chaotische wanorde in de bonte rijen der aanhangers van het Fransche bestuur aangetroffen, 't zij dat zij als ambtenaren het steunen door hun ijver en kennis, 't zij dat zij als vermogende particulieren op de wereld om hen heen met voorname onverschilligheid nederzien.

Tegenover deze of in hunne rijen gemengd nemen de mannen van het stadhouderlijk tijdperk hunne plaatsen in. Zij hebben behoord tot de overwonnen partij, zij zijn de slachtoffers der revolutie geweest. Zij zijn of uit hunne betrekkingen verjaagd of hebben het uitzicht op de betrekkingen door haar verloren. Het zijn de oude aanhangers van Oranje, op wie de revolutie weerwraak genomen heeft voor 1787. Zij hebben niet gedansd om den vrijheidsboom; zij hebben niet gedeeld in de algemeene bedwelmings. Met wrok, met verbeterden woede hebben zij de heerschappij der democratie aangezien; zij zijn de zwijgende getuigen van den ouden staat van zaken geweest, onder een republiek, die de onafhankelijkheid der natie niet vermocht te redden en in het kluwen der Fransche diplomatie

met den dag meer verward raakte. Zij hebben haar niet gesteund, niet kunnen en ook niet willen redden; maar bij de toenemende volksvernederings zijn zij in de oogen der langzaam ontwakende bevolking de representanten geworden van het verdreven vorstenhuis, met welks opkomst en grootheid al de glorievolle herinneringen van volksroem zamenvallen. Zij zijn, ten minste velen hunner, trouw gebleven aan hun eerste liefde, totdat de prins van Oranje hen geleerd heeft, dat het vaderland boven een enkel persoon of geslacht is te stellen. Die verklaring van 1801, waarover Bilderdijk zoo minachtend de schouders ophaalde, heeft hen de vrijheid herschonken, voor zoover zij die niet reeds genomen hadden, om in staatsbetrekking te treden. En de meerderheid heeft er ruimschoots gebruik van gemaakt. Al hinderde het een weinig in den aanvang, naast mannen te moeten zitten, die geen breede lijst van voorvaderen, ten minste van bekenden, konden aanvoeren, zij hebben er zich in geschikt, zij zijn er aan gewend geraakt. Zij hebben het Staatsbewind, Schimmelpenninck en koning Lodewijk gediend. Een deel heeft zich bij de inlijving teruggetrokken; een ander deel heeft volhard. Of zij tevreden zijn? zoo de herstelling van den goeden, ouden tijd mogelijk is, zullen velen misschien er zich over verheugen, enkelen waarschijnlijk het bepaald niet begeeren, maar bijkans allen zijn onwillig er iets voor te wagen. De afhankelijkheid is droevig: maar zij heeft ten minste aan de heerschappij van het gepeupel een einde gemaakt. Meerman, „de prins van den Haag”, zoo als het volk hem noemde, mende zijn vierspan door de straten der hofstad, zonder van smart verteerd te worden bij de gedachte, dat Napoleon heerschte, waar Oranje was verdreven.

Senatoren, raden van prefectuur, baronnen van het keizerrijk, ridders van het legioen van eer, en wat niet al, zijn zij ongezind zich in eene gevaarlijke onderneming te steken. En de domme menigte, die voor 18 jaar Oranje verwierp even hartelijk, als zij hem nu terug wenscht, de domme menigte heeft het niet verdiend, dat zij om harentwil aan eenig gevaar zich zullen blootstellen. Zij zullen wachten, hoe de zaken loopen, en zijn bereid zich verder te schikken.

Doch eene kleine schaar van getrouwen is er, die het Thermopylae der „historische ontwikkeling” beschermt. Hun getal is zeer gering, maar hun overtuiging is vast. Zij hebben de knieën niet voor Baal gebogen, en den afgod dezer eeuw, de revolutie, in welken vorm zij zich ook kleedde, niet gehuldigd. Finantieele onafhankelijkheid heeft het hun gemakkelijk gemaakt. De revolutie is in hunne oogen een verstoring der regelmatige volksontwikkeling. De staatsvormen voor 1793 hadden slechts wijzigingen noodig gehad om goed te zijn. Niet door afschaffing, maar door hervorming had het land kunnen gered worden. Niet door tabula rasa te maken, niet door staatsinstellingen in het leven te roepen, die, in de bestaande toestanden geen wortels hadden, maar door de rustige en weldoordachte verbetering van het bestaande, door het behoud van het goede en de afschaffing van het kwade, had de revolutie een zegen voor het volk kunnen zijn. Dan zou het geen revolutie, het zou slechts een reformatie zijn geweest.

Van deze kleine groep van getrouwen, die noch met het hart noch met het hoofd voor de goden der eeuw hadden gebogen, is Gijsbert Karel van Hogendorp de vertegenwoordiger en het eminent hoofd. Voor hem

heeft de revolutie geen wettig bestaan. Al noemt hij niet zoo als Niebuhr korthedshalve de periode van 1795 - 1815 „anarchie”, van Hogendorp dateert het verlies der onafhankelijkheid van de zegepraal der democratische partij. „Van den dag, dat de Fransche legers in Holland gedrongen zijn, totdat zij er zijn uitgeslagen, hebben onze regeeringen op den wenk der onderscheidene Fransche regeeringen moeten vliegen. Naar mate van de staatsveranderingen in Frankrijk zijn wij democratisch, aristocratisch, een gemeenebest met een hoofd, een constitutionele monarchy, en eindelijk geheel Fransch geweest.” Doch, niettegenstaande onze afhankelijkheid, hebben wij van de achttien of negentien jaar vijftien jaar lang een eigen bestuur gehad; en toen hebben wij groote vorderingen gemaakt ter verbetering van de oude staatsinrichting. Nationale eenheid, volksvertegenwoordiging, algemeene financien en belastingen, gelijkheid van burgerlijke wetten, gelijke bescherming van alle godsdienstige gezindheden, het gelijk recht van ieder ingezetenen op alle ambten en bedieningen, en de vrijheid van elk ter uitoefening van alle takken van nijverheid. Dit waren de zegenrijke vruchten van het revolutietijdperk; dit de kostbare voordeelen, die niet meer verloren mochten gaan.

Wat was nu het goede van den ouden tijd, dat in den nieuwen staat van zaken behouden moest blijven? In de eerste plaats, dat er een hoofd was van den staat, dat wil zeggen, in tegenstelling met de revolutieperiode, waarin het democratisch beginsel de ziel der regeering was, een hoogste macht onder en boven de machten. Prins Willem de Zesde 1), dus,

1) Proclamatie van 26 November 1813.

de Stadhouder, zou al de daden der soevereine waardigheid plegen, doch na overleg met den Raad van Staten, wier leden een adviseerende stem hadden. Ten tweede, afzondering van nationale en plaatselijke belangen: dus het Fransche centralisatiestelsel vervangen door meerdere zelfstandigheid der provinciale en gemeentebesturen. De eenheid der nationale belangen zou haar uitdrukking vinden in de Staten-Generaal, waarvan het beleid zou geschieden door den Raadpensionaris. Overigens, herstelling van 's lands overoude constitutie, zoo als die was voor de Republiek, en veelal behouden is onder de republiek, doch gezuiverd van alle gebreken. Geen souvereiniteit der provincien meer, maar wel de samenstelling van de Staten der Provincien op den ouden voet. „Zij bestaan uit Edelen en Steden, omdat deze samenstelling zich verliest in den nacht der tijden, omdat de Nederlanders groot, machtig en rijk geworden zijn onder dezelve, eeuwen lang voor de republiek, meer dan twee eeuwen onder de republiek: en dat alles is hoe langer hoe meer verloren gegaan, van den dag af aan, dat de grondzuilen van het Nederlandsch politiek aanwezig hebben moeten plaats maken voor afgetrokken denkbeelden, en de metaphysiek van nieuwerwetsche staatkundigen.” Eenheid van rechtsbedeeling en tevens, behoud van de oud-regterlijke instellingen. Ook hierin uitroeiing van den geest der nieuwigheden, die ons land bedorven heeft 1).

De hervorming, die van Hogendorp de oude republiek wilde doen ondergaan, was een hervorming aan het hoofd. Hij ontnam aan de provincien hun aloude

1) Bijdragen VIII, 197 verv. — Ontwerp van constitutie.

souvereiniteit en droeg deze over aan den vorst. Daardoor verkreeg hij eenheid en kracht van bestuur. Doch den democratischen grondslag, waarop de Republiek in 1795 gebouwd was, verwierp hij en stelde er een getemperd aristocratischen voor in de plaats. Het bezwaar van den heer Elout: met de souvereiniteit der provincien vervalt de mogelijkheid om ze te herstellen op den ouden voet 1), erkende hij niet. De hervorming strekte om de krachten van het bestuur te versterken, maar het democratisch beginsel werd onverbiddeijk onderdrukt. Van Hogendorp was bang voor de uitpattingen van het volk, voor het misbruik, dat van het kiesrecht gemaakt kon worden. Historische herinneringen maakten hem huiverig het volk over politieke zaken te laten beslissen. De oude Nederlandsche kiescollegien wilde hij daarom herstellen, ten einde de opengevallen plaatsen in de stedelijke regeeringen te vervullen. De kiezerscollegien zelve zouden zamengesteld worden door de keuze van gezeten burgers, die een zekere som in de beschreven middelen betaalde.

Dus: herstelling van den ouden staatsvorm, zonder de souvereiniteit der provincien, die de eenheid van bestuur verbreekt. Behoud van de voordeelen der revolutie, zonder de kracht, die dit alles heeft gewerkt. De vruchten zonder den boom. Van Hogendorp bouwde, zoo als een staatsman van dezen tijd het noemt, op „een gezonken grond” voort. Wat er ook sedert 1795 was geschied, het belette Hogendorp niet, de mogelijkheid aan te nemen, dat men weder begon, waar de Republiek had geëindigd. Alsof deze enkel door uitwendige oorzaken en niet

1) Elout, Aanteekeningen van een staatsman, bl. 8.

door innerlijke ontbinding te niet ware gegaan 1). Van Hogendorp van 1813 was nog dezelfde man van 1787. Evenmin als toen verlangde hij aan het volk aandeel in de keuze der regeering toe te staan. Alles voor, niets door het volk. Een krachtig bestuur aan 't hoofd van den staat, dat door geen souvereine lichamen verhinderd wordt de volksbelangen te behartigen naar zijn inzicht, maar tevens de macht bezit om zijn beter oordeel te doen zegevieren over de opinie der onderdanen zelve, die politiek onmondig zich aan zijn beter inzicht moeten overgeven. —

Op den steun van wie kon de staatsman rekenen, die deze moderniseering van de oude staatsinrichting voorstond? De bevolking was lijdzaam, en had sedert lang van het dogme harer souvereiniteit afstand gedaan. De gelukkige bezitters der aanzienlijke betrekkingen zouden niet meer voor ideeën strijd voeren. Behoud hunner betrekkingen was de eenige voorwaarde, waarop wel geen ondersteuning, maar onthouding van tegenstand kon toegezegd worden. En daar het welslagen aan deze zijde des grafs het loon is van handelen, en niet van afwachten, was de onthouding van tegenstand het eenige, wat van Hogendorp voor de zegepraal van zijn denkbeelden behoefde.

De mannen van 1795 bleven over. Op hun steun had hij recht te rekenen en mocht hij aanspraak maken, omdat zijn restauratie der oude staatsinstellingen eene zegepraal der overwonnen partij was. Van Hogendorp mocht de sociale beginselen goedkeuren, die de revolutie had uitgesproken en toegepast, weinigen zijn er onder de mannen van '95 geweest, die

1) Thorbecke.

niet in meer of mindere mate aan die beginselen hun toestemming schonken, en die niet zeer tevreden waren, zoo slechts de nieuwe wijn in de oude lederen zakken zou gedaan worden.

Voor tegenstand tegen zijn beginselen behoefde van Hogendorp bij de ouderen van leeftijd niet bevreesd te zijn. Onder het jonger geslacht, dat bij de revolutie geen andere rol dan die van nieuwsgierig toeschouwer had gespeeld: dat opgegroeid was in den dampkring der nieuwe ideeën, dat vuriger van liefde en rijker aan hoop was, omdat het armer was aan teleurstellingen, onder dat jonger geslacht vond hij zijne tegensprekers. Doch hun getal was te klein, de plaats die zij innamen nog te weinig uitstekend, dan dat zij de oogen tot zich trekken of hunne stemmen indruk konden maken. En voor zoo ver zij, als de Leidsche Hoogleeraar Kemper eene schare van warme volgelingen onder het jonger geslacht telde¹⁾, was hun invloed meer werkende op de toekomst, dan op de tegenwoordige oogenblikken. Geen enkele was er, die naast of tegenover den oud-Pensionaris van Rotterdam, die achttien

1) Een merkwaardig voorbeeld van den invloed, die Kemper op de Leidsche studenten had, deelde mijn vader mij indertijd mede. Hij studeerde in die dagen te Leiden, en behoorde tot de commissie, die aangewezen was om namens de studenten Willem I bij zijn bezoek aan Leiden te begroeten. Kemper, die den heerschenden geest kende, gaf te kennen, dat hij gaarne de toespraak wilde lezen, voordat zij uitgesproken werd. Mijn vader, die het stuk gesteld had, begaf zich met zijne medeleden naar Kempers woning. Juist, zoo als Kemper vermoed had, kwam het uit: de steller had er eene heftige tirade tegen Brugmans in opgenomen. Op Kempers' verzekering, dat de publieke opinie Brugmans zeer onbillijk beoordeelde, werd de zin er uitgelicht. Aan zijn eerlijkheid en goede trouw kon men niet twifelen.

jaren van onbezweken trouw aan zijn beginselen als waarborg voor de juistheid van zijn inzicht bij het toekomstig hoofd van den staat en bij de natie deed gelden, kon optreden en op bijval hopen.

Herstelling van 't oude staatslichaam, bezielde door een nieuwen geest, is Hogendorps programma. Wie moeten de mannen zijn, die de uiteengeworpen ledematen weer bij een zullen voegen? Wie moeten de doode in 't leven terugroepen? Zij, die er toe behoord hebben. De oud-regenten der republiek zijn uit den aard der beginselen zelve de eenig bevoegde personen om de taak der herstelling en der leiding te aanvaarden.

Geheel in overeenstemming met deze beginselen is van Hogendorps houding van den 17^{den} tot den 21sten.

Toen in den morgen van den 17^{den} het oogenblik van handelen is gekomen, wordt Slicher door van Stirum, die in overleg met Hogendorp handelt, verzocht hen, die in 1795 leden van den Raad van 's Gravenhage zijn geweest te vergaderen. De mannen van het ancien regime moeten de nieuwe geschiedenis beginnen.

Slicher weigert. Het is een teleurstelling; doch deze tegenstand van een enkel persoon bewijst niets tegen het beginsel. Als van Stirum bij Hogendorp terugkeert, na zijn bezoek aan den Maire, vindt hij de verbondenen vergaderd. Vijf hunner constitueeren zich als een wettig bestaand lichaam van oud-regenten: en in die qualiteit geven zij aan van Stirum de merkwaardige Acte van Machtiging af, die het eerst door Chad is publiek gemaakt.

Vergadering der oude Regenten, in den Haag
17 November 1815.

„Alzoo ons kennelijk is, dat het naderend

„oogenblik van Regeringloosheid eene geheele
 „omkeering van deze stad zoude kunnen na zich
 „sleepeu, en wij ons inzonderheid verplicht achten,
 „om zulk een onheil voor te komen; zoo is het,
 „dat wij bij dezen den Heer *Leopold Grave van*
 „*Limburg Stirum* magtigen, om op te treden,
 „als provisioneel Gouverneur van *den Haag*, en,
 „uit naam van Z. H. den Heere Prinse van Oranje,
 „de openbare rust en goede order te bewaren,
 „opdat wij in veiligheid en op eene geregelde
 „wijze in staat mogen zijn om alle de oude Re-
 „genten van het land, die zich hier en in den
 „omtrek bevinden, bijeen te roepen, en geza-
 „menlijk te besluiten, tot welzijn van den Lande.”

(was geteekend) F. van der Duin van Maasdam.

. Gijsbert Karel van Hogendorp.

J. F. van Hogendorp.

O. Repelaer van Driel.

F. D. Changuion.

Men heeft gezegd, dat de optreding van dit vijftal als „oud-regenten” dienen moest, om aan de revolutie een legaal karakter te geven. Maar hoe een bijeenkomst van mannen, die zeer verschillende betrekkingen hadden bekleed en nooit voor de revolutie te zamen een wettig bestaand college hadden uitgemaakt, een karakter van wettigheid kon bezitten, is raadselachtig. Noch tegenover de natie, noch tegenover de geallieerden, noch tegenover den Prins van Oranje, hun wettigen stadhouder Willem VI, konden zij eenigen titel van legaliteit aanvoeren. En wat zij zelve niet bezaten, konden zij niet schenken. Een wettig gezag konden zij niet op anderen overdragen, omdat zij zelve het misten. Hun „wettig karakter” was niets dan

een fictie, maar een fictie van onheilspellenden aard.

Als oude regenten van het land, dat is, van de oude Republiek, machtigen zij van Stirum. Een vijftal ambtenaren van een bestuur, dat achttien jaar geleden viel, matigt zich aan, aan het hoofd der natie op te treden, om den wil der natie uit te voeren, die nu toevallig ook hun wil is. Maar het is niet op grond van het volksbelang of van den wil der natie, maar op grond van instructien en eeden, voor meer dan twintig jaar ontvangen en afgelegd, die door de natie sedert lang zijn verscheurd of opgezegd, en bovendien omtrent een toestand als deze geen enkel voorschrift konden bevatten. Met een enkele pennestreek is 1795 - 1813 uitgeveegd, als niet voor hen bestaande. Zonderling legitimeeren van de meest revolutionaire daad: stouter in 't aangezicht slaan van de natie, op het oogenblik, dat men zich aan haar hoofd plaatst, en alleen door haar krachtige ondersteuning zich zal kunnen staande houden, komt misschien in de historie niet voor.

Voor van Stirum had de Acte van Machtiging nog eene bijzondere beteekenis. Dat de goedkeuring van dit vijftal oud-regenten zijn stoute daad niet wettigde, wist hij even goed als ieder hunner. Maar het was eene verklaring van solidariteit: deze heeren waren met hem aansprakelijk. Op grond dezer machtiging had hij recht, deze zijne „meesters” op te roepen, om hem niet alleen te laten staan. In deze acte had hij tegenover ieder, die hem van aanmatiging of wat ook zou beschuldigen, het bewijs in handen, dat hij in overleg, volgens raad, ja! met machtiging van een vijftal aanzienlijke mannen gehandeld had.

Dit is de beteekenis van het merkwaardige stuk,

dat zeker in de dagen tusschen den 17^{den} en den 21sten wel eens door van Stirum aangehaald is, om van der Duin en Hogendorp tot optreden te nopen. Chad heeft het het eerst medegedeeld, en zonder twijfel van hem ontvangen. Wie toch anders dan van Stirum had er belang bij, dat de natie en de historie deze zoogenaamde machtiging kende?

De bijeenkomst ten huize van van Hogendorp, in den morgen van den 17^{den}, heeft een paar uur geduurd. Behalve de Acte van Machtiging, werden er nog twee stukken opgesteld, die van Stirum bij zich had, toen hij omstreeks twee uur op het stadhuis kwam. Het eene was de proclamatie, waarbij hij het gouvernement over den Haag aanvaardde; het andere de bijeenroeping van de oud-regenten tegen den volgende dag. Deze beide waren bestemd om publiek te worden gemaakt. Het laatste luidde:

's Hage den 17 November 1815.

Alzo de Regeeringloosheid voor de deur staat en de droevigste gevolgen van Plundering en Bloedvergieten daaruit kunnen voortvloeijen, al was het slechts gedurende weinige dagen, zoo hebben wij noodig geoordeeld, de voornaamste Leden en Ministers van de Oude Regeering, zoo als die in de jaren 1794 en 1795 bestond, met den meesten spoed bijeen te roepen en diensvolgens eenige van dezelve aan te schrijven, om het verder bekend te maken. De bijeenkomst zal zijn alhier ten huize van den Heer GIJSBERT KAREL VAN

HOGENDORP, op den Kneuterdijk, Donderdag den
18^{den} November, om twaalf uur

(Was geteekend)

F. van der Duyn van Maasdam.

Gijsbert Karel van Hogendorp.

O. Repelaer van Driel.

J. F. van Hogendorp.

F. D. Changuion.

F. C. de Jonge.

Dit stuk is medegeteekend door den heer de Jonge, wiens naam onder de Acte van machtiging niet voorkomt.

Waartoe heeft het gediend? Bosscha zegt, dat het eene „gedrukte uitnoodiging is, rondgezonden aan de leden en ministers van het Oude Bestuur, 't welk in de jaren vier en vijf en negentig bestaan heeft.” Het heeft al zeer weinig van een uitnoodiging: maar is toch werkelijk als zoodanig gebruikt. Het briefje van Hope c.s. bewijst, dat dit viertal geen andere uitnoodiging ontvangen heeft. Waarschijnlijk heeft het bij de in de stad wonenden daartoe gediend. Doch dit was niet de eenige bestemming van het stuk. Stuart heeft in zijn minder bekende Nieuwe Nederlandsche Jaarboeken 1) het zeer terecht een publicatie genoemd. De Haagsche Courant van 19 November neemt onder de publicaties, den 17^{den} bekend gemaakt, deze het

1) 's Grav. Allart. 1814, bladz. 23. Van Assens verzekering, dat de invitatie des avonds ten negen ure is rondgezonden, doet, in verband met de woorden zelve van het stuk, vermoeden, dat men eerst de voornaamste personen heeft willen schrijven, maar later daarvan teruggekomen is, en toen de publicatie ook maar als invitatiebillet heeft gebruikt.

allereerst op. De Koninklijke Bibliotheek in den Haag is in het bezit van een oorspronkelijk exemplaar.

Billet van uitnoodiging en publicatie aan het volk, dat is de bestemming van dit stuk. Terwijl het aan de oud-regenten werd toegezonden, werd het tevens aangeplakt. Waarom, is duidelijk. Het is de aanvanke-lijke vervulling van de belofte, aan van Stirum gedaan, dat zij hem niet alleen zullen laten staan. Het is een geruststelling voor het volk, dat de beloofde Regeering den volgenden dag het bestuur zal aanvaarden.

Eéne zaak intusschen verdient opmerking. De mannen, die zoo even als oud-regenten zich het recht hadden toegekend, om een daad van gezag uit te oefenen, door gezag over te dragen, traden tegenover de bevolking als simpele particulieren op. Den rechtstitel, krachtens welken zij handelden, durfden zij niet uitspreken. Niet omdat zij „oude regenten” zijn, maar omdat de regeeringloosheid voor de deur staat, traden zij op!

Met deze stukken gewapend, betrad van Stirum het stadhuis, dwong Faber van Riemsdijk om voor hem het veld te ruimen, en aanvaardde het Gouvernement van den Haag namens den Prins van Oranje. Waarom hij alleen zich stelde aan het hoofd der beweging, behoeft geen toelichting meer. Het was om de zegepraal van een politieke fictie te doen. De nationale beweging ontaardde in de handen van hare politieke hoofden in de zegepraal van eene partij. De onafhankelijkheid der natie moest herwonnen worden onder leiding van de oude Oranjepartij, die in 1795 het onderspit had gedolven, en de stadhouder Willem VI teruggeroepen door de aanhangers, die met zijn huis waren gevallen. 1815 moest vastgeknoopt worden aan 1795, alsof de volksgeschiedenis geeindigd

was op den 18 Jan., toen Willem V, in een visschers-
pink gedragen, naar Engeland vluchtte.

Men heeft dikwerf de vraag gedaan, wie tot de vergadering van Donderdag den 18^{den} waren uitgenoodigd. Zoo verschillende antwoorden zijn er op ontvangen dat, in onze eeuw van kwestien, het bijkans tot eene kwestie geworden is. Zeer onnoodig, want de zaak is volstrekt niet duister. Uitgenoodigd zijn „de voornaamste leden en ministers van de oude regering, zoo als die in de jaren 1794 en 1795 bestond.” Van de weinigen, wier namen men kent, is er geen enkele, die niet tot deze categorie behoort. Alleen Falck; maar hij heeft voldoende reden gegeven, waarom de uitnoodiging ook tot hem werd gericht. Het was, zoo als hij zelf zegt, omdat men hem tot Secretaris der Staten-Generaal, op welke creatie men hoopte, gedoodverwd had. Ook op de vraag, of van Hogendorp alleen aan regenten uit Holland of ook uit andere provincien heeft gedacht, is een afdoend antwoord te geven. Wij hebben Hogendorps eigen woord: „morgen ochtend vergadering van Oude Regenten uit alle de provincien en steden, tot uitroeping van den Prins.”

De laatste woorden wijzen uit, wat het doel en de uitslag der vergadering moest zijn, naar Hogendorps meening. De verklaring van Falck doet zien, in welke qualiteit de oud-regenten van 1794 en 1795 den Prins zouden uitroepen. „Men hoopte op de creatie van de Staten-Generaal.” Dus, de oud-regenten van '94 en '95 zouden zich, met uitsluiting der revolutieregenten, constitueeren als Staten-Generaal en den Prins van Oranje als Willem VI uitroepen!

Zoo begon de revolutie, en onder de leiding van van Hogendorp, „met de uitsluiting van hen, die geen regenten waren geweest voor 1795. Het noyau der zuiveren, meende hij, moest eerst gevormd zijn; dadelijk daarna zou het zich door assumtie van andersdenkenden versterken en zoo doende een onpartijdig bestuur vormen 1).”

Tegen twaalf ure waren de getrouwe aanhangers ten huize van van Hogendorp bescheiden. Op den Kneuterdijk kwamen de zuiveren te zamen, die na achttien jaar vernedering hun zege over het nu zoo vernederde volk, waaraan men „een vrolijken dag op gemeene kosten, zonder plundering noch mishandeling” als een aalmoes toewierp, zouden vieren. Doch helaas! niet al de heiligen waren volhardende gebleven!

Een viertal der uitgenoodigden, de heeren Ad. Hope, Steengragt d'Oosterland, Spaan van Voorstonden en Heeckeren van de Kloese, zonden aan van Hogendorp een antwoord. Zij verklaarden, dat zij niets van regeeringloosheid hadden gemerkt, en dat zij zich onbevoegd achten „tot het ontzetten van eene erkende regeering, veel min tot het aanstellen van eene andere of het aanmatigen van eenig bestier; de verantwoording der gevolgen lieten zij over aan zoodanigen, welke zich de regeering onwettig zouden willen toeëigenen.”

Onwettig toeëigenen. Wat heeft van Hogendorp wel gedacht, toen een deel der zuiveren zijne handelwijze op die wijze qualificeerde?

Het omen was ongunstig; des te schitterender zou

1) Falck, bij Beets, Verscheidenheden 1, 104.

zeker de uitkomst zijn. De mannen van 1794 en '95, die aan de uitnoodiging voldeden, zouden het bewijzen, hoe juist Gijsbert Karel hen beoordeelde, toen hij hen als de meest bevoegden tot herstelling van de oude, tot grondvesting van de nieuwe orde van zaken opriep. Op hun steun mocht hij rekenen. Het was toch hun belang en hun recht, dat hij toonde te behartigen en te erkennen. De oude Oranjepartij werd door hem meester van de toekomst des lands. Al waren er misschien onder hen, die tegen zijn persoon bezwaren of grieven hadden, waar de zegepraal der partij zoo ineensmolt met die des lands, konden zij hierover licht heenstappen. „Wij zullen als eene Provisioneele Regering het land behouden en in goeden staat aan den Prins overgeven,” had Hogendorp geschreven. Door hem werd zelfs de mogelijkheid niet voorondersteld, dat men in andere handen dan de zijne de leiding der zaken kon toevertrouwen, maar voor deze zijne oude lotgenooten kon dit wel geen bezwaar zijn. Het was recht en billijk; hij mocht het deel van den leeuw verwachten, die hen tot heerschende partij in den nieuw te vormen staat maakte, die den geleden smaad zoo waardiglijk op zijne bedrivers wreekte, door de regenten der laatste achttien jaren als onbevoegd uit te sluiten. Deze oud-regenten van 1794 en '95 zijn gelijkelijk door het partijbelang en door de nationale eer verplicht hun eminent hoofd bij te staan en te steunen.

Wie aan de vergadering hebben deelgenomen, weet men niet. Hendrik van Stralen en Falck, die beide moed hadden, zijn alleen nevens de oproepers bekend. Zelfs is het niet zeker, of de laatsten er wel allen bijgeweesen zijn. Uit de woorden van van Assen

is het niet duidelijk, wanneer Repelaer en Frans de Jonge hun gewichtige reis hebben aangevangen.

Doch al zijn de namen onbekend, de daden dezer mannen kennen wij. De daden, zeg ik, maar het is beter van hunne woorden te spreken. Want juist hierin bestond hun kracht: zij spraken veel en deden niets. Kurieus is het na te gaan, hoe rijk aan argumenten de lafhartigheid hier, als altijd, is.

De voorstellen van Hogendorp en van der Duin van Maasdam waren aangehoord. De eerste vraag was, wist de Prins van Oranje van de zaak, had hij van Hogendorp en de zijnen gemachtigd, wisten zij, waar de Prins was? Helaas! de revolutiemannen moesten op alles ontkennend antwoorden: zij wisten niet, waar de Prins was; zij hadden geen instructie; de Prins wist van niets, doch hij had vroeger in 't algemeen zijne medewerking aan een opstand toegezegd, en men kon het toch wel waarschijnlijk achten, dat hij het juist niet kwalijk nemen zou.

Waarschijnlijk, hm! ja, waarschijnlijk was het wel, maar men wist het toch niet zeker bovendien, hadden de heeren wel bedacht, dat men van alle kanten omsingeld was door de Fransche troepen, die de vestingen bezet hielden; dat de vijand nu wel in een oogenblik van schrik gevlucht was, doch dat hij ongetwijfeld — alleen lichtzinnigheid kon twijfelen — met versterking uit Utrecht en Gorkum zou komen, en dan, dan zou hij door eene geduchte wraak den ondergang van het land voltooiën.

Wat konden de verbondenen op een dergelijke logica antwoorden? ieder argument was dooddoende. De middelen waren niet zoo gering, verzekerden zij. Tegen Napoleon! lachten de mannen, die door „de verwer-

ping der geopenbaarde waarheid" van hunne zetels waren gevallen. Tegen Napoleon!!

Doch van Hogendorp c.s. rekenden ook op de hulp der vreemde Mogendheden. God helpt, wie zich zelve helpen!

Had men het voorbeeld der vaderen niet voor zich? Wanneer deze door hun geringe macht zich hadden laten afschrikken, de inquisitie zou in Nederland gezegevierd hebben en Holland nimmer een vrij land geworden zijn. Men kon immers op de natie rekenen: wat vermocht niet een eendrachtig volk, dat goed en bloed durfde wagen! Bovendien, men had toch nu al de wraak van den vijand te duchten.

Ja, dat was zoo: maar wier schuld was het? vroegen de oud-regenten bedenkelijk. Zij hadden veel sympathie voor de zaak, wanneer zij mogelijk is. Doch dit vreesden zij. Zou men dit niet eens kunnen onderzoeken. Me dunkt, wij moesten de zaak commissoriaal maken!!

Toen de zuiveren tot dit toppunt van vaderlands-liefde waren gekomen, trad Falck binnen. Hij nam onmiddellijk het woord op, en verklaarde, dat eene vergadering, zamengesteld als deze, geene medewerking zou vinden. Men moest als in Amsterdam eene gemengde vergadering hebben. Geen uitsluiting van de regenten na 1795 1).

Dat was een uitredding: welk een staatsman was die jonge Falck! En de zuiveren, die edelmoedig genoeg waren zich niet door partijdrift te laten voeren, grepen met beide handen zijn voorstel aan. Men zou terugkomen, aanstaande Zaterdag, ieder met

1) Beets. Verscheidenheden I, 104.

een patriot; ieder namelijk, die komen zou. Dan zou men nog eens praten. Te vergeefs drong Hogendorp, die dit uitstel zeer afkeurde, er op aan, dat zij zich tot iets zouden verbinden. De wil der natie en het vertrouwen op God, waren dit dan geen krachten?

't Was mooi gezegd, dat moesten zij erkennen: 'en zij zouden het later met genoegen in het Redekunstig Gedenkschrift van van der Palm nog eens overlezen. Maar zij lieten zich niet bewegen. Zij waren zeer, o zeer verknocht aan de goede zaak, maar de heeren hadden de onderneming begonnen, zonder hun voor-kennis, zonder hun raad. Zij moesten het verder nu ook maar alleen doen, en volstrekt niet op hen rekenen, schoon zij zeer bereid waren om — de openbare rust te helpen handhaven!

Gaat, mannen van het ancien regime, ontaarde zonen uwer krachtige vaders! gaat rustig naar uwe huizen. De logica der lafhartigheid heeft u een overtuiging geschonken, kostbaarder dan de zegepraal der beginselen, wier representanten men u eenmaal noemen zal. Gaat, oude regenten van de Republiek der Vereenigde Nederlanden, en zet u rustig neder aan uw haard, en hult u den mantel van beraden wijsheid, van nuchter overleg, om de koude leden. Deze onberadenen, die uw kostbaren raad niet hebben ingeroepen, zullen doen, wat gij niet vermoogt. Doch vreest niets! als de overwinning zal zijn behaald, zult gij in de vruchten deelen. Gij zult voordeelige betrekkingen, eereposten en ridderlinten ontvangen. Gij zult de sierraden en de steunpilaren van den nieuwen staat, het jonge koninkrijk, zijn. Uwe ervaring zal het voorlichten, uwe welsprekendheid het versieren, uw aanzien

het sterken. Gij zult voor het jonger geslacht navolgingswaardige voorbeelden zijn van trouw aan beginsel en eer. Zij zullen op u staren en van u leeren, de knieën niet te buigen voor de wisselende meening van den dag. En als gij sterft — helaas! het ancien regime is gevallen, voordat het het monopolie van het leven voor zijn bevoorrechten heeft verworven — dan zult gij eene ledige plaats achterlaten, waarvoor geen plaatsvervanger dan met moeite, en zeker geen uwer waardig, kan gevonden worden. En als de genootschappen, waarvan gij leden zijt, om u zullen weeklagen, dan zal aan uw rustige wijsheid, rijke ervaring, diepe menschenkennis, en voorbeeldeloze vaderlandsliefde den vereischten tol van lof en dank worden betaald.

Gaat dus gerust naar uwe huizen, oude regenten van 1794 en 95, en wacht kalm den uitslag af. Gij zult maaïen, waar gij niet hebt gezaaid.

Men moet meer ingenomenheid bezitten met de houding van van Hogendorp in deze dagen, dan mijn deel is, om ze tot een voetstuk van zijn roem te maken. Maar dit moet erkend worden: Gijsbert Karel is een heros bij deze pygmeen vergeleken. Hij heeft, naar ik vast geloof, gedwaald; hij heeft zijn fout verergerd, door in de dwaling te volharden. Maar zelfs in zijn dwaling straalt zijn grootheid door. Zoo zeker is hij van zijn zaak, zoo weinig twijfelt hij aan den uitslag, zoo onwrikbaar gelooft hij, dat een regime als dat van Napoleon slechts een phase kan zijn in de ontwikkeling der wereld, dat hij het mogelijk acht niet slechts om onafhankelijk te worden, maar het te worden op de wijze, die hij de beste acht. Slecht revolutionair, is hij boven alles geloovige, een politiek

dogmaticus. Hij weet, dat hij afkeuring zal vinden, misschien **ondersteuning van vroegere tegenstanders** missen; hij kan zich niet ontveinzen, dat hij een kostbaren tijd opoffert, maar twijfel aan den uitslag kan daarom in zijn gemoed geen wortel schieten. De revolutie moet geschieden, en wel in dien vorm, die de eenig goede is. Tot zulk een grootsche opvatting van het oogenblik is geen ander der zuiveren in staat.

Wat er in van Hogendorp is omgegaan, toen hij zich door de zijnen verlaten zag, is niet opgeteekend. Misschien dat de brief door van Assen aan Kemper, na den afloop geschreven, er iets van mededeelt. Wekte de teleurstelling verbittering? Wij weten het niet. Wantrouwen in de juistheid van zijn politiek inzicht? Het is door niets gebleken. Of verwonderde hij zich slechts, hoe men oud-regent van 1795 kon zijn, en een lafaard wezen? Maar hij wist toch wel, dat men geen nieuwen wijn in oude lederen zakken moest doen. Waarom zocht hij de levenden bij de dooden?

De levenden stonden om hem. Een volgzame 1) van der Duin, een trouwe, wakkere van Stirum, een levenslustige, spotachtige en moedige Falck, Changuion, van Stralen, en misschien meerderen. Op deze kon

1) Van der Duin teekent in zijn autobiografie zijn rol in 1813 met deze woorden: „le rôle de M. van der Duin fut patent, mais modeste: éloigné de toute espèce d'ambition personnelle, il se laissa entraîner par d'anciennes affections et aussi par sa confiance entière et son dévouement sans borne au grand citoyen et habile homme d'état G. K. de Hogendorp, véritable auteur de la délivrance de la patrie.” Notice et Souvenirs du Comte van der Duin de Maasdam et du Baron de Capellen, 1852, p. 14.

hij rekenen; op den eerlijken, kundigen, vurigen Kemper, te Leiden, bouwen. Ligt de kracht dan in het getal of de namen, ligt het niet in het gehalte? Werp uw oud-regentschap ter zijde; laat de dooden de dooden begraven. Treed met de weinigen, die waarachtig zuiveren zijn, en met deze homines novi, de mannen der toekomst, voor de natie, en vraag haar steun, ter wille van haar leven.

Helaas! de onwankelbaarheid van zijn politieke overtuiging heeft van Hogendorp van dezen roem beroofd.

Den volgenden dag (Vrijdag 19 Nov.) had er ten huize van van Hogendorp een nieuwe bijeenkomst plaats, naar 't schijnt slechts van enkele vertrouwden. Kemper was op den brief van van Assen onmiddellijk overgekomen en woende ze bij. De toestand was ernstig. De begane misslagen droegen vrucht. De blijde opgewondenheid des volks week voor diepe neerslachtigheid. Wanneer mannen, die den toestand beoordeelen konden, terugschrikten, hoe ongunstig moest dan de kans niet staan. „In den Haag — zegt van der Palm, die volgens den heer F. van Hogendorp in het bezit van alle mogelijke dokumenten is geweest — in den Haag en elders begon men te vragen, wat er was van den last des Prinsen van Oranje, in wiens naam alles geschiedde? Er werd reeds gemompeld van onvoorzigtigheid, van het land aan grooter onheilen bloot te stellen, van een middelweg in te slaan, en slechts de rust te bewaren; men protesteerde 1) zelfs tegen de stappen, door sommigen op eigen gezag en

1) Wie protesteerden?

willekeur gedaan!" Zoo werd de wijsheid van de oude regenten der landsvaderlijke regeering voor 1795 zelfs door hare kinderen gerechtvaardigd. Maar aan wien was de schuld? waaraan was het te wijten? Waaraan anders, dan aan de leiding der zaken? Die ontmoediging had niet plaats gegrepen en ware immer zoo algemeen geworden, wanneer onmiddellijk den 17^{den} een krachtig Algemeen Bestuur ware opgetreden.

Wat er in deze zamenkomst is besproken, weten wij niet. Alleen dit: Kemper deed alle mogelijke moeite om Hogendorp te overtuigen van de verkeerdheid van den weg, dien hij was ingeslagen. Of het hem gelukt is? Ik betwijfel het. Kempers argumenten mochten onweerlegbaar zijn, Hogendorp heeft den 21sten niet bewezen, dat hij zijn eigen meening had prijsgegeven. En de uitsluiting van den Leidschen Hoogleraar, later, uit de Grondwetcommissie van 1814, is zeker meer te beschouwen als een stilzwijgende (schoon niet bedoelde) hulde aan de krachtige argumentatie van Kemper, dan als bewijs van sympathie voor zijne politieke ideeën. De beide mannen stonden wat hun karakter en inzichton betrof te scherp tegenover elkander, dan dat de jongere den oudere gemakkelijk van feilen kon overtuigen.

Eén stap werd er op dezen Vrijdag gedaan, die misschien als de vrucht van deze vergadering te beschouwen is. Van Hogendorp schreef een brief aan den Prins van Oranje, om hem van den opstand kennis te geven en aan te dringen op zijn overkomst.

Over dezen brief heb ik het een en ander op te merken. Waarom heeft van Hogendorp dien alleen geteekend? Had ten minste van Stirum de eer niet verdiend, den Prins van Oranje mede terug te roepen, wiens terug-

keer aan het hoofd van den staat hij het eerst en alleen had geproclameerd! Had hij niet het recht, dien alleen te teekenen? Hij was de door de bevolking erkende Gouverneur van den Haag; en wat was Hogendorp? oud-regent.

Gijsbert Karel schijnt het gedrag van van Stirum minder hoog te hebben gesteld. Met zeer veel bevreemding, om een zacht woord te bezigen, lezen wij in den brief, dien hij aan Wauthier 1) mede gaf: „ici le comte Leopold Stirum est provisoirement Gouverneur au nom de V. A. S. et son activité, sa fermeté, son courage méritent les plus grands éloges. Je prie V. A. de lui faire savoir au plutôt un mot pour l'encourager à continuer.” Wanneer men den loop der zaken nagaat, is het niet duidelijk, dat het juist van Stirum was, die zulk een dringende behoefte had aan een woord van aanmoediging. Het verzoek ware begrijpelijker, wanneer het door van Stirum ten dienste van Hogendorp was gedaan. Waarlijk! van Stirum had niet verdiend zoo onder bescherming genomen of in zulk een nevelachtig licht aan den aanstaanden stadhouder Willem VI te worden voorgesteld.

Eindelijk: heeft van Stirum noch een der anderen den brief gelezen? heeft van Hogendorp slechts op eigen gezag gehandeld, dat is, geschreven?

1) De brief, door Wauthier overgebracht, is gepubliceerd in van Gagern, Het leven van Fred. v. Gagern, I, bl. 78. Van der Palm heeft in zijn Gedenkschrift een zeer sierlijk gestelden brief opgenomen, die volgens hem aan Fagel en Perponcher medegegeven is. De inhoud mag wat de zin betreft juist zijn, het redekunstig kleed dankt het zonder twijfel aan hem. Waar is het echte opstel?

Te vergeefs zoekt men naar eenig bewijs, dat van Stirum in deze dagen vertraagde of terugschrikte. Al stond hij geheel alleen, zonder den steun van een Algemeen Landsbestuur, dat den stedelijken opstand tot een nationalen moest maken, hij volhardde kalm en rustig in het begonnen werk. Vrijdags nam hij de terugkeerende Etrangers voor den Prins in dienst. En den volgenden morgen veranderde hij den naam der Nationale Garde in Oranjegarde. Zoo weinig gaf hij de zaak op of scheen hij te wanhopen, dat hij op dezen zelfden Zaterdag een uitnoodiging tot de bevolking richtte om dienst te nemen in de Oranjegarde, en als 't ware tot bevestiging van zijne belofte van Woensdag verklaarde, dat deze garde tot eerewacht van Zijne Hoogheid bestemd was. Waarlijk! de tijdgenooten, die allen zagen weifelen, dezen man alleen niet, zouden het verzoek van van Hogendorp aan den Prins niet begrepen, en zoo al begrepen, niet billijk gevonden hebben.

Zaterdag den 20ten November kwam de tweede, de Groote Vergadering, zoo als zij in onderscheiding van die van Douderdag genoemd wordt, bijeen. Zij was zamengesteld uit een vijftigtal mannen van voor en na '95. Wie het waren, weet men niet. De omstandigheden, waaronder zij te zamen kwamen, strekten niet om gunstig voor Hogendorps plan te stemmen. De terugkomst der Pruissen op den vorigen dag mocht een verblijdend feit zijn, men had geen reden om sterk op hun trouw te rekenen. Daarbij werd de gunstige indruk er van uitgewischt door den brief van de Stasart, die juist dezen morgen aangekomen was. De Prefect dreigde met de wraak des Keizers, en zette aan

die bedreiging kracht bij, door de nadering van een aanzienlijk leger te berichten. Geen goede berichten der bondgenooten wogen daartegen op: integendeel, men wist nu zeker, dat de geallieerden geen macht in Holland hadden, en dat zelfs aan gene zijde van den IJssel slechts zwakke detachementen Kosakken zich bevonden.

In één woord: de toestand was in elk opzicht ongunstiger dan Donderdags. Men had de zekerheid van vooreerst aan eigen krachten te zijn overgelaten, en werd niet gesterkt door een opgewonden, veerkrachtige publieke opinie, die anders zoo menigmaal weifelenden en beangstigden medesleept. De argumenten, die Donderdag hadden gezegevierd, verkregen door dezen ongunstigen loop van zaken nieuwe kracht en beteekenis. En daarbij wogen nieuwe bezwaren, die niet te ontkennen waren. De verwijdering der kusten, de tijd, dien men noodig had om bericht uit Engeland te krijgen, de houding der Amsterdamsche regeering, dit waren de punten, waarop men telkens nederkwam. Der vele woorden kort besluit was dit. De vergaderden gingen uiteen, na eene volstrekte weigering om tot de oprichting van een provisioneel Gouvernement de hand te leenen.

Door alle geschiedschrijvers wordt de vergadering van Zaterdag den 20ten even ongunstig beoordeeld als die van Donderdag. Ik ben verre van te beweren, dat de patriotsche regenten meer persoonlijken moed hebben gehad dan de regenten van '94 en '95. Maar hetzij zij rijker bedeed waren of even arm, men heeft het recht niet hun besluit even streng te veroordeelen. Ik wil zelfs niet drukken op de heerschende neerslachtigheid, het jammerlijk gevolg van het nutteloos toeven

en talmen, waardoor men de bevoorkoming aan de mogelijkheid der bevrijding deed twijfelen en van Stirum ten sterkste compromitteerde. Ik wil niet ontkennen — wat mogelijk is, schoon niet bekend — dat er warme aanhangers van het Fransch bestuur onder geweest zijn. Maar dit feit alleen verklaart voldoende de weigering der patriotsche regenten: de revolutie, zoo als zij tot dusver geleid was, dreigde niets te zijn dan eene zegepraal der Oranjespartij. Het valt gemakkelijk te zeggen, dat zij de nationale zaak niet tot eene partijkwestie mochten maken. Het verwijt, zoo het eenige kracht heeft, treft hen niet, maar van Hogendorp. Wie onzer, die tusschen 1798—1813 betrekkingen had bekleed, zou op dezen Zaterdag lust hebben gevoeld, om een van Hogendorp te steunen, die ter elfder ure, faute de mieux, omdat zijn eigen geestverwanten hem in de steek lieten, om hulp kwam vragen? Konden zij eenige neiging hebben, om het talentvol hoofd hunner vroegere tegenpartij, die reeds als Raadpensionaris werd gedoodverwd, te steunen, en daardoor zich zelven en de eigen partij een graf te graven? Zou de aan zijne beginselen zoo getrouwe, de standvastige, de onwrikbare Gijsbert Karel, wanneer hij in hunne plaats, bij voorbeeld tegenover een Pieter Vreede, had gestaan, zulk een politieke ontrouw aan eigen beginselen hebben gepleegd? De zamenroeping tot de vergadering van Donderdag bewijst het tegendeel. Evenzeer als deze patriotten, zou Gijsbert Karel geweigerd hebben om zijn politieke tegenpartij het wapen tegen zich zelf in de hand te geven. Men zegge niet, dat zulk een gedrag zeer weinig vaderlandslievend is; dat het onvergefelijk, schandelijk en wat niet al meer moet genoemd worden.

Want elk hard woord, elk streng verwijt valt in de allereerste plaats op den staatsman, die de nationale zaak in de publieke opinie tot een partijzaak had gemaakt 1).

Bovendien: wat Gijsbert Karel van de vergadering van Donderdag vroeg, weten wij uit zijne eigene woorden. Maar wie kan met zekerheid zeggen, welke voorstellen hij aan deze patriotten deed? Heeft hij ook hun den voorslag gedaan, dat zij zich als Staten-Generaal zouden constitueeren, en een Provisioneele Regeering verkiezen, op gevaar af, dat hij en van der Duin werden buitengesloten? Waarschijnlijk is het niet te noemen, maar veel waarschijnlijker is het, dat hij van hen niets dan goedkeuring en ondersteuning heeft gevraagd van het gezag, dat hij bereid was op zich te nemen. En zou van Hogendorp bijv. er ooit in bewilligd hebben, dat een patriot, een niet zuivere, nevens hem in het Algemeen Bestuur zitting had? Wie het meent, verklare hoe het komt, dat het Algemeen Bestuur, dat den 21sten optrad, slechts uit twee oud-regenten bestond, en dat geen enkel der patriotten er in werd opgenomen. Een patriot, Canneman, mocht de proclamatie van den 21sten stellen, maar met hen aan 't hoofd der zaken staan — neen.

En er is meer. In het ongelukkige strooibillet, dat door den Haag was verspreid en waarvan ieder den vermoedelijken oorsprong kende, en dat door Hogendorp was gesteld; in dat ongelukkige strooibillet was

1) Geen enkel man van beteekenis stemde in Hogendorps zienswijze in. Kemper en Falck keurden het onbepaald af. Verg. Beets, *Verscheidenheden I*; de Bosch Kemper, *Staatkundige Geschriften van J. M. Kemper*, III, 53; Elout, *Aanteekeningen van een staatsman*.

onder meer ook de verzekering gegeven: al het geledene is vergeten en vergeven. Men behoefde nog niet bijzonder hooggevoelend te zijn, om zich gekwetst te gevoelen door de vergeving, geschonken door een vroegeren tegenstander, nu simpel particulier, die zonder eenigen lastbrief handelde. Amnestie te verleenen behoort toch wel tot de prerogatieven van den Vorst! Doch al mocht men het als een lapsus calami beschouwen, het wekte eene herinnering op, die tot vergelijking uitlokte. En die vergelijking was niet vleierend. Ook in de beruchte Alkmaarsche proclamatie van Sept. 1799 had men, ditmaal de Prins van Oranje, beloofd te vergeten en te vergeven. Doch toen was er iets bijgevoegd, wat nu verzwegen werd, maar toch geschiedde. In 1799 had men er bijgevoegd, dat zij, die in de revolutie betrekkingen hadden bekleed, waren uitgesloten van het staatsbestuur. En waarmede was van Hogendorp nu begonnen?

Het is volkomen waar, dat eene voortdurende uitsluiting niet in zijne bedoeling lag; dat het hem alleen om het noyau van zuiveren te doen was, dat eens gevormd, anderen, ook patriotten, zou assumeeren.

Doch hoe konden zij het weten? En zoo hij het hun al gezegd heeft, aan de enkele daad, die zij van hem hadden gezien, konden zij juist geen sterken grond ontleenen om hun geloof op te bouwen.

Geen verdienste in andere opzichten en tijden mag tot een onrechtvaardig oordeel verleiden. De Hogendorp, dien wij kennen, de krachtige en onvermoeide strijder tegen vorstelijk albestier en valsche economische beginselen, bestond voor hen niet. Voor de patriotten was hij niets dan de tegenstander, te gevaarlijker, naar mate hij meer heerschzucht aan groo-

ter bekwaamheid paarde. Zoo alleen konden zij hem beschouwen en beoordeelen. Konden zij hem dan ondersteunen? De mannen, die op den 20sten November aan Gijsbert Karel hun steun weigerden, hadden recht, voor zoover zij het deden op politieke gronden. Niemand ter wereld, ook geen politiek man, is tot zelfmoord verplicht. Gijsbert Karel had in hunne plaats niet anders gehandeld dan zij. Geen patriot, die op gelijke partijdige wijze was opgetreden en zijn eigen woord logenstrafte, dat „alle partijschap had opgehouden”, zou ooit door hem gesteund zijn 1).

De oud-regenten van Donderdag hebben geen enkel voorwendsel, om zich te verontschuldigen, veelmin een argument om zich te rechtvaardigen. De patriotten van Zaterdag kunnen zich verdedigen met het wapen hunner politieke overtuiging, een wapen, dat het eerst door van Hogendorp in de schaal was geworpen. Hij werd teruggeslagen met hetzelfde zwaard,

1) Ziehier een enkel staaltje van de wijze, waarop het volk het gebeurde beoordeelde. De schrijver is Bruining, die noch aanzienlijke, noch regent was: maar oud-predikant en sinds van de opbrengst van zijn pen leefde. Hij woonde in deze dagen te Leiden. In zijne *Herinneringen* schrijft hij, na de uitroeping van den Prins tot Souvereinen Vorst te hebben gemeld: „straks deed eens, door het gunsche land henen weergalmende, volkskreet de oude Staten-vergaderingen hare opgestokene doodshoofden wederom in de graven nederbuigen, waarin haar eeuwig gezammel haar in den aanvang van 1795 had neergestort, en waaruit hare schimmen naderhand wel verschenen, doch met geen vleesch en beenen omtoegen werden, en buiten staat bleven, om de verkeerdheden van het Staats- en Stadhoudelijk bestuur te hernieuwen en al haar wezenlijk bedrijf in de handen van een Hollandschen Raadpensionaris zamen te brengen. De Vorst werd geen Willem VI, maar Willem I.”

dat hij had getrokken. Welk recht had hij dan tot klagen?

Zaterdag den 20sten November ging de tweede vergadering uiteen zonder ander resultaat dan eene weigering. En ziet, wat niemand verwacht, gebeurt: Zondag den 21sten, 's morgens om 9 uur, is er een Algemeen Bestuur. Wat is er in den tusschentijd geschied, dat zulk een onverwachten omkeer verklaart?

De Hoogleeraar Bosscha heeft in zijne Geschiedenis der Staatsomwenteling ons verhaald, dat reeds Zaterdag morgen door de minderheid van de Vrijdagsche vergadering besloten was, om, welke de uitslag der Groote Vergadering ook zijn mocht, openlijk voor de zaak uit te komen. Het is zeer mogelijk, ja waarschijnlijk, dat de minderheid zulke plannen koesterde, maar heeft tot die minderheid ook van Hogendorp behoord? Zoo men meent, bevestigend te moeten antwoorden, men verklare, waarom hij het plan dan niet heeft uitgevoerd?

Ik ben overtuigd, dat een aantal mijner lezers deze vraag met verwondering zullen lezen, en onwillekeurig het antwoord gereed hebben: hoe kunt ge dit vragen? het is immers uitgevoerd, van Hogendorp is na deze vergadering, den volgenden morgen, opgetreden. Hij kon het toch waarlijk des nachts niet doen!

Geen aanslag op van Hogendorps nachtrust heb ik in den zin, te minder, omdat ik vermoed, dat een verkwikkende slaap hem zeer welkom zal geweest zijn. Niet bloot, omdat de dagelijksche spanning afmattend was, want dit was zij voor meerderen, voor van Stirum niet het minst, doch omdat Gijsbert Karel, die Donderdag nog gewandeld had, Vrijdag weer een

lijder aan zijn gewone kwaal, het podagra, was geworden. Daarom komt het ook mij zeer natuurlijk en hoogst waarschijnlijk voor, dat van Hogendorp zich niet des nachts met de oprichting van het Algemeen Bestuur heeft bezig gehouden.

Het Algemeen Bestuur is Zondag opgetreden, dus na de afspraak der minderheid op den vorigen morgen. Volgt hieruit, dat van Hogendorp tot die minderheid behoort heeft, en dat de instelling van het Algemeen Landsbestuur de uitvoering is van het door deze genomen besluit?

De waarheid luidt, naar ik geloof, geheel anders. Van Hogendorp heeft den 21sten met van der Duin het Algemeen Bestuur aanvaard, niet op grond van een den vorigen dag door eene minderheid genomen besluit, maar omdat hij niet anders kon, omdat hij gedwongen werd. Hij werd moreel gedwongen; indien hij geweigerd had, zouden wellicht anderen het gedaan hebben. Hij had te kiezen tusschen het terugkeeren in de rijen der oud-regenten van Donderdag, of zelf optreden. Ziehier de loop van zaken.

Terwijl de Groote Vergadering ten huize van van Hogendorp beraadslaagde, kwamen de officieren der Garde met Tullingh ten huize van van Stirum. De Gouverneur was te huis, 't geen zeker geen bloot toeval is geweest. Dat Tullingh c. s. van Stirum opzoeken en te huis vinden op een oogenblik, dat men hem nergens anders dan bij van Hogendorp zou verwachten, wekt het vermoeden, dat van Stirum aan de zaak niet vreemd is geweest. De stap, die Tullingh met zijne officieren deed, had ten doel om van Stirum krachtig te ondersteunen in zijn eischen aan de vergadering en aan van Hogendorp. Is het niet waarschijnlijk,

dat deze handeling van bevriende mannen, die niet aan oppositie dachten, zoo niet uitgelokt, toch goed-gekeurd door hem is?

Door van Stirum ontvangen, stelden de officieren hem voor dat, schoon hij als Gouverneur der stad fungeerde, de „daarstelling van een provisioneelen raad, welke hij hun beloofd had, nog niet was geschied; dat het uitstel zeer nadeelig voor de goede zaak was; dat het volk dientengevolge angstig begon te worden, en dat de geheele onderneming zou mislukken, indien hierin niet dadelijk werd voorzien.” Van Stirum kon dit alles niet tegenspreken en heeft er ook geen lust toe gevoeld. Integendeel; hij verzocht de heeren ten zijnen huize te toeven en te wachten, terwijl hij naar van Hogendorp ging om te hooren, wat de heeren besloten.

Na eenigen tijd kwam hij terug en berichtte, wat de Patres et conscripti al zoo hadden besloten, of liever niet besloten. Dit antwoord was tot aller misnoegen onbevredigend; het verwekte eene diepe neerslachtigheid, daar eene wankelende houding nooit doodelijker had kunnen zijn, dan in dit oogenblik.

Vreemd is het, dat wanneer van Hogendorp tot de minderheid behoord heeft, die in den morgen van dezen dag besloten had, wat er ook gebeurde, op te treden, zijn vriend van Stirum het niet geweten heeft. Vreemd, indien deze het wist, dat hij dit bericht, dat onmiddellijk alle neerslachtigheid zou verdreven hebben, niet heeft medegedeeld 1). Vreemder nog, dat hij tot

1) Bij Schubart vinden wij het volgende verhaal: „in de vergadering bij van Hogendorp was men overeengekomen een tusschenbestuur in te stellen, doch de minder gunstige be-

een geheel ander hulpmiddel de toevlucht nam. Van Stirum stelde voor — het ging van hem uit, volgens alle tijdgenooten — van Stirum zelf stelde voor, dat de heeren den volgenden morgen tot hem zouden komen, om gezamenlijk naar van Hogendorp te gaan, en dezen op te eischen het Algemeen Bestuur te aanvaarden.

Ik noem dit voorstel zeer vreemd. Waarom moest van Hogendorp gedwongen, of, wil men liever, gedrongen worden? Hij had immers besloten op te treden; waarom hem dan de eer van het initiatief ontnemen?

Deze vragen mogen zij beantwoorden, die meenen, dat van Hogendorp den 21sten slechts uitvoering gaf aan een vroeger genomen besluit. Ik voor mij houd het er voor, dat van Hogendorp Zaterdag avond na afloop der vergadering er niet aan dacht om op te treden; dat hij behoort heeft tot de meerderheid, die Vrijdag zich ongeziind had verklaard om door te tasten. Ware het tegendeel

richten, welke des avonds van Dordrecht kwamen, deden eenige heeren op hun genomen besluit terugkomen, zoo dat ten slotte de acte voorzien bleef van de namen der Heeren van der Duyn van Maasdam en van Hogendorp." Putte Schubart hier uit de autobiografie van Tullingh? Het is vreemd, dat S. zelf de onvereinigbaarheid van dit verhaal met hetgeen hij onmiddellijk te voren vertelt niet heeft ingezien. Indien het waar was, bestond er geen reden voor het bezoek van den volgenden morgen. Van Stirum heeft het dan, zoo niet bij zijn eerste, dan zeker bij zijn laatste bezoek aan Hogendorp vernomen. Ik zal niet lichtelijk gelooven, dat hij desniettemin de hand gelcend heeft tot eene comedie-vertooning, als den volgenden morgen plaats had, en waarbij men NB. Canneman, Sweerts de Landas, Changuion als getuigen uitnoodigde! Waarlijk, het oogenblik was te ernstig voor dergelijk effectbejag.

het geval geweest, van Stirum zou het geweten en het den officieren tot hun geruststelling verzekerd hebben, bij de mededeeling van den ongunstigen afloop der vergadering. Of meent men, dat alles een doorgestoken kaart was, dat van Hogendorp heeft willen gedwongen worden? Het is zeer onwaarschijnlijk; want hij zal toch wel niet zelf bewerkt hebben, dat zijn optreden den schijn had van gedwongen te zijn. De grootheid van een dergelijke daad ligt in het vrijwillige; de heros moet medegesleept worden door zijn eigen hart, niet voortgeduwd door de handen van zijn bureu. Hij moet de uitvoerder zijn van zijn eigen wil, gehoor geven aan den drang van zijn eigen liefde. Wat men doet, door anderen aangespoord, verliest de verdienste van spontaneiteit. Bovendien, was zulk een comedie-vertooning, want die naam komt dan aan het bezoek der officieren toe, niet en van Hogendorp en van Stirum en Tullingh gelijkelijk onwaardig?

Het voorstel van van Stirum werd aangenomen en de officieren vertrokken. Na hun vertrek begaf de Graaf zich onmiddellijk naar van Hogendorp, vertellen ons Chad en v. d. Palm. Dit verklaart de aanwezigheid bij van Hogendorp den volgenden morgen om 9 uur van Canneman, Sweerts de Landas, de Jonge en Changuion. Zij zijn nog des avonds gewaarschuwd, en natuurlijk niet zonder medeweten van Gijsbert Karel.

Wat heeft van Hogendorp geantwoord, toen van Stirum hem in het late avonduur van Zaterdag het besluit der officieren, dat hem de kroon van 't hoofd nam, mededeelde? Had van Stirum noodig om hem tot verdediging van zijn voorstel aan de Acte van Machtiging te herinneren? Voor gissingen is een ruim veld. Dit alleen blijkt uit alles: van Hogendorp heeft

zich geschikt en moeten schikken. Er was niets meer aan te doen.

Het is intusschen opmerkelijk, dat op verschillende plaatsen, waar Gijsbert Karel van het gebeurde op den morgen van den 21sten gewaagt, hij er blijkbaar groot gewicht aan hecht, dat de officieren hem er toe opgeëischt hebben. De verklaring ligt voor de hand, dat hij het deed, om de groote beteekenis van zijn optreden scherper te doen uitkomen. Doch ik meen, dat er een andere hoofdoorzaak voor is. Van Hogendorp was bovenal een politiek man; hij aarzelde niet uit gebrek aan moed, maar hij aarzelde op politieke gronden. De Acte van Machtiging was een private zaak; tegenover het publiek had hij zich volstrekt geen gezag toegekend. Hij had goedkeuring en opdracht van het gezag gehoopt en verwacht van de oud-regenten; wat deze weigerden, wilde evenmin de vergadering van Zaterdag hem schenken. Eigenmachtig optreden, daarvoor schrikte hij terug. Maar geheel anders werd de zaak, toen de Officiëren en Generaals hem opeischten. Al ontroofde hun stap hem ook de eer van het initiatief, het schonk hem van den anderen kant den steun, de autoriteit die hij voor zich zelven behoefde. Het onaangename, dat er voor hem in dezen gang van zaken gelegen was, werd gedeeltelijk verzacht, zoo niet geheel weggenomen, door de autoriteit die het hem verleende. Van Hogendorp is, waar het op de verdediging van beginselen en ideeën aankwam, die hij voor de ware hield, onbuigzaam moedig geweest. Maar geheel iets anders is het, ideeën te verdedigen, en een daad te verrichten, waarvoor geen schijn van wettigheid is aan te voeren. Hij kon er niet toe besluiten; vandaar zijn beroep telkenmale op de militairen die hem gedwongen

hadden tot een stap, dien hij wilde, maar aarzelde te doen, en dien hij toch niet gaarne aan anderen zou hebben overgelaten. Wat hem in den eersten oogenblik zeer onaangenaam moet geweest zijn, werd bij nadenken voor zijn politieke consciëntie een steun.

Den volgenden morgen had de aanvaarding van het Algemeen Bestuur door van Hogendorp plaats op de bekende wijze. Tullingh kwam met de officieren ten huize van Gijsbert Karel, waarheen van Stirum hun reeds vooraf was gegaan — waarschijnlijk om den schijn te vermijden, alsof hij niet in volkomen overeenstemming met zijn vriend handelde — en eischte den Graaf op, de provisioneele Regeering in naam van den Prins te aanvaarden. Hogendorp verklaarde zich onmiddellijk bereid, en de beroemde proclamatie, onovertroffen in waardigheid van toon, deed aan de Nederlanden kond, dat van der Duin van Maasdam en G. K. van Hogendorp de teugels des bestuurs hadden opgevat, tot de komst van Zijne Hoogheid toe. Van Hogendorp had gezegevierd; alleen oud-regenten riepen aan 't hoofd der natie den Prins van Oranje terug. Doch ditzelfde had den 17^{den} kunnen geschieden; en ware het toen geschied, de nadeelige gevolgen van de eerste leiding der zaken waren met de oorzaak achterwege gebleven. Het zou voor den roem van Hogendorp geen minder groot voordeel dan voor de revolutie geweest zijn.

Heeft de staatsman het gevoeld, dat de gang van zaken niet eervol voor hem was?

De proclamatie, waarin de optreding van het Algemeen Bestuur den 21sten den volke werd bekend gemaakt, draagt de dagteekening van den 20sten. Waarom?

Men zegt, omdat zij den 20sten gesteld is. Ik laat voor den oogenblik de vraag ter zijde, of het waar is. Maar onbetwistbaar waar is het in elk geval, dat er geen Algemeen Bestuur heeft bestaan voor den 21sten. De kennisgeving van zijn optreden aan het volk moest de dagteekening van het feit dragen. Voor den 21sten bestond er geen proclamatie van zulk een bestuur, omdat er zulk een bestuur niet bestond.

Waarom is zij geantidateerd? Eene gissing alleen geeft, mijns inziens, verklaring. Het is geschied, om den schijn van zich af te werpen, alsof men door van Stirum en Tullingh was gedwongen. Dat mocht de menigte niet weten. — Armzalig redmiddel! wisten dan de officieren het niet, en zou dit bezoek geheim blijven? Welke andere verklaring dan de ware zou men van dit morgenbezoek wel geven! Men maakt toch 's morgens om 9 uur geen beleefdheidsvisite.

Doch, zegt men, het is toch waar, dat deze proclamatie reeds den 20sten was gesteld. — Voor de teekening was het slechts een ontwerp en geen proclamatie. — Maar bovendien: hoe weet men zoo juist, dat het waarheid is? — Kunnen deze vijf regels niet geschreven zijn, 's morgens, toen van Stirum de Garde vooruitliep; of zelfs, in tegenwoordigheid der officieren? Of riekt deze proclamatie naar de lamp? Waarlijk, zij maakt niet den indruk de vrucht van lang nadenken te zijn, maar wel te zijn neergeschreven als de frische uiting van een opgewekt gevoel.

De tijdgenooten hebben op de zaak niet gelet. Chad alleen verhaalt de waarheid, dat na de toespraak van Tullingh „dadelijk twee proclamatiën werden opgesteld en met de teekeningen van de twee heeren voorzien”. Van der Palm, de eenige, die wellicht lont

heeft geroken, glijdt, als gewoonlijk over alle netelige punten, ook over deze heen. Van Westreenen zegt, dat „dadelijk twee proclamatieën werden gearresteerd.” Opmerkelijk is de voorzichtige wijze waarop van Assen, wiens brief door den minister van Hogendorp is goedgekeurd, zich uitlaat: „deze resolutie is gedagteekend den 20sten November en werd Zondags den 21sten geaffigeerd.” Een waarheid, die niet te ontkennen is, maar niets beteekent.

Algemeen neemt men aan, dat de publicatie van den 21sten geschreven is op een blad wit papier, waarop van der Duin, die in den afgelopen nacht naar Amsterdam gegaan was, zijn handtekening had achtergelaten. Voor zijn vertrek bestond er dus geen proclamatie van het Algemeen Bestuur. Hoe laat is hij gegaan? Ik kan het niet zeggen. Ik weet alleen dit, dat van der Duin te Amsterdam kwam bij Falck, die hem den geheelen morgen had zitten wachten. Falck was eindelijk naar de parade gegaan, en ontving daar het bericht van de komst des Graven. Hoe laat de parade is geweest, heb ik niet kunnen ontdekken. Stellen wij, op een zeer vroeg uur, om elf uur. De straatweg van 's Gravenhage naar Amsterdam was in Nov. 1813 gereed; in acht uur kon van der Duin, die des nachts reisde, dus waarschijnlijk extra-rijtuig gebruikte, de reis doen. Ik wil gul zijn; ik geef hem 10 uur; dan behoeft de edele Graaf zich niet te haasten. Welnu — dan is van der Duin Zaterdag nacht om één uur uit de hofstad gegaan en dan bestond 's nachts om één uur (den 21sten) het Algemeen Bestuur en dus de proclamatie niet. Anders zou hij haar zelve geteekend hebben en dit heeft nooit iemand beweerd.

Al acht men het waarschijnlijk, dat van Hogendorp in zijn ziekelijken toestand zich in den nacht van Zaterdag op Zondag, na het vertrek van van der Duin, bezig gehouden heeft met het opstellen van eene ontwerp-proclamatie, ook dan nog is het feit waar, dat het stuk geantidateerd is. Doch is het waarschijnlijk, dat van Hogendorp Zaterdag avond, na het bezoek van van Stirum, lust gevoeld zal hebben om een dergelijk stuk, hoe kort ook, op te stellen? Ik geloof het niet. Veel natuurlijker is het, dat hij den volgenden morgen, met de zaak verzoend, en medegesleept door de taal van Tullingh en het gewicht van het oogenblik, de beroemde proclamatie in de tegenwoordigheid der aanwezigen heeft gesteld en geteekend.

Als het resultaat onzer beschouwing meenen wij deze voorstelling van den gang van zaken als de ware te mogen vaststellen. De optreding van het Algemeen Bestuur is verhaast door den stap van Tullingh, die zeer waarschijnlijk in overleg met van Stirum heeft gehandeld. De toestand was door het eindeloos talmen zoodanig geworden, dat men op het punt stond de vlag van den toren te halen. Van Stirum werd door het toeven zijner bondgenooten ten sterkste gecompromitteerd en de uitslag van den opstand in gevaar gebracht. Tullingh redde hem, door met de officieren van Hogendorp tot handelen te noodzaken. Die stap kon voor van Hogendorp slechts onaangenaam zijn; zij ontnam aan zijn optreden een groot deel der verdienste. Van den anderen kant werd het onaangename eenigszins weggenomen door de gedachte, dat hij nu ten minste niet zonder machting van anderen, al waren het dan ook geen oude

regenten, optrad. Het politiek systeem, dat hij voorstond, bleef door de wijze van zijn optreden in meer of mindere mate ongeschonden. Doch de groote menigte, die minder doctrinair handelt en oordeelt, behoefde het rechte niet te weten. In hare oogen moest het bezoek der Officiëren eene illustratie, niet de aanleiding der optreding zijn. De waarheid zou noodelooze aanstoot gegeven, misschien zelfs de kracht van het Algemeen Bestuur verlamd hebben. De proclamatie werd geantidateerd op den 20sten.

De dagen van den 17^{den} tot den 21sten November 1813 behooren tot de meest gewichtigsten van onze nieuwere historie. Het is in dit viertal dagen, dat de politieke ideeën, die gedurende ruim dertig jaar ons staatsleven zullen beheerschen, voor de eerste maal in strijd komen met den volkswensch en haar onderdrukken. Het is de aanvang der restauratie van de, zoo men meende, voor goed gevallen politieke beginselen. Want geen toeval, geen willekeur is het, dat de staatsman, die aan het volk elken invloed op de regeering ontzegt, en herstelling der oude doodsche vormen, Ridderschappen enz. vraagt, weigert zich aan het hoofd der revolutie te plaatsen, op grond van geen ander wettige roeping, dan die in het goed recht der zaak of in de volksstem is gelegen. De groote staatsman der XVI^{de} eeuw zou anders hebben gehandeld. Maar tusschen den Zwijger en van Hogendorp liggen twee eeuwen van oligarchie.

De revolutie van 1813 heeft haar einde gevonden in de Grondwet van 1814. De revolutionaire toestand hield op en de legale ving aan. De staatsregeling, die op den 31sten Maart 1814 in de Nieuwe Kerk te

Amsterdam werd goedgekeurd, was de zegepraal van van Hogendorps beginselen. De staatsman der omwenteling zag de beginselen, die hij lief had, als de grondslagen van den nieuwen staat aangenomen. Daarom is Gijsbert Karel van Hogendorp voor de historie de vertegenwoordiger der ideeën, wier zegepraal de revolutie van 1813 heeft gekenmerkt. Als zoodanig neemt hij een plaats in onder de mannen, die om uitnemendheid van inzichten en het diep ingrijpende hunner werkzaamheid door latere geslachten tot de helden der vaderen gerekend worden.

Doch elke grootheid is relatief, gelijk geen geringheid absoluut. Gijsbert Karel is de representant der idee, niet van de daad der revolutie. Als zoodanig staat naast, indien al niet boven hem in de geschiedenis der Novembermaand, Leopold, graaf van Limburg Stirum. Er is niemand, die er ooit aan gedacht heeft, deze mannen gelijk te stellen, wat intellectueele be-gaafdheid aangaat. Noch in algemeene ontwikkeling noch in diepte van inzicht noch in rijkdom van ideeën is van Stirum aan Gijsbert Karel ooit gelijk geacht. Maar wat de eerste mist, kan veilig hier gemist worden. Kennis is macht; maar het voorbeeld des laatsten bewijst, dat de vrucht der wetenschap ook onmacht kan zijn. Niet alleen de heidegronden zijn dor en woest: ook de rijke en vruchtbare bodem kan door te veel zonnewarmte verdroogen.

De Graaf van Limburg Stirum staat in de volkshervorming als een rechtschapen, eenvoudig man geteekend: een man, waarin niets is, dat den maatstaf van het alledaagsche te buiten gaat. Maar hij heeft persoonlijk moed, korthed van overleg en van daad: hij doet, wat hij meent, dat geschieden moet. Dit

zijn de karakters, die in beslissende oogenblikken groote dingen werken. Zeg vrij, dat de droppel, die de schaal doet overloopen, in den stroom verloren gaat; zonder dien droppel ware het niet geschied. De macht van het kleine is een les, die elk gebied des levens ons predikt. Het uitstekende is uitzondering: het ordinaire is regel. De menschheid heeft meer aan de gewone, dan aan de buitengewone mannen te danken.

Bij den aanvang van dit gedeelte heb ik mij twee vragen ter beantwoording voorgesteld: waarom trad van Stirum den 17^{den} alleen op? waarom is de Provisioneele Regeering, den 17^{den} beloofd, niet voor den 21sten ontstaan? Op beide vragen meen ik een antwoord gegeven te hebben.

Met enkele herinneringen en opmerkingen neem ik afscheid van de revolutie in 's Gravenhage.

De optreding van het Algemeen Bestuur op den 21sten November, hoe lang ook achterwege gebleven, was een daad van stouten moed. De bezwaren, die men om te slagen moest overwinnen, waren velerlei. Zij waren vermeerderd door den langen tijd, dien men gearzeld had om den beslissenden stap te doen. Het te wapen roepen der natie, dat onmiddellijk den 17^{den} had kunnen en moeten geschieden, had nu pas in de volgende dagen plaats. Doch de bijval en ondersteuning, die men onmiddellijk den 17^{den} had mogen verwachten, bleef achterwege. Niet alleen, omdat de twijfel aan de mogelijkheid der verlossing bij de bevolking veld had gewonnen, maar ook, omdat de aan-

zienlijke standen afgeschrikt waren door de richting, die men aan de revolutie gegeven had. Opmerkelijk bewijs hiervoor is eene proclamatie van den 23sten, waarin het Algemeen Bestuur plechtig de verzekering geeft, dat het niet de zegepraal van eene partij, maar de redding des lands beoogt.

Uit naam van Zijne Hoogheid, het
Algemeen Bestuur.

Mede-Nederlanders !

Wij staan op onzen post om het Vaderland te behouden: *wij nemen de diensten aan van elk, die gereed is om met ons te werken; wij zien eenig en alleen op het groote doel van Eendragt en weering van vreemde heerschappij; en wij beoordeelen elk naar zijne tegenwoordige gezindheid om dien geest uit te spreken.* Nederlanders! komt op, spreekt ons aan, en stelt ons in staat om elk uwer werkzaam te maken naar de begeerte van zijn eigen hart.

Gedaan in 's Gravenhage, den 23 Nov. 1813.

F. van der Duyn van Maasdam.

G. K. van Hogendorp.

Dat zulk eene verklaring nog den 23sten noodig was, bewijst de heerschende opinie van het tegendeel.

Doch de schadelijke invloed van den loop der zaken heeft niet alleen hierin bestaan, maar ook in 't moedvatten der tegenpartij. Een merkwaardig bewijs daarvan wil ik hier herinneren. Herinneren, zeg ik, omdat het sedert jaren opgeteekend is, maar onopgemerkt bleef 1).

De Stassart, de Prefect van het departement, was

1) Van Zeldam Ganswijk. Bijdragen tot de geschiedenis van het Staatsbestuur in ons vaderland, II, 1, bladz. 248.

vertrokken, maar de Fransche Prefectuur bleef bestaan en werkzaam. Secretaris-Generaal in den Haag was de heer Caan. Den 20sten ontving hij van de Stassart den brief, die door mij medegedeeld is. De brief werd in de bijeenkomst besproken en had een nadeligen invloed. De afloop dezer vergadering schijnt den Secretaris-Generaal zoo overtuigd te hebben van de zwakheid der revolutiemannen, dat hij zich een daad veroorloofde van in deze oogenblikken zoo groote vermetelheid, dat alleen een onbegrensde minachting van van Hogendorp c.s. ze verklaren kan. Twee van de ambtenaren der Prefectuur hadden na het vertrek van de Stassart zich aan den Franschen dienst onttrokken en zich aan den opstand aangesloten. Toen Zondag den 21sten het Algemeen Bestuur optrad, boezemde dit, na al het vooraafgegane, aan Caan zoo weinig ontzag in, dat hij de twee afwezigen onmiddellijk op de Prefectuur ontbood. „En nu moesten zij (vertelt ons de man, die zelf, naar ik gis, een der twee was) uit de ernstige taal der aanwezige raadsleden het besluit opmaken, dat de Fransche krijgsmagt zich eerstdaags op nieuw in het bezit van gansch Holland stellen, en de Prefect zijn zetel weder van Gorinchem naar den Haag overbrengen zou. Tevens werd hun onder het oog gebragt, dat van hunne eigendunkelijke en weerspannige handelwijze rapport gedaan, en zij, ter dier zake, bij de aanstaande terugkomst der Franschen, naar verdienste zouden gestraft worden.”

Dit geschiedde Zondag den 21sten, toen de proclamatie van het Algemeen Bestuur bekend was. Is er sterker bewijs van minachting, van geringschatting van van Hogendorp c.s. denkbaar? Wat moest de indruk van zulk een stoute houding, die natuurlijk niet onbekend kon blij-

ven, op het volk zijn? Zou Caan zoo iets den 17^{den} gewaagd hebben?

Met deze houding der Franschgezinden in 's Gravenhage was die in de provincien in overeenstemming. Ook daar roerden zij zich zoo krachtig, dat men tot gewelddadige maatregelen moest overgaan. De latere Generaal J. Hulst vertrok den 21sten als adjudant van Sweerts de Landas naar Rotterdam. In een onuitgegeven brief van 20 Nov. 1815 schrijft hij: „door mijne geheime correspondentie was ik au courant van qualyk geintentioneerde Maires in de Alblasserdam, welke Maires ik ten voorbeelde van anderen militairement deed oplichten, en tusschen de bajonetten naar Rotterdam in verzekering brengen; waardoor ik hun nadeeligen invloed stuitte, en zelfs wel ten onzen voordeele deed veranderen.”

Aangaande de werkzaamheden van het Algemeen Bestuur weten wij weinig. Het archief van dit bestuur wordt nog voortdurend, ook, naar ik meen, op het oogenblik dat ik deze regelen schrijf, gemist. Zoolang het niet teruggevonden wordt, zullen wij omtrent de Novembermaand veel slechts bij gissing kunnen vaststellen. Moge het vierde deel der *Brieven en Gedenkschriften van Gijsbert Karel van Hogendorp* ons ten minste eenige leemten aanvullen. Want er blijven aanzienlijke leemten ter aanvulling over.

Welke is, om enkele punten aan te stippen, de verhouding van het Algemeen Bestuur tot de Commissarissen-Generaal te Amsterdam geweest? Welke richting is door het Algemeen Bestuur aan den opstand gegeven? Is van Assen werkelijk, naar ik gis, door zijn instructie gebonden ge-

weest, en verhinderd om door te tasten? Welken tegenstand heeft het Algemeen Bestuur in de provincien ondervonden, en hoe is deze overwonnen? Zijn de verbondenen, die van 't laatst van 1812 het plan tot den opstand koesterden, volstrekt niet in betrekking getreden met eene der buitenlandsche mogendheden, bijv. met Engeland, dat gedurende het geheele jaar 1813 op de kusten van Holland pakken met oproerige liedjes, brochures, portretten van den Prins in allerlei vormen, liet afzetten? Waarin, — in deze ééne vraag zijn alle anderen vervat — waarin heeft de werkzaamheid van de verbondenen voor en ten tijde van den opstand bestaan?

Zoolang over al deze punten onzekerheid heerscht, is de geschiedenis der omwenteling niet te schrijven.

De beweging, die den 17^{den} November in 's Gravenhage tegen de vreemde heerschappij uitbarstte, en het Fransche bestuur deed vallen, mag met volle recht een revolutionaire genoemd worden. De bevolking en de verbondenen weigerden de bestaande machten langer te erkennen, en riepen een ander vorstenhuis aan het hoofd der natie, die niet dan door geweld gedwongen den keizer der Franschen als haar keizer en koning gehoorzaamde. De regeering, onmachtig tot tegenstand, moest voor den opstand wijken en het veld ruimen voor den volkswil. De politieke consideratien, die van Hogendorp leidden, vertraagden het optreden van een Algemeen Bestuur, dat den stedelijken opstand tot een nationalen zou maken en doen zegevieren. Doch ten

aanzien der hoofdkwestie bestond bij niemand weifeling of onzekerheid. Aan behoud of ook maar schijnbare eerbiediging van het Fransche gezag werd niet gedacht. Afwerping van het Fransche juk, herneming der onafhankelijkheid, opdat de natie hare vrijheid zou bezitten, voordat de verbondenen ze haar als een gunst konden schenken, bedoelden allen. Waarin ook gescheiden, en hoe verre hunne inzichten ook uiteen liepen, over dit hoofdpunt heerschte volkomen eenstemmigheid.

Geheel anders was van den 17^{den} tot den 24sten November de houding van Amsterdam. In de toekomstige hoofdstad des rijk onthield het bestuur zich van elken daad, die vijandschap jegens Frankrijk kon verraden. Terwijl men als „Nederlandsch bestuur”, in onderscheiding van het Fransche, was opgetreden, en alleen op dien grond door de bevolking erkend en gehoorzaamd werd, beijverde men zich betuigingen van onderdanigheid aan de gevluchte hoofden der overheersching te geven. Ook nadat de meest mogelijke zekerheid, dat de derde stad des rijk door de Fransche troepen niet bedreigd werd, was verkregen, bleef men met hardnekkigheid weigeren aan den volkswil toe te geven, die dit bestuur in het leven had geroepen. Alles werd nagelaten, wat Amsterdam voor de terugkeer der gehate Franschen kon vrijwaren of de bevolking beschermen tegen de wraak der beleedigde overheerschers. En toen eindelijk den 24sten de toekomstige hoofdstad van het Koninkrijk der Nederlanden de eere genoot zich onafhankelijk van vreemde dwingelandij te hooren verklaren, geschiedde dit niet door het Provisioneel Bestuur, voor eigen, beter inzicht bukkende, maar door de Commissarissen van het Algemeen Landsbestuur.

Elke dezer zinsneden vordert toelichting.

In de maand Juni van 't jaar 1813 bezocht de heer Changuion, een der Haagsche verbondenen, Amsterdam. Hij kwam er met het doel, om verschillende personen van invloed en aanzien voor het plan van den opstand te winnen. Tot deze behoorde de kapitein ter zee Job May, die zich onmiddellijk tot aansluiting bereid verklaarde, en Changuion bij den oud-fiscaal van der Hoop, die als ambteloos burger leefde, introduceerde. Van der Hoop beloofde met van Hogendorp te zullen aboucheeren. Waarschijnlijk zijn bij deze gelegenheid ook andere invloedrijke mannen door den Haagschen afgevaardigde gewonnen 1).

Uit de Levenschets van Falck, die door den heer Hora Siccama is geschreven, weten wij, hoe Falck, in 't geheim en voorzichtig, zonder voor 't uiterlijke aanstoot te geven, door zijne gesprekken de gemoe-deren met het denkbeeld van een opstand vertrouwd

1) De meeste bijzonderheden omtrent het gebeurde op den 15ten en 16ten Nov. te Amsterdam ontleen ik aan Ms. Aanteekeningen van den heer May, waarvan een kopij mij wel ten gebruike, doch niet ter uitgave is verstrekt.

De schrijver schijnt onder het Fransch bestuur te Amsterdam te zijn geplaatst, en in die betrekking de achterdocht der regeering te hebben opgewekt. Dit maak ik op uit de woorden van de Celles: „il a travaillé même pour les douanes à la formation du ligne sur l'Y pour favoriser sous ce prétexte les relations Anglomanes.” Waarschijnlijk is deze beschuldiging de oorzaak der gevangenschap, die May in zijne Aanteekeningen niet verklaart. Door het Algemeen Bestuur werd hij tot Schout-bij-Nacht bevorderd. De Souvereine Vorst benoemde hem tot Secretaris van het Departement van Marine. In die kwaliteit nam hij deel aan de onderhandelingen met Verhuell. In 1815 werd hij tot Directeur en Kommandant van het Hoofddepartement van de Maaze aangesteld.

trachtte te maken. Op gelijke wijze handelde May, die door den aard van zijne betrekking onder een geheel anderen stand der maatschappij bekenden had en onder deze proselieten voor den opstand won. Zelfs de weinig aangename wijze, waarop hij met de Fransche politie gedurende eene gevangenschap van drie maanden had kennis gemaakt, kwam hem te pas. Verscheidene ambtenaren, daarbij geemployeerd, werden door hem met den revolutiegeest aangestoken en ontveinsden hun ingenomenheid met de zaak volstrekt niet. De zeer natuurlijke vrees echter voor eigen veiligheid, in geval van een volksoproer, maakte hen huiverig. May, vol vertrouwen dat zijn invloed op de goede gemeente van Amsterdam groot genoeg zou zijn om hen te beschermen, stelde hen gerust. Zoo werd in zeer uiteenlopende kringen door de revolutiepartij gewerkt. Een bemoedigend woord, het opvangen en verspreiden van alle voor de regeering ongunstige berichten, deze en dergelijke waren de middelen, waardoor het aanzien en het gezag der vreemde overheersching langzaam, maar zeker werd ondermijnd.

Te midden der vaak tegenstrijdige, maar altijd ongunstige geruchten die zich, naar mate de geallieerden de grenzen naderden, begonnen te verspreiden, bleef de bevolking van de derde stad des rijks kalm en onbewogen, zoodat de oppervlakkige beschouwer meenen kon, dat er niets omging. De politie echter werd door dien uiterlijken schijn niet bedrogen. Falck, die zeker zijn eerlijke tong en zijn gulle lach niet altijd in bedwang heeft gehouden, wekte de achterdocht op. Men weet, dat hij een bezoek der politie ontving, die zijn papieren doorsnuffelde, nadat hij juist ter goeder ure alles, wat schijn van bewijs kon leveren, had ver-

brand. En gelijk hem, zal het wel meerderen gegaan zijn.

Doch meer nog dan de zwijgend dreigende houding der Amsterdamsche bevolking verontrustten de berichten, die door de hoofden van 't Fransche bestuur van het leger ontvangen werden. Toen de Prins van Plaisance den 14de Nov. audientie gaf, was het voor de bezoekers merkbaar, dat de tijdingen zeer ongunstig waren. Een dezer dagen — vermoedelijk, gelijk men vindt opgegeven, den 13^d — werd er beraadslaagd over het ontruimen van Amsterdam door de militaire macht. Toen het oordeel van den Directeur-Generaal van Politie gevraagd werd over de al of niet raadzaamheid van het vertrek, met het oog op de gezindheid der Hollanders, stelde Devilliers Duterrage de bevreesden gerust door de verzekering, dat men nergens in Holland kenmerken van eene omwenteling bespeuren kon. Gerust door dit advies, gaf de Gouverneur Generaal nu aan Molitor het bevel zijn troepen uit Amsterdam terug te trekken.

Het vertrek van Molitor met zijne troepen was eene militaire beweging, voorgeschreven door de omstandigheden. Naar mate de geallieerden nader kwamen, moesten de Fransche legerbenden zich in 't hart des lands zamentrekken, zoowel om na verkregen versterking deze gewesten, indien het noodig mocht zijn, te verdedigen, als om niet van Frankrijk afgesneden te worden. De vrees voor opstand alleen kon daarvan ontslaan: een vrees, die geheel weggenomen werd door de verklaring van Duterrage. Hoe deze Directeur-Generaal der Politie, die met de bijkans dagelijksche oploopen in den Haag bekend was en zelf aan Ampt een lijstje der zaamgezworenen had toegezonden, zulk een verklaring heeft kunnen geven, is volkomen onverklaarbaar. Terwijl Réal, die na de Aprilbewegingen ons land had

bezoekt, door hetgeen hij in zijn kort verblijf had gezien en uit de later ontvangen berichten vernomen, zich stellig overtuigd hield, dat de algemeene geest in den Haag en te Rotterdam slecht, maar nog erger te Amsterdam was, verklaarde de Directeur-Generaal, die een geruimen tijd hier te lande vertoefde en dagelijks de rapporten kreeg, dat er geen spoor van een naderende revolutie te bespeuren is. Waarlijk! Le Brun had alleszins recht hem in de vergadering te Utrecht zijn onbegrijpelijke onwetendheid voor de voeten te werpen. Als Duterrage ten doel had gehad het uitbreken van den opstand mogelijk te maken of te bespoedigen, hij had het niet beter kunnen aanleggen.

Op den 14^{den} November, toen des nachts de ontzuiming van Amsterdam 1) plaats had, was May naar den Haag bij van Hogendorp onthoden. Des avonds ten zes uren had hij daar met Gijsbert Karel en eenige andere heeren een zamenkomst, waarin „aller wenschen en beraadslagingen daarop nederkwamen, om meester te worden van het bestuur.” Wat er is besloten of afgesproken, vertelt May niet: wel dat hij den volgenden morgen naar Amsterdam terugkeerde, na nog een conferentie met Changuion te hebben gehad. In welke stemming hij door de

1) In de M.S. Aanteekeningen van den heer D. Hooft worden een paar kleinigheden omtrent dit vertrek medegedeeld. De bezetting, die voornamelijk uit het zoogenaamde strafbataillon bestond, vertrok zoo onverwacht en ter sluik, dat zeven à acht uitstaande schildwachten vergeten werden, en dat een partijtje buskruid in de groote Kaserne in een open vertrek werd achtergelaten. Het volk onthield zich van alle gewelddadigheden. Enkelen wierpen de vertrekkenden als de krachtigste uitdrukking van hun haat den scheldnaam van „koffijdieven” achterna, doch verder ging het niet.

bezoeken en gesprekken verkeerde, blijkt onmiddellijk. Toen hij, omstreeks elf uur thuiskomende, van zijn vrouw vernam, dat Molitor en het geheele garnizoen des nachts waren afgetrokken, riep hij aanstonds uit: „dan maken wij heden avond de revolutie!”

De volksbeweging, den 15^{den} binnen Amsterdam uitgebarsten, staat tot dusver geheel op zich zelf en wordt gewoonlijk alleen verklaard uit het vertrek van Molitor. Van der Palm vond goed zijne lezers te verzekeren, „dat de schroomelijke (?) volksbeweging — niet behoorde tot het oorspronkelijk ontwerp van de bewerkers der Nederlandsche vrijheid.” Alsof iemand meenen zou, dat deze storm van den 15^{den} maanden te voren was vastgesteld! Dat iemand dwaas genoeg was, om het te gelooven, is ondenkbaar. Men maakt geen revolutie volgens een menu. Doch de Leidsche Hoogleeraar heeft buiten allen twijfel deze, zonderlinge verzekering alleen gegeven, om de aandacht van de eigenlijke kwestie af te leiden. De waarheid schuilt achter haar weg. Niet of voor een aantal maanden, maar of in de laatste dagen deze volksbeweging tot het plan had behoord, was de vraag. Van der Palm bestreed eene meening, die niemand zou verdedigen, om te ontsnappen aan de bespreking van eene andere, die uit den aard der zake geopperd moest worden. Hij had geen lust zich uit te laten over de kwestie, of het volk door de hoofden der revolutie in beweging gebracht was: en vond het daarom gemakkelijker en voorzichtiger te strijden tegen windmolens 1). Men ziet, met welk een uitstekend

1) Dat van der Palm veel meer geweten heeft dan hij goed vond te bespreken, is stellig en blijkt ook uit enkele

talent dit Gedenkstuk is geschreven: maar tevens, hoe scherp men moet toezien, om niet op het dwaalspoor gebracht te worden. Deze voortreffelijke stijl weet zijne lezers zoo te begoochelen, dat men te goeder trouw meent antwoord te ontvangen op vragen, die hij zelfs niet aanroert.

Van der Palm onderdrukt, zonder tegen te spreken, het vermoeden, dat men in den Haag iets van de zaak geweten, veelmin ze goedgekeurd heeft. Uit het reeds medegedeelde van May echter is het duidelijk, dat er voor dit vermoeden vrij wat te zeggen is. Evenmin als in den Haag, kon eene volksbeweging in Amsterdam den verbonden onaanvaardbaar zijn. Integendeel, ook al

uitdrukkingen, die hij zoo van tijd tot tijd in een onopgemerkt hoekje van zijne prachtige zinnen inschuift. Zij trekken de aandacht niet, maar bewijzen des schrijvers bekendheid met hetgeen hij verzwijgt. Zoo komt in de schildering van de Amsterdamsche beweging deze zin voor: „is het wonder, dat de verarmde en gebrek lijdende menigte, zoo ras zij wisten, dat de stad schoon was van Fransche soldaten, dat ook de Generaal met zijn staf naar Utrecht was geweken; en dat zij dit overal weten zouden, daarvoor zorgden de braven; is het wonder, dat alles op de been kwam, zamen-schoolde, en welhaast straten en grachten rinkinkten van schaterend gejuich, van luidruchtig zingen, en het opheffen der kreet, die zoolang als een oproerkreet in de borst had moeten gesmoord worden.” Er zullen wel weinige lezers zijn, die niet door dit rinkinkel, dit schaterend gejuich en luidruchtig zingen vergaten op te merken, welk een merkwaardige verklaring van der Palm in dezen zin binnensmokkelt. Op hetzelfde oogenblik, in dezelfde zinsnede, waarin hij de volksbeweging als uit het volk zelf geboren voorstelt, vermeldt hij, dat „de braven zorgden, dat het volk overal het vertrek van den Generaal met zijn troepen naar Utrecht wist.” Dit geschiedde toch wel niet alleen uit pure belangstelling in de volksbekendheid met de jongste feiten der Vaderlandsche historie!

droeg ze als de Haagsche oploop van den 9^{den}, geen dadelijke vrucht, elke zamenscholing vermeerderde de spanning, en verzwakte daardoor den vijand. Indien men in Amsterdam een vijandige houding tegen het gouvernement aannam, werkte dit bemoedigend op de Haagsche burgerij terug. Het voorbeeld van de hoofdstad zou, mocht men hopen, aanstekelijk zijn. Het zou de regeering schrik inboezemen, en de gelijkgezinden een riem onder 't hart steken. Meer moed te hebben in gezelschap, dan alleen, is een menschelijke zwakheid. En in een strijd, waarin de partijen, wat materieele krachten betrof, zoo ongelijk schenen, moest met moreele middelen door de zwakkeren veel worden gedaan. De moed om te handelen en het geloof aan het welslagen moesten het gemis van eenige duizenden vergoeden, door den vijand aan eigen kracht te doen twifelen en de weifelenden en beangsten mede te slepen. Geestdrift, geworteld in zelfvertrouwen, is in de handen van hem, die het te hanteeren weet, dikwijls sterker wapen dan materieele kracht.

Dat de Haagsche verbondenen Zondag den 14^{den} in de zamenkomst met May over de mogelijkheid en wenschelijkheid van een opstand te Amsterdam hebben gesproken, blijkt niet onduidelijk uit de woorden van May: Onbekend met het vertrek van Molitor, konden zij natuurlijk niet weten of vaststellen, dat de beweging reeds den volgenden dag zou uitbarsten. In dezen zin dus kan er van eene verrassing van van Hogendorp c.s. worden gesproken. Doch die verrassing heeft meer in blijde verwondering over den dag, dan over het feit zelf bestaan.

Ook de mondelinge traditie, onder de ouderen van

jaren voortlevende, gelooft niet aan de spontaneiteit der volksbeweging. Nevens May noemt zij den lateren notaris J. Fabius als een der mannen, die het meest hebben bijgedragen om het volk in beweging te brengen. Dat de opstand ook voor Anton Reinhard Falck geen verrassing was, wisten de tijdgenooten. Chad noemt hem ronduit als den man, die het volk tot den opstand heeft aanzet. Den 14 Nov. zond hij aan Fabius een Oranjecocarde toe, als signaal, dat het oogenblik van handelen gekomen was. May ontving een gelijk teeken. En buiten deze, wisten meerderen van de zaak. In de Herinneringen van Maurits Cornelis van Hall vertelt de schrijver, dat hij, op dezen avond bij Walraven zittende, door hetgeen hij van Falck vernomen had volstrekt niet verwonderd was, toen hij omstreeks zeven uur allerwege de kreet Oranje Boven! hoorde aanheffen. Het was vergadering van het Instituut. Van Hall ging er onmiddellijk heen, en vond er Falck, die met een glimlach op 't gelaat de verhalen der verbaasde medeleden aanhoorde, er voorzichtiglijk in deelde, en na eenigen tijd de vergadering verliet, zeggende, dat hij het eens zou gaan opnemen! Het is duidelijk, dat men later, toen de uitgelokte beweging een zoo woest karakter had aangenomen, als in de volgende dagen het geval was, met de zaak verlegen werd, en het beter en voorzichtiger achtte, het aandeel, dat men er in gehad had, te verzwijgen. Dit verklaart ook misschien, waarom Falck niet van May, gelijk May niet van Falck gewaagt.

In den avond geschiedde, wat May 's morgens zich zelf had beloofd, de revolutie brak uit 1). Des avonds

1) Hoe goed de Franschen ingelicht werden, blijkt uit de lijst door de Celles bij de ontruiming van Utrecht achter-

ten zes ure, schrijft hij met potsierlijke deftigheid, werd de eerste steen gelegd van het Koninkrijk der Nederlanden, door het in brand steken van het Douanenhuisje en dat van de Vereenigde Rechten aan de Nieuwe Brug! De wakkere man vermeidt zich in de kalmte en orde, waarmede alles geschiedde. „De bedaardheid was mannelijk; een ieder had zijn taak, eenige hadden de barkoenen tot het openloopen van de deuren, andere de lantaarns, ten einde te zien of er zich ook gelden in die gebouwen van algemeenen haat bevonden; anderen draaiden de kwasten, anderen den pot met terpentijn, en de laatsten de flambouw of pikkrans. En dit ging zoo regelmatig, dat een soldaat zijne evolutien met het geweer niet beter kan volbrengen, dan zij deden. Het besmeeren met terpentijn en het in brand steken is begonnen aan het eerste huisje, en tot het laatste voleindigd aan de Buitenkant, onder het groot gejuich van de goede menigte, die van harte hunne geliefkoosde liederen ter eere van het Huis van Oranje uitboezemde, die sedert zooveel harde jaren in hunne harten gesmoord hadden moeten blijven. Men had de voorzichtigheid van een brandspuit daarbij te hebben, opdat zij, wanneer soms een der huisjes te dicht bij andere woningen stond, de puien van deze zou nat houden, daar er volstrekt geen wil bestond, dat de eene Hollander den ander zou beschadigen. Alles was gericht tegen de Franschen, die ons zoo duur hunne Broederschap verkocht hadden.”

Mij dunkt, deze schroomelijke volksbeweging van

gelaten, en door Mr. G. W. Vreede, achter zijn Oranje en de Bataafsche Republiek (Utr. 1859) uitgegeven. Daarin wordt van May gezegd: „il est très suspect à être un des fauteurs et instigateurs de l'emeute.”

15 Nov. verliest bij nadere kennismaking veel van hare afgrijselijkheid. Het wordt langzamerhand een tooneeltje uit den Hollandschen schoonmaaktijd: de huismoeder houdt het oog op het werkend personeel en zorgt voor de orde en regelmaat. Onze fiksche zeeman is die huismoeder. Met innig genoegen woonde hij het tooneel bij: in een dikke jas gerold, en zoo veel mogelijk onkenbaar gemaakt, bevond hij zich onder de menigte, nu eens in dezen, dan in genen hoek. Een hartig woord, een voorzichtige raad, hier tot aanmoediging, ginds tot bedaring gesproken, — met dergelijke kleine middelen werd in den avond van 15 Nov. de opbruischende stroom der volksdriften door de fiksche zee-manshand geleid en gericht. Waarlijk! de tijdgenooten hebben niet het recht op volksbewegingen, door hen zelve, door hunne personen of door de beginselen, die zij voorstaan, uitgelokt, met hooghartige minachting neder te zien. Wanneer de eerwaarde Petrus Haack den kansel had gebruikt om de geloovigen tot aansluiting aan het gouvernement te bewegen: indien Gijsbert Karel van Hogendorp niet, door zich te onttrekken aan elke betrekking, hun, die op hem staarden, had geleerd, dat dit bestuur als een niet-nationale regeering van hen geen ondersteuning mocht wachten: indien een van der Palm niet elke gelegenheid, waarbij het zonder groot gevaar geschieden kon, had te baat genomen, om zijn gemis aan sympathie voor het Fransche gouvernement ten toon te spreiden, zonder het in woorden te brengen: wanneer, in één woord, allen, die onder de meer goeode standen nog Nederlandschgezind waren, niet in alles, wat zij deden en nalieten, den geest van tegenstand tegen de overheersching hadden geopenbaard, en bij anderen opgewekt of aangekweekt, noch

in den Haag noch in Amsterdam ware een volksbeweging als deze uitgebarsten. Het volk zou geen oproer hebben aangevangen, wanneer het niet door de houding van standen en mannen, in wie het vertrouwen stelde, aan de mogelijkheid, aan de waarschijnlijkheid van Napoleons aanstaanden val had leeren gelooven. Evenmin, wanneer het niet overtuigd ware geweest, dat zijn materieel verzet onmiddellijk door meer ontwikkelde mannen uit de meer gegoede standen der maatschappij zou gesteund worden. Want, al gevoelt zij de schande der afhankelijkheid dieper, omdat haar behoeften geringer en daardoor de verlokkingen tot ontrouw schaarscher zijn; er leeft in het hart der groote menigte een diep en onuitwischbaar opzien tegen de hoogere standen der maatschappij: en van nature is zij geneigd, zich over te geven aan de leiding van hen, die, hooger op de maatschappelijke ladder geplaatst, geacht worden juister te kunnen beoordeelen, beter te kunnen handelen. Slechts hoogst zelden ontstaat eene volksbeweging uit haar zelve; gewoonlijk heeft zij haar eerste begin niet in het volk zelf, dat wel de kracht, doch niet de moed van 't zelfvertrouwen heeft, omdat het de kansen niet overzien kan. Bijkans altijd wordt de eerste stoot, de eerste impuls gegeven door de meer vermogende standen. Toch zijn het niet de laatsten, die de meeste strijders en slachtoffers leveren. De werktuigen worden gewoonlijk verbrijzeld, zonder dat de hand, die hen in beweging bracht, ietsel ontvangt. Laat der arme misleiden, die goedgeeloovig aan uw leiding zich overgaven, ten minsten deze troost, dat gij uwe jubelkreeten niet met die hunner overwinnaars zult vereenigen, en dat voor 't minst een enkel woord van mede-

doogen, en niet koele, hooghartige onverschilligheid het loon zal zijn der strijders, die hun leven waagden voor de zegepraal van uwe politieke beginselen en personen!

Inmiddels is de volksbeweging rustig voortgegaan. 's Avonds ten zes ure aangevangen, eindigde zij niet voor 's nachts ten drie ure. May volhardde met onvermoeid geduld en zag met onverdeeld genot ten drie ure het laatste huisje op het Katdijksplein staande aan de vlammen overgegeven. Het was niet alleen afkeer van de overheersching, die hem sympathie deed gevoelen voor de uitbarstingen van den volkshaat, ook zijn schoonheidsgevoel werd in dezen nacht aangenaam gestreeld. „Ik bevond mij toen (ten drie uren) geleund tegen een der stutten van de Kattenburger brug, en nooit was er een fraaiër gezicht, dan de halve cirkel, die de stad formeert, op verscheidene plaatsen ongestoord te zien branden.”

Voor hen, die achter het geheim waren, was deze volksbeweging geen ontzettende zaak 1). Het was de

1) Ook aan hen, die niet achter het geheim waren, sprong het in 't oog, dat deze beweging niet wild en woest, zonder doel, voortholde, maar kunstmatig opgewekt en bepaaldelijk geleid werd. Kurieus is in dit opzicht een andere Aantekening van Hooft. „Onder alle deze omstandigheden was 't niet weinig opmerkenswaardig aan de eene zijde, dat de woede der plunders al aanstonds was gevallen op de Telegraaf van de Weesperpoort, met oogmerk van door vernietiging derzelve de communicatie naar Utrecht hierdoor aan de Fransche autoriteiten te benemen, terwijl er aan de andere zijde een wijdlopieg veld van gissingen werd gevonden door de ontdekking van verscheidene Franschen, welke onder den drang van 't woeste volk werden gevonden; onder anderen, een zeker geestig jong persoon, welke met een schijnbare Pruisische uniform aan in de wijnhuizen trachtte te werven

uitbarsting van het frische nationaal gevoel, uitgelokt om de vreemde overheersching schrik aan te jagen. Werkelijke kracht bezat zij in den aanvang niet; de beweging ware toen wel te onderdrukken geweest, wanneer de Nationale Garde van vurige liefde voor het Fransche bestuur had geblaakt. Doch

voor de geallieerde mogendheden, en welke om deze ongepaste wijze van aanhangelingen te verkrijgen gearresteerd dadelijk bekende Franschman te zijn. Het laat zig slegt bewijzen (!), maar wel denken, dat deeze en meer andere manoeuvres door die natie werden gebezigd, om ons eerst in opstand en daardoor naderhand even als Hamburg buiten de wet en onder militair gouvernement te stellen."

Wat zal Falck in die dagen dikwijls gelachen hebben, als hij dergelijke praatjes hoorde. Een Franschman kleedt zich in een Pruissischen uniform om in wijnhuizen troepen te werven voor de geallieerden! Me dunkt, het zou natuurlijker geweest zijn, als hij het Amsterdamsche gemeen tegen Molitor had opgezet. En welke taal heeft deze verkleedde Franschman gesproken? zijn moedertaal? dan had hij zeker meer kans om een pak slaag, dan zijn doel te verkrijgen. Duitsch? Dit was geen geschikt middel om verstaan te worden. Hollandsch? de Franschen hadden zich niet beijverd Hollandsch te leeren. Dat had het volk dikwijls genoeg ondervonden.

Of er iets en wat van dit verhaal waar is, is moeielijk te zeggen. Wanneer men zich herinnert, hoe men in den Haag Grant zich in zijn uniform heeft laten kleeden, om het volk te bemoedigen: hoe men tot een gelijk middel te Rotterdam de toevlucht heeft genomen, dan komt men onwillekeurig tot het vermoeden, dat deze Pruissische Uniform een krijgslust is geweest, door een der revolutiemannen, bijv. Falck uitgedacht, om op het volk te werken. De brave Nationale Garde nam volijverig den man gevangen en verhaalde de vreeselijkste histories van onder het volk gevonden Franschen. Kostelijk hielp dit, om de draden van het gebeurde zoo te verwarren, dat er geen ontknoopen meer van mogelijk is. Falck, of wie de schepper van dezen Pruis ook geweest zij, liet ze rustig hun gang gaan en hielp ze niet uit den droom.

noch van Brien en noch Falck gingen aan dit euvel
 mark: en beide kenden elkanders gezindheid te goed,
 dan dat zij in deze oogenblikken zich overhaasten zou-
 den. Na een dag van veel onrust, barsste de bewe-
 ging om zes uur uit. Falck ging niettemin tegen ½
 acht naar het Instituut 1), woode de vergadering bij
 en verliet het Trippenhuys slechts om eens te gaan
 kijken. Op straat wandelende ontving hij den last
 om zijn compagnie te doen wapenen. Van Brien en
 noch Falck schijnen het dus noodig gevonden te heb-
 ben, om bij het eerste bericht van volksbewegingen
 maatregelen te nemen. Toen men eindelijk de man-
 schappen bijeen had, 't geen zeker niet voor een ge-
 ruimen tijd later is geweest, kon men zeer gerust met
 versnelden tred zich voortspoeden. Voor de menigte,
 die ongestoord had kunnen aanwassen en nu zoo talrijk

1) Omtrent deze vergadering leest men in het Notulenboek
 van de III^{de} Classe van het Kon. Instituut van Wetenschap-
 pen, Letterkunde en Schoone Kunsten, volgens vriendelijke
 mededeeling van Dr. C. J. Matthes, Algemeen Secretaris der
 Kon. Akad. van Wetenschappen:

Gewone Vergadering op Maandag den 15^{en} van Slagt-
 maand 1813, des avonds half acht uren.

Tegenwoordig benevens den Voorzitter en den Secretaris,

De heer J. Willmet,

„ H. Bosscha,

„ M. C. van Hall,

„ A. R. Falck,

„ J. Kinker,

„ J. F. L. Schröder.

De Notulen van den 1sten van Slachtnaand 1813 zijn bij
 resumtie gearresteerd.

Niemand der Leden iets voor te stellen of voor te dragen
 hebbende, wordt deze vergadering in onderrigtend onderhoud
 ten einde gebracht.

(was get.) D. J. van Lennep.
 M. Stuart.

was, dat er aan geen uiteenjagen te denken viel 1),

1) Toen het jubilaem van Nederlands herstelling in 1863 naderde, verscheen van een ongenoemde een zeer zonderling artikel in de N. Rott. Courant van 18 Oct. Er werd daarin aan Amsterdam het recht betwist, om den 15^{den} als haar feestdag vast te stellen. Men beweerde daarin, dat een volksbeweging, zoo woest als toen uitbrak, geen reden van feestelijke vreugde kan zijn. Ook de houding, door het Provisioneel Bestuur tot den 24sten aangenomen, werd door den Schr., die Rotterdams houding vergeten scheen, als argument aangehaald. Mr. J. de Bosch Kemper heeft eenige dagen daarna, in de Amsterd. Courant van 24 Oct., dit betoog wederlegd, zoodat den Rotterdamschen opponent de krachten ter repriek onmisbaar schijnen ontbroken te hebben.

Het is niet om dezen ouden twist op te rakelen, dat ik hier de zaak vermeld. Het is alleen, om een woord over het beginsel te zeggen. In de volgende bladzijden keur ik, gelijk de ongenoemde schrijver deed, het gedrag van het Provisioneel Bestuur af. Maar al is dit gedrag ook afkeuringswaardig, niemand heeft daarom het recht te beweren: dat Amsterdam zich over den 15^{den} niet verheugen mag, of, zoo de hoofdstad er nog eens lust toe gevoelen mocht, geene feesten ter herinnering organiseeren.

Wat vierde men in 1863? het verbranden van de wachthuisjes of van de Fransche meubelen zeker niet. Men vierde den val der vreemde heerschappij, die den 15^{den} binnen Amsterdam had plaats gehad. Ontzegt men aan de nakomelingschap het recht tot blijdschap over vroeger voorgevallen gebeurtenissen, op grond, dat er het een en ander bij geschiedde, wat onregelmatig of onvriendelijk was, de volkshistorie van geen enkele natie zou stof tot blijdschap aan het nageslacht geven. Het is een zonderlinge logica, de beslissing over de al- of niet gepastheid van aandoeningen der kinderen afhankelijk te stellen van het gedrag der vaderen. Wij verheugen ons over den strijd tegen Spanje, al is er veel in geschied, dat afkeuringswaardig ons voorkomt. Evenzoo is het met 1813. Ware het anders, een groot deel van ons volk zou tot op den huidigen dag niets beters te doen hebben, dan telken male zich in zak en asche te hullen, wanneer bijv. de revolutie van '93 of de strijd tegen Spanje lofredenaars vindt.

kwam men juist laat genoeg. Vroeg genoeg tevens, om werkelijke uitspattingen van 't gemeen te voorkomen, en om op de beweging den stempel van opstand tegen de dwingelandij te drukken, door den Franschen adelaar, het symbool der overheersching, die op de Marine-werf prijkte, aan hare eischen prijs te geven, en de feestelijke verbranding bij te wonen.

Het doel, dat met deze volksbeweging beoogd werd, meester te worden van het bestuur, scheen men zeer nabij te zijn. De schrik toch sloeg de hoogere en lagere Fransche ambtenaren om 't hart. De goede, oude le Brun — een dier mannen, die den grooten voorspoed in hun carrière voornamelijk danken aan de bescheidenheid, waarmede zij hooge betrekkingen weten te bekleeden, zonder iemand in de schaduw te stellen — de goede, oude le Brun was radeloos. Wat zal de oude man, die indertijd de schriktooneelen van de revolutie had bijgewoond, zich allerlei akelige voorstellingen hebben gemaakt! Hij had souvenirs uit zijn jeugd, die hem nu, alleen in het paleis op den Dam te bed liggende, door zijne gewone omgeving verlaten, slechts verzorgd door een zoon en een paar dienaars, het rumoer daar buiten niet zonder angstige gejaagdheid deden aanhooren. Hij kende het vreedzame karakter van ons volk niet. In zijn angst zond hij rechts en links om hulp en raad. Walraven, van Hall, Charlé, Elias 1) enz. liet hij achtereenvolgens

1) Men vindt in verschillende werken breed opgegeven van de belangrijke opdracht door Plaisance aan den heer D. W. Elias. De voormalige Hoofdschout werd dringend verzocht al zijn invloed tot herstel der rust aan te wenden. Om het gewicht te doen uitkomen, behoort dan de nadruk op Hoofdschout te vallen, alsof N.B. de Fransche Gouverneur-Generaal zich in den morgen van den 16^{den} tot een dienaar van een vorig bestuur zou hebben gewend, om ondersteuning

bij zich komen: den een, omdat hij persoonlijk vertrouwen in hem stelde, den ander, omdat deze invloed had op het volk: kortom, zoo als oude menschen in zulke oogenblikken doen, hij greep ieder invallenden naam als een stroohalm vast, en wachtte van ieder nieuw persoon zijne redding. Aan elk der heeren vroeg hij hetzelfde, raad voor zich zelf, en aanwending van zijn, natuurlijk, zeer grooten invloed op de menigte. Den volgenden morgen vertrok de oude man, zonder beleedigd te worden. Hij had velen dienst gedaan en door niets verdiend, dat de tijdgenooten hem ongunstig teekenden of bespotten. Ook de ruine van een menschenleven is eerbiedwaardig.

De 15de November was binnen Amsterdam aangevallen met het vertrek der Fransche troepen: zij was geëindigd met het verbranden van den Franschen adel- laar op Kattenburg door de oproerige bevolking, met toestemming der Nationale Garde. Den volgenden morgen (Dinsdag den 16^{den}) verlieten de hoofden des Franschen bestuurs de stad, waar men en pleine revolte was, de kleur van den opstand droeg, oproe-

voor het Fransche te vragen. Wat er van de zaak is, blijkt uit Elias' eigen verhaal in de Notulen hierachter. De heer Elias heeft zeker, met het oog op de wijze, waarop men zich van le Brun's woorden wilde bedienen, het belang der zaak niet verminderd. Des te afdoender blijkt uit zijne eigene voorstelling, dat er aan hem volstrekt geen bijzondere opdracht is geschied, dat er van zijn Schoutsbetrekking geen woord is gesproken, en dat het verzoek van le Brun aan hem volkomen op hetzelfde nederkomt, als wat de Gouverneur-Generaal aan van Hall en Walraven deed. Van Hall en Walraven behoorden niet tot het Provisioneel Bestuur; de indruk van Elias' mededeeling in de vergadering van dit bestuur werd dus volstrekt niet verzwakt door onmiddellijk volgende, volkomen gelijklopende mededeelingen van van Hall en Walraven.

rige liedjes zong, en de eenige gewapende macht niet bij machte en, zoo al bij machte, stellig ongezind scheen, het oproer te onderdrukken.

De Gouverneur-Generaal en de hoofden van het gewestelijk bestuur konden zich niet langer veilig rekenen. Zij verlieten de stad, het aan het overleg van het Stedelijk Bestuur zelf overlatende, hoe het zich staande zou houden. Verplichting om in Amsterdam te blijven, als de stedelijke autoriteit hen niet wilde of kon beschermen, bestond er zeker voor de administratieve hoofdamttenaren van deze departementen of gewesten niet. Voordat de Prefect de stad verliet, verwees hij den Kommandant der Garde tot den Maire, om met dezen alles te beramen, wat tot herstel der rust noodig mocht zijn. Niet als in den Haag werd het dragen van Oranje ter wille der omstandigheden toegestaan, en evenmin den Maire de vergunning geschonken, om het bestuur met eenige invloedrijke personen te versterken, ten einde het volk bedaard te houden 1). In onderscheiding van den Haag, was te Amsterdam de taak van de herstelling der rust overge-

1) Men heeft zich ten bewijze, dat dit wel geschied zou zijn, beroepen op de brief van de Celles aan Charlé. En wat staat daar nu in? „vous appellerez auprès de vous tous les bons citoyens, vous leur prêcherez et leur parlerez dans le sens de cette lettre, et je m'en promets le meilleur résultat.” Dit is toch wel geheel iets anders, dan eene vergunning om het bestuur te versterken. Konijnenburg vertaalt, „dat hij tot zich moest roepen alle goede burgers, met welken hij in den geest van dit zijn schrijven zoude raad schaffen.” Uit de wijze, waarop het Provisioneel Bestuur zich steeds op de vergunning van den Prefect beroept, schijnt te blijken, dat dergelijke vrije vertalingen toen zeer geliefd waren. Het is niets anders in te lezen, dan dat de Maire goedgesinde en invloedrijke mannen mocht verzoeken, gelijk Plaisance had gedaan, om hun invloed tot behoud der rust aan te wenden.

laten aan het stedelijk bestuur en de Nationale Garde. Wilde de Maire alhier, gelijk van Riemsdijk in den Haag deed, eenige aanzienlijke en invloedrijke ingezetenen tot zich roepen, om door hun aanzien en invloed de kracht van het bestuur te versterken, hij deed een daad, die om de omstandigheden waarschijnlijk niet gevaarlijk voor hem zou worden, maar waartoe hij niettemin volstrekt niet gemachtigd was.

Er is geen twijfel aan, dat de stand van zaken op deze wijze door den Maire van Amsterdam, tijdelijk den Adjunct-Maire Charlé, werd opgevat. Om ½ acht verliet Plaisance de stad en om negen uur ontving Charlé een briefje van de Celles, dat hij van plan was dit goede voorbeeld te volgen. Onmiddellijk begaf Charlé zich naar den Kolonel van Brienens, om te spreken over hetgeen gedaan moest worden. Van Brienens, die onder den invloed van Falck stond, en begreep, dat men zich den vorigen avond al meer dan voldoende tegenover het Fransche gouvernement gecompromitteerd had, gaf hem zijn plan te kennen om de regeering te veranderen. Charlé was hiermede volstrekt niet ingenomen en weigerde mede te werken. De heeren konden het niet eens worden en omstreeks ½11 verliet Charlé den Kolonel, om naar het Stadhuis te gaan, waar zijn Adjuncten hem reeds wachtten.

Charlé was aan eigen wijsheid en kracht overgelaten; hij trok zich terug van van Brienens, en moest zich zelf redden. Wat de haat ondermijnde, moest de liefde stutten; hij begreep, dat het het beste was eenige personen zich tot herstel der rust toe te voegen. Twee van hen, die den vorigen avond bij le Brun waren geweest, van Hall en Elias, de populaire kapitein Falck, die de Nationale Garde leidde, en drie

invloedrijke en geachte mannen, van Boetzelaar, Brugmans en van Lennep, zij vormden het zesttal, dat hij uitkoos om het wankelende Fransche bestuur te steunen. Of omdat hij de afwijzing van zulk een eer ondenkbaar achtte of omdat hij ze vreesde en haar onmogelijk wilde maken; welke de reden ook geweest zij, Charlé arresteerde de proclamatie en liet ze drukken 1), waarbij hij het optreden dezer heeren aan de bevolking mededeelde. Toen van Hall omstreeks 12 uur op 't Stadhuis kwam, zag hij de proclamatie reeds op tafel liggen.

Een dergelijk schamel resultaat kwam natuurlijk niet met de bedoelingen van hen overeen, die den vorigen dag den stoot tot de volksoploopen hadden gegeven. De sneeuwbal was tot eene sneeuwval geworden en had de hoofden der vreemde heerschappij weggesleept. Thans stil te staan, nu men als vertegenwoordiger van 't Fransche gouvernement niets dan een inpopulair Adjunct-Maire tegenover zich had, daaraan konden zij niet denken. Van Brienens was onmiddellijk na het vertrek van Charlé naar Falck gegaan, om de noodige maatregelen voor de verandering der regering te beraden. En wat zij besloten, werd na den middag kenbaar.

Opmerkelijk is het, dat men van eene andere zijde in dezen morgen werkzaam was, om aan de verandering, die tot stand moest komen, bijkans elk revolutionair karakter te ontnemen. De Schout-bij-Nacht

1) „Gearresteerd, doch niet gepubliceerd in den morgen van den 16^{en}”, staat op het exemplaar te lezen, dat aan Bosscha heeft toebehoord. Mr. M. C. van Hall zegt in zijne Herinneringen dat de publicatie aangeplakt is, doch denzelfden dag afgescheurd.

May verhaalt, dat hij reeds vroeg in den morgen van dezen dag eene conferentie met van der Hoop had. Na overleg met dezen, begaf hij zich van diens woning naar den heer Pieter Wendorp, lid van den Municipalen Raad, om hem te persuadeeren den raad bij elkander te roepen, opdat deze de maatregel zou nemen, die eenige uren later door de zamenroeping van van Bienen en Falck ten uitvoer gebracht werd. Pieter Wendorp weigerde, zoodat men zich zelf, zij het ook op niet legalen weg, helpen moest.

Van der Hoop, in overleg met wien May handelde, had sinds Juni onafgebroken met van Hogendorp in betrekking gestaan. Dit en het eenigszins gelijklopende verzoek van van Stirum aan Slicher, in den morgen van den 17^{den}, wekken het vermoeden, dat de overeenstemming der handelwijze meer dan bloot toeval is geweest. Intusschen bestaat de overeenstemming meer in schijn dan in wezen. Het verschil tusschen beide handelingen is zelfs zoo groot, dat het kenmerkend is voor de politiek van van der Hoop en van Hogendorp.

Het voorstel, aan Slicher gedaan, is een zuiver revolutionair; de zamenroeping van den ouden raad van 1795 zou reeds een daad van opstand geweest zijn. Het verzoek aan Wendorp draagt een geheel ander karakter. De zamenroeping van den Municipalen Raad doof een gewoon lid mocht onregelmatig zijn, onwettig was het college niet. Wendorp kon geacht worden het initiatief te nemen, bij gebreke van een krachtig man aan 't hoofd des bestuurs. De beweging ware dan slechts een huishoudelijke revolutie geweest, tegen Charlé gericht. Het keizerlijk gouvernement had dit door de vingers kunnen zien.

Men ziet de groote beteekenis, die dit verzoek aan

Wendorp had. De revolutie verkreeg een schijn van legaliteit, wanneer het nieuwe bestuur door het bestaande werd in het leven geroepen. Alsof eene revolutie in wettigen vorm niet eene contradictio in terminis is!

De weigering van Wendorp, als die van Slicher in den Haag, dwong ook hier, als daar, tot het betreden van den zuiver revolutionairen weg. De volksbeweging van den vorigen dag, door den nacht ten einde gebracht, brak in den morgen van dezen Dinsdag met nieuwe kracht uit. Niet langer droeg zij een vreedzaam karakter, zij begon, naar mate de dag ouder werd, meer en meer in rustverstoring en plunderzucht te ontaarden 1). Er moest

1) Ik moet hier een punt ter sprake brengen, dat zeer ondergeschikt, maar niet van alle belang ontbloot is. In deze dagen werden door de volksmenigte eenige gevangenen bevrijd. Toen ik indertijd mijne Voorlezingen schreef, sprak ik eenigszins afkeurend daarover, en weet het aan de gewone zucht des volks, om in veroordeelden niets dan slachtoffers van onrecht en willekeur te zien. Op gelijke wijze had reeds vroeger Bosscha de zaak beoordeeld. De heer Witkamp is in zijn Gedenkboek van Neerlands vijftigjarig volksbestaan (Dordr. 1865) bl. 140, tegen ons oordeel opgekomen en heeft voor de menigte partij getrokken: het waren toch, zegt hij, geen boosdoeners, die bevrijd werden, maar alleen de slachtoffers der vroegere onlusten. Ten bewijze voert hij een Extract aan uit de Notulen van Heeren Regenten van 't Werkhuis.

Ik ben zeer bereid den heer Witkamp toe te geven, dat de eerst bevrijden politieke gevangenen waren. Zijn voorstelling toch wordt ten deele bevestigd door het getuigenis van Hooft, die in zijne Aanteekeningen op het eerste deel van Bosscha, bij bladz. 127 het volgende schrijft: „daar de ordinaire gevangnissen open te breken een zaak was van minder aangelegenheid en 't gepeupel zulks met discretie doende, zooals 't Werkhuis, waar zij niets als de politieke gevangenen opeischten en vrijmaakten, en de staatsgevangnissen te ontsluiten geen kwaad hoegenaamd

gehandeld worden, wilde men de stad niet overgeven aan de toomellooze woede van het gemeen, dat straks

inhad, was de voornaamste zorg der rustbewaarders, daarop vooral ook gesteld, om 't Rasphuis te behouden, waar de woede van buiten en de vrijheidszucht van binnen alles aanwendden om de gedetineerden te ontslaan, hetgeen onder beleid van de heer Provo Kluit, Procureur Crimineel, hoewel met kracht, dapperheid en bedreigingen, dan ook van alle uitbraak gered werd." Bevestigt het eerste gedeelte dezer Aanteekening het gevoelen van Witkamp, dat men uit het Werkhuis alleen politieke gevangenen bevrijdde, het laatste gedeelte bewijst, dat de menigte zich daarmede elders niet tevreden gesteld heeft. Ook de Herinneringen van Mr. M. C. van Hall geven een andere voorstelling der zaak, gelijk mede van de houding des heeren Provo Kluit.

Doch er is nog een getuigenis, dat de vroegere opvatting steunt. In een rapport van den Kommandant van de 3de Compagnie Schutterij, geposteed op de Westermarkt, geschreven den 18^{den} November, 'smorgens ten zes ure, lezen wij: „in den vooravond zijn mij door de particuliere patrouilles aangebragt twee man, die uit de gevangenis geraakt waren, en verder naar de hoofdwagt getransporteerd zijn." Indien dit politieke gevangenen zijn geweest, is het vreemd, dat zij op nieuw in hechtenis zijn genomen. Of heeft men de toegevendheid jegens het Fransch bestuur zoo ver gedreven, om ook in dit opzicht op het gebeurde van Maandag en Dinsdag terug te komen? zoo niet, dan blijkt het, dat er ook andere gevangenen zijn verlost: trouwens, Witkamp erkent het zelf (bl. 142). De gang van zaken is vermoedelijk deze geweest. Aan de volksmenigte, die men in beweging had gebracht, heeft men de vrijlating der politieke gevangenen geconcedeerd. Dit was natuurlijk; maar even natuurlijk, dat het volk een stap verder ging en niet al te nauwkeurig naar de oorzaak der gevangenneming onderzocht, maar beproefde om allen te verlossen, die het kon.

In het aangehaalde Rapport volgen eenige zinsneden, die ik met een ander doel hier mededeel. „Tegen 5 uur kreeg ik de tijding, dat in een wijnhuis in de Egelantierstraat bij de Wed. Slinkmeijer verscheidene muytelingen vergadert waren, die aldaar plunder en brand inzigten beraamden,

geen verschil meer zou maken tusschen de dienaren en de stille of openbare aanhangers van het Fransche bestuur. Bovendien, de menigte, die men in beweging had gebracht, had recht te vorderen, dat haar opstand een andere, een meer nationale vrucht zou dragen, dan de versterking van het stedelijk Bestuur door de toevoeging van eenige aanzienlijke ingezetenen. Het Oranje Boven! dat de hoofden van de vreemde overheersching verdreven had, was onvereenigbaar met de voortdurende erkenning van den Franschen ambtenaar aan 't hoofd der stad.

De houding van van Brien en in deze uren is niet duidelijk. Het schijnt, dat hij op het oogenblik der beslissing terugschrikte en het meer geraden oordeelde zich een weinig op den achtergrond te houden. Misschien, dat hij tegen de verantwoordelijkheid heeft opgezien van hetgeen de hem ondergeschikte officieren der Garde deden. Waarschijnlijk heeft hij als militair

tegen het aankomen van den dag. Ik heb deze patrouille van de Particulieren door een detachement der manschappen onder mijn commando doen vergezellen, die in het huis zijn gekomen, en vier menschen hebben gearresteerd. Een gedeelte der vergaderden is achter het huis ontsnapt; volgens zeggen, waren allen gewapend. Het Zwaantje van vrouw Slinkmeijer is gesloten en de sleutel op de Hoofdwagt.

De manschappen met wien ik op de wagt ben hebben de wagt reeds drie, sommige reeds vier nachten betrokken en zijn deels door vermoeidheid deels door ongesteldheid in de onmogelijkheid om van avond op te komen."

Deze teekening van het Zwaantje van vrouw Slinkmeijer doet een blik werpen in den toestand dier dagen. — De laatste woorden deel ik voornamelijk om deze reden mede. Hooft zegt in zijn Aanteekeningen (verg. III, bl. 39), dat de Garde de wacht niet betrokken heeft voor den 15^{den}. Wanneer sommige manschappen van Woensdag op Donderdag voor de vierde maal waakten, kan dit niet juist zijn.

de instelling van een nieuw bestuur door de militaire macht onvoorzichtig geacht en had hij het initiatief liever door anderen zien nemen. Doch de invloed van Falck, en zijn eigen overtuiging, dat men Charlé steunen kon noch mocht, heeft hem, naar ik geloof, bewogen om Falck op den gevaarlijken weg, dien hij insloeg, te volgen, zij het ook schoorvoetend. Doch al volgde hij, tot voorgaan gevoelde hij geen lust, en vandaar dat niet de Kolonel, maar de Kapitein der Nationale Garde de hoofdrol vervulde bij de afzetting van het oude en de instelling van het nieuwe bestuur.

Des middags na de parade kwamen de officieren der Garde, daartoe opgeroepen, in de Keizerskroon bijeen. Falck hield daar een toespraak, waarin hij de machtheersheid van 't Fransche gouvernement betoogde, en de zamengekomenen opriep om zich aan 't hoofd der beweging te stellen. Of allen hem bijvielen? ik geloof het niet. Genoeg, dat eenigen bereid waren met hem zamen te werken en door te tasten. Tusschen 1 en 2 uur ging Falck met deze weinigen naar het Stadhuis, waar hij, naar ik gis voor 't eerst, zijne benoeming tot Adjunct van den waarnemenden Maire vernam.

Toen van Brienens, Brandts, Luden, Vollenhoven en Falck op 't Stadhuis verschenen, vonden zij daar Charlé, zijn Adjuncten en eenige andere heeren. Er heerschte groote ontsteltenis, de Maire was radeloos, omdat de volksbeweging in plaats van te bedaren een steeds gevaarlijker en woester karakter aannam. Het was ook voor hen zelve duidelijk, dat zij, armoedige overblijfsels van het Fransche bestuur, het noodige aanzien bij de menigte volstrekt misten, en op geen gehoorzaamheid konden rekenen. En wat Falck met

de hem vergezellenden hun kwamen mededeelen, was niet zeer geschikt om hen te bemoedigen. Zij verklaarden, naar Mr. M. C. van Hall verhaalt, op de nadrukkelijkste wijze, dat zij en de onder hunne bevelen staande schutters geene orders van den Maire als zoodanig of van de Fransche overheersching zouden gehoorzamen. Falck, die het woord voerde, deelde het opstel mede eener publicatie, waarin bekendmaking geschiedde van de militaire revolutie, die men tot stand wilde brengen.

Het was er verre van af, dat deze stoute taal bij al de aanwezigen bijval vond. Velen meenden, de voorkeur te moeten geven aan het plan van den Maire, daar de verandering dan legaal bleef en een uitvloeisel was van bestaande autoriteit. Doch deze voorstellingen oefenden op Falck c. s. geen invloed uit. Aansluiting aan de bestaande autoriteit was het juist, wat zij weigerden. De rust zou in Amsterdam niet te herstellen zijn, voordat het Fransch bestuur door een Hollandsch was vervangen. De schutterij — want reeds had zij den Hollandschen naam aangenomen, gelijk de Hollandsche kommandowoorden gebezigd — de schutterij sloot zich in de personen harer bevelhebbers aan den opstand aan, en zeide de gehoorzaamheid aan het Fransch bestuur op.

Charlé en de zijnen mochten over de wending, die de zaken namen, denken zoo als zij wilden, tegenstand konden zij niet bieden. Zij waren goedschiks, kwaadschiks gedwongen er in toe te stemmen, dat men tegen vier uur eenige goede ingezetenen, die het vertrouwen van het volk genoten, zou bijeenroepen, om eene nieuwe regeering te vormen en de rust te herstellen.

Onze vriend May was bij dit alles niet tegenwoordig. Door den vrederechter Carlh de Carlos ontving hij om twee uur het verzoek om op het Stadhuis te komen. Dadelijk met de Carlos medegaande, vond hij in een kamer aldaar de heeren van Boetzelaar en Elias bijeen. Na eenig toeven werd hij verzocht op de Griffie te komen, waar Falck bezig was de lijst der nieuwe regeering te formeeren en hem de opgeschreven namen liet zien. „Daar nu alle menschen, zegt May, juist niet gelijk denken en voornamelijk in zulke oogenblikken, bracht ik mijne bedenkingen daartegen in. Na eenige conversatie sloeg ik voor ook den heer van der Hoop op de lijst te brengen. Daar den heer Falck de overeenkomst tusschen de heeren in den Haag en ons onbekend was, vroeg hij: zal hij het aannemen? Op mijne verzekering daarvan, belastte ik mij met de missive van uitnoodiging aan den heer van der Hoop, om tegen vier uur op het Stadhuis in de Vroedschapskamer te komen. Ik vervoegde mij dadelijk bij van der Hoop, die de uitnoodiging aannam.”

De bijzonderheid, door May hier vermeld, is een opmerkelijk bewijs voor de geheimhouding, waarmede de verbondenen zijn te werk gegaan. Een weinig minder voorzichtigheid had zeker meer het gemeen overleg in de hand gewerkt, en het volkomen gebrek aan eenstemmigheid, dat in het beslissend oogenblik zich openbaarde, voorkomen. Niettemin achten wij deze groote voorzichtigheid geen grond tot verwijt. Zij bewijst alleen, hoe het huichelachtig politie-systeem, dat zelfs in de eigen woning, naar tijdgenooten verzekeren, de vrije uitlating der gevoelens ongeraden deed achten, mannen verlamde, wier energie onder andere omstandigheden boven de vrees van

persoonlijk gevaar verheven is gebleken. Zulke feiten mag een geslacht niet vergeten, dat, dank zij de kosmopolitische sympathien onzes tijds, het verlies der onafhankelijkheid niet onder de droevigste mogelijkheden tellen wil, die aan de vrije ontwikkeling van een volk bijkans onoverkomelijke hinderpalen in den weg kunnen stellen.

In de Vroedschapskamer op het Stadhuis kwamen tusschen vier en vijf uur negentien der 23 opgeroepen bijeen. Toen zij te zamen waren, traden Falck, van Brien en Vollenhoven, Luden en Brandts, officieren der schutterij, binnen. Falck nam het woord op en hield de toespraak, waarvan alleen de hoofdinhoud bekend is, doch de bewoordingen niet zijn bewaard. Wel heeft van der Palm den wakkeren kapitein een zeer sierlijke rede in den mond gelegd, doch Falcks eigen verklaring bewaart ons voor de illusie, dat wij hier zijn eigen woorden voor ons hebben. Toen hij de Sallustiaansche katernen van het Gedenkschrift ter beoordeeling ontving, schreef hij bij deze plaats de aantekening neder: „ware Falck in staat geweest alzoo te spreken”

Als de hoofdinhoud van die toespraak wordt in het officieel verslag der bijeenkomst opgegeven, dat Falck ook namens van Brien de geconvoceerde Heeren te kennen gaf, dat „de gebeurtenissen van den vorigen dag de noodzakelijkheid hadden doen zien, om zonder eenig verwijl binnen deze groote stad een bestuur in werking te brengen, dat in deszelfs form en samenstelling het vertrouwen der goede burgerij bezitte.” Dit is de kern ook van de rede, door van der Palm opgenomen, waarin de ontwikkeling der hoofdgedachte de voorwaarde duidelijk maakt, waarop alleen de burgerij

haar vertrouwen. Konoschenen: de nieuwe regeering moest een Vaderlandsch bestuur zijn, daar de wanorde duren zou, zoo lang het volk meende door Franschen geregeerd te zijn. Dat Falck dit even duidelijk, als van der Palm het schrijft, heeft uitgesproken, daaraan valt niet te twijfelen. Hij had hetzelfde trouwens reeds voor een paar uur aan Charlé gezegd. En wat beteekende deze bijeenkomst anders? Indien zij alleen ten doel had, andere mannen in de regeering te brengen, was zij nutteloos. Of het Fransche bestuur uit 7 of uit 19 leden bestond, was voor de bevolking een zeer ondergeschikte kwestie, of liever volstrekt geen kwestie. De bevolking droeg Oranje, zong Oranjeliederen en had gisteren avond den Franschen adelaar verbrand. De Nationale Garde had geen verzet geboden, tot dien brand vergunning gegeven, heden morgen den Hollandschen naam van Schutterij aangenomen, en de Fransche cocarde afgeworpen. Een bestuur, dat door deze in 't leven werd geroepen en op haar onderwerping wilde hopen, kon en mocht geen andere Regeering erkennen dan zij. Van de negentien aanwezigen werd omhelzing van de zaak des opstands gevraagd.

Zoo scheen het ook de Fransche ambtenaar te begrijpen, die zijn gezag miskend zag. Charlé verklaarde er niet in te kunnen treden, maar toonde zich tot onderwerping bereid, mits men hem formeel afzette, waarvan hij een klein bewijsje verzocht. De zwarigheid was voorzien of reeds voor de zamenkomst door Charlé geopperd. Van Brienens, Falck c. s. kwamen hem gaarne in zijn gemoedsbezwaar te hulp, en gaven hem het kurieuse getuigschrift, dat door Bosscha is bewaard. De Officiëren der Nationale Garde verklaren daarin

door den bedenkelijken toestand der stad in de onaangename noodzakelijkheid te zijn, om, uit naam hunner committenten, aan wier gemanifesteerde intentien zij geen oogenblik uitstellen kunnen te voldoen, den heer Charlé te kennen te geven, dat zij het stedelijk Bestuur, waarvan hij tot dus ver chef geweest is, beschouwen als door de daad vervallen en notoir ontbonden door de gebiedende kracht der publieke omstandigheden, weshalve ook de schutterij zich aan de bevelen van hetzelfde niet verlangt noch vermog te onderwerpen."

Indien deze verklaring niet duidelijk is, is er moeilijk eene te bedenken, die het meer is. De militaire macht, die in Amsterdam door het Fransche gouvernement is ingesteld, verklaart met zoo vele woorden niet langer te willen gehoorzamen, en zet het hoofd van het burgerlijk bestuur eenvoudig af. Dankbaar en voldaan, stak Charlé dit belangrijke papier, dat hij een terugkeer der Franschen tot zijn rechtvaardiging moest dienen en den onderteekenaars den kogel waarborgde, in den zak.

De houding van Charlé na deze formeele afzetting is een te weinig opgemerkt punt. Men zou verwachten, dat de afgezette Fransche ambtenaar onmiddellijk de vergadering der opstandelingen verliet. Niettemin is dit niet geschied. Charlé bleef dood kalm zitten en nam aan de beraadslagingen verder deel.

De man, die een schriftelijk bewijs van van Brienen en Falck had gevraagd, dat men hem weigerde te gehoorzamen, heeft niet alzoo gehandeld, zonder zich rekenschap te geven van hetgeen hij deed. Hij, die toonde er zoo heogen prijs op te stellen, dat hij zich kon rechtvaardigen, heeft niet op hetzelfde oogenblik

al de kracht van dit getuigschrift verlamd, door zich aan den opstand aan te sluiten. Het is duidelijk, dat hij reeds genoeg gehoord had om te weten, dat de Fransche regeering van deze mannen geen vijandschap te wachten had. De zekerheid hiervan alleen gaf hem recht tot blijven: hij moest overtuigd zijn, dat hij als eerlijk man, als Fransch ambtenaar blijven kon en niet gedwongen zou worden tot daden, in strijd met zijn instructie. Mede te werken met anderen, die zich niet tegen Napoleon verklaarden, tot behoud der rust, kon hij niet weigeren. Herstelling der rust, niet door aansluiting aan den opstand, maar door het volk te keer te gaan, was, het Fransch gezag te ondersteunen. Dat er nevens hem in dit college mannen waren gezeten, die in de oogen van zijne meesters indringers waren, was een zaak, die hij voor 't oogenblik ondergeschikt kon achten: het onderzoek, hoe zij hier kwamen en met welk recht zij hier zaten, kon hij gerust aan de scherpzinnigheid der hooge politie overlaten. Hij voor zich waagde niets, door mede te helpen tot herstelling der rust. Zijn ondersteuning hierbij was geen goedkeuring van den opstand, noch van het feit zijner eigene afzetting. Dit bleef voor de verantwoordelijkheid van hen, die het bedreven hadden; doch het schonk hem geen recht zijn hulp te weigeren, waar men de rust wilde herstellen, zonder rebel te worden. Hij bleef, wat hij was, Fransch ambtenaar, doch in dien vorm, waarin de omstandigheden het hem vergunden.

Op deze wijze alleen is Charlé's blijven te verklaren. En de juistheid dezer verklaring wordt gesteund door den loop der zaken.

Na het ontslag van den Adjunct-Maire, bestond er geen Fransch bestuur meer, meenden Falck c. s.

De vraag was nu, of deze heeren bereid waren een Hollandsch bestuur in den geest der bevolking, 't geen alleen de rust herstellen kon, te vormen.

De denkbeelden, door Falck ontwikkeld, vonden slechts ten deele bijval. De officieren der Nationale Garde konden, zoo zij verkozen, zich de vingers branden, dit verplichtte de opgeroepenen niet om hetzelfde te doen. Zij hadden wel niet geprotesteerd tegen de afzetting van Charlé, en wilden wel aan 't hoofd der stad treden, maar daaruit volgde niet, dat zij ook aan het hoofd van den opstand zich wilden stellen. De noodzakelijkheid om een bestuur aan de stad te geven, werd erkend, doch niet, om met de keizerlijke regering te breken. Falck en een minderheid, die hem steunde, May, Meyer enz. mochten er op aandringen, omdat eene verandering van personen zonder te breken met Napoleon zeker in de bedoeling der bevolking niet lag, de meerderheid was niet te bewegen. Ook van Brien en schijnt het aannemen van een stoute houding te hebben afgekeurd; anders toch is het onverklaarbaar, dat hij de mannen, door hem zamengeroepen, als Provisioneel Bestuur installeerde. Falck met zijne geestverwanten delfden het onderspit, de meerderheid zegevierde. Nadat een viertal, dat zich in het geheel niet met de zaak wilde bemoeien, vertrokken was, verklaarden de overigen, waarvan sommigen alleen zich lieten bewegen door de verzekering, dat het maar voor vier of vijf dagen zijn zou, zich eindelijk bereid als Provisioneel Bestuur op te treden, doch „onder uitdrukkelijke verklaring, dat alleen uithoofde van de tegenwoordige tijdsomstandigheden, waardoor de stad met de daad was zonder eenige regering, uit aanmerking van het oogënblinkelijk gevaar,

en zoo tot conservatie der rust, als op de gegeven verklaring van den heer Kolonel en Chef, omtrent de autorisatie van den heer Prefect, en de ouvertures door den heer Elias gedaan, ten opzichte van de gemanifesteerde intentien van Z. D. H. den Prins Gouverneur Generaal, deze benoeming werd aangenomen."

Het is volkomen te begrijpen, dat men aarzelde, ja terugschrikte, om zich aan 't hoofd van den opstand te plaatsen, doch dan ware het beter geweest als Hodshon en de drie anderen zich geheel te onttrekken aan eene beweging, wier zuiver revolutionair karakter niet te ontkennen was. Zoo men zich onttrok, konden anderen optreden. Maar ook al meende men zich ter wille der stad niet te mogen onttrekken, het is volkomen onbegrijpelijk, hoe men zich zelven op zulk een lompe wijze trachtte te misleiden, als hier geschiedde: Welk een omvang toch de autorisatie van den Prefect, de intentien van Plaisance ook hadden, met den besten wil der wereld was er nooit eene verdediging aan te ontleenen voor hetgeen men op dit oogenblik deed en liet doen. De Maire der stad werd afgezet en een nieuw bestuur trad op, dat zich zelven zocht diets te maken, dat het eigenlijk volkomen in den geest der Regeering handelde! Alsof de Celles en de Gouverneur-Generaal vergunning hadden gegeven om Charlé af te zetten! Alleen de verwarring van het oogenblik verklaart zulk een zelfmisleiding.

Men zegge niet, dat het alleen voorzichtigheid van de vijftien heeren is geweest, om zich bij een terugkeer der Franschen te kunnen verdedigen. Want de zaak krijgt door zulk een toelichting een minder onschuldig aanzien. Indien het beroep op de inlichtingen van

Elias en van Brien en hen verontschuldigen moest, op wie viel dan de verantwoordelijkheid van hun eigenmachtig optreden? Natuurlijk op Elias en van Brien en, die toch wel nooit zouden kunnen beweer en, tot een stap als deze gemachtigd te zijn. Werden zij door dit beroep op hunne voorlichting niet als de hoofdschuldigen aan 't Fransche bestuur aangewezen? Op alle halfheid, elk hinken op twee gedachten rust de vloek, dat de overgang tot dubbelhartigheid en oneerlijkheid bijkans onmerkbaar is.

Een dergelijke aanvaarding van het aangeboden gezag had Falck niet bedoeld, doch er was niets aan te doen. Van Brien en installeerde het nieuwe bestuur en verliet met de officieren de zaal. Het Provisioneele Bestuur constitueerde zich, koos van der Hoop tot President, en verzocht den heer Pelletier het secretariaat waar te nemen. De stad was in groote gisting. De beweging nam met ieder oogenblik toe en kreeg een steeds gevaarlijker aanzien. Het bestuur, dat alleen tot behoud der rust wilde optreden, moest onverwijld zich bezig houden met het beramen der noodige maatregelen. Goede raad was duur. Hoe zou men de orde herstellen? En nu bleek het, dat de omstandigheden machtiger zijn dan 's menschen wil. De president stelde voor, dat de heer May, bij het volk bekend en gezien, met eenige scheepstimmerlieden (bijltjes) het herstel der rust zou beproeven. May weigerde: „de Adjunct-Maire, die de eer heeft van naast U te zitten, mijnheer de President! is sedert zes en dertig uren met publicatien en politie bezig, de Kolonel, die deze vergadering zo even verlaten heeft, heeft zulks met scherpe patronen en bajonetten niet kunnen volbrengen, ik zie weinig kans om het onge-

wapend met eenige bijtjes te doen." Hij verklaarde zich echter zeer erkentelijk voor de goede opinie, die mijnheer de president van zijne populariteit voedde.

Wat dan gedaan? vroeg men natuurlijk. May antwoordde: „in den geest van het volk, mijne Heeren! de Oranjecarde op den hoed, flambouwen en toortsen opgestoken, en eene deputatie uit deze vergadering, geescorteerd door een detachement Nationale Gardes, met de boden voorop, met ongedekte hoofden ons ter plaatse begeven, waar het grootste gevaar is, en daar imponeeren, de menschen uit elkander doen gaan en de rust herstellen."

De Oranjecarde op den hoed, sloeg May voor. Dit was het juist, wat Falck en de minderheid had gewild. Want de Oranjecarde was het teeken van den opstand. Voor weinige oogenblikken had de meerderheid het geweigerd. Het nu te doen, was terugkomen op het pas genomen besluit, was de wettigheid van dit college te doen berusten in de goedkeuring en overeenstemming met de bevolking, niet in de authorisatie van den Prefect of de intentien van den Gouverneur-Generaal. Oranje was de kleur van den opstand. Wie het droeg, onttrok zich aan de gehoorzaamheid des keizers.

„Na eenige discussien, zegt May, werd het voorstel aangenomen. Toortsen werden gekregen, Oranjecardes gehaald; en om zes uur 's avonds begon de statelijke optocht, vergezeld van duizenden, die ons zegenden, en hunne vreugde door het hartelijk geroep van Oranje Boven! Leve de Nieuwe Regeering! te kennen gaven."

Ook ditmaal — het mag niet met stilzwijgen worden voorbijgegaan — bleef Charlé, waar hij was. Tot de

rondgaande deputatie, die met Oranje gesierd was, zal hij wel niet behoord hebben. Doch, al droeg hij misschien zelf de cocarde niet, kon hij lid blijven van een bestuur, dat zich voor het oproer en tegen den Keizer verklaarde? Kon hij hopen, dat men op hetgeen nu geschiedde zou terugkomen?

Het Provisioneel Bestuur, door de omstandigheden opgevorderd tot een daad, die de meerderheid voor weinige oogenblikken als onberaden had afgekeurd, trad niet af, maar onderwierp zich. Het bewees daardoor, geen ander afdoend middel te kennen. De Oranjecocarde, de kleur van den opstand werd aangenomen, en eene deputatie trad uit het Stadhuis onder de menigte, om als Hollandsch Bestuur tot rust te vermanen en orde te eischen. Wie zich zelve helpt, helpt God!

Wij laten de deputatie hare lange wandeling op dezen Novemberavond beginnen en voortzetten. Voor ons doel is het genoeg hier en ginds een enkelen trek, die de verhouding teekent, op te vangen. Als zij op de brug bij de Doelenstraat gekomen was, vertoonde zich een schrikwekkend schouwspel. Twee huizen, die door de politie geoccupeerd waren, en de woning van den Franschen Kommandant, waren geplunderd, de meubelen op straat geworpen, en in brand gestoken. Waar men zag, voor en achter zich, een gelijk tooneel; aan beide zijden van het Rokin was brand ontstaan, het schoutshuisje midden op het water stond in vollen vlam. Te midden van dit alles, trok het onmiddellijk de aandacht, dat twee brandspuiten, aan de zijde van de Doelenstraat geplaatst, volkomen werkeloos waren. De brandmeesters gaven de verkla-

ring: zij hadden reeds een menigte keeren getracht het vuur uit te blusschen, doch het volk, dat aan de andere zijde der vlammen stond, rukte de steenen uit den grond en dreigde de spuitgasten te werpen, zoo zij het waagden tot blusschen over te gaan. Hier was het de moeite waard om de orde te herstellen; doch welk tooverwoord zou deze door plundering en brand verhitte schare tot stilstand brengen?

May naderde den troep en ontmoette digt bij de stoep eenigen van zijne bekenden, die zeer actief in de twee woningen waren geweest. Hij zond ze naar huis. Op de groote menigte maakte het vertrek van een paar personen geen indruk, zoo het al niet geheel onopgemerkt bleef. May sprak het volk aan en verweet hun de ongepastheid van hun gedrag: „zij hadden geen recht, nu wij de Oranjecocarde op den hoed hadden, om de stad, waarin zij gewonnen en geboren waren, in brand te steken; de eerste, die nog wagen zou een steen te werpen, zou de klem en het vermogen van de nieuwe regeering ondervinden.” Dit werkte, het volk gevoelde geen recht meer te hebben, nu er een regeering was, die Oranje erkende.

May gelastte den brandmeesters water te geven, en pakte zelf eenigen uit den hoop uit, om de meubelen van de stoepen te verwijderen, opdat de vlam zich niet aan de huizen mocht mededeelen. Zoo bleek nog altijd als in de oude tijden de betoovering van Oranje onverbreekbaar.

Een tweede deputatie deze vervangende doorkruiste tot laat in den avond de stad, om de lijst der nieuwe Regeering af te lezen en de orde te herstellen. De schutters, die de eerste hadden geescorteerd, betoonden

hun ingenomenheid met den loop der zaken, door bij het afscheid nemen, Vivat de nieuwen! en, Oranje Boven! te juichen.

Langzamerhand begon het stil en rustig te worden. De raad scheidde. De heer van der Hoop, wien May begeleidde, liep in het naar huis gaan nog in een paar wijnhuizen, en bewoog de menigte om uiteen te gaan. „De oude regeering is immers hersteld, mannen! wat wilt ge dan meer?” vroeg de oude man. En de eervwaardigheid van den grijsaard en de vriendelijke toespraak troffen het doel. De menigte ging uiteen, gerust over de toekomst en tevreden met het tegenwoordige, omdat „de oude regeering hersteld” was.

Zoo had Amsterdam, de toekomstige hoofdstad des rijk, het eerst in de Nederlanden de vaan des opstands opgeheven. De volksmenigte had den 15^{den} de hoofden des Franschen bestuurs verjaagd en de revolutie aangevangen. Den 16^{den} sloot de militaire macht zich aan den opstand aan en zette het stedelijk bestuur, door Napoleon ingesteld, af. Een nieuw stadsbestuur trad op, dat, hoe onwillig ook in den aanvang, voor de macht der omstandigheden moest buigen, en als „oude regeering” van de bevolking onderwerping vroeg en verkreeg, nadat het door de aanneming der Oranjekleur den vereischten waarborg voor haar goedkeuring der beweging en instemming in den volkswensch had gegeven. De derde stad des Franschen rijk verklaarde zich tegen Napoleon, en verdreef zijne ambtenaren. Geen andere plaats op het grondgebied der vroegere republiek had nog vrijwillig op die wijze partij gekozen. Amsterdam gedroeg zich als hoofdstad der Nederlanden, voordat het als zoodanig erkend was.

De mannen, die in zulke oogenblikken den moed hebben zich aan het hoofd te stellen, hebben recht op lofspraak en goedkeuring. Doch slechts op ééne voorwaarde: het mag zelfs den schijn niet hebben, alsof het meer te doen is geweest om vooraan te staan, dan om voor te gaan. Wie volkomen vrijwillig, door geen dwang gedwongen, de taak der leiding aanvaardt, moet in waarheid leiden, sturen naar het beoogde doel, niet de beweging verlammen en tot stilstaan nopen. En toch is dit de houding geweest, door het Provisioneel Bestuur van den 17^{den} tot den 24^{den} November aangenomen. In strijd met zijn eigen oorsprong, in strijd met de duidelijk gebleken wenschen der bevolking heeft het Provisioneel Bestuur zich bepaald tot een „systema van onzijdigheid”, dat de, ook voor systemen zeldzame, verdienste van oorspronkelijkheid bezit.

Wat toch is onzijdig zijn? Indien het woord iets beteekent, zal het wel dit zijn: zich niet stellen aan de zijde van eene der strijdende partijen.

Op welke wijze het Provisioneel Bestuur van Amsterdam zich van partijtrekken heeft onthouden, zal blijken, wanneer wij nagaan, welke de houding jegens de Keizerlijke regeering, welke jegens de revolutie is geweest.

Toen de „oude regeering” in den avond van Dinsdag 16 Nov. zich aan de volksmenigte vertoonde met Oranje gesierd, hadden zij metterdaad en openlijk voor den opstand partij gekozen. In dien geest was ook een besluit, toen genomen. Als Provisioneel Bestuur van het oproerige Amsterdam, dat de hoofden der Fransche administratie had uitgedreven, hadden zij

den Kolonel der Schutterij verzocht, zich van de Boomen der stad te verzekeren, ten einde van dien kant voor de veiligheid der stad te zorgen.

Toen de volgende morgen was aangebroken en zij ten negen ure bijeenkwamen, scheen zelfs de herinnering aan deze partijdige houding uitgewischt. Als behoorden de handelingen van den vorigen avond tot een zoo ver verwijderd tijdstip der historie, dat er in billijkheid van geen bindende antecedenten voor hen kon sprake zijn, vingen zij reeds in deze morgenzitting aan, het werk van den vorigen dag te verloochenen. In lijnrechten strijd met het beginsel, dat gisteren de vergadering had beheerscht, stelden zij op dezen Woensdag morgen, den 17^{den} November 1813, de stad voor den vijand open. „Op het geproponeerde ter vergadering en in aanmerking genomen zijnde de mogelijkheid, dat zich troepen aan de poorten en boomen dezer stad zouden vertoonen, is goedgevonden den Heer van Brien en de Graaff als aangestelden Provisioneele Kommandant der stad 1) te verzoeken om daartegen geen de minste resistentie te doen, doch de Kommandeerende officieren te verzoeken van een oogenblik te willen halte houden, ten einde voor hun inmarsch deze vergadering van hun aankomst te prevenieeren.”

1) Het Provisioneel Bestuur had den vorigen avond dit besluit genomen :

Het Provisioneel Bestuur der stad Amsterdam in aanmerking genomen hebbende, dat de heer Coroller, commandant der stad, zich volgens bekomene informatien afwezig bevindt, heeft goedgevonden het provisioneel Commandement der stad, op te dragen aan den Heer Colonel en chef van de Schutterij.

Amst. 16 Nov. 1813.

Molitor of een zijner onderbevelhebbers had dus slechts met veel of weinig troepen — dit stond aan zijn beleefdheid en vermogen — terug te keeren, de „oude regeering” gaf de stad in zijne handen en de bevolking aan zijn bon plaisir over.

In de avondzitting van dezen dag ging de oude regeering nog een belangrijken stap verder. Het was niet genoeg Amsterdam open te stellen voor de Fransen, welke de bevolking als hare vijanden beschouwde, die vijanden moesten het uit haren mond vernemen. Het Fransch bestuur moest ingelicht worden, dat het zich in de beteekenis der onlusten van 15 en 16 Nov. geheel vergist had. Het was slechts een spelletje geweest: qui perd, gagne. De Fransche regeering meende, naif genoeg, dat Amsterdam in opstand was, terwijl het nieuw bestuur integendeel niet aan rebellie dacht en juist om deze te voorkomen orde en rust handhaafde!

In de avondzitting van 17 Nov. werd volkomen vrijwillig, zonder eenigen aandrang van buiten, besloten eene missive aan den Gouverneur Generaal te zenden. De onlusten der laatste dagen waren aan Z. H. bekend: de Fransche ambtenaren hadden Amsterdam verlaten, zonder bevelen of troepen achter te laten. Alleen had de Prefect eene schriftelijke aanbeveling aan Charlé en eene mondelinge autorisatie tot het nemen der vereischte maatregelen aan van Brienens gegeven. Toen de onlusten toenamen, hadden, op grond dezer aanbeveling en van de gebleken intentien (!) van Z. H. zelve, de onderteekenaars, uitgenoodigd door den Kolonel, zich belast met het beramen der noodige maatregelen tot herstel der orde. „Incapables de résister au torrent

qui menaçait la ville, il a fallu déferer en quelques points à la multitude, exhorter les habitans paisibles de se réunir pour contenir les malveillans, apaiser par des discours pacifiques ceux qui étaient en état d'y prêter l'oreille, et nous avons réussi, si non à rétablir le calme, du moins à diminuer le désordre, jusqu' à ce que l'autorité soit retablie et suffisamment appuyée pour que force puisse demeurer à la loi.

Sûrs d'avance de la haute approbation de V. A. S. et fiers d'avoir pu être utiles aux habitans de cette grande ville, nous nous empressons de lui en donner connaissance, la suppliant de vouloir faire parvenir ses ordres à qui de droit dans une circonstance aussi difficile. La seule chose que nous croyons devoir observer à V. A. S. est, que la fermentation est si grande dans la ville, qu'une force militaire peu considérable ne ferait qu'empirer sa situation, et qu'il est de rigueur ou d'employer une force capable d'écraser la sédition, ou d'user pour le moment des voies les plus douces.

Nous prions V. A. S. de vouloir bien recevoir l'expression du plus parfait dévouement avec lequel nous avons l'honneur d'être" . . .

De Amsterdamsche Courant verscheen sinds dezen zelfden 17^{den} Nov., doch alleen in de moedertaal der natie. Het Provisioneel Bestuur is waarschijnlijk door deze laatste omstandigheid verhinderd geweest, zijn brief aan de Plaisance, in het Fransch geschreven, aan de bevolking mede te deelen, tot toelichting der wijze, waarop het zijn mandaat opvatte.

Toen deze brief werd gesteld, was in den Haag van Stirum Gouverneur der stad, in naam van den Prins van Oranje, wiens kleur deze mannen gisteren hadden aangenomen.

De brief, aan de Plaisance gericht, werd niet door hem ontvangen. Kapitein Mollerus, die de missive overbracht, vond in Utrecht den Generaal Molitor met het gezag van den Gouverneur Generaal bekleed. Plaisance zelf, die Dinsdag middag aldaar was aangekomen, was Woensdag vertrokken, na zijn gezag aan Molitor overgedragen, en den Secretaris Generaal de Stuers, in plaats van de Celles, met de waarneming der Prefectuur te hebben belast. In Molitors handen was dus de beslissing van het lot des Provisioneelen Bestuurs.

Het eerste bericht van deze regeling verkreeg het Provisioneel Bestuur niet van Mollerus, maar van Molitor zelven. Reeds den volgenden morgen vroegtijdig ontving van Brien en een brief van Molitor, dien hij onmiddellijk aan het bestuur mededeelde.

Deze missive van den Franschen Generaal schijnt een grooten schrik verwekt te hebben. Waarom, valt niet onmiddellijk in 't oog.

Het feit toch, dat Molitor aan den Kolonel der Garde, die bij het vertrek der autoriteiten de bevelen van de Celles had gevraagd, bevelen zond, kon niet bevreemden. De inhoud van den epistel maakt het evenmin duidelijk. Of was de inhoud zoo schrikwekkend? Niemand, die kalm den brief las, kon het beweren.

Molitor meldde aan den Kolonel, dat hij — van Brien en — na het vertrek van den Kolonel Coroller volgens de militaire ordonnantie den Kommandant der stad was: dat het hoofdkwartier te Utrecht was gevestigd, en dat hij zelf met de waarneming van het Gouverneur Generaalschap was belast. Hij verklaarde een nauwkeurig verslag van het gebeurde te ver-

wachten en verder een dagelijksch rapport. Hij herinnerde hem eenige voorzorgen, voor militaire etablissementen te nemen: en drukte zijn vertrouwen uit, dat de Kolonel de Fransche ambtenaren zou van dienst zijn, om zoo noodig naar Utrecht de wijk te nemen. Verder moest van Brien en aan den admiraal Truguet een wacht aanbieden.

In dit alles was niets vreemds of onrustbarends: integendeel, het was moeielijk te begrijpen, waarom de Generaal dit niet schrijven mocht. En er volgden nog eenige zinsneden, die, in plaats van te verschrikken, konden en moesten bemoedigen.

„Il doit y avoir encore à Amsterdam quelques détachemens de Dragons, de la Garde Soldée, de la Compagnie de réserve, et des Chasseurs français rentrés et de Gendarmerie; je vous invite à les réunir sous le commandement d'un Officier, et de les diriger sur le Quartier Général.

S. A. le Prince Gouverneur Général a chargé sous mes ordres pour les affaires civiles en Hollande M. de Stuers, Auditeur au Conseil d'Etat; je vous prie d'en prévenir M. le Maire d'Amsterdam, pour qu'il corresponde avec lui en cette qualité. — De nombreux renforts me sont annoncés: la tête de la colonne arrive dès aujourd'hui à Gorcum. J'espère que l'ordre sera bientôt rétabli: en attendant contribuez y de tout votre pouvoir: je compte sur vous et sur votre Garde Nationale.”

Welken indruk men van deze zinsneden ontving, hing geheel af van het gedeelte, waaraan men het meeste gewicht hechtte. De aankondiging der naderende versterkingen kon eenige angst aanjagen, wanneer men angstig was; anders toch konden de vage termen van

Molitor: *de nombreux renforts me sont annoncés*, wel niemand doen meenen, dat zijn macht sinds het vertrek van Amsterdam bijzonder was toegenomen. Trouwens voor hem, die niet door het vergrootglas der vrees las, bleek uit het schrijven van den Generaal het tegendeel duidelijk. Hoe zwak moest Molitor niet zijn, die in een oogenblik, waarin het Fransch gezag te Amsterdam door kracht van wapenen moest staande gehouden worden, de derde stad des rijks beroofde van bijna de eenige militairen, die er waren: hoe arm aan troepen de Generaal, die aan een zamenraapsel van krijgslieden, quelques détachemens de dragons, de la Garde Soldée, de la Compagnie de réserve enz. behoefte had, en voor zulk een zwakke hulp Amsterdam aan zich zelf overliet!

Doch het schijnt, dat dit niemand in 't oog is gevallen; of liever, er was iets anders, dat zwaarder woog. Molitor dateerde zijn brief van den 18^d Nov. Hij had hem dus waarschijnlijk in den afgelopen nacht geschreven. Dat hij Woensdag avond nog niets van het gebeurde te Amsterdam zou geweten hebben, kon men niet aannemen, wanneer men aan het groot getal Fransche beampten dacht, die gedurende den vorigen dag naar Utrecht waren geweken. Niettemin gewaagde hij met geen enkel woord van het Provisioneel Bestuur, maar sprak van den Maire als het hoofd der gemeente. Dit scheen niet veel goeds te beloven, een zwijgende, maar sterk sprekende bedreiging te zijn.

In den namiddag kwam de heer Dedel, Intendant der domeinen, uit Utrecht, en had met van der Hoop een conferentie. In naam van Molitor gaf hij aan den President van het Provisioneel Bestuur

te kennen, dat de Generaal de stad in staat van rebellie zou verklaren, wanneer het bestuur niet binnen 24 uur zich weder in handen van den Maire bevond. Daarentegen, wanneer men gehoorzamen wilde, verkreeg de Maire het recht eenige personen aan zich te assumeeren. Voor de leden des Bestuurs bestond dus de kans om te blijven, wat zij waren, met het klein verschil, dat de Maire, en niet van der Hoop, het hoofd des bestuurs zou zijn.

Dit klein verschil was echter zoo veelbeteekend, dat het een onoverkomelijke hinderpaal was. Men kon noch den persoon van Charlé noch een Maire aan 't hoofd der stad dulden. Men kon niet openlijk zich zelf of de volkszaak verloochenen. Hoe onaangenaam de bedreiging ook was, dat zij rebellen zouden verklaard worden, op deze voorwaarde kon het Bestuur er niet aan ontsnappen. Het gevaar, dat dreigde, moest men trachten af te weren, doòr Molitor van de onmogelijkheid te overtuigen om aan dergelijke eischen te voldoen en hem te doen berusten in de houding van verzet, die het Bestuur tegenover de revolutionaire neigingen der menigte had aangenomen. Molitor moest tevreden zijn met de passiviteit des bestuurs en niet vorderen, wat onmogelijk en, zoo ook al mogelijk, geheel nutteloos zijn zou. De herstelling van den Maire zou tot niets leiden, dan tot de zegepraal der revolutiepartij. Al de voordeelen, die de houding van 't Bestuur aan de Keizerlijke Regeering waarborgde, gingen op die wijze verloren. Molitor moest het Provisioneel Bestuur gelooven en vertrouwen.

Onmiddellijk na de mededeeling van Dedel, verklaarde van der Hoop, die den geest der meerderheid kende, dat het Bestuur aan geen rebellie dacht, dat

het niets dan het behoud van orde en rust beoogde, en bereid was, ja verlangde, af te treden. Indien de waarnemende Prefect slechts met genoegzame macht verscheen om de orde te handhaven, zouden zij onmiddellijk aan den heer de Stuers hunne posten designeeren.

Het was de 18de November. Op den middag van dezen dag hadden de oud-regenten in den Haag aan van Hogendorp geweigerd de revolutie te ondersteunen.

De indruk, dien de brief van Molitor, toegelicht door Dedels berichten, op de mannen des bestuurs gemaakt heeft, is alleen te begrijpen, wanneer men zich op het standpunt plaatst, dat zij hadden ingenomen. De bevolking van Amsterdam, die meende in een revolutie te verkeerren, zou waarschijnlijk de vijandige houding van Molitor als een noodzakelijk en onvermijdbaar gevolg van het gebeurde op 15 en 16 Nov. hebben beschouwd. Het zou haar tot een prikkel zijn geweest om hare krachten in te spannen.

De hoofddruk, die Molitors schrijven op ons, na 50 jaar oordeelende, maakt, is een levendig gevoel van de onhandigheid des schrijvers. Molitor legt zijn zwakheid bloot, in de plaats van zijn macht breed uit te meten. En nog erger is het, dat hij geheel verzuimt om den Hollandschen Kolonel voor zich in te nemen, dien hij door zijn schrijven toont te erkennen, en integendeel alles doet om aan van Bienen een voorwendsel tot afval te geven. Molitor schreef aan den Kolonel der Garde, den 18 Nov. Onbekendheid met hetgeen gebeurd was, was niet voor te wenden. In de plaats nu van van Bienen, dien hij als Fransch militair behandelde, een beleefd woord, een woord van waardeering over de moeielijkheid van zijn

positie en over de fiksche houding, door hem aangenomen, toe te voegen, neemt hij den schijn aan als weet hij er niet veel van. Hij hoopt, dat de rust spoedig hersteld zal zijn! Geen woord van leedwezen over de geringheid der krachten, die den Kolonel ter beschikking stonden. Geen woord van aanmoediging, of van erkenning zijner verdiensten.

Het was alleszins natuurlijk, dat van Brienen door deze missive niet bijzonder gesticht was. Had het Provisioneel Bestuur zich onmiddellijk tegen Napoleon verklaard, als in den Haag, het oordeel van Molitor zou hem zeker vrij onverschillig geweest zijn. Doch nu men de keizerlijke regeering voortging te erkennen — 't geen, naar ik meen, in deze dagen nog met zijn goedkeuring geschiedde — kon de meer of mindere sympathie van den Generaal voor zijn persoon hem niet koel laten. Volgens het „systema van onzijdigheid”, dat het Bestuur had aangenomen, had hij slechts gehandeld, om orde en rust te handhaven: dit gedaan te hebben met zoo geringe krachten verdiende ten minste een woord van dank.

In deze stemming schreef hij ten antwoord aan Molitor den brief, door mij op de Stads-Secretarie alhier ontdekt en in het derde stuk 1) der Bijdragen medegedeeld.

Het is een kort schrijven, maar niet kort genoeg om onbeduidend te zijn. Er is de korthed van de opgewekte drift in, die onmiddellijk bedwongen wordt. Het is een brief, met één pen geschreven. De schrijver is blijkbaar ernstig boos geweest, maar heeft zich ingehouden. Slechts in den aanhef van zijne

1) Bladz. 32.

missive is hij heftig, doch na deze ééne uitstorting beheerscht het zelfbedwang pen en mond.

Van Brien en is boos. Waarom? omdat de Generaal geen notitie neemt van iets, dat hij zoo gaarne als iets verdienstelijks door de Franschen zag erkend. Het stilzwijgen van Molitor verontrust hem, als een bewijs, dat de Generaal vermoedelijk zijn gehouden gedrag afkeurt. En dit is te erger, omdat hij het zelf niet te verdedigen weet.

Kinderen en groote menschen uiten hun aandoeningen in dezelfde vormen. Slechts de afmetingen verschillen. Gewoonlijk wordt heimelijke vrees achter overdrijving van moedsbetoon verborgen. Van Brien toont zijn vrees in de stoutmoedigheid van zijn verwijten en de overdrijving van zijn gehechtheid.

„Monsieur le Général,

Dans l'abandon total où le Gouvernement a laissé la troisième ville de l'Empire, dans le dénuement d'armes et de munitions où les Troupes sous mes ordres formant la Garde Nationale ont été laissées, c'est un devoir pénible pour moi de vous informer des détails qui ont suivi le départ précipité des autorités, elles en sont responsables à l'Empereur, à la France, à l'Europe entière.”

Was het mogelijk, in minder woorden de ijver en gehechtheid scheller te doen klinken?

Doch de valsheid der positie wreekt zich onmiddellijk. Wie om vrees te verbergen overmaat van ijver moet betoonen, wordt door de onwaarheid van zijn houding verder medegesleept, dan hij zelf wil.

„Un ramas de pillards, de voleurs et brigands ont arboré le signal du Prince d'Orange, et sans connaître d'esprit que celui du désordre ils ne s'en sont servi

que pour commettre tous les excès que l'anarchie et le défaut du pouvoir font naître."

Foei, van Brienèn! waren het alleen dieven en roovers, die Oranje hebben gedragen?

Het is, als voelt hij zelf onmiddellijk hoe ongepast deze woorden in zijn mond zijn. Hij stapt van de onlusten af, en maakt er alleen gebruik van, om het gedrag der Nationale Garde te doen uitkomen, en het Provisioneel Bestuur binnen te smokkelen: „un gouvernement provisoire s'est établi et je vous remets copies de ses publications." Nu kon Molitor hen niet meer ignoreeren: vooral niet, toen de Kolonel er bijvoegt, dat het nieuw bestuur met hem heeft zamengewerkt, om de vertrekkende Franschen alle mogelijke hulp te verleenen en tegen beleedigingen van het volk te vrijwaren.

De forsche aanhef heeft van Brienèn tucht gegeven en het overige van zijn brief is een geregeld antwoord op Molitors schrijven.

Ik heb de toorn van van Brienèn natuurlijk genoemd, mij plaatsende op zijn standpunt; maar acht ze daarom niet rechtmatig. Want de wijze, waarop Molitor het gebeurde scheen te beschouwen, was volkomen juist. De bevolking, van Brienèn en het Provisioneel Bestuur waren feitelijk rebellen. Wilden de twee laatsten, met opoffering der eerste zich aan de Keizerlijke Regeering aansluiten, het was hun zaak. Doch met geen schijn van recht kon van Brienèn zich boos maken, dat Molitor hem na het gebeurde koel behandelde. Molitor mocht onhandig zijn, onrechtvaardig was hij niet. Bovendien waren de verwijten, waarin de Kolonel terecht gaf aan zijne drift, hoogst onvoorzichtig: Molitor moest er zich gekwetst door gevoelen en er eene uitlating in zien. Daarom, wanneer van Brienèn tot kalmte kwam,

kon het wel niet anders, of hij zou deze concept-missive verscheuren. Ook de wijze, waarop hij zich over het oproer uithiet, liet hem geen andere keus over. Uit achting voor zich zelf mocht hij zijn naam er niet onder stellen.

Het maakt een zeer pijnlijken indruk, wanneer wij niet-tamin den Kolonel eene kopie van zijn brief aan Truguet zien toezenden, en dat nog wel met het verzoek: „d'en donner communication au gouvernement.” Heeft de drift zoo lang geduurd, is de vrees zoo overweldigend geweest, dat de schrijver geheel voorbij zag, hoe hij hierdoor den schijn op zich laadde de gunst van 't Fransch bestuur boven de volkszaak te stellen?

In den avond van dezen Donderdag keerde Falck van 's Gravenhage terug. Hij schijnt het geweest te zijn, die de verzending van van Brienens missive aan Molitor tegenhield, en het stuk onderdrukte. De Kolonel achtte zich dan ook niet verplicht het aan den Hoogleeraar Bosscha mede te deelen.

Het antwoord, dat den 19^d n aan den Franschen Generaal werd toegezonden, is waarschijnlijk door Falck gesteld. Het is veel kalmer van toon, dan van Brienens concept. Het is een breede uiteenzetting van de oproerige bewegingen, wier ernstig karakter niet verminderd wordt. De optreding van het Provisioneel Bestuur wordt verklaard en verdedigd door te wijzen op het groot gevaar, waarin men verkeerde, en door een beroep op de aanbevelingen van Plaisance en de Celles-zelven. Ook de wijze, waarop men van Brienens aan zich zelf had overgelaten, met het oog op Molitors hooghartig ignoreeren van de moeielijkheid zijner positie, wordt niet geheel onaangeroerd gelaten. Doch hoeveel fijner is hier de pen van Falck, dan die van

den Kolonel. De laatste had een beleedigenden en uitdaienden toon aangeslagen: Falck constateert het feit in 't voorbijgaan, en legt van Brien en de ietwat ironische dankbetuiging in den mond, dat het schrijven van den Generaal juist in zijn verlaten toestand hem dubbel genoeg deed. „Après l'isolement pénible, ou je me suis trouvé depuis quelques jours par l'abandon subit de toutes les autorités, j'ai été doublement satisfait de recevoir une lettre de votre Excellence, et d'y trouver un témoignage de la confiance que vous voulez bien accorder à la Garde Nationale, et à celui qui a l'honneur de la commander.”

Wat van Brien en niet zou verkregen hebben, verkreeg Falck: Molitor begreep den misslag, dien hij begaan had. En als waarnemend Gouverneur-Generaal en als hoofd van de nog aanwezige militaire macht des Franschen keizerrijks in deze landen mocht hij den Kolonel der Garde niet afstooten. Zich te verontschuldigen, behoeftde hij niet: doch een enkel woord, om het isolement van Amsterdam toe te lichten, was niet in strijd met zijn waardigheid. De belangen, die hij voorstond, vorderden, dat hij geen voorwendsel aan de hand gaf om zich aan de gehoorzaamheid des keizers te onttrekken; integendeel, den band vasthield, dien men te Amsterdam toonde niet te willen verbreken. Zijn antwoord van den 20ten vangt dan ook aan met een paar verklaringen van die strekking. „J'ai dû quitter votre ville pour me rapprocher du théâtre des opérations militaires, et garantir le territoire. Mes soins de ce côté ont obtenu un succès complet: l'ennemi a été repoussé partout où il s'est présenté.”

Dit ten antwoord op het isolement pénible, waarover van Brien en, anders gezegd Falck, zoo beschei-

den had geklaagd. Ten bewijze en tot geruststelling, dat Molitor het gedrag van den Kolonel der Nationale Garde naar verdienste waardeerde, dienden de volgende zinsneden:

„J'étais loin de penser, que la tranquillité pourrait être troublée à Amsterdam. Vous êtes parvenu à y rétablir le calme, et vous avez acquis par là de nouveaux titres à l'estime de vos concitoyens.”

Na deze verklaring kon van Brien en gerust zijn en was hem geen enkel voorwendsel gelaten om zich aan de zijde van den opstand te scharen.

De houding, die Molitor tegenover van Brien en, den door het Fransche bestuur aangestelden Kolonel der Nationale Garde aannam, was een noodzakelijk gevolg van de houding van dezen. Molitor kon niet weigeren van Brien en te erkennen, zoolang deze het Fransche bestuur bereid was te gehoorzamen.

Doch met het Provisioneel Bestuur was de zaak geheel anders gesteld. Dit bestond volkomen onwettig: het bestond alleen door de afzetting van het wettig administratief hoofd van Amsterdam, den Maire. Het beroep op de mondelinge bevelen van de Celles en op de gebleken intentien van den Gouverneur-Generaal had natuurlijk voor Molitor geen de minste waarde. Tot de afzetting van den Maire was niemand gerechtigd. Daarom, terwijl de waarnemende Gouverneur Generaal voortging het wettig hoofd der Garde als zoodanig te erkennen en te behandelen, vorderde hij van hen, die zich onwettig hadden opgeworpen, dat zij zouden aftreden en het wettig hoofd des bestuurs herstellen.

De kapitein Mollerus was, zoo als wij zagen, belast

geworden met het overbrengen der missive van het Provisioneel Bestuur aan den Gouverneur Generaal. Het verdient opmerking, dat wij nergens eenig spoor van zijn rapport aantreffen. Ook indien het slechts mondeling is gegeven, is het vreemd, dat de President, die zonder eenigen twijfel mededeeling aan de vergadering deed, de vermelding er van niet in de Notulen heeft doen opnemen. Uit hetgeen de Secretaris Generaal den 18^{den} naar Parijs rapporteerde, voor zoover ons dit bij extract bekend is, weten wij, dat Mollerus even als Dedel Molitor heeft trachten te overtuigen, „que cette régence ne devait point être considérée comme s'arrogeant le pouvoir souverain, mais seulement comme une réunion de personnes distinguées, cherchant à calmer les esprits et s'empressant de faire rétablir l'ordre et la tranquillité, qui avaient été troublés par un moment d'anarchie.”

Wanneer, gelijk mij niet onwaarschijnlijk voorkomt, de bijzonderheden juist zijn door Konijnenburg geboekt, dan heeft Molitor in 't eerst geweigerd den brief van het Amsterdamsche Bestuur aan te nemen. Toen hij het eindelijk deed, was dit volstrekt geen bewijs van erkenning. Op geruchten mocht hij niet afgaan en geen officieel bericht van hun optreden bezat hij. Ontkennen, dat dit Provisioneel Bestuur bestond, ging niet aan. Hoe zou hij hun anders de wettigheid van hun bestaan betwisten?

Wanneer Mollerus van zijn zending is teruggekeerd, weten wij niet. Dedel, de Intendant der Domeinen, die Donderdag morgen nog met Molitor over het Bestuur had gesproken, keerde op den middag zoo vroegtijdig naar Amsterdam terug, dat hij nog voor 7 uur eene zamenkomst met van der Hoop heeft gehad. Het

is dus niet zeer waarschijnlijk, dat Mollerus en Dedel elkander hebben ontmoet. De eerste is denkelijk Utrecht binnengekomen, toen de laatste de stad verlaten had of gereed stond te vertrekken.

Over den uitslag van zijn tocht kunnen wij niets zekers vermelden. Slechts geruchten, wier meer of mindere waarheid wij niet kunnen nagaan. Van der Aa 1) zegt, dat Mollerus met de Oranjecocarde gesierd naar Molitor is gegaan, en dat dit de aanleiding is geweest tot een stellige verklaring van den Generaal, dat het dragen van Oranje een teeken van oproer was, waarvan hij de aflegging vorderde. Dat Molitor een dergelijke verklaring aan Mollerus heeft gegeven, is zeer waarschijnlijk. De zaak hield den Generaal op dezen dag, blijkens de te Utrecht uitgevaardigde publicatie, bezig. In het geheele verhaal is niets onwaarschijnelijks, dan de naïviteit van Mollerus, om met een Oranjecocarde tot den Franschen Generaal te gaan. Niettemin hebben wij geen zekerheid, dat het iets meer dan een praatje is, uitgedacht om de handelwijze van de mannen des bestuurs te verklaren. De zending van Mollerus behoort tot die punten, waaromtrent nadere toelichting zeer noodig is.

Donderdag middag had, zooals wij zagen, Dedel namens Molitor de verklaring afgelegd, dat deze Amsterdam in staat van rebellie zou beschouwen, wanneer het bestuur niet binnen 24 uren in handen van den Maire was teruggekeerd. Reeds onmiddellijk had van der Hoop de denkbeelden der meerderheid ont-

1) C. v. d. Aa. Echt verslag van de Gebeurtenissen binnen Amsterdam, van 24 Nov.—3 Dec. 1813. Amst. 1813.

vouwd, en de stellige verzekering gegeven, dat het Bestuur aan geen rebellie dacht, en zich alleen met het behoud der rust belast had. De Generaal of de Prefect had slechts met genoegzame macht weder te keeren, de leden des Bestuurs zouden aanstonds aftreden.

Deze verklaring, nog denzelfden avond in de vergadering met de goedkeuring der aanwezige leden bekrachtigd, werd den volgenden morgen, Vrijdag 19 Nov., door van der Hoop aan Dedel herhaald. De Intendant der Domeinen begaf zich terug naar Utrecht, en keerde des avonds weder. Toen het Provisioneel Bestuur Zaterdag morgen om 10 bijeen kwam, kon de President reeds mededeeling doen van het antwoord, door Molitor aan Dedel gegeven. Dat antwoord was ongunstig; de Generaal Molitor bleef persisteren bij zijne weigering om dit bestuur te erkennen, en requireeren, dat de form van Bestuur wierd hersteld.

De Notulen van het Provisioneel Bestuur zijn met veel overleg gesteld. Zij bevatten juist zooveel als men wil zeggen; onwaarheden komen er niet in voor, maar er is veel in verzwegen. Vandaar, dat de houding des Bestuurs niet altijd voldoende gemotiveerd is. Ook ditmaal niet. Wanneer wij toch het Bestuur op dezen Zaterdag morgen op een veelbeteekenende wijze tegen de revolutie zien partij kiezen, dan is de reden niet duidelijk. Doch van elders ontvangen wij licht.

De eenige levensbeschrijving, die van den Minister van der Hoop bestaat, is van de hand des heeren Jacob Swart. De geleerde zeevaartkundige heeft natuurlijk van der Hoop meer beschouwd in verband met de Nederlandsche Marine, dan als staatsman.

Voor al over 1813 bevat de korte biografie, bij wier bewerking de schrijver van de papieren des ministers heeft kunnen gebruik maken, zeer weinig. Maar één feit wordt er in vermeld, dat ons licht geeft.

Na gesproken te hebben over de moeilijke positie van den President van het Algemeen Bestuur, deelt hij als proeve daarvan het volgende mede. „Weinige dagen vóór het vertrek van Molitor met zijn leger uit Utrecht, kwam des avonds laat iemand bij van der Hoop aan, die door den Generaal uit genoemde stad was afgezonden, met bericht dat deze besloten had den volgende dag met zijne troepen naar Amsterdam te komen, en hem raadde het Provisioneel Bestuur vóór zijne komst te onthouden, met bedreiging, dat de Generaal anders strenge wraakoefening zou bevelen, en van der Hoop als eerste slagtoffer daarvan onverbidde-lijk vallen. . . . De afgezondene was een man van zijne eigene familie.”

Reeds aanstonds springt het in het oog, dat dit voorval niet in de laatste dagen van Molitors verblijf te Utrecht kan hebben plaats gehad. De eisch, om het Provisioneel Bestuur te onthouden, kon na den 24ten, toen Commissarissen-Generaal aan 't hoofd der administratie stonden, niet met de hoop op voldoening aan van der Hoop worden gedaan. Na den 20sten wordt elk spoor van betrekking, door Molitor met Amsterdam onderhouden, gemist. Merken wij hierbij op, dat de afgezondene een man van zijne eigene familie was, en dat de President zoowel door zijn moeder als door zijne overledene echtgenoot tot de familie Dedel behoorde, dan zal het wel zeer waarschijnlijk zijn, dat de heer Swart den Intendant der domeinen heeft op 't oog gehad.

Dedel heeft dan Vrijdag avond op last van Molitor het Provisioneel Bestuur van de aanstaande terugkomst van den Generaal kennis gegeven. Zaterdag kwam Molitor's tweede brief aan, waarin hij hetzelfde verklaarde. Geen wonder, dat de Raad in antwoord op den eisch der menigte weigerde zich tot een zoo revolutionairen daad, als het uitsteken der Oranjevlag, te leenen.

Ook van eene andere zijde weten wij, dat Molitor plan heeft gehad, om van de hem aangeboden gelegenheid gebruik te maken, en door de opengestelde poort terug te keeren. De Secretaris Generaal de Stuers verhaalt ons in zijne Memorie het volgende:

De Generaal Molitor, na door zijdelingsche onderhandelingen beproefd te hebben de stad tot de gehoorzaamheid des keizers terug te brengen, nam het besluit om op Amsterdam te marcheeren. Zoo-dra de Stuers dit vernomen had, liet hij onmiddellijk zijne vrouw, die te Amsterdam was achtergebleven, overkomen. Gelijktijdig waarschuwde hij zijn zwager Saportas van de intentie des Generaals, die aan van der Hoop er kennis van gaf. Inmiddels had de Stuers al het mogelijke aangewend, om Molitor van zijn plan af te brengen. Maar hij was onverzetbaar; hij meende overtuigd te zijn, dat Amsterdam zich niet zou verzetten, en hij er zonder den minsten tegenstand kon binnentrekken. Te vergeefs stelde de Stuers hem voor, dat dit het geval zou geweest zijn, wanneer hij onmiddellijk na 't oproer binnen de stad ware gekomen, doch nu niet meer. Molitor wilde het niet gelooven. 's Morgens ten drie ure kwam Mevr. de Stuers aan, en het duurde niet heel lang, of de Generaal vertoonde zich onder voorwendsel, over landkaarten

en de wegen, die naar Amsterdam leiden, te spreken. „Ik nam die gelegenheid waar — vertelt de Secretaris-Generaal ons zelf, — om den Generaal, hetgeen mijn vrouw mij in der haast omtrent de geestgesteldheid te Amsterdam had medegedeeld, te communiceren, te weten: dat de inwoners allen aanval zouden zoeken af te slaan, en voornemens waren om eerder alle mogelijke verdedigingsmiddelen te beproeven, dan zich aan hem over te geven. Dit verwonderde den Generaal, maar zijne verwondering rees ten top, toen mijne vrouw hem zeide, dat het uit vrees was van dezelfde behandeling als de Hamburgers te ondergaan en dat de Amsterdammers den Generaal algemeen haatten. Dit, Mevrouw! antwoordde de Generaal, meende ik niet verdiend te hebben, ik zoude veeleer het commando nederleggen, dan deze behandeling jegens hen uit te oefenen. Mijne vrouw den Generaal verder gezegd hebbende, dat de Admiraal Truguet twee stukken canon van 's lands werf ter beschikking van de schuiterij had gegeven, zoo gaf de Generaal mij te kennen, dat hij over zijn plan zoude nadenken. Het is bekend, dat het niet uitgevoerd werd.”

Zoo ik mij niet vergis, behoort ook het door de Stuers verhaalde tot dezen Zaterdag teruggebracht te worden. Het heeft natuurlijk plaats gehad voor de aansluiting van Amsterdam aan den Haag, daar Molitor anders op een goede ontvangst volstrekt niet mocht rekenen. In de meening, dat men zich niet tegen hem verzetten zou, kon hij niet meer verkeerren na het bezoek van Hooft en Schuyt. Dat hij het plan toen had opgegeven, blijkt uit zijn woorden. Het moet dus voor Zondag geweest zijn. Er zijn zijdelingsche onderhandelingen gevoerd, dus eenige dagen verlopen na den opstand.

Brengen wij dit in verband met zijn brief van Zaterdag morgen, dan vinden wij ook voor dit feit Zaterdag aangewezen.

De loop der zaken is vermoedelijk deze geweest. Terwijl Dedel, Vrijdag middag, met het bericht van Molitors terugkomst op den volgenden dag naar Amsterdam wederkeerde, heeft de Stuers zijn vrouw gewaarschuwd. Mevr. de Stuers is den volgenden morgen om drie uur in Utrecht gekomen: en haar verhalen aangaande de stemming in Amsterdam heeft den Generaal van zijn plan doen afzien. De laatste hoop, dat zij zich in die stemming van Amsterdam vergist zou hebben, is door de mededeelingen van Schuyt en Hooft den bodem ingeslagen.

Wat er gebeurd zou zijn, als Molitor binnen Amsterdam ware wedergekeerd, kan men slechts gissen. Maar ééne zaak is zeker: de leden van het Provisioneel Bestuur zouden ondervonden hebben, dat het Kapitoel nabij is aan de Tarpejische rots. Want, hoeveel welwillendheid er in de beide officieuze raadgevingen, aan het Bestuur bij monde van Dedel en Saportas overgebracht, ook gelegen ware, de teruggekeerde Gouverneur-Generaal kon een daad van rebellie, die men ondanks zijn raadgevingen niet ongedaan had willen maken, niet ongestraft gelaten hebben. Het prestige der Regeering zou het niet hebben vergund.

Molitor zelf gaf dit te kennen in zijn schrijven van 20 Nov.:

„Les moments de trouble, qui ont provoqué des mesures extraordinaires, étant pasés, les lois doivent reprendre leur empire: il est de vòtre devoir et du

mien d'y coöperer. Je serai incessamment en mesure d'agir militairement; ce moyen répugne à mon caractère, surtout envers votre ville, que j'ai habitée trois ans.

J'attends donc de vous, Monsieur le Colonel, et de tous les bons citoyens le rétablissement complet de l'autorité de l'Empereur."

Het is buiten allen twijfel, dat Molitor handelde naar het strengste recht. Met het oog op het gebeurde van Dinsdag kon hij niet anders. Hoe hij ook de personen beoordeelde, als Gouverneur Generaal moest hij vorderen, dat de vorm des bestuurs hersteld werd. De herstelling van den Maire was eene conditio sine qua non. Van dezen eisch mocht hij niet afzien.

Doch wat recht is, is daarom nog niet voorzichtig of slim en het is zeer de vraag, of hij politiek handelde. Wanneer een diplomaat als Talleyrand — daargelaten, dat deze geestelijke staatsman niet gewoon was een verloren zaak te steunen — in zijne plaats had gestaan, hij zou, geloof ik, minder eerlijk, maar zeker meer diplomatisch gehandeld hebben. Eigenlijk toch bleef Molitor hechten aan een vorm, zoo kon men zeggen, en had hij, volkomen consequent handelende, ook van Brien en niet langer mogen erkennen. Het was een verschil van meer of minder. Van Brien en had zich even sterk, zoo niet sterker, gecompromitteerd dan het Provisioneel Bestuur. Hij had dit bestuur in 't leven geroepen: en met meer recht konden van der Hoop c.s. zich ten bewijze hunner legaliteit beroepen op de uitnoodiging van het door Molitor erkende militaire hoofd van Amsterdam, dan op eenige losse woorden van le Brun of de Celles. Indien hij dus gewild had, was er wel aan de zaak, wat men noemt, eene mouw te passen. Het belang

van het Fransche gezag bracht eene schikking mede. Indien hij het Provisioneel Bestuur erkende, zou hij in dezen Raad een college van rustbewaarders hebben, zoo ijverig en invloedrijk, zoo uitgelezen en goedgezind, als hij zelf aan de derde stad des rijks niet had kunnen geven. En was het niet wenschelijk voor de Fransche regeering, dat Amsterdam door zulk een maatregel weerhouden werd om de hand te reiken aan 's Gravenhage?

Doch Molitor was de man niet, om zich met dergelijke consideratiën in te laten. Hij beoordeelde de optreding van het Provisioneel Bestuur, zoo als de bevolking der stad. Deze had in de afzetting van den Maire een breuk met het keizerlijk gouvernement gezien; ook Molitor kon noch wilde het anders beschouwen. De herstelling van den Maire vorderde hij bij monde van Dedel en in den heden ontvangen brief aan van Brienens. Hij verklaarde dat, wanneer hij wederkwam, 't geen spoedig geschieden zou, hij hen streng zou straffen voor hun verzet tegen het gezag des keizers. De „oude regeering” had dus de meest mogelijke zekerheid, dat zij bij terugkeer der Franschen als rebellen zouden behandeld worden.

Niettemin liet het Amsterdamsch bestuur zich niet afschrikken. Met een hardnekkigheid, een betere zaak waardig, volhardden zij in hunne pogingen, om Molitor van hun goede trouw en van de onmogelijkheid van zijn eisch, het herstel van den Maire, te overtuigen.

Zamenspreken is gewoonlijk de beste weg, om misverstanden uit de weg te ruimen. Mondeling is dikwerf een enkel woord voldoende, om een verkeerd begrip te wijzigen, een onjuiste voorstelling weg te nemen. Bovendien: er was een ongezochte aanleiding toe.

In zijn brief, heden (20 Nov.) ontvangen, verklaarde Molitor een nieuw rapport te verwachten. Het Provisioneel Bestuur besloot dit rapport persoonlijk te doen geven. Doch — door wie? Leden des bestuurs konden het niet zijn, daar zij in die qualiteit geen toegang zouden verkrijgen. Militairen waren uit den aard der verhouding tot Molitor de aangewezen personen. Men besloot tot de zending der heeren Schuyt en Hooft. Zij hadden zich bij het gebeurde van Dinsdag niet op den voorgrond gesteld; het schijnt zelfs, onzijdig gehouden. Hun woorden zouden lichter geloof vinden, dan die van anderen, terwijl hun betrekking het genoegzaam zeker deed zijn, dat zij ontvangen zouden worden.

De twee officieren vertrokken Zaterdag 20 Nov. naar Utrecht. Wanneer zij in Utrecht zijn gekomen, weten wij niet. Doch wanneer wij bedenken, dat de brief van Molitor, die de aanleiding tot den tocht was, van den 20ten gedateerd is, dan wordt het waarschijnlijk, dat Hooft en Schuyt in den namiddag Amsterdam verlaten en niet voor den volgende dag Molitor hebben gesproken. Hoe dit zij — zij brachten aan den Franschen Generaal het door hem verlangde rapport van den staat van Amsterdam en werden zeer wel ontvangen. Het gesprek kreeg natuurlijk een meer algemeen karakter, en de beide officieren hadden gelegenheid te over om de politiek des bestuurs te verdedigen. Zij bleven ook niet in gebreke. Toen Molitor verklaarde naar Amsterdam te zullen komen, drukten zij hem zeer op 't hart, dit niet te doen, dan met genoegzame macht „om de stad te imponeeren, want dat hij verloren was, ook indien hij, zoo als Schuyt zeide, met een macht van 4000 man kwam.”

Die nadrukkelijke verklaring had een nuttige uitwerking, het bleek onmiddellijk, dat Molitor hen slechts op de proef had gesteld en er niet aan dacht. In zijn antwoord toch bekende hij aanstonds, „geen genoegzame macht te hebben om iets te ondernemen.” Eene bekentenis, die aan Schuyt en Hooft duidelijk werd, toen het hun bij onderzoek bleek, dat alleen in Naarden geregelde troepen waren.

Met deze blijde tijdingen 1) keerden de afgevaardigden naar Amsterdam terug. Indien zij gehoopt hebben, dat het Bestuur er door van houding zou veranderen, hebben zij zich vergist. De meerderheid van den raad werd er niet door verleid, om een krachtiger houding aan te nemen. Zelfs nog Maandag den 22sten, toen Molitors bekentenis en ook de optreding van het Algemeen Bestuur hun bekend was, werd er door van Brien en een rapport aan Molitor toegezonden. Den 24sten werd het Provisioneel Bestuur tot onderwerping aan de revolutie gedwongen.

Tot het laatste oogenblik dus van zijn zelfstandig bestaan heeft dit Provisioneel Bestuur volhard in de eerbiediging van 't Keizerlijke gouvernement. Opgetreden als Revolutionair Bestuur, heeft het geen moeite gespaard om erkend te worden door Molitor, als een bestuur, dat aan geen rebellie dacht, maar slechts orde en rust handhaafde. De Fransche Gene-

1) Wanneer Konijnenburg (Aanhangsel bl. 8) goed ingelicht is geweest, dan was de uitslag veel gunstiger nog voor het Provisioneel Bestuur. Molitor heeft dan erkend, dat hunne benoeming noodzakelijk was, doch gezegd, dat men gedwaald had in het niet erkennen van den Keizer enz. Het Provisioneel Bestuur, dat Dinsdag als nieuwe regering was opgetreden, is dan geslaagd in zijne pogingen, om door den waarnemenden Gouverneur Generaal erkend te worden. Is het waar?

raal liet zich niet gemakkelijk tot geloof bewegen, maar boog eindelijk voor de verzekeringen van Dedel, den brief aan Plaisance, en de berichten uit Amsterdam het hoofd. En hij eindigde zijn tegenstand aan een bestuur, dat toonde meer prijs te stellen op zijn gunst, dan op die van de bevolking, met de vertrouwelijke mededeeling, dat hij de noodige troepen miste om iets tegen Amsterdam te ondernemen.

Het is dan ook zeer duidelijk, waarom hij na den 20sten zich niet meer om Amsterdam bekommerde en geen waarde hechtte aan het onderhouden eener correspondentie met eenige autoriteit in Amsterdam. Het Provisioneel Bestuur toch mocht wel gezind zijn en aan geen tegenstand denken, de bevolking dacht er anders over. Eene hernieuwde bezetting der belangrijke stad was een wenschelijke zaak, maar wanneer zij met geweld moest geschieden, was het beter de strijd uit te stellen, tot een gunstige loop van den krijg de kans vermeerderde, dat zij niet van bloot tijdelijken aard zou zijn. Het nu te doen zonder die kans, leidde tot niets dan noodeloos bloedvergieten. Molitor week voor de vijandige houding van de derde stad des rijks terug, om de vijandschap der bevolking, ondanks dat de poorten hem opengesteld werden door de „oude regeering.”

Het is een dagelijks voorkomend verschijnsel, dat wie zich door vrees tot stappen heeft laten verleiden, die bij de uitkomst blijken volkomen overbodig te zijn geweest, zich tracht te redden door hoog op te geven van zijn slimheid. Men heeft volstrekt niet uit vrees gehandeld: integendeel, men had overmaat van moed. Maar men heeft slechts een kriegslist gebruikt: den vijand trachten te misleiden omtrent de ware bedoeling.

De houding van het Provisioneel Bestuur, zegt van Brien, had slechts ten doel om tijd te winnen, om Molitor in slaap te wiegen. Dit is de gewone voorstelling, die men overal terug vindt.

Het is intusschen jammer, dat bijkans altijd in dergelijke gevallen er genoeg gegevens zijn, om de waarheid te onderkennen. De stappen, die men deed, zijn zelden volgens de latere toelichting te verklaren. Bosscha, die in zijn Aanhangsel trouwhartig genoeg de verzekeringen, die hij ontving, mededeelde en aandrong, wist zelf de woorden en de daden niet in overeenstemming te brengen. Het is duidelijk, dat hij gaarne gelooven wilde, wat men hem zeide, maar eigenlijk met de zaak geen weg wist. Nog minder had hij het geweten, indien de bescheiden, die ons ten dienste staan, hem ook waren medegedeeld. Doch tijdgenooten beoordeelen zelden juist, welke stukken bepaald historische waarde hebben. Vandaar waarschijnlijk, dat den Amsterdamschen Hoogleraar en de Notulen van het Provisioneel Bestuur en de brieven, die hier onmiddellijk volgen, zijn onthouden.

Tijd winnen, in slaap wiegen, was het doel, zegt men. Indien het de waarheid is, waarom werd dan aan het Keizerlijk Gouvernement te Parijs door het Provisioneel Bestuur de correspondentie met Molitor medegedeeld? Daardoor werd toch geen tijd gewonnen, zoodat men die zorg aan Molitor had kunnen overlaten.

De mannen, die het Provisioneel Bestuur uitmaakten, waren niet opgetreden dan na de afzetting van den heer Charlé, die door het vertrek van den Maire van Brien van de Groote Lindt aan 't hoofd van 't Stedelijk Bestuur stond. Den 18^{den} Nov. gaf desniettemin dit Bestuur aan den Maire te Parijs op de volgende wijze van zijn optreden kennis:

Amsterdam den 18^{d:n} November 1813.
Hoog Edele Gestrenge Heer!

Het Provisioneel Bestuur dezer stad heeft vermeend U Hoog Ed. Gestr. te moeten informeeren van de sedert eergisteren voorgevallene verandering in het Bestuur dezer stad.

Ik heb dierhalve de eer U Hoog Edel Gestr. hiervens te doen toekomen copie translaat van het Proces-Verbaal onzer installatie, als hetwelk wij het geschikt hebben geoordeeld om U Hoog Ed. Gestr. de volledigste informatien omtrent de plaats hebbende verandering te suppediteeren. Ook voege ik op verzoek van den heer Charlé hierbij een afschrift van het Proces-Verbaal wegens hetgeen de installatie van het nieuw Bestuur is voorafgegaan 1).

Ik kan hierbij het genoegen hebben U Hoog Ed. Gestr. de geruststellende verzekering te geeven, dat sedert de installatie van het tegenwoordig Bestuur de excessen, die in deze stad sedert maandag avond hebben plaats gehad, zijn gecesseerd en dat alsnu alles tot de orde en rust is teruggekeerd.

Ik heb de eer U Hoog Edel Gestrenge van mijne achting te verzekeren en te zijn

Hoog Edel Gestrenge Heer!

Uw Hoog Ed. Gestr.

Dienstv. Dienaar.

1) De twee proces-verbalen, waarvan hier sprake is, worden gevonden hier achter III, 41 en 47. De afdruk is geschied naar het officieel exemplaar der Notulen, op de Stadssecretarie alhier berustende, waarbij zij gevoegd zijn. Misschien ware het beter geweest, bij de uitgave, het eerste van het tweede (bl. 47, Op heden, den zestienden November enz.) door een afzonderlijk hoofd te onderscheiden.

Twee dagen later, den 20sten, zette het die mededeeling voort.

Amsterdam den 20 Nov. 1813.

Hoog Edel Gestr. Heer!

Ten einde U H. E. G. meer volledig bekend te maaken met hetgeene binnen deze stad gedurende de laatste dagen is voorgevallen, zoo heeft het Provisioneel Bestuur dezer stad geresolveerd U H. E. G. te doen toekomen een afschrift van het antwoord door den Colonel en Chef van Bienen de Graaff op gisteren aan den Generaal Molitor afgezonden, op de missive door Zijn Ed. van dien generaal ontvangen; waaraan voldoende, zoo heb ik de eer hier nevens insgelijks een afschrift van gemelde missive in te sluiten en tevens met bijzondere consideratien te zijn

De President van het
Provisioneel Bestuur 1).

Wat beteekenen deze brieven?

1) Secretarie van Amsterdam. — Op de copie van den eersten brief stond bovenaan dit adres geschreven, maar is later doorgeschraapt:

Aan den WelEdelen Gestrengen Heere
Baron van Bienen van de Groote Lindt,
Ridder van het legioen van Eer, Com-
mandeur der Keizerlijke Orde der Reunie
etc. etc.

Onderaan staat: Den Hoog Edel Gestr. Heere Baron van
Bienen van de Groote Lindt.

Op de brief van den 20sten staat ter zijde dit adres: aan
den heer van Bienen, te Parijs.

Beide, de adressen en de brieven zijn van de hand des
heeren Pellétier.

Het is duidelijk, dat zoowel de doorgeschrapte als niet door-
geschrapte adressen noch voor noch tegen mijne voorstelling
iets bewijzen. Ik houd ze niet voor officieel, maar als later
bloot pro memoria op de copien geschreven.

Het zou mij niet verwonderen, wanneer deze of gene bewonderaar van het Provisioneel Bestuur hun een bloot vriendschappelijk karakter zal willen toekennen. Hoe geneigd ook, de vriendschappelijke gezindheid van dit Bestuur jegens van Brien en aan te nemen, er zijn eenige bezwaren, die mij onoverkomelijk toeschijnen. Wanneer men het Verslag van van Brien en, aangaande zijne verrichtingen te Parijs 1) nagaat, blijkt niets van die vermeende intimiteit. De toon der epistelen zelve sluit elk denkbeeld van vertrouwelijke mededeeling buiten. Ook de inhoud beantwoordt niet aan hetgeen men in eene amicaal schrijven verwacht te vinden. Geen aanwijzing van hetgeen men te zeggen of te verzwijgen wenschelijk acht. Geen enkele aanduiding, in welken geest men wenscht, dat de vriend van de toegezonden berichten zal gebruik maken.

De brieven dragen zonder twijfel een officieel karakter. Het zijn kennisgevingen of rapporten — de kwalificatie is mij onverschillig — aan den Maire van Amsterdam, tijdelijk te Parijs vertoevende. Het doel is duidelijk. Men wenschte zich te vrijwaren tegen de beschuldiging van rebellie. Voor dat de krijgskans zich ten gunste van Napoleon zou keeren, wilde men bij de Keizerlijke ministers zelve een opvatting van het gebeurde ingang doen vinden, die tegen den invloed van Molitor kon opwegen. Want — men houde het wel in 't oog — toen de 18de de eerste toezending geschiedde, wist men van Molitor niets anders, dan dat hij het Amsterdamsch Bestuur als een revolutionair beschouwde; en toen de tweede epistel (20 Nov.) verzonden werd, kon men, onder den diepen indruk van De-

1) Scheltema, Aemstels Oudheid, II, 187.

dels bericht, de gunstige uitkomst van de commissie van Hooft en Schayt niet vooruitzien. Vandaar, dat men aan den Maire de proces-verbalen toezond, die de Kolonel zelfs niet bij zijn brieven aan Molitor had gevoegd; en dat van der Hoop bij het tweede schrijven de missive van Molitor insloot, als om den indruk van dit schrijven onmiddellijk door de repliek van 19 Nov. te vernietigen. Eindelijk — de brieven werden gericht tot van Brien van de Groote Lindt, die geen het minst recht op de mededeelingen had, dan die zijn officieel karakter hem verleende. Waarom anders zich niet tot een ander der Hollanders te Parijs, bijv. Schimmelpenninck, gewend?

De Maire van Amsterdam heeft het schrijven van van der Hoop als officieel opgevat. Hij heeft uit de proces-verbalen en de missiven niet begrepen, dat men hem niet langer als Maire erkende, en dat Amsterdam in opstand tegen Napoleon was. Integendeel, hij heeft begrepen dat het protest van Charlé bloot pro forma was geschied, maar dat er eigenlijk niets veranderd was. Hij heeft dan ook gedaan, wat hem wel niet met zoo vele woorden werd verzocht, doch wat toch blijkbaar de bedoeling was: hij heeft de optreding van het Provisioneel Bestuur bij de Keizerlijke Regeering toegelicht en verdedigd, als een maatregel van orde. De mannen, die hij door deze handelwijze aan zich verplichtte, hadden hem later niet met koelheid en onverschilligheid moeten bejegenen. Van Brien mocht Katholiek zijn, in de Grondwet van 1814 stond vrijheid van godsdienst geschreven: van Brien mocht Maire van Amsterdam geweest zijn onder de Fransche overheersching, de mannen, die hem vervingen, wisten het ook wel, dat hij niet uit zucht om te heerschen, maar door zedelijken dwang was verplicht den moeilijken post te aanvaarden. Doch

de geschiedenis van den Egyptischen schenker en Josef in den kerker moge eine alte Geschichte zijn, doch bleibt sie immer neu.

Van Brien en heeft zich Maire van Amsterdam geacht, als Maire van Amsterdam gehandeld, en is als zoodanig behandeld, totdat het bericht van het gebeurde op den 24ten in Parijs was aangekomen. Tot dien dag ook ontvingen hem de keizerlijke ministers als Maire van Amsterdam. Niet voordat Kemper en Scholten de revolutie in de hoofdstad hadden doen zegevieren, is Amsterdam door hem en het Fransche ministerie in staat van rebellie beschouwd.

Toen in den avond van den 16 Nov. het Provisioneel Bestuur der gemeente van zijn optreden kennis gaf 1), zijn er zeker wel zeer weinigen geweest, die uit deze eerste notificatie hebben begrepen, op welk

1) Het Provisioneel Bestuur der stad Amsterdam, geïnstalleerd bij Publicatie van den Heer Kollonel en Chef van de Schutterij, gedaan op heden, notificeert bij deze dat hetzelfde zich heeft geconstitueerd en tot deszelfs President benoemd den Heer Mr. J. C. van der Hoop.

En daar het Provisioneel Bestuur voornoemd alleen ter harte neemt het herstel der Publieke Rust, welke ongelukkiglijk sedert gisteren op eene verregaande wijze is gestoord geworden, zoo worden allen en een iegelijk nogmaals ten ernstigste vermaand om zich als stille en vreedzame Burgers te gedragen, tot de rust en goede orde terug te keeren, om alzoo te voorkomen de verschrikkelijke gevolgen, welke, bij verdere verstoring der openbare rust, en van aaurand van personen en publieke of bijzondere Eigendommen, voor deze Stad en derzelver Ingezetenen te vreezen zijn.

Amsterdam, den 16ten November 1813.

Het Provisioneel Bestuur voornoemd:

J. C. van der Hoop.

een eigenaardige wijze dit Bestuur zijn mandaat opvatte. De enkele woorden, dat het bestuur alleen ter harte neemt „het herstel der rust”, deden niemand de gedragslijn gissen, die deze mannen zouden volgen. Van hen, die met Oranje gesierd tot het volk waren gekomen en zich als „oude Regeering” aan hen hadden voorgedaan, kon niemand vermoeden, dat zij zich haasten zouden, betuigingen van onderwerping aan de Fransche regeering te geven, en geen moeite sparen, om erkenning hunner waardigheid van Molitor te verkrijgen.

Wat uit de wijze van optreden niet te begrijpen was, is der bevolking van Amsterdam evenmin kenbaar geworden uit publieke verklaringen des bestuurs. De stukken, die in de Amsterdamsche courant of in het Dagblad van de Zuiderzee, als officieele stukken werden opgenomen, behelzen geene mededeeling van eene correspondentie tusschen Molitor en van Brienens, of van pogingen, door het Bestuur aangewend, om door den Franschen Generaal erkend te worden. Geen enkele verklaring, onder welken naam ook, proclamatie, notificatie enz., werd er gegeven, die de bevolking van haar dwaling deed terugkomen, dat het Provisioneel Bestuur over de aan te nemen houding geheel dacht als zij. Dat het Bestuur verloochening van de volksbeweging van den 15^{den} het beste en eerlijkste middel achtte om de volksonafhankelijkheid te herkrigen, is den tijdgenooten uit geen enkele publicatie gebleken. Indien iemand Woensdags aan de bevolking had verteld, dat dit Bestuur een brief van onderwerping aan de Plaisance had geschreven, de stad voor de troepen van Molitor opengesteld, en elk feitelijk verzet tegen hun binnenrukken nadrukkelijk had ver-

boden, er is geen twijfel aan, dat de lasteraar op zeer krachtige wijze den afkeer des volks van kwaadspreken zou hebben ondervonden.

Het maakt een zonderlinge gewaarwording, wanneer men de dagbladen, die in deze dagen te Amsterdam verschenen, doorbladert. De Amsterdamsche Courant verscheen den 17^{den} weer, en wel alleen in het Hollandsch. Het Dagblad van de Zuiderzee liet tenzelfden dage de Fransche kolommen weg. Doch dit was ook het eenige verschil: misschien te verklaren uit het feit, dat de Fransche ambtenaren vertrokken waren en de Hollanders hunne moedertaal gemakkelijker lazen. In den inhoud toch was er geen verandering; zelfs werden de keizerlijke decreeten, toespraken en oorlogsberichten even getrouw als vroeger medegedeeld. Van den opstand daarentegen in 's Gravenhage den 17^{den} uitgebarsten zou de eerbare Amsterdamsche burger voor den 24sten geen kennis hebben gedragen, wanneer hij zijne dorst naar wetenschap van de gelijktijdige gebeurtenissen alleen aan officieele bronnen gewoon was te laven.

Doch opmerkelijker dan dit stilzwijgen is het feit, dat deze couranten van geen enkele aanstelling of besluit, door het Bestuur genomen, melding maken. Dat den 18^{den} Nov. de Heeren Holtrop en Papegaay aan het hoofd der politie werden gesteld, bleef natuurlijk niet onbekend. De bevolking zag in de benoeming van den 70jarigen Papegaay, oud-onderschout dezer stad, later (onder koning Lodewijk) op nieuw in dienst getreden, doch bij de inlijving ontslagen, een bewijs van den anti-Franschgezinden geest der „oude regeering.” Misvatting zijner bedoelingen is het grievendste, wat een eerlijk man kan treffen. Maar het Provisioneel Bestuur

zelf draagt de schuld, dat het op zoo schroomelijke wijze werd miskend. De bevolking zou zich aan een dergelijke miskening niet hebben schuldig gemaakt, wanneer de considerans van het genomen besluit in het officieel orgaan der regeering ware gepubliceerd: „le seul but de l'administration provisoire de la ville d'Amsterdam étant de conserver l'ordre et la tranquillité dans le moment de désorganisation actuelle et l'agitation des esprits, sans anticiper sur les évènements qui pourraient avoir lieu par la suite et sans empiéter sur d'autres autorités, il est urgent de pourvoir à l'administration de la police, non pour créer une nouvelle direction ou l'organiser sur un autre pied, mais pour suppléer momentanément aux fonctions des employés, qui se sont retirés ou que les circonstances, et leur propre sureté ne permettent pas encore de reprendre leurs anciennes occupations.”

Het vertrouwen, dat de bevolking van Amsterdam Dinsdag avond jegens het nieuw Bestuur had opgevat en betoond, was uit den aard der zake meer gegrond in de hoop, dat hunne daden aan hare wenschen zouden beantwoorden, dan eene belooning voor het reeds verrichte. Het kon dus niet wel anders, of het begon te wankelen, zoodra alle daden achterbleven, die het rechtvaardigen moesten. Vandaar dan ook, dat het slechts zeer kort duurde, of de schaduw van een kloof tusschen de bevolking en het bestuur werd waargenomen.

De eerste aanleiding daartoe gaf het volgende. Uit verschillende plaatsen kwam een groot getal gewapende douanen en Gensd'armes te Amsterdam aan. Zij werden door het Bestuur zeer zorgvuldig tegen de

verbittering der volksmenigte beschermd en het vertrek naar Utrecht hun zoo gemakkelijk mogelijk maakt. Zij voegden zich bij het leger van den Generaal, en deden als militairen, deels onmiddellijk deels later, dienst.

Weinige daden des Bestuurs hebben in die dagen zoo zeer de aandacht getrokken en zulk eene afkeuring gevonden. Bijna overal treffen wij dan ook pogingen tot verdediging aan. Ziehier, om eenen te noemen, die niet onder het bereik van den lezer ligt, ziehier hoe Hooft in zijne Aanteekeningen de zaak bespreekt: „gedurende de acht dagen, welke verliepen tusschen 't installeren van 't Provisioneel Bestuur en 't uitsteken der Hollandsche vlag alhier zijn er verscheidene transporten Fransche geemployeerden en gensd'armes, als ook douaniers uit Noord-Holland en Friesland voor de stad gekomen, en van de Ykant aangevoerd, door de Stad geescorteerd en aan den Amstel in schuiten naar Utrecht verzonden.

Deze zachte en in 't oog van veele naburige(?) Hollanders vreemde, ja zelfs, met lafheid bestempelde handelwijze verdient opmerking om de kwaadsprekende tongen te binden en de wijsheid en bedaarde handelwijze van 't Provisioneel Bestuur alhier nog sterker te doen uitblinken. Zonder middelen van tegenweer, zonder wapens noch amunitie ('t weinige, dat nog te versamelen was, is eerst in de laatste dagen kunnen gebezigd worden), de onzekerheid hoe sterk onze tegenpartij was, de magt van de Fransche bezetting aan den Helder, die met kleine vaartuigen zelfs Amsterdam van den Ykant konde komen vernielen, 't garnizoen van circa 2000 man in Naarden en de bezetting van Utrecht, deze stad bedreigende, zonder dat 't Provisi-

oneel Bestuur zekerheid had van de zijde der overige Hollandsche steden, ja zelfs van den Haag eenigen steun te kunnen verkrijgen en in deszelfs eigen gebied nog een aantal Fransche inboorlingen, die niet dan door kragt van maatregelen verijldeld werden plans van eene contra-revolutie te formeeren, maakten dat 't zelve bestuur het even gevaarlijk, ja zelfs nog bezwaarlijker vond, die vreemdelingen aan ons heil (!) in 't midden dezer stad te bewaren, als door hen in gevangenissen

- te houden den Franschen bevelhebber tot een laatsten stap te brengen, om ons die manschappen te komen ontnemen, daar hetzelfde begreep zijne aanvallen niet kragtig genoeg te kunnen afwachten en stuiten. Deze en meer andere redenen deed dus het besluit nemen om deze lieden ongehinderd te doen doortrekken en zulks had ook in zoo verre een gewenscht gevolg, dat hunne relasen bij den Franschen Generaal Molitor dien veldheer overtuigden, dat de vrij- en onafhankelijkheid het oogmerk van Ainstels bestuur was en dat het den Hollander niet te doen was, om zich op eenige vluchtende individus te wreken. Men zegge niet, dat hun derzelver wapens te doen behouden eene groote onvoorzigtigheid was; neen; want vooreerst was het getal daarvan zeer gering, de meesten of ongewapend zijnde of dezelve op 't zien en hooren van den omkeer van zaken in Amsterdam reeds in 't water geworpen hebbende, en liever dan een 25tal geweeren minder bezeten, als de schande van een weerlooze bende te berooven, was 't gevoelen van den Vaderlander.

Het is waar, dat veelen hunner daarna tot 't garnizoen van Naarden hebben behoord; maar welk gedrag is edeler, dat van den staat die overwonnelingen de vrijheid schenkt of van vrijgelatenen, die kort daarna dezelve gunst misbruiken?"

De heer Hooft toont in deze Aanteekening zeer goed te hebben ingezien, dat de vrijlating der douanen en gensdarmen geen op zich zelf staand feit was, maar zamenhing met de politieke gedragslijn, die het bestuur volgde. Het oordeel over het eerste werd op die wijze geheel afhankelijk gesteld van het oordeel over het laatste. Hij had hiermede kunnen volstaan en de phrase over meerdere of mindere edelmoedigheid, die niets bewijst, achterwege laten. Wie uit vrees nalaat, wat hij, moed bezittende, doen zou, roeme niet op zijne edelmoedigheid.

Was het getal dezer manschappen echter zoo gering, dat Hooft van „eenige vluchtende individus” kon spreken?

Het juiste aantal vluchtelingen, dat te Amsterdam in deze dagen is aangekomen, vinden wij nergens opgegeven: doch het is zeker vrij aanzienlijk geweest. Wanneer wij het getal van hen, die van 14—17 Nov. uit Harlingen naar Amsterdam scheep gingen, op ongeveer 3000 zien begroot 1); daarbij bedenken, hoe ook uit andere der Friesche havens vluchtenden naar hier zijn vertrokken, en in 't oog houden, dat bij deze allen nog de vluchtende douanen en gensdarmen uit Noord-Holland moeten gevoegd worden, dan achten wij ons gerechtigd om het cijfer van 3500 man als niet te hoog aan te nemen. Een groot gedeelte is niet naar Utrecht, maar naar Antwerpen vertrokken. Tegen het vertrek van de civiele ambtenaren, die er

1) Eekhoff. Friesland in 1813, bl. 77. — Is die compagnie Zwitseren, die met gensdarmen, Generaals en Hoofdamttenaren, ten getale van 300 man den 17^{den} van Harlingen in zee stak, ook naar Amsterdam gegaan en rustig en ongestoord van daar vertrokken?

in een groot getal bij schijnen geweest te zijn, vinden wij geen het minst verzet aangeteekend. De afkeuring geldt alleen de douanen en gendarmen, die naar Utrecht gezonden zijn. Ook hun getal kan niet zoo onbeduidend geweest zijn, als Hooft het voorstelt. Wij vinden toch vermeld, dat den 20ten te Utrecht aankwamen acht schepen en schuiten, waarin gepakt waren al de douanen uit Groningen en Friesland, ten getale van 140 man, 80 vrouwen en over de 300 kinderen en den 23sten op nieuw een „groot aantal”, die uit Noord-Holland kwamen vluchten 1). Met deze opgave in de hand overdrijven wij wel niet, wanneer wij stellen, dat minstens een paar honderd man 2), deels gewapend deels ongewapend, door de verplichtende zorgen van het Provisioneel Bestuur aan Molitor ter hulpe zijn gezonden. Deze hulp is den Generaal, die bijkans zijn schrijven van den 18^{den} aan van Bienen de kleintjes niet geringschatte, zeker bij uitstek welkom geweest.

Was het Provisioneel Bestuur hiertoe verplicht? Het behoeft wel geen aanwijzing, dat wij hier spreken van de „oude Regeering”, die Dinsdag avond met de Oranje-cocarde op den hoed tot de bevolking is gegaan, en orde en rust heeft geeischt. Was dit Nederlandsch, niet Fransch bestuur, dat zich Dinsdag avond aan 't hoofd van den opstand had gesteld en de kleur van den opstand aangenomen, krachtens het volkenrecht verplicht, aan den vijand gewapende douanen en gendarmen toe te zenden?

1) De Stad Utrecht in het jaar 1813, bl. 42.

2) Deze berekening is uiterst laag, gelijk blijken zal, wanneer men de later mede te deelen opgave van Naardens bezetting nagaat. Daar vinden wij 700 douaniers vermeld, als uit Amsterdam gekomen!

Het antwoord is zonder eenigen twijfel ontkennend. Wanneer oorlogvoerende partijen dergelijke beleefd-
heden jegens elkander in acht hadden te nemen, het
zou geen geschikt middel zijn om den vloek van den
krijg te verkorten.

Doch, verplicht of onverplicht, de Amsterdamsche
bevolking had er natuurlijk geen vrede mede en zag
er een blijk van zwakheid in. Haar gezond verstand
kon niet inzien, waarom het noodig was troepen, te
scheep aangekomen, ontwapend door de stad te voeren
en buiten de poort met teruggave der wapenen vrij
te stellen, om hun tocht naar den Franschen Generaal
te vervolgen. Zulk een houding scheen aan de menigte
toe, tusschen het Fransche bewind en de vrijheid te
dobberen 1). Wel ontbrak het niet aan verdedigers
des Bestuurs, die haar zochten te overtuigen, dat
achter het geheimzinnige van de zaak diepe staats-
manswijsheid verscholen was, maar dit beroep op
het onbekende tot verklaring van het bekende behield
niet lang zijn indrukwekkende kracht. Het gerucht,
waar of onwaar, verspreidde zich, dat de douanen en
gensdarmen, die door het bestuur naar Utrecht waren
geholpen, de dorpen aan de Vecht gelegen brand-
schatten en den weg naar Amsterdam onveilig maakten.
Was het wonder, dat er eene „mengeling van harts-
tochtelijke aandoeningen” zich van hunne zielen mees-
ter maakte?

Had dit feit geheel op zich zelf gestaan, ik geloof
niet, dat het voldoende zou geweest zijn om het Pro-

1) Bilderdijk, XII, 362. — C. v. d. Aa. Echt verslag
van de gebeurtenissen binnen de stad Amsterdam, voorge-
vallen van den 24ten November tot den 3^{den} Dec. 1813,
blad. 47.

visioneel Bestuur van alle vertrouwen te berooven.

De man van beschaafden stand, ook zelfs de vermogende, hoe arm ook aan geestvermogens en ontwikkeling, ziet gewoonlijk met groote geringschatting op het oordeel der groote menigte neer. Jaloezie op het meerder bezit, wrok, der onbeschaafdheid van alle tijden op de beschaafden, uit gevoel van machteloosheid, eigen, — dit zijn, wanneer men hen gelooven wilde, de gewone gronden, waarop het oordeel der menigte rust. Men kan niet beweren, dat deze voorstelling volkomen juist de waarheid weergeeft. Het bezit van intellectueele krachten heeft God niet afhankelijk gesteld van maatschappelijken rang of het bezit van vermogen. Er zijn armen van geest onder alle standen; de passien woeden onder hoog en laag gemeen; zij, die de publieke opinie vormen onder de onbeschaafde standen, gaan even min als het in de meer beschaafde kringen geschiedt op een enkel feit af. Het gezond verstand leidt ook hen tot combinatie van gegevens. Slechts in twee opzichten is er verschil; de keus der te combineeren feiten is zeer dikwerf gebrekkiger, minder zeker en juist; terwijl, omgekeerd, de gehechtheid aan de opgevatte meening sterker is. Deze beide dolingen komen uit dezelfde bron, uit gebrek aan ontwikkeling en kennis voort. Men voelt het klemmende niet van een tegenbewijs en acht het schande onjuist geoordeeld te hebben.

Ditmaal echter lagen de gegevens, die het volk moest combineeren, om een juist oordeel te vellen, voor de hand. De vriendelijke bejegening der Fransche militairen werd toegelicht door de nalatigheid ten aanzien van alles, wat de verdediging betrof. Geen enkele maatregel, daartoe strekkende, werd er genomen. Op de

marinewerf werd het keizerlijk gouvernement voortdurend erkend. liOp den Dam zelf, in het oude Stadhuis, volhardde een beuzelachtige bezetting van Veteranen zonder verontrust te worden in de gehoorzaamheid aan den Keizer.

Strijdlustig is ons volk nooit geweest, maar zoo onnadenkend was ook in 1813 de menigte niet, om te meenen dat met de toevoeging van eenige personen in 't bestuur alles, zelfs veiligheid, gewonnen was. De loopende geruchten, dat Molitor zou wederkeeren en Amsterdam eene zware oorlogsbelasting opleggen, of dat het lot van Hamburg ook de derde stad des Franschen rijks bedreigde, waren niet geschikt om het gevoel van veiligheid te versterken. Niettemin deed het Bestuur volstrekt niets, dat de bevolking voor dit dreigend lot kon vrijwaren. Geen aanstalten tot verdediging zag men nemen, geen oproeping tot de burgerij uitgaan, om zich te wapenen tot een strijd voor de vrijheid en onafhankelijkheid. Waarom niet? vroeg de bevolking.

Toen het Provisioneel Bestuur Dinsdag avond was opgetreden, waren de deputatien, die zich op straat hadden begeven, met de Oranjecocarde versierd. Ook in de volgende dagen is het dragen van Oranje een gewone zaak geweest. Doch na Donderdag zag men dit gebruik afnemen. Dit verwekte groote ergernis en wantrouwen. Waarom? vroeg men weder. Het gediensig gerucht had een verklaring: het was, om aan Molitor genoeg te doen. De Generaal had, zoo zeide men, den kapitein Mollerus, die zich met een Oranjecocarde voor hem vertoonde, ernstig berispt, en gevorderd, dat dit oproerteeken algemeen zou worden afgelegd. De bevolking kon in dit toegeven

niets anders zien, dan een reactie tegen de revolutie, die door hen was begonnen en door de mannen des bestuurs omhelsd. Was het wonder, dat het denkbeeld begon post te vatten om dit bestuur, dat aan de volkszaak ontrouw werd, met geweld van het kussen te jagen? Aan Krayenhoff werden in dien geest voorstellen en aanbiedingen gedaan, doch door hem afgewezen 1).

1) C. van der Aa vermeldt deze bijzonderheid. Hij schrijft, na vermeld te hebben, dat van Brien rapporten aan Molitor zond, het volgende: „Een daadzaak (scil. deze correspondentie), die bij Molitor als een bewijs van onderwerping aan zijne bevelen beschouwd werd, daar hij, dezelve gewoonlijk goedkeurende, echter, op zekeren dag aan den overbrenger van het rapport (den heer M.s) zijn ongenoegen blijken deed, omdat deze, even als al de leden der gewapende macht na (?) het ophijschen der Hollandsche vlag, met een Oranjeteeken versierd, zich aan hem vertoonen durfde. „Het Oranjeteeken op te zetten, voor hun, die militairen, in eed des keizers, en onder zijn opperbevel stonden, was een oproerleus dragen, en dat kon en dat wilde hij niet dulden, waarom hij beval dat alle gewapende burgers die leus zouden hebben af te leggen.” En de ervaring heeft geleerd, dat dit zulk een invloed alhier gemaakt heeft, dat men daaraan dadelijk defereerde, tot geen geringe ergernis van mij en zoo velen”

Echt verslag enz. bladz. 52.

Cornelis van der Aa is een zeer ongelukkig man geweest; niet alleen door de rampen, waarmede hij te worstelen heeft gehad, maar ook en vooral door zijn eigen karakter. Hartstochtelijk Oranjeman, had de revolutie hem broodeloos gemaakt (zie de brochures: „Mijne politique denkwijze vrijmoedig geschetst” 1796, en „Request omme Rappel van Ban enz.” 1800). De tegenspoed had zijn heftig gemoed nog meer verbitterd en in 1813 behoorde hij tot die groep van Oranjeklanten, die nog altijd onverzoend en van wraakneming niet afkeerig waren. Zijne geschriften zijn weinig meer dan historische pamfletten; zeer dienstig om de loopende geruchten en het wantrouwen der partijen uit te leeren kennen.

Het ongunstig oordeel, dat de bevolking op grond van weinige gegevens over de gezindheid des Bestuurs velde, werd ten volle gedeeld door de hoofden der revolutie. Beter toch dan de groote menigte konden zij de aangenomen houding beoordeelen. Zij wisten, dat het Provisioneel Bestuur niets deed dan handjes geven aan Molitor, en er niet aan dacht om een waardige houding aan te nemen.

Van de minderheid kennen wij alleen Meyer en May, die zich reeds Dinsdag avond aan Falck hadden aangesloten. Dat zij ook bij de volgende besluiten, die zij afkeurden, niet gezwegen hebben, mag aangenomen worden. Falck, die met de wijze, waarop dit Bestuur Dinsdag zijn taak had aanvaard, niet tevreden was geweest, werd door hetgeen hij Woensdag zag geschieden niet gewonnen. Zij vielen hem machtig uit de hand, verklaarde hij. Zoo zeer zelfs, dat hij niets meer van hen hoopte. Toen op de ver-

Het feit intusschen, dat hij hier vermeldt, heeft alles voor zich, wat een verhaal waarschijnlijk maakt. Het past geheel in de houding des Bestuurs: de verklaring van Zaterdag over de Oranjecardes hebben zij toch zeker wel niet afgelegd met de Oranjecarde op den hoed. Het is nooit weersproken, noch later noch door de tijdgenooten, 't geen te meer bewijst, wanneer wij in 't oog houden, dat v. d. Aa's *Echt verslag* in Dec. 1813, dus een week of drie na het gebeurde, in 't licht verscheen; en dat noch de Letteroefeningen (1814, I, bl. 31 en 133) noch de Recensent (1814, I, bl. 43 en 187), die beide te Amsterdam in 't licht verschenen, bijzonder zachtmoedig voor hem waren. De laatste daarentegen ging zelfs zoo ver van te verklaren: „alles is over het geheel zoo gebeurd, als hier opgegeven wordt.” Hiertegen doet het stilzwijgen van de gelijktijdige geschiedschrijvers, die zoo veel of niet wisten of opzettelijk verzwegen, niets af.

gadering der oud-regenten in den Haag het besluit van uitstel werd genomen, was dit hem, den voorstander van krachtig handelen, niet onwelkom, omdat hij vreezen moest, dat een beslissende stap van den Haag het Provisioneel Bestuur te Amsterdam eer zou doen deinken dan aanmoedigen. May, in zijne Aanteekeningen, bespreekt de houding niet en stelt zich tevreden met de opmerking, dat men overhelde om zich tot het behoud der rust te bepalen. Hoe hij echter in deze dagen zelve oordeelde, blijkt uit zijn briefje van 22 Nov. aan van der Hoop, waarin hij zijn hoop uitspreekt, dat de komst der Engelschen „de voornaamste stad van Holland zal doen overgaan tot het hernemen van die houding, welke haar waardigheid, haar magt, de wensch van het grootste gedeelte der inwoners en de redding van het Vaderland eischten.”

Wanneer men de officieele Notulen nagaat, vinden wij nooit van eene tegenstrevende minderheid melding gemaakt: soms zelfs, gelijk wij zagen, van unanimititeit bij 't nemen van besluiten gesproken. Dit verschijnsel verklaart zich door de opmerking, dat deze Notulen blijkbaar zijn opgesteld met het oog op den terugkeer der Franschen. Zij zouden dan tot rechtvaardiging moeten dienen. Vandaar het zwijgen over een aantal punten, die besproken zijn, het rapport van Mollerus, de berichten van Hooft en Schuyt: vandaar de zeer vage en algemeene vermelding van pogingen, die aangewend zijn om het Bestuur voor de revolutie partij te doen kiezen, zonder dat ergens de namen van Scholten, van der Duin enz. genoemd worden. Vandaar tevens de breedvoerige uiteenzetting, herhaalde malen, van het neutraliteitssysteem. Het is duidelijk, dat zij er geheel op aangelegd zijn, om dit Bestuur te

rechtvaardigen, zonder iemand in gevaar te brengen. De Notulen bevelen dat, wat de Franschen bij hun terugkeer mogen weten, en wat tevens in 't algemeen strekken kan, om de houding des Bestuurs in een goed daglicht te stellen.

Uit een eenigszins gelijk oogpunt moet de onderteekening door alle leden van den brief aan Plaisance beschouwd worden. Ook, dat Falck het antwoord van 19 November aan Molitor heeft geschreven. De minderheid mocht een krachtiger optreden wenschelijk achten, toen de meerderheid anders besliste, was er geen de minste reden dit verschil van gevoelen tegenover de buitenwereld te doen klinken. Evenmin als de levenslustige Falck, is zeker geen hunner belust geweest op de martelaarskroon. Er bestond geen de minste verplichting om door nuttelooze openhartigheid jegens Molitor zich zelven als tegenstanders van de keizerlijke regeering te verraden, zonder dat zij de macht bezaten tot het nemen dier maatregelen ter verdediging, die met een vijandige houding moesten gepaard gaan. Geen nutteloos uittarten van den vijand, maar een volhardend streven om de meerderheid voor hare denkbeelden te winnen, dit was de gedragslijn, die de minderheid had te volgen. Toen alle pogingen vruchteloos bleken, en de optreding van het Algemeen Bestuur eene beslissing noodzakelijk maakte, heeft zij tot een krachtiger maatregel de hand geleend.

Donderdag morgen was Falck naar den Haag gegaan, om de vergadering der oud-regenten bij te wonen. Welk advies hij in die bijeenkomst heeft gegeven, voornamelijk ten gevolge van den geest, die in Amsterdam bij 't Bestuur heerschte, hebben wij vroeger

gezien. Uitstel der beslissing achtte hij wenschelijk, omdat een krachtig besluit het Provisioneel Bestuur eer zou doen deinzen, dan aanmoedigen.

De juistheid dezer karakteristiek van de gezindheid des Bestuurs leerde op dezen zelfden Donderdag een man kennen, die om aansluiting van het Bestuur te verkrijgen naar Amsterdam was gegaan. Het was Fan-nius Scholten, die volgens mededeeling van van Assen en Chad op dezen 18^{den} Nov. het Provisioneel Bestuur tot aansluiting zocht te bewegen. Wanneer Scholten in de stad gekomen is, weet ik niet, doch de woorden van van Assen wekken het vermoeden, dat hij reeds voor de vergadering van 12 uur den Haag had verlaten. Chad, die verzekert, dat hij zijne inlichtingen aan van Stirum, Repelaer en Hogendorp dankte, vermeldt, dat Falck, Scholten en meer anderen op dezen dag vele moeite deden om het Bestuur te Amsterdam het voorbeeld van den Haag te doen volgen. Alles was vruchteloos: een weigering het antwoord.

De oorzaak dezer afwijzing kennen wij. Toen Scholten te Amsterdam kwam, was de meerderheid onder den indruk van Molitors brief, straks versterkt door de mededeelingen van Dedel. Aan dezen hoofdambtenaar der keizerlijke Regeering werd dan ook nadrukkelijk verzekerd, dat het Provisioneel Bestuur slechts het behoud van orde en rust op het oog had, en niet aan rebellie dacht.

Dat het Bestuur volkomen te goeder trouw was en Molitor geenszins misleidde, bewees de vergadering van den volgenden morgen. Geprikkeld door de miskenning zijner bedoelingen, misschien ook ontrust door hetgeen Mollerus, indien deze Donderdag avond reeds is teruggekeerd, van de eischen des Generaals had

BUITENLANDSCHE BERIGTEN.

OOSTENRIJK.

WEENEN, *den 2 November.*

De Keizer heeft het groote eereteeken de *de van St. Leopold* aan de generaals *Duk Radatzkij* toegestaan: de eerste dient den K in persoon; de tweede neemt de functien van *van chef van den staf des Oostenrijksche le Z. M.* heeft het kommandeurs kruis gescho aan de generaal *Kutechern*, een zijner adjudan en aan den generaal *Radiwojewich*, welke ove linker vleugel van den generaal *Hiller* he vel voert, mitsgaders aan eenige Pruisische g raals.

De tijdingen uit Turkije houden, dat het vische leger geheel uit een gegaan, en des overschot naar de bergen en bosschen gevlug over de 20,000 *Serviers*, van allerlei ouderdo kunne, hebben in *Bannat* eene wijkplaats k zoeken.

Van den 5. — Er zal hier morgen eenen tigen lijkdienst in de hoofdkerk van *St. St* gevierd worden, voor de Oostenryksche mi ren, welke in de veldslagen van den 16, 1 19 October, bij *Leipzig* gesneuveld zijn.

BEIJEREN.

AUGSBURG, *den 6 November.*

Men meldt uit *Inspruch*, dat de werken, v aan de in *Tijrol* door de Beijersche troepen o worpene verschansingen gedaan zijn, en inzo heid de bruggenhoofden, welke er op verschi de plaatsen langs den oever der *Inn* zijn aa

De graaf van Metternich, minister van buitenlandsche zaken, is, in den nacht tusschen den 4 en 5, te Frankfort aangekomen. Verscheidene personen willen uit deze reis voordeelige gissingen afleiden.

De Koning van Pruissen heeft zich naar Berlijn begeven, van waar hoogstdezelve naar het leger der geallieerden moet terugkeeren.

ZWITZERLAND.

LAUSANNE, den 7 November.

Het bestuur van het kanton van Bazel heeft den uitvoer van hooi en haver buiten de confederatie staten verboden.

Mevrouw de prinses douairiere van Anhalt-Bernburg-Schaumburg is den 1 November te Bern aangekomen.

De heer von Sents-Pilsach, voormalig minister des konings van Saksen, welke, sedert eenigen tijd een landgoed, in den omtrek dezer stad, bewoonde, is gisteren met zijne familie vertrokken.

Z. Exc. de land-ambtman van Zwitserland heeft de kantonnale besturen uitgenoodigd, om afgevaardigden te benoemen, en dezelve van instructien te voorzien, ten einde, bij den aanstaanden rijksdag, te raadplegen nopens al wat betrekking heeft tot het stelsel van onzijdigheid der verbondene kantons van Zwitserland. Deze rijksdag zal den 15 geopend worden.

Int. pCt.	EFFECTEN.		
2½	Amst. den 15 November. Pr.	5	Cert. van Fr. Fonds. 55 a 56½
3½	Insourv. en Cert. 12 a 13	5	Cert. Napels. Fons.
3½	dito 12½ a 14	5	(met bybetaling als boven).
4	dito 14 a 14½	5	Oblig. Rual..... 47½ 50
5	dito 16½ a 16½	5	— Pruisse..... 56½ a 58½
6½	Dito 21½ a 22	5½	— Spanje..... 16 a 23½
6	dito.....	5	— Weenerbank.
5	dito.....t. 24 a 25½	5	— dito.....

medegedeeld, nam het Bestuur Vrijdag morgen eene der revolutie volstrekt vijandige houding aan.

Vrijdag den 19^{den} November verscheen het eerste nommer der Haagsche courant. 's Morgens voor 9 uur in Amsterdam ontvangen, gaf dit dagblad aan het Bestuur de gelegenheid, om zijn afkeuring van de Haagsche revolutie scherp te doen uitkomen. „Is ter vergadering verzogt en verschenen — zoo lezen wij in de Notulen van Vrijdag morgen 19 November — de heer Provisionele Commandant der stad: en heeft de heer President aan denzelven de ongerustheid van dit Bestuur te kennen gegeven, over de nadeelige impressie, die de Haagsche Courant in den toon waarop dezelve was gesteld, op de gemoederen zoude kunnen maken, en hem verzogt, met verdubbelden ijver door de schutterij te doen waaken voor de tranquiliteit binnen deze stad, hetwelk door den heer Commandant dan ook is op zich genomen.”

Wie deze woorden leest, vermoedt natuurlijk, dat de Haagsche Courant een zeer stouten toon heeft aangeslagen. Voor 't minst verwacht men er een oproerig artikel in te vinden, dat door de heftigheid der bewoordingen de onrust in Amsterdam zou vermeerderen.

De lezer is in staat om zelve te oordeelen 1).

Wat is er in deze courant, dat zoo zeer ergernis gaf en zoo veel ongerustheid verwekte? Wat is er in den toon dezer courant, dat het Bestuur kon verontrusten?

De proclamatie, van henzelve uitgegaan, zeker niet.

1) De afdruk der courant is zeer getrouw. De eenige verandering, die er plaats heeft gehad, is de weglating van het Haagsche wapen.

Evenmin de Buitenlandsche berichten, ofschoon zij niet zoo onschuldig waren, als zij er uit zagen. Het kon toch met den onpartijdigen geest des Bestuurs niet overeenkomen, dat de Haagsche courant veel sprak over den keizer van Oostenrijk, maar Z. M. den keizer en koning der Franschen volstrektelijk ignoreerde; dat er wel over het leger der bondgenooten, niet over dat van Napoleon werd geschreven; dat er wel aan de lezers werd medegedeeld, hoe de kroonprins en kroonprinses van Beijeren te Salzburg in de komedie waren geweest, maar van het hoog spel, te Parijs gespeeld, met geen woord melding werd gemaakt. Maar meer nog dan dit stilzwijgen moest het spreken leed doen. Naast hunne onpartijdige proclamatiën plaatste de Haagsche courant, als of er geen verschil van bedoeling ware, de uitnoodiging voor de zamenkomst van oud-regenten op den 18 Nov., de eerste proclamatie, door van Stirum, uit naam van den Prince van Oranje uitgevaardigd, het strooibillet van van Hogendorp, en een paar publicatiën van Jan Slicher. Wat zouden de Franschen wel zeggen, wanneer zij dit zagen! Welk een geest van tegenstand tegen hun rustige wijsheid, tegen hun kalme zucht naar onpartijdigheid moest door dergelijke oproerige taal, door dezen Oranje-toon bij de Amsterdamsche bevolking niet worden opgewekt!

Hadden zij geen reden tot verontwaardiging, dat men hen als de gelijken, de evenknieën van een van Hogendorp, van een van Stirum scheen te beschouwen?

Het kenmerkende wordt slechts door vergelijking gekend. Niets doet het verschil van karakter en gezindheid scherper uitkomen, dan het verschil der indrukken, die hetzelfde bericht op onderscheidene perso-

nen maakt. De Haagsche proclamatie joegen, om den toon, waarin zij gesteld waren, het Provisioneel Bestuur schrik en ontzetting aan. Op Krayenhoff oefenden zij een geheel anderen invloed uit.

De Generaal Krayenhoff had zich gedurende de onlusten van Maandag en Dinsdag met niets ingelaten, en zich zelfs zooveel mogelijk schuil gehouden, om niet door de omstandigheden tot deelneming gedwongen te worden. Toen echter de opstand der Fransche autoriteiten had verjaagd, en in den Haag van Stirum namens den Prins van Oranje was opgetreden, achtte Krayenhoff dat het oogenblik gekomen was, waarin het vaderland zijne diensten zou behoeven. Hij had twee zoons bij het leger van Napoleon, maar dit verhinderde hem evenmin als van Hogendorp om zich tegen het Fransche gouvernement te verklaren. Vrijdag den 19^{den}, op denzelfden dag, waarop de toon der Haagsche courant aan het Provisioneel Bestuur zooveel ongerustheid baarde, schreef hij aan Napoleon den brief, waarin hij hem de behoorlijke opzage van trouw en gehoorzaamheid deed, en verklaarde zich aan zijn vaderland te wijden!

Krayenhoff schijnt gelijk de hoofden der revolutie geoordeeld te hebben, dat de vrijheid, als het geluk, slechts het deel wordt van hen, die haar wagen te grijpen, niet van hen, die met trage handen en slappe knieën haar aankomst lijdelijk afwachten. Tevens schijnt de Generaal den toestand minder ongunstig te hebben ingezien, en het herwinnen der vrijheid niet onmogelijk te hebben geacht. Gelukkige onbezorgdheid van een 55jarige 1)!

1) Krayenhoff is ni fallor de eenige hooge Fransche amb-

www.libtool.com.cn

Het is niet gemakkelijk van dag tot dag de stappen van hen na te gaan, die het Provisioneel Bestuur tot eene aansluiting aan den opstand trachtten te bewegen. De Notulen intusschen, zoo zorgvuldig in het opteekenen van verklaringen, die bij een terugkeer der Franschen dienen konden om de beschuldiging te weerleggen, dat men met de oproerige bevolking had geheuld, bewaren de sporen van den steeds toememenden aandrang. Na Vrijdag 19 Nov. was dit inzonderheid het geval. Waarom, weten wij. De vermindering

tenaar, die niet den loop der omstandigheden heeft afgewacht, maar de gehoorzaamheid aan Napoleon opgezegd, om zich aan de revolutie te wijden. De afval van niemand heeft de Franschen gehinderd als de zijne. Ofschoon hij zich onzijdig had gehouden, wierp de verbittering der vijanden op hem de schuld der beweging. De onbekende schrijver der *Mémoires sur la cour de Louis Napoleon et sur la Hollande* (Paris 1828) keurt Krayenhoffs gedrag zeer af en verwijt hem allerlei zaken, zonder bewijs aan te voeren. „Le surlendemain de l'insurrection, on vit paraître quelques écrits contre la France, et des caricatures où Napoléon était représenté avec des couleurs broyées par l'esprit de parti et employés par l'ingratitude. On attribua le plus virulent de ces écrits à M. Krayenhoff, qui avait été ministre de la guerre sous le roi Louis, et ensuite inspecteur général du génie au service de France. S'il n'est pas constant que ce militaire, facile à s'attacher au parti qui triomphe, distingué d'ailleurs par des talens réels, fut l'auteur de la brochure qu'on lui prêtait, il fut bien évident que dans la journée du 14^(e) Novembre M. Krayenhoff a été vu et entendu dans tous les quartiers de la ville d'Amsterdam, excitant du geste et de la voix le peuple à se soulever et à s'affranchir de la domination française etc.” Dergelijke beschuldigingen, waarvoor ook het geringste spoor van bewijs ontbreekt, doen zien hoe gevoelig de afval van Krayenhoff den vijand heeft getroffen.

der Oranjecocarden gaf het ontwaakte wantrouwen voedsel en deed de bevolking bewijzen voor de nationale gezindheid des Bestuurs vorderen. Veelebetekenend zijn de Notulen van Zaterdag 20 Nov. „De heer President — zoo lezen wij daar — heeft voorgedragen, dat hij geïnformeerd was geworden, dat er eenige vreeze voor nieuwe bewegingen zoude bestaan, uit hoofde van het niet plaatsen der Oranjevlag op den Tooren van het Paleis.”

Laat ons zien, wat deze vordering eigenlijk beteekent: men wil, dat de Oranjevlag op den toren van het Paleis zou geplaatst worden.

Het Paleis op den Dam was op den 20ste Nov., toen het Bestuur over dit punt beraadslaagde, niet in handen van het gemeentebestuur, maar van een klein detachement Veteranen, onder bevel van den Kolonel Noot 1). Deze Veteranen hadden zich noch overgegeven noch aangesloten aan den opstand. Dat er pogingen door het Provisioneel Bestuur, om hen voor den opstand te winnen, zijn aangewend, weten wij

1) Deze Kolonel Noot had in 1810 te Utrecht in garnizoen gelegen. Toen de maarschalk Oudinot in dat jaar Utrecht bezette, besloot men de kazerne Leeuwenburg, in den Magdalenasteeg, door het regiment Grenadiers van de Garde des Konings te doen ontruimen, doch de Kolonel Noot weigerde uit naam van den Generaal Travers ze af te staan, zoodat de Burgemeester van Utrecht den minister van oorlog verzocht, geene meerdere troepen te willen zenden, daar men ze niet bergen kon. *Notulen van H.H. Burg. en Weth. v. Utrecht.* Mei 1810, No. 189.

Utrecht werd den 29ste Nov. voor den Prins van Oranje in bezit genomen. De Kolonel van den Bosch stelde voor om den Kolonel Noot tot provisioneel Gouverneur der stad te benoemen, doch het is met dezen voorslag als met het door hem ingestelde Provinciaal Bestuur gegaan.

niet, en achten wij onwaarschijnlijk om de wijze, waarop het Bestuur na Woensdag den 17de zijne verplichting begreep. Wat vorderde dus de bevolking, die de vlag op het Paleis wilde zien hijschen? Dit, dat het Bestuur de bezetting van het paleis zou noodzaken, om goedschiks of kwaadschiks het toe te laten. Eigenlijk dus is de eisch niets anders, dan dat het Provisioneel Bestuur openlijk door een vijandige daad toone, met het Keizerlijk Gouvernement te breken.

Het antwoord, door het Provisioneel Bestuur op deze vordering gegeven, bewijst, dat de „oude regeering” zeer goed de beteekenis er van gevoelde. De vergadering vereenigde zich met het gevoelen van den President en verklaarde, „dat het uitsteken, hetzij van de Hollandsche, hetzij van de Oranjevlag, ontegenzeggelijk eene revolutionaire daad zoude involveren, welke ten eenenmale in oppositie zoude zijn met het systema van onzijdigheid, door dit Provisioneel Bestuur tot heden toe tot een onwrikbaren grondslag van alle zijne handelingen gelegd; dat dit systema door de vergadering te meerder was omhelsd, om niet vooruit te loopen op de beschikkingen, die ten aanzien van dit land stonden te worden gemaakt, of de gebeurtenissen, die als nog zouden kunnen plaats hebben; dat dierhalven, welke pogingen er ook mogten worden aangewend om deze vergadering tot de sterke maatregelen, in 's Hage genomen, te doen toetreden, men vermeende, dat men alhier van het systema van strikte onzijdigheid en loutere rustbewaring niet behoorde af te wijken, neen, maar hetzelfde onwrikbaar maintineeren, en de Officieren der Schutterij nogmaals verzoeken, om tegen de bewegingen, die, uithoofde van dit onwrikbaar besluit, andermaal zouden kunnen ontstaan, kragtdadiglijk te waken.”

In overeenstemming met dit goedgekeurd praeadvies, werd aan de officieren van Brienens, Brants, Falck en van Vollenhoven, die inmiddels ter vergadering waren verschenen, ten sterkste verzocht en aanbevolen, om voor het behoud der rust te blijven waken.

Wanneer de tijdsbepaling van Molitors plan, om naar Amsterdam weder te keeren, gelijk wij die vroeger meenden te mogen vaststellen, juist is, dan valt op deze resolutie van het Provisioneel Bestuur een helder licht. De verwachting, dat Molitor heden Amsterdam zou binnen trekken, heeft dan tot deze breuk met de revolutie geleid.

„Unaniem is besloten — zoo lezen wij in de officieele historie — zich met het gevoel van den heer President te conformeren.” Is het de waarheid? Heeft waarlijk, toen het oogenblik van beslissing naderde, de minderheid van haar recht tot verzet afstand gedaan? Heeft zij werkelijk er in berust, met gebonden handen de gevolgen van haar rebellie en van de handelwijze der meerderheid te dragen?

Het komt mij zeer onwaarschijnlijk voor. De verzekering, door Mevr. de Stuers aan Molitor gegeven, moge een eenigszins overdreven beeld van de heerschende stemming, zijn, geheel uit de lucht gegrepen is het zeker niet geweest. Dat de meerderheid des Bestuurs zich niet zeker voelde van haar overwicht, blijkt ook uit het besluit, in de avondzitting genomen. Ondanks de aanbeveling, des morgens aan de Officieren gedaan, achtte zij het niet overbodig „nogmaals den Heer Provisioneele Kommandant te verzoeken, om de strikte orders te willen stellen, om, bijaldien zich troupes voor deze stad mogten vertoonen, dezelve niet feitelijk tegen te houden, maar te trachten den Kommandeerenden

Officier te bewegen, om een oogenblik halte te houden, ten einde de Vergadering in staat te stellen, deswegens met den Admiraal Truguet dadelijk te kunnen aboucheeren."

Wat dit overleg met den Admiraal Truguet betreft, men weet, dat het Provisioneel Bestuur hoog heeft opgegeven van de diensten, door hem aan Amsterdam bewezen. Voor zoo ver ik ze heb kunnen nagaan, zijn het kleinigheden, als bijv. het toestaan, dat het douanejacht in de Marinewerf tegen den dreigenden aanval des volks zou bewaard blijven. Mevr. de Stuers zeide, dat hij twee stukken kanon aan de Nationale Garde gegeven had. Geen enkele daad van hem is mij bekend, waaruit iets anders blijkt, dan dat hij het Bestuur ter zijde gestaan heeft, voor zoo veel hij vermocht, om het oproer te dempen. Truguet heeft niet behoord tot de warme Bonapartisten; hij is een der zachtste ambtenaren van het Fransche bestuur geweest; maar hij heeft in de dagen van den 17^{den} tot den 24sten geen enkele daad gedaan, waaruit eenig streven bleek, om de revolutie te steunen: wel, om het Bestuur te helpen het volk in bedwang te houden. Het gesprek, dat zij met hem wenschten te houden, als de Fransche troepen voor de stad stonden, kan geen andere strekking hebben gehad, dan om in zijn getuigenis steun te vinden voor de erkenning hunner anti-revolutionaire gezindheid.

De uitkomst heeft aan de vrees van het Bestuur niet beantwoord: oorzaken, van hun wil of leiding onafhankelijk, hebben Molitor bewogen Amsterdam niet te bezetten; de hoofdstad is met den schrik vrijgekomen. Maar met welken naam zou de historie dit Bestuur hebben gekenmerkt, wanneer de Fransche Generaal,

door hun verzekeringen tot terugkeer bewogen, niet door andere getuigenissen ware afgeschrikt: wanneer de bevolking, die deze „oude regeering” had vertrouwd, het slachtoffer hunner vreesachtige politiek ware geworden?

Toen de vergadering der patriotten in den Haag was afgeloopen, vertrokken van der Duin en Fannius Scholten, bij wie sommigen nog Collot d'Escury voegen, naar Amsterdam. De bijzonderheden van hun verblijf in de hoofdstad zijn niet bekend. Dit weten wij: zij zijn bij Falck geweest. Het doel der reize was, om het Provisioneel Bestuur, ware het mogelijk, te bewegen, de zaak van den Prins van Oranje te omhelzen. Onder de leden der regeering vonden zij verscheidenen, die eenstemmig met hen dachten: doch de meerderheid weigerde zich bloot te geven door het nemen van eenige andere besluiten, dan die tot handhaving der openbare rust noodig mochten zijn 1). Doch

1) Chad voegt hierbij: „Het werd echter aan de Heeren Kemper en Scholten toegestaan, als Commissarissen der Haagsche Verbondenen in Amsterdam hun verblijf te houden.” Deze zinsnede is niet duidelijk: Kemper en Scholten zijn te Amsterdam opgetreden den 24ten als Commissarissen van het Algemeen Bestuur. Hier worden zij genoemd Commissarissen der Haagsche verbondenen. Moeten wij hieruit besluiten, dat eene zending van Kemper en Scholten reeds voor de optreding van het Algemeen Bestuur besloten was, en dat aan van der Duin e.s. onder meer ook was opgedragen, over hun veilig verblijf in de hoofdstad met het Provisioneel Bestuur te onderhandelen? of is het een der weinige onnauwkeurigheden van den Britschen Secretaris, dat hij de dagen met elkander verwarde? Ik geloof het laatste. Niettemin is de zinsnede karakteristiek, omdat zij doet zien hoe men het Provisioneel Bestuur beschouwde. Dat Kemper en Scholten in Amsterdam mochten komen, achtte men eene concessie!!

www.klubborderingen.nl
wat de regeering weigerde, schonken anderen. Een aantal van de voornaamste inwoners der hoofdstad, die geene leden van den provisioneele raad waren, gaven hun de sterkste verzekeringen van hunne goede gezindheid, en het volk betoonde het grootste ongeduld om de Oranjevlag te zien ophijzen.

Terwijl deze Heeren bij Falck waren, werd er op het Raadhuis eene vergadering van het Provisioneel Bestuur gehouden, en een besluit genomen, dat in vele opzichten eene nadere beschouwing verdient. „Op het geproponeerde ter Vergadering, zoo lezen wij, is goedgevonden en verstaan den heer May te verzoeken, en te committeeren, om zich ten spoedigste naar 's Hage te begeven, ten einde met de Heeren, die aldaar de zaken van het Algemeen Bestuur dirigeren, te aboucheeren, met oogmerk om hun ED. de positie, waarin zich deze stad bevindt, voor te houden en van het systema van neutraliteit en loutere rustbewaring, hetwelk dit Bestuur heeft omhelsd en de gronden, die hetzelfde daartoe hebben gepermoveerd, volledig te informeren.”

De Aanteekeningen van May geven aan de reis een eenigszins andere kleur. Na vermeld te hebben, dat men in den Haag den opstand had geproclameerd, doch te Amsterdam het oogenblik nog niet gekomen scheen tot een volledige decisie, vervolgt hij: „in mijn particulier sprak ik hierover met den Heer van der Hoop, voordat wij naar het Stadhuis gingen, terwijl ik verlangde, eensdeels om te zien of er geen middel zijn zou om eenige Engelsche troepen, uit de kruisende oorlogschepen in de Noordzee, te krijgen, en anderdeels om naar Engeland over te steken, om Zijne Koninklijke Hoogheid te smeeken, van geen tijd te

verliezen van over te komen, om het Hollandsch Volk, dat maar ééne wensch had en dat voor Hoogstdezelfs komst was, te komen beschermen.

Er werd dus door den Heer van der Hoop en mij eene missie in den raad voorgeslagen, om naar den Haag te gaan, hetwelk maar half aangenaam voor de leden scheen te zijn, dat ik mij zoude verwijderen. Dit was op den 21sten Zondags. Des avonds laat in den Haag komende, vervoegde ik mij des morgens van den 22sten bij den Heer Grave van Hogendorp aan huis, alwaar op dat moment de waardige en standvastige heer F. D. Changuion als Secretaris fungeerde. Ik gaf Zijn H.Geb. mijn verlangen te kennen, om mijn voornemen te gaan beproeven, en confereerde daaromtrent met den Heer van Hogendorp, die in mijn plan kwam en mij gelastte in een uur terug te komen, om mijne instructien te ontvangen.

Bij den Grave van Hogendorp teruggekomen, werd ik bij het overreiken van mijne papieren tot den rang van Schout bij Nacht verheven, en ik vertrok, na van den heer Changuion verlof bekomen te hebben, om van den heer Pronk te Scheveningen, die de beheering van de pinken te dier tijde had, te verzoeken, dat Schipper Keus mij aan boord zoude nemen. Den 23sten November ging ik scheep."

May's voorstelling van de aanleiding en het doel zijner reis naar den Haag stemt niet overeen met die der Notulen. In de laatsten staat de commissie op den voorgrond, die door den ander nauwelijks vermeld wordt. Dat intusschen de Notulen waarheid spreken, leidt geen twijfel: in het briefje van den 22sten maakt May zelf melding van den last hem opgedragen. Ik stel mij het beloop der zaak op deze wijze voor. May begrijpende, dat hij te Am-

sterdam nutteloos was, wilde naar den Haag gaan. Hij heeft dit aan van der Hoop te kennen gegeven, doch, om den ouden man genoeg te doen en eene twist in de vergadering te vermijden, die noodzakelijk ontstaan zou, wanneer hij zulk een sprekend bewijs van zijn gebrek aan instemming gaf, aan van der Hoop toegegeven, dat zijn tocht den schijn van een zending zou hebben 1).

Over die commissie intusschen heeft hij, eens in den Haag zijnde, zich volstrekt niet bekommerd. Van der Hoop kan dit ook niet verwacht hebben, daar hij de gezindheid van May voldoende kende. Het komt mij zelfs voor, dat deze zending van May, met hulp van van der Hoop verkregen, bewijst, dat de laatste begon te weifelen, en May's gedrag niet bepaald heeft afgekeurd. Wanneer men de verhouding bedenkt, in welke deze mannen vroeger en later tot elkander gestaan hebben, dan kan men moeilijk aannemen, dat de President de dupe van den kapitein is geweest. Voor de omwenteling was deze zoo gemeenzaam met hem bekend, dat hij Changuion bij hem introduceerde. In deze dagen vinden wij hen aanhoudend te zamen. May brengt den ouden man thuis of geleidt hem naar de vergadering. Men zal het wel niet bijzonder waarschijnlijk noemen, dat May aan van der Hoop, met wien hij op zulk een voet stond, het scherpe briefje van den 22sten heeft geschreven, wanneer hij niet zeker wist,

1) Bewijst deze zending van May niet, dat men des Zondags den terugkeer van Molitor niet ernstig meer verwachtte, of zou men zich met verklaringen aan het Algemeen Bestuur hebben ingelaten, wanneer men er op rekende, dat Amsterdam binnen weinige uren weer door de Fransen bezet zou zijn?

dat de President om goede redenen het zich niet zou aantrekken. En dit is ook het geval geweest: de goede verstandhouding tusschen hen beide is er niet door verstoord. Toen van der Hoop aan het hoofd van het Departement van Marine optrad, werd May als Secretaris hem toegevoegd; wat zeker niet geschied zou zijn, indien deze hem misleid had. Na gedurende een jaar de functien van dit Secretariaat te hebben waargenomen, is hij tot Directeur en Kommandant van het Hoofddepartement van de Maas aangesteld. In deze betrekking bleef hij voortdurend met den grijzen Minister in aanraking. Twee dagen voordat van der Hoop overleed ontving hij aan zijn ziekbed den Schout-bij-Nacht May, die hem een lang rapport over het loodswezen voorlas.

De papieren, door den heer van der Hoop nagelaten, zijn door 's mans biograaf gebruikt. Zij schijnen over deze gewichtige dagen weinig belangrijks te hebben behelsd. Ook de Schout-bij-Nacht May heeft, zoo ik goed onderricht ben, geen andere Aanteekeningen over de revolutie nagelaten, dan die mij ten dienste staan. De waarheid omtrent de commissie van May, in verband met de houding van van der Hoop, zal dus uit verhalen van derden, of uit brieven moeten blijken. Van hoe groote waarde de Notulen van het Provisioneel Bestuur ook zijn, nevens deze officieele historie is voor private mededeelingen een ruime plaats.

Het kan niet ongepast heeten, voordat wij de laatste dagen van het Provisioneel Bestuur nagaan, kortelijk de houding te resumeeren, door hen van den 17^{den} tot den 21sten aangenomen. Tegenover den vertegenwoordiger der Keizerlijke Regeering volgde betuiging op betui-

ging, dat men aan geen rebellie dacht; door brieven en mondelinge verzekeringen zochten zij Molitor van de eerlijkheid hunner verklaringen te overtuigen en tot erkenning hunner raadsbetrekking te bewegen. Met de woorden waren de daden in overeenstemming: de poorten werden hem geopend, elk feitelijk verzet verboden, en niets gedaan om de bevolking van Amsterdam tegen de wraak van het keizerlijk gouvernement te vrijwaren. Wat woorden en daden vereenigd konden uitwerkten, werkten zij uit. Molitor geloofde hen, vreesde geen tegenstand en besloot in dit vertrouwen Amsterdam op nieuw te bezetten. De overdrijving van een vrouwelijken mond redde de misleide burgerij van de derde stad des Franschen rijks. Aan Mevr. de Stuers heeft Amsterdam de redding uit het gevaar te danken, waarin het Provisioneel Bestuur de hoofdstad had gestort.

Volkomen in overeenstemming met dit gedrag jegens den vijand, was de houding jegens de nationale partij. De bevolking, aan welke dit Bestuur zich als „oude regeering”, als „Hollandsch bestuur” had voorgedaan, zag de Fransche militairen veilig en gerust met wapenen en bezitting den vijandelijken Generaal toevoeren, zag alles verzuimd, wat de stad in staat van verdediging kon brengen, en zelfs de Oranjekleur afgelegd. Het bestuur bood aan de wenschen van de bevolking, wier vertrouwen de eenige rechtsgrond voor de wettigheid van zijn bestaan kon zijn, voortdurend en hardnekkig wederstand. Mannen van allerlei standen der maatschappij, officieren der schutterij ondersteunden de eischen der burgerij. Terwijl een man als Krayenhoff het niet onberaden achtte om alleen de gehoorzaamheid aan Napoleon op te zeggen, volhardde

het Bestuur der hoofdstad in zijn onwaardige houding. Zelfs het voorbeeld van den Haag was niet bij machte den slapenden moed te ontvonken of tot edelen wedijver te prikkelen. Fannius Scholten en van der Duin werden afgewezen, en de toon der Haagsche Courant, dat is, de oproerkreet door van Stirum aangeheven, ten sterkste betreurd. Het Bestuur, dat met Oranje was opgetreden, weigerde het uitsteken der Staten of Oranjevlag als een revolutionaire daad, in strijd met zijn systema van onzijdigheid. Het was op denzelfden dag, dat het als de kroon en het loon op zijn neutraliteit de terugkomst van Molitor binnen Amsterdam te gemoet zag.

Wat tot verdediging dezer houding is aangevoerd, zullen wij straks nagaan. Voor het oogenblik stellen wij ons tevreden met de vraag: welk oordeel hebben de bevoegde tijdgenooten, die de moeielijkheden kenden, over dit gedrag geveld?

Geen getuigenis van tijdgenooten drukt de volle gedachte scherper uit, dan hetgeen wij bij Chad bewaard vinden. De Secretaris van de Britsche Ambassade in den Haag, die spoedig na den Prins van Oranje in het land kwam, maakte van een verblijf van vier maanden gebruik om van vele der voornaamste mannen, met welke hij in aanraking kwam, inlichting omtrent het gebeurde te vragen. De heeren Repelaer, van Hogen-dorp en van Stirum zijn het, aan welke hij zijne kennis dankte. In welken geest deze heeren de houding van Amsterdam hem hebben voorgesteld, blijkt uit zijne merkwaardige karakteristiek van het Provisioneel Bestuur: „dit bestuur was weinig meer dan dat Provisioneel Gouvernement, hetwelk de Prefekt getracht had in 'sGravenhage op te richten, en waarvan de

Verbondenen geweigerd hadden leden te worden."

Als zoodanig hebben de hoofden der revolutie deze „oude regering" beschouwd. Als zoodanig hebben zij het behandeld.

Het Algemeen Bestuur der Vereenigde Nederlanden trad den 21sten November op. De taak, die het op zich nam, was zwaar en vereischte de ondersteuning van allen, die het loon, de onafhankelijkheid des vaderlands, hoog genoeg achtten om er het leven voor te wagen. Het hief de vaan des opstands op tegen eene regeering, die in het midden des lands nog een leger had, aanzienlijk genoeg, naar men meende, om, indien noodeloos bloedvergieten niet afschrikte, de beweging in den aanvang te verstikken. De aanwezigheid der geallieerde legers, die, na de Noordelijke provincien te hebben schoongeveegd, tot aan den IJssel waren doorgedrongen, mocht op het winnen van den noodigen tijd doen hopen, om de bevolking te wapen en de mogendheden te hulp te roepen. Doch voor alles moest de opstand, die zich den 21sten nog slechts tot enkele plaatsen beperkte, worden uitgebreid, en de wankelende houding van eenige voornaame steden ophouden. Geheel Holland moest als één man zich scharen om het Algemeen Bestuur en als in oude tijden den moed hebben te wagen, waar de prijs zoo groot en zoo algemeen begeerd was.

Deze overwegingen verklaren de voornaamste maatregelen der drie eerste dagen. Consolidceering van den opstand, vermeerdering der krachten, door uitbreiding van den kring, dien de revolutie tot dusver omvatte, was het doel, dat men zocht te bereiken. De stede-

lijke opstand moest tot eene nationale worden: het herwinnen der vrijheid het eerlijk uitgesproken doel zijn, dat de provincien, nog niet door de geallieerden verlost, vereenigde, en alle krachten deed inspannen.

Drie voorname steden waren er, die tot aansluiting aan het Algemeen Bestuur, op welke wijze ook, moesten worden gedrongen. Het waren Leiden, Rotterdam, Amsterdam.

De ettelijke honderde gewapenden, die het Algemeen Bestuur bij zijne optreding tot zijne beschikking vond, werden in twee deelen gesplitst en aan elke van deze zijne bestemming aangewezen.

De Haagsche Oranjegarde, onder bevel van den Kolonel Tullingh, ontving onmiddellijk den 21ten den last om naar Leiden te gaan. Aan Tullingh werd opgedragen, aldaar de schutterij bij zijne Garde te voegen en „verder naar gelang der omstandigheden te handelen: inzonderheid om door het voorbeeld zijner Garde een even schoonen geest van moed en opoffering bij de Leidsche burgerij te ontsteken.” In Leiden toch stond de Maire, door 't Fransche bestuur aangesteld, nog altijd aan 't hoofd der burgerij. Hij had den 18^{den} eenige kundige en bekwame mannen, waarvan hij de bewustheid had, dat zij aan de burgerij aangenaam waren en vertrouwen inboezemden, zich tot behoud en bevordering der rust toegevoegd 1). Aan de gezindheid dezer mannen was niet te twijfelen, doch „welgemeende, schoon te ver gedreven voorzichtigheid — gelijk van der Palm het noemt — belette nog krachtig partij te kiezen.” Deze voorzichtigheid, hoopte men, dat door het voorbeeld der Haagsche

1) Haarlemsche Courant van 20 Nov. 1813.

Garde zou wijken. Men schijnt niettemin in den Haag grond gehad te hebben, om niet te sterk op de kracht van het voorbeeld te vertrouwen. Kemper toch volgde de Garde op denzelfden dag naar Leiden, gemachtigd om het Bestuur tot partij kiezen te dwingen, of door anderen te vervangen. Ziehier de volmacht, hem gegeven:

Uit naam van zijn Hoogheid

den Heer Prinse van Oranje en Nassau.

Het Algemeen Bestuur der Vereenigde Nederlanden,
Wij autoriseeren de WelEdele Heer Kemper om ten aanzien van de Politicque en finantieele beheering binnen de Stad Leyden en omliggende dorpen zodanige schikkingen te maken, als de omstandigheden zullen vereysschen: de bestaande Regeering in naam van Zijne Doorluchtige Hoogheid den Heer Prins van Oranje en Nassau te continueeren en in den eed te neemen, of andere Heeren aan deze te substitueeren.
's Hage 22 Nov. 1813.

Van der Duin van Maasdam.

Gijsbert Karel van Hogendorp 1).

Omtrent den afloop lezen wij, dat de Hoogleeraar bij zijne komst te Leyden bevond, dat de afkondiging van het Algemeen Bestuur reeds was afgelezen. De aankomst der Garde onder Tullingh schijnt beslissender gewerkt te hebben, dan men had verwacht. Overigens is er veel omtrent Leiden's houding in deze dagen, dat opheldering behoeft.

Het tweede legertje, waarvan het Algemeen Bestuur in zijne proclamatiën gewaagde, werd onder de bevelen

1) Papieren van Mr. J. M. Kemper.

van den Generaal Majoor Sweerts de Landas gesteld. Hij ontving den 21sten het bevel, om naar Rotterdam te vertrekken. Ook deze stad verkeerde nog in een afwachtcnde houding. Na het vertrek der Franschen, Donderdag den 18^{d.} Nov., had de Maire C. J. Blankenheim, naar 't schijnt op gelijke wijze als Charlé het had beproefd, eenige burgers tot zich geroepen, om het bestuur in de bewaring der rust behulpzaam te zijn. Doch evenmin als in den Haag of te Amsterdam was de revolutionaire partij-hiermede tevreden. De heer J. F. van Hogendorp, die den 17^{d.} de oproeping der oude Regenten in 's Gravenhage had medege teekend, zocht, doch te vergeefs, een krachtig optreden ten gunste van den Prins van Oranje te verkrijgen. Het eenige, dat hij verkreeg, — op welke wijze, is nog onbekend — was de aansluiting van 24 heeren, om een Voorloopig Bestuur te vormen, dat niet aan de Franschen zijn autoriteit ontleende, doch ook tot niets anders dan tot het bewaren der rust te bewegen scheen. Voor zoo ver uit het tot dusver bekende zich beoordeelen laat, is deze passiviteit voornamelijk het gevolg geweest van de houding, door den vice-admiraal Kikkert aangenomen 1). Sweerts de Landas werd

1) De houding van Kikkert is zonder eenigen twijfel aan van der Palm bekend geweest: niettemin is hij er overheen gegleden. Natuurlijk moest het Gedenkstuk aan velen ergernis geven, die den waren loop der zaken kenden, en te weinig rhetorisch ontwikkeld waren, om de kunst van verbloemen boven de waarheid te stellen. Ampt heeft eenige Aanteekeningen op het Gedenkstuk nagelaten, die weinig in getal meerendeels onjuistheden of onwaarheden aanwijzen. Slechts ééne is iets grooter en van meer beteekenis, omdat zij naar aanleiding van Kikkerts houding het geheele Gedenkstuk uit één bepaald oogpunt bespreekt. Een groot deel van 's mans

nu naar Rotterdam gezonden, om het Stadsbestuur en Kikkert tot aansluiting te dwingen, en naar bevind van

toorn is ontstaan uit persoonlijke gevoeligheid en familiezwak, maar toch zou ik niet durven beweren, dat hij geheel ongelijk heeft. „De manhafte Vice-admiraal Kikkert zwoer den Keizer af”, had van der Palm geschreven. (Eerste druk, bl. 142.) Bij deze woorden voegde Ampt de volgende noot:

„De manhafte vice-admiraal *Kikkert!* zwoer te dezer epoque den keizer niet af; hij liet zig op zijn parool gevangen nemen en was in verstandhouding met den admiraal Mississey te Antwerpen, aan wie hij den zeekadet, welke aan de zijde van Landas met de aan hem verbondene zeelieden de werf bemeesterde, in een zwart daglicht stelde; ten gevolge waarvan deze kadet in Frankrijk bij contumacie tot den kogel veroordeeld werd. Het was almede deze zeekadet, met een legale volmacht van 't Algemeen Bestuur en van van Stirum voorzien, die de twee kanoneerbotten, waartegen Kikkert protesteerde, aan de werf uitrustte en er vervolgens groote diensten voor de goede zaak mede bewees (zie Chad) enz.

Kikkert draaide met *veele anderen* eerst bij, toen hij zag, dat de zaken geconsolideerd stonden, waarvan de manhafte taal door Immerzeel gesteld en opgedrongen later getuigde.

De historieschrijvers behoorden zig wel de epoquen indachtig te maken; velen, die de kat uit den boom hebben gekeken, kunnen niet parallel gesteld worden met die, welke in nood en wisselvallige oogenblikken de armen uit den mouw staken en deze worden niet eens genoemd. In één woord, de schrijver schijnt zich in 't grondbeginsel te stijven, dat eminente rangen alleen in staat zijn tot grote doeleinden mede te werken: waarom ik dan ook deszelfs voortreffelijke stijl in evenwicht stel met zijne zucht om hooge *contemporains* eene overdrevene en laagvleierende lof toe te zwaayen.

Dat deed Sallustius niet!

Kan er hier dan onbewimpeld geene historie geschreven worden, waarin men *wit wit* en *zwart zwart* noemt? Zulk eene partijdige beoordeeling kon ik te minder verwagten van een man, die in de principes van Gelijkheid en Broederschap! is opgekweekt.

's Hage 12 Febr. 1817.”

zaken te behandelen. Het bestuur en de bevolking waren zeer gewillig, maar de heer Kikkert liet zich krijgsgevangen nemen. Op zijn eerwoord ontslagen, werd hem en zijne raden van Marine drie dagen tijd gelaten, om zich te beraden. De heer Kikkert koos den 26ten partij, begaf zich, volgens Chad, naar Gijsbert Karel, verklaarde zich bereid om voor de zaak van den Prins van Oranje openlijk partij te kiezen en uit te komen, vroeg en ontving eene acceptatie van f 50,000, om daarmede de vaart op de Maas, van den Briel tot Gorcum, meester te worden, keerde naar Rotterdam terug, en ondertekende en publiceerte toen de proclamatie, die door den boekverkooper Immerzeel gesteld was.

Over de bijzonderheden van dit een en ander, te Rotterdam na den 18^{den} geschied, is tot dusver niets bekend. Wij hopen, dat de aanwijzing dezer leemte in de geschiedenis tot de mededeeling van bescheiden zal leiden, die voldoende licht geven.

Doch van hoeveel beteekenis de steden Rotterdam en Leiden ook waren, er was geen enkele plaats die zulk een gewicht in de schaal wierp als Amsterdam. Historische herinneringen, de rol die Amsterdam altijd gespeeld had, en strategische overwegingen, Amsterdam de sleutel van Noord-Holland, deden de aansluiting van de derde stad des rijks eene noodzakelijkheid zijn. Zoolang Amsterdam aarzelde, was het welslagen bijkans onmogelijk: de steun der hoofdstad voor den goeden uitslag, schoon geen waarborg, een onmisbaar vereischte. Om het voorbeeld en om de krachten, waarover de volkrijkste plaats van Holland kon beschikken, moest aan de onzijdigheid een einde komen, op welke wijze ook. Zoolang Amsterdam het kei-

zerlijk gouvernement erkende, was een verdediging dezer landen door de Fransche troepen eene mogelijkheid. Wanneer de hoofdstad de Oranjevaan der revolutie uitstak, was door de aansluiting aan de geallieerden, wier voorhoeden — dit wist men zeker — aan den IJssel waren, de spoedige bevrijding des vaderlands te hopen.

Bovendien: een bestuur dat „in naam van Zijne Hoogheid den Heere Prince van Oranje, de hooge regeering der Nederlanden aanvaardende”, verklaarde: „wij ontslaan alle onze landgenooten; in welke betrekking ook, in het geheele voormalige gebied der Vereenigde Provintien van den eed van trouw en gehoorzaamheid aan den Keizer der Franschen, en verklaren, van de afkondiging dezes, als verraders van hun vaderland en rebellen tegen de wettige Nationale Regeering te zullen beschouwen en doen straffen hen, die uit krachte van hunne verbintenis met de Fransche regeering of hunne ondergeschiktheid aan deszelfs administratiën, aan eenige orders of beveelen van deze mogten defereren, of aan die Regeering of derzelve ambtenaren of gedelegeerden eenige gehoorzaamheid betoonen of korrespondentiën met hen voeren 1)”, zulk een Revolutionair bestuur had geen keus. Wie niet voor mij is, is tegen mij, geldt in zulke oogenblikken. Van wien kon men gehoorzaamheid wachten, gehoorzaamheid eischen, wanneer aan het Provisioneel Bestuur der hoofdstad, in strijd met de wenschen der bevolking, in strijd met de volksbelangen werd toegelaten, correspondentie met den vijand te voeren, en de stad hem over te geven, zoodra hij zich vertoonen zou?

1) Publicatie van Zondag 21 November.

Omtrent het gebeurde te Amsterdam van den 21sten tot den 24sten zijn nog een aantal bijzonderheden onbekend. Toch is het reeds nu mogelijk, de hoofdtrekken vast te stellen.

De pogingen, door van der Duin en Scholten Zondag bij de leden des bestuurs aangewend, om hen tot aansluiting te bewegen, waren, gelijk wij gezien hebben, mislukt. De meerderheid bleef volhardende in haar onwil. Wat het Bestuur weigerde, deden individuen; een aantal personen beloofden aan de beide heeren ondersteuning.

Doch die bijval van enkele mannen, hoe aangenaam ook, mocht op den langen duur vruchten dragen, voor de beslissing van hetgeen op dit oogenblik de hoofdkwestie was deed het niet af; want niet aan hen, maar aan het Provisioneel Bestuur was de beslissing, of Amsterdam steeds zou stilstaan of eindelijk volgen. — Zoo kon men meenen en — dwalen. Want de goedkeuring dezer mannen had een veel meer bepaalde strekking. Zij juichten de revolutie niet toe, gelijk de meerderheid des Bestuurs bereid was het te doen, indien zij zegevierde: maar zij stemden met de Haagsche verbondenen in, dat de vrijheid een strijd waard was.

Gedurende het verblijf van van der Duin te Amsterdam stel ik het ontkiemen van het plan, dat drie dagen daarna werd uitgevoerd. De heer Elias van der Hoeven, door het Algemeen Bestuur met een zending naar de geallieerden belast, bracht den nacht van Zondag op Maandag te Amsterdam door, en schreef over de stemming, daar gevonden, een merkwaardig getuigenis ter neder. „Hij vond, verklaarde hij, in de bevroesde Hoofdstad niet de ruim en openlijk zich

uitstortende geestdrift van het juichend 's Gravenhage. Hij vond die wel bij Falck, onvermoeid bezig, om door zijn invloed, beleid en standvastigheid alle zaden van het goede bij de moedige Schutterij, en alom bij de verlichtste hoofden en edelste harten, tot wie allen de toegang voor hem open stond, te bewaren, te koesteren, en derzelver uitbotting voor te bereiden." Deze inhoudsopgave, die wij bij van der Palm vinden, is zonder twijfel sierlijker dan de brief zelf is geweest. Wat de beeldspraak wil zeggen, is niet moeilijk te raden, en wordt ons bovendien zeer gemakkelijk gemaakt door den schrijver van het Redekunstig Gedenkschrift, die er onmiddellijk, als 't ware tot toelichting, op laat volgen: „inderdaad, dat Kemper en Scholten alles rijp vonden voor het ontwerp, 't welk zij ook zonder Kozakken zouden volvoerd worden, is aan de uitstekende diensten van den voorzigtigen en schrander Falck boven anderen dank te weten." Met andere woorden en — duidelijker: Falck is reeds Zondag avond bezig geweest om de gemoederen tot een manlijk partijtrekken en, zoo noodig, tot omverwerping van het Provisioneel Bestuur voor te bereiden.

Het komt mij waarschijnlijk voor, dat het denkbeeld van de geheele zaak door Falck is geopperd. Toen van der Duin Zaterdag nacht naar Amsterdam vertrok, kon men in den Haag, waar van Hogendorp nog weifelende was, aan zulk een maatregel niet denken. De noodzakelijkheid was toen zoo duidelijk niet gebleken. Falck was een man van initiatief, 't geen van der Duin ten minste in deze dagen, blijkens zijn eigen woorden, niet is geweest. Van alles wat er in de hoofdstad tot dusver was geschied was Falck de ziel geweest; niemand was meer dan hij, door de houding

des Bestuurs teleurgesteld. Het optreden der leden van Doctrina, Dinsdag in den voormiddag, bewijst, dat het denkbeeld reeds Maandag bij hen was opgewekt.

Er is grond tot het vermoeden, dat de voorslag niet onmiddellijk bijval in den Haag heeft gevonden en dat het Algemeen Bestuur, alleen genoopt door de omstandigheden, er toe is overgegaan. Wij weten, dat Mr. C. J. van Assen, met eene zending naar Friesland belast, in den nacht van 22 op 23 November uit handen van Gijsbert Karel zijn lastbrief ontving. Zoo weinig is hij door hetgeen hem van den staat van zaken, in den nacht van Maandag, bekend was gemaakt, op het bijvallen van Amsterdam verdacht geweest 1), dat hij, na het vernemen van het gebeurde, naar Groningen terug moest keeren, om eenige veranderingen in zijn opstel door Lapuchin te doen goedkeuren. Wat is van deze handelwijze van van Assen de oorzaak geweest? Twee zaken zijn mogelijk: hij heeft of niets van het plan geweten of hoogst onnadenkend gehandeld. Niemand zal het laatste waarschijnlijk achten. Van Hogendorp heeft naar mijne meening den afgevaardigde naar Friesland van Falcks voorslag niet gesproken, omdat hij er niet aan dacht, dat het zoover komen moest.

Er is nog eene bijzonderheid, die voor mijn gevoelen pleit. Dinsdag den 23ten had in Amsterdam de zonderlinge tocht van Bousquet plaats. In een koets, met Oranje gesierd, reed hij de stad door, en werd aan de Hoofdwacht staande gehouden. Toen hij ondervraagd werd, leide hij eene autorisatie van den Gouverneur van den Haag over, waarbij de Kabinets-

1) Zie vroeger bladz. LXXI.

Secretaris Bousquet gemachtigd werd om over de essentieelste belangen van het land in onderhandeling te treden met het Provisioneel Bestuur. Men heeft altijd over deze vertooning gelachen en met afkeuring gesproken. Het is ook zeker een minder gewone zaak op een dergelijke wijze door de stad te rijden, maar in buitengewone tijden kiest men wel eens meer buitengewone middelen. De machtiging van van Stirum aan Bousquet, om te onderhandelen, bewijst niet, dat hij hem gemachtigd heeft om het volk op deze wijze in beweging te brengen. Maar het tegendeel volgt er evenmin uit, en wanneer men let op het oogenblik, waarin de commissie wordt afgegeven, Maandag den 22sten, na de berichten, van van der Duin ontvangen; op den persoon, aan wie zij gegeven wordt, die niet vrij was van excentriciteit; op den titel, dien men voor hem uitdenkt, Cabinets-Secretaris, van wien? op den afloop zijner zending, die eindigt in de hoofdwacht, zonder dat er van ernstige onderhandelingen sprake is — dan heeft het zeer den schijn, alsof werkelijk niets anders is bedoeld, dan hetgeen verkregen werd, het in beweging brengen van de bevolking, om invloed uit te oefenen op het Bestuur. Doch, hetzij dit de bedoeling geweest is of niet, één feit is onweersprekelijk: van Stirum alleen heeft de autorisatie van Bousquet geteekend. Hoe komt de Gouverneur van den Haag er toe, terwijl er een Algemeen Bestuur bestaat, een autorisatie tot het aanknoopen van onderhandelingen te verleenen? Men zal antwoorden, dat van Hogendorp de man niet was voor dergelijke zaken, dat hij aan van Stirum heeft toegelaten, wat hij zelf niet verkoos te doen, en hij waarschijnlijk voor zich infra

dignitatem beschouwde. Ik geloof, dat de verklaring zeer juist is. Maar wordt het dan niet zeer waarschijnlijk, dat op het oogenblik van Bousquets missie de zending van Kemper en Scholten niet besloten was? Het is toch niet aan te nemen, dat men aan de Commissarissen-Generaal een dergelijken voorlooper heeft vooruitgezonden, die zoo bij uitnemendheid geschikt was om den uitslag van hun zending, onzeker, ja stellig ongunstig te maken:

Bij dit alles komt nog het volgende: Falck heeft Dinsdag middag de aanneming van zijn voorstel door het Algemeen Bestuur nog niet geweten. Hij begaf zich op dat tijdstip naar den Haag, vernam daar de zending van Kemper en Scholten, en keerde onverwijd terug om hen bij de uitvoering bij te staan. Zou men hem in 't onzekere gelaten hebben, wanneer niet, gelijk ik stel, pas in den nacht van Maandag op Dinsdag zijn voorslag is aangenomen?

Eindelijk. Is het niet zeer natuurlijk, dat men in den beginne voor Falcks voorstel terugschrikte? De gevolgen, al liep de zaak goed af, waren niet te voorzien. Het was nu niet, als Zondag, het doen van een stap, waarvoor men zelf in de eerste plaats, bij mislukking, zou boeten. Nu was het, met gezag op te treden tegen medeburgers, den appel der tweedracht te werpen in de gelederen van zwakke medestanders, die men misschien daardoor tot vijanden maakte. En ook, wanneer de poging gelukte, welke zaden van tweedracht, van verborgen vijandschap, van gekwetste eigenliefde strooide men uit. Moest op zulk een mullen grond het nieuwe staatsgebouw rusten? Dat van Hogendorp aarzelde tot zulk een daad het sein te geven, pleit voor zijne vaderlandsliefde. Het is een

eervol getuigenis voor zijne nauwgezetheid van geweten.

Doch, wie de hand aan den ploeg slaat, zie niet achterwaarts. Het Algemeen Bestuur kon niet terug, maar werd voortgesleept door de macht der omstandigheden. Men heeft blijkbaar den afloop van de tochten naar Leiden en Rotterdam afgewacht, om dan verder te zien en te overleggen, welke houding jegens Amsterdam de meest raadzame zou zijn. Maandag avond kwamen de berichten in: de beide steden hadden zich aangesloten. Wat nu?

Leidens vrees gaf de beslissing. Toen de Kolonel Tullingh met zijn Oranje Garde in 't Leidsch Atheen was aangekomen, drong men met kracht en nadruk er op aan, dat hij zijne kleine macht tegen Woerden voeren, en het gevaar, zoo men meende, van Leiden verwijderen zou. De Kolonel weigerde, herhaalde malen. Eindelijk, „om den smaad van lafhartigheid van zich te weren,” zegt Lastdrager, die de voorlichting van Tullingh heeft genoten, bewilligde hij er in, doch onder twee voorwaarden: de goedkeuring van het Algemeen Bestuur moest verkregen, en aan het hoofd der onderneming een kundig Generaal gesteld worden. Tullingh dacht aan een militair hoofd, die te Leiden woonde, en in oorlogszaken zeer bedreven was.

Over dit voorstel nu had het Algemeen Bestuur te beslissen. Tot de tocht naar Woerden werd besloten, de heer de Jonge tot Generaal-Majoor benoemd en aan het hoofd der onderneming gesteld. Deze beslissing sleepte die van Amsterdams lot mede. Uitstel werd nu onmogelijk. Op het oogenblik, dat de opstand een offensieve houding aannam, kon men de hoofdstad niet in handen van een Bestuur laten, dat bij den

eersten tegenspoed aan de eerste Fransche stroopersbende, die er lust toe gevoelen mocht, Amsterdam zou overgeven, en zich aan de zijde der keizerlijke regeering scharen. De tocht naar Woerden deed den raad van Falck omhelzen, en Kemper en Scholten als Commissarissen-Generaal naar Amsterdam afvaardigen.

Moge het vierde deel der Brieven en Gedenkschriften ook over dit punt bescheiden mededeelen, die in staat stellen over de juistheid of onjuistheid onzer voorstelling met zekerheid te oordeelen.

De pogingen, door Falck sinds Zondag aangewend, om de overtuiging te verbreiden, dat er, het mocht kosten wat het wilde, een einde moest komen aan de passieve houding van Amsterdam, zijn niet van stap tot stap na te gaan. De meeste mannen, die wij Dinsdag werkzaam zien, zijn waarschijnlijk in deze dagen door hem gewonnen. Wij weten, dat hij Maandag in de vergadering des Bestuurs is gekomen, om de meerderheid op nieuw tot het aannemen eener andere houding te bewegen. Slechts enkelen, als van Lennep en Boreel, vielen hem bij. Zelfs het bericht van de optreding van het Algemeen Bestuur, door Falck Zondag avond van van der Hoeven vernomen en den volgenden morgen officieel bevestigd 1), oefende geen invloed uit. Men bleef volharden in afwachten en niets doen.

Toen in den avond van dezen dag de leden des bestuurs ter vergadering bijeenkwamen, werd hun een ongewoonte gelegenheid aangeboden, om hun oordeel over het gebeurde in den Haag uit te spreken. De

1) Brieven en Gedenkschriften van G. K. van Hogendorp, I, xiv.

President deelde een kennisgeving van het Algemeen Bestuur mede, dat de heer Job May door hen belast was om in zee te steken. Overeenkomstig het systeem van onzijdigheid werd geoordeeld, dat „deze communicatie viel buiten de termen der bemoeienissen dezer vergadering!” In gelijken geest oordeelde de vergadering over de missive van May, waarin o. a. de zoete hoop werd uitgedrukt, dat de aankomst der Engelschen de vrees in Amsterdam zou doen ophouden, en „de voornaamste stad van Holland doen overgaan tot het hernemen van die houding, welke haar waardigheid, haar magt, de wensch van het grootste gedeelte der inwoners en de redding van het Vaderland” eischten. Met schatbare zachtzinnigheid oordeelde de vergadering, dat de heer May niet scheen gevat te hebben den geest der commissie, welke hem opgedragen was!

Ondanks dit besluit hield de aandrang der andersgezinden niet op; of misschien, zij vermeederde juist daarom. Zelfs schijnt het Bestuur van de gekoesterde plannen tegen hen, wanneer zij voortgingen te volhardden, genoeg vernomen te hebben, om voor de stoutmoedigheid der tegenstanders bevreesd te zijn geworden. Den volgenden morgen toch achtten zij een tweede zending naar den Haag zeer noodig. Over de medegegeven commissie spreken wij straks. Hier vermelden wij alleen, dat de Heeren Brugmans en Slingelandt werden gecommitteerd om onverwijld naar den Haag te vertrekken en de gevoelens dezer vergadering aan het Algemeen Bestuur kenbaar te maken. Het is duidelijk: er was periculum in mora.

Konijnenburg heeft omtrent deze reis een kleine bijzonderheid ons bewaard. Hij vertelt, dat kort voor de afkondiging van de besluiten van het Algemeen

Bestuur te Amsterdam, een tweetal afgevaardigden uit den Provisioneele Raad twee Commissarissen-Generaal toevallig in den Hout ontmoet, en daarop eene zamenkomst ten huize van een aanzienlijk burger in de stad hebben gehad. Dignitarissen, die aanspraak hadden op de gegeven titels, hebben voor dezen Dinsdag niet bestaan. Het is dus duidelijk, dat hij deze heeren bedoelt.

Van de tocht der Heeren Brugmans en Slingelandt is weinig bekend; iedere episode is daarom welkom. Doch het is minder uit belangstelling in de merkwaardige voorvallen dezer reis, dan om een andere reden, dat ik deze kleinigheid hier opneem. De vergadering, waarin de zending dezer afgevaardigden werd besloten, ving om 10 uur aan. Het voorstel werd ter tafel gebracht, aangenomen en de commissie opgesteld. Laat dit een en ander een groot uur tijds hebben gekost, dan kunnen de heeren Brugmans en Slingelandt omstreeks 12 uur op reis gegaan zijn. De ontmoeting met Kemper en Scholten in den Hout kan twee uur later geschied zijn: de bijeenkomst één uur geduurd hebben. De Commissarissen Generaal — hierom is het mij te doen — zijn diensvolgens Dinsdag den 23st hoogstwaarschijnlijk op het allervroegst tusschen vier en vijf uur in Amsterdam gekomen. Wanneer Bosscha goed ingelicht is geweest, en de Commissarissen-Generaal zich ook onderweg hebben opgehouden om in de dorpen de proclamatie van het Algemeen Bestuur te doen aflezen, is het misschien nog wel later geweest.

Wat in deze toevallige zamenkomst van afgevaardigden en Commissarissen in Haarlem is besproken, kunnen wij gemakkelijk gissen. Na afloop hebben de heeren Brugmans en Slingelandt hun reis voortgezet, en

zijn den volgende middag, toen alles was afgelopen, binnen Amsterdam wedergekeerd. Het moet een zonderlinge indruk op de leden des Bestuurs gemaakt hebben, toen zij Woensdag avond uit het rapport hunner afgevaardigden vernamen, dat het hun niet gelukt was de mannen van het Algemeen Bestuur tot goedkeuring van de houding van Amsterdam te brengen. Mij dunkt, indien er in deze vergadering een geestig teekenaar is geweest, hij moet met moeite de lust bedwongen hebben, om de tekst van dit rapport door eenige potloodschetsen, ontleend aan de tooneelen, die zij des morgens hadden bijgewoond, toe te lichten.

Op den weg, door de Amsterdamsche afgevaardigden zoo even verlaten, zetten de Commissarissen, na afloop der zamenpreking, hunne reis voort en kwamen in den achtermiddag te Amsterdam aan. Zij waren „tot Kommissarissen van 't Algemeen Bestuur voor de stad van Amsterdam en verdere Noord-Hollandsche steden aangesteld, met authorisatie om zich terstond naar die stad te begeven, om aldaar zoodanige maatregelen te neemen en daar te stellen, als zij zullen vermeenen noodig te zijn, ten einde ten spoedigste aan de intentie van het Bestuur vervat in de publicatie van den 24 November te voldoen 1).”

1) Dit schijnt de eenige commissie geweest te zijn, die aan hun gegeven is. Later schijnt er aanleiding geweest te zijn, om hunne werkzaamheden nader te omschrijven. Den 6 Dec. toch meldden zij aan het Provisioneel Bestuur der stad Amsterdam:

„Wij geven U bij dezen te kennen, dat op last van het Algemeen Bestuur de onderscheidene werkzaamheden, behoord hebbende tot de administratie van den voormaligen Heer Prefect van het Departement der Zuiderzee aan ons tot nadere

Laat ons zien, wat er inmiddels in de hoofdstad geschied was. www.libtool.com.cn

Het bericht van de optreding van van der Duin van Maasdam en van Hogendorp was den vorigen dag aangekomen. Het had, gelijk te verwachten was, een diepen indruk gemaakt: want, zoe als van der Palm zegt, er heerschte, met weinige uitzonderingen, slechts één gevoelen, dat er een einde aan de weifeling moest komen. Voor het volhouden der zoogenaamde neutraliteit was, na de berichten van Mlooft en Schuyt, dat Mohitor geene krachten had om iets tegen Amsterdam te ondernemen, geen enkele grond meer aan te voeren. Van alle kanten werd het Bestuur, de Notulen zelve zijn onze getuige, met aanzoeken bestormd om de stad te doen toetreden tot de politieke maatregelen, thans in den Haag geadopteerd. Het zaad, door Falck uitgeworpen, schoot welig op.

Het Provisioneel Bestuur bleef halsstarrig weigeren, en besloot in de morgensitting van dezen Dinsdag tot de reeds besproken zending van Brugmans en Slingelandt. Tegenover den toenemenden aandrang, leide

dispositie geheel zijn opgedragen geworden, in dier voege, dat alle zaken, waaromtrent de beschikking, bestiasing of bevordering aan denzelfen was gedemandeerd, thans door ons zullen worden behandeld, en alle de ten dezen bestaan hebbende verordeningen moeten geacht worden voor alsnog te blijven stand houden."

Wat heeft het noodig doen achten, deze beschikking te nemen, veertien dagen nadat zij waren opgetreden, tien dagen voordat zij aftraden?

Den 15^{den} Dec. toch werd Kemper, den 17^{den} Fannius Schoiten ontslagen en ving de Commissaris Generaal van der Cappullen zijne werkzaamheden aan.

het in de commissie, dezen heeren medegegeven, het standpunt, dat het innam, aan het Algemeen Bestuur op deze wijze bloot:

„Het Provisioneel Bestuur enz.

Considereerende, dat deze vergadering door de officieren van de schutterij alleen is daargesteld tot herstel en maintien der rust, orde en veiligheid binnen deze stad, dat dezelve dien ten gevolge zich onbevoegd moet achten om eenigszins verder te gaan, en zich verplicht ziet om lijdelijk af te wagten de stappen, die de oorlogende Mogendheden ten aanzien van dit Land in het algemeen en deze stad in het bijzonder, zullen goedvinden te doen; dat dit gedrag en geen ander in overeenstemming is met de maatregelen, die van wege de gecoaliseerde Machten zoo te Groningen als in Overijssel genomen zijn,

Heeft goedgevonden enz.”

Men ziet, er is een aanmerkelijk verschil tusschen de ontvouwing van het systeem van neutraliteit aan Molitor en die aan het Algemeen Bestuur. Terwijl men voor den eerste de poorten openzet en zich bereid verklaart om zich aan zijn wil te onderwerpen, verzet men zich tegen het Algemeen Bestuur en verklaart lijdelijk te willen afwachten, wat de oorlogende Mogendheden (dat zijn niet de geallieerden alleen, maar de geallieerden + Napoleon) zullen goedvinden te doen. Met andere woorden: het Provisioneel Bestuur van de hoofdstad wil eenvoudig den uitslag van den grooten worstelstrijd afwachten en is dan bereid, zich bij den sterkste te voegen.

De kloof tusschen de Haagsche verbondenen, die aan de natie de vrijheid door eigen inspanning willen verzekeren, voordat de geallieerden ze haar als gift kunnen schenken, en het Bestuur der hoofdstad is onoverkomelijk.

Het Bestuur beroept zich op de bedoeling der officieren, die hen hebben ingesteld. Eenigen dezer hebben, geloof ik, werkelijk de houding goedgekeurd, doch zeker niet allen. Maar dit is ook volkomen onverschillig, want de lasthebber was lastgever geworden, en had eigenmachtig gehandeld. Het Provisioneel Bestuur had van Brienens tot kommandant der stad aangesteld, hetgeen hij volgens de ordonnantie van zelf was; het had dus een daad van autoriteit tegenover zijn lastgever uitgeoefend en zocht daardoor boven hem geplaatst. Bovendien, zonder de vergunning der officieren te vragen of af te wachten, had het Bestuur Dinsdag avond na hun vertrek de Oranjecocarde aangenomen. Zich thans te beroepen op de personen, die men als aan zich ondergeschikt behandeld en omtrent wier gezindheid men zich in andere oogenblikken niet bekreund had, ging niet aan. Dit geheele beroep was niets dan een uitvlucht: een poging, om eigen onwil achter den hunne te verbergen.

Wij lezen in het verder verslag dezer zitting, dat van Brienens, Brants, Vollenhoven en Luden de vergadering binnen traden en verklaarden in allen opzichte het gevoelen der vergadering te omhelzen. Meent men, dat deze bijval de juistheid der voorstelling in de considerans bewijst, men bedenke het volgende. Noch Falck noch Hooft noch Schuyt, die alle drie beter dan iemand bevoegd waren, den toestand te beoordeelen, hebben hun goedkeuring geschonken. En wat van Brienens betreft, het vervolg zal leeren, dat er grond bestaat, om aan de juistheid der opgave te twijfelen.

De zending van Brugmans en Slingelandt moge, evenmin als de commissie hun medegegeven, publieke be-

kendheid erlangd hebben, de volharding van het Bestuur in zijn aangenomen houding bleef natuurlijk niet verborgen. Bestond er reeds een groote gisting onder de gemoederen, niet weinig bevorderd door 't gerucht, dat de gelden aan de Centrale Kas toebehoorende naar Utrecht zouden getransporteerd worden 1), de voortdurende weigering verergerde de heerschende spanning.

In deze oogenblikken had de zonderlinge verschijning van den heer Bousquet plaats. De geïmproviseerde Cabinetsscretaris, gedoscht in een grauwen rok, met Oranje versierd, bracht overal de bevolking op de been, door zich aan de zamenstroomende menigte te vertoonen, gezeten in een koets, uit wier portieren hij volgens sommigen, een of twee Oranjevanen, volgens anderen, ook een ontblooten sabel zwaaid, terwijl hij bovendien nog krachten genoeg had om eene publicatie aan de menigte voor te lezen. Deze zotte vertooning, die duizenden bijeen bracht, had gemakkelijk het sein tot eene uitbarsting kunnen worden, wanneer zij niet bij de hoofdwacht gestuit ware. Bousquet, tot binnentreden genoodigd, vond hier het einde van zijn Oranjecarrière binnen Amsterdam. Doch — Konijnenburg verzekert het — de menigte was niet tot bedaren te brengen, voordat van Brienens haar toegesproken en een spoedigen omkeer had doen hopen. De afloop van

1) De heer F. J. Pelletier schreef den 24 Nov. aan Commissarissen-Generaal: „Wij hebben gisteren zeer veel te doen gehad met de conservatie der Centrale Kas; de heer Voûte heeft ons gedeclareerd, dat hij *toen* nog geen order had om dezelve op te zenden; echter is het mogelijk, dat hij die sedert heeft kunnen ontfangen; dit vereischt oogenblikkelijke voorziening: er bevinden zich aldaar 4 millioen effecten behorende aan de Stad.”

deze vertooning maakte wel een einde aan de zamen-
scholingen op bepaalde punten, maar nam de heer-
schende gisting niet weg. De oorzaak lag dieper, was
elders te vinden.

Om deze voor goed uit den weg te ruimen, waren
in den voormiddag een aantal mannen te zamen geko-
men, die het inzicht van Falck deelden, en van oordeel
waren, dat de oproeping van het Algemeen Bestuur
niet mocht afgewezen worden. Moest de hoofdstad
achterstaan? Wie, indien Amsterdam den moed miste,
zou moed hebben? Wie, indien Amsterdam de kracht
miste, zou kracht betoonen? De stad, die in de voor-
malige republiek zoo menigmaal het gewicht van
zijn stem, voorbeeld, invloed en macht tegen die der
zeven provincien in de schaal had geworpen, mocht
thans niet als het hinkend paard de vroegere bondge-
nooten volgen. Het verleden legt plichten op, al geeft
het geen rechten meer. Noblesse oblige.

De oude patriotsche Societeit, aan Doctrina et Ami-
citia gewijd, was het middelpunt, waarheen op dezen
Dinsdag voormiddag zich allen begaven, die ontevreden
met het gedrag der heerschende partij, gevoelden dat
Amsterdams eer en plicht de aansluiting aan de
revolutie eischte 1). De kapitein Hooft, die de wacht

1) Chad en op zijn voorbeeld anderen hebben opgetee-
kend, dat reeds op Donderdag den 18^{den} Doctrina zich voor
de revolutie verklaard en bij monde van haar president aan
Scholten de toezegging gegeven had, dat men bereid was
den Prins van Oranje te steunen, onder voorwaarde dat eene
staatsregeling de vrijheden des volks zou waarborgen. Ik heb
dit feit tot dusver onvermeld gelaten, omdat het mij waar-
schijnlijk voorkomt, dat de Haagsche zegsmannen van den
Britschen Secretaris den 18^{den} hebben verward met den 23sten.

aan 't Stadhuis gehad had, ontving, bij het overleveren van zijn verslag, van den Kolonel van Brien en het

De heer J. G. Aikema, Secretaris van Doctrina, heeft de welwillendheid gehad, in het archief der Sociëteit nasporingen voor mij te doen: doch het is hem niet gelukt, iets te ontdekken. Het is mij een aangename plicht, hem voor de genomen moeite openlijk mijn dank te betuigen.

De uitslag van dit onderzoek verwonderde mij in zoo verre niet, als ik aantekeningen omtrent het gebeurde uit de dagen zelve niet verwacht had: maar het kwam mij niet onmogelijk voor, dat een der leden van 't bestuur later, toen de omwenteling geslaagd was, van het daar ter plaatse gebeurde, als episode uit het leven van Doctrina, een overzicht in het archief had gedeponneerd. Mr. J. van Lennep, in zijne Feestrede bij het 75jarig bestaan, heeft 1813 niet besproken. Ook Mr. D. J. van Lennep, die vijfentwintig jaar vroeger de toespraak hield, en tijdgenoot was, heeft geene bijzonderheden medegedeeld, maar in zijne Feestrede (12 Nov. 1838) komt ééne zinsnede voor, die mij toeschijnt te veel overleg te verraden, om zonder beteekenis te zijn. De feestredenaar, tegen de patriotsche periode der sociëteit het tweede tijdperk overstellende, „dat bijna met ons vernieuwd volksbestaan zijn aanvang nam”, verklaart, „dat de Maatschappij zich vaderlandsgezind betoonde, door met alle goede burgers te wedijveren in betoon van liefde en verkleefdheid jegens den Zoon des laatsten Stadhouders, jegens den Vorst, dien, door de algemeene stem tot het opperbestuur des lands geroepen, later, de koninklijke kroon versierde.” In Dec. 1813 rustte Doctrina één of twee man uit en bood deze aan den Souvereinen Vorst aan. Dacht van Lennep slechts aan deze twee gewapenden, of wilde hij door deze bewimpelde verklaring de traditie, dat Doctrina in November eene gedecideerde houding heeft aangenomen, bevestigen? Men zal mij toegeven, dat het laatste meer bewijs van verkleefdheid was, dan het eerste.

Het bestuur van Doctrina bestond in November 1813 uit Mr. M. C. van Hall, Praeses; Dr. N. W. Rauwenhoff, Assessor; Joh. Smit Gerardsz., Secretaris; Mr. P. Y. Vink, Adjunct Secretaris; J. Tieboel, Bibliothecaris; H. A. Muller, Thesaurier. Geen dezer mannen komt onder de opgeteeken-

verzoek, om zich te begeven naar Doctrina. Daar vond hij een aantal leden bijeen, in een opgewekte stemming, allen verklarende, dat het oogenblik gekomen was om de neutraliteit te eindigen en aan het Algemeen Bestuur zich aan te sluiten. De Heeren S. Wiselius, J. Brand, J. 't Hooft, R. de Sitter, N. van Bleyenburg en J. A. Crayenschot worden nevens D. Hooft en van Brien en met name genoemd. Doch wel-

den van dezen Dinsdag voor. Dit bewijst intusschen volstrekt niet, dat zij niet wakker hebben deelgenomen. Van Mr. M. C. van Hall blijkt het uit zijne Herinneringen, dat hij op dezen dag zich wel met de zaak heeft ingelaten en met Commissarissen Generaal over de te nemen maatregelen beraadslaagd. Misschien zijn juist hunne namen onvermeld gebleven, omdat zij als bestuurders niet konden of wilden geacht worden, tegenover sommige leden partij te kiezen.

Ditselfde, zal men zeggen, kan den 18^{den} het geval geweest zijn. Twee bezwaren beletten mij, om het aan te nemen. Mr. M. C. van Hall had, ter wille van zijn zoon, die Garde d'Honneur was, Dinsdag zijn openlijke ondersteuning geweigerd. Dat hij, ten minste na Zondag, in 't geheim heeft gewerkt, betwijfel ik geen oogenblik. Men kan zich een man als van Hall niet voorstellen, in zulke oogenblikken stil zittende. Maar wat hij Dinsdag avond heeft geweigerd, komt mij niet waarschijnlijk voor, dat hij Donderdag avond als President van Doctrina heeft gedaan. Te minder, omdat wij van Falck weten, welk een noodlottigen indruk op van Hall en anderen de uitsluitende oproeping der oud-regenten tot de vergadering van dezen dag had gemaakt. En zoo het geschied ware, hij zou dit merkwaardig optreden der Patriotische Sociëteit ten gunste eener constitutie en van den Prins van Oranje in zijne Herinneringen niet onvermeld hebben gelaten. In dezen spreekt hij geen woord van hetgeen Chad verhaalt en deelt wel mede, wat daaruit aangaande zijn gesprek met Kemper en Scholten op den 23ten in den tekst wordt opgenomen. Dit stilzwijzen is het tweede bezwaar, dat ik onoplosbaar acht.

ken weg moest men inslaan? Men besloot het Provisioneel Bestuur nogmaals plechtig tot aansluiting aan de revolutie op te vorderen; van Brien en kapitein Hooft namen op zich, om de uitnoodiging aan het Bestuur over te brengen. De heer J. Brand werd afgevaardigd naar den admiraal Verdooren, wiens adjudant de Sitter aan deze overleggingen deel nam. Wiselius, Bleyenburg en Crayenschot zouden de werkdadige hulp van den Generaal Krayenhoff inroepen 1).

Van Brien en Hooft begaven zich naar van der Hoop en gaven hem te kennen, dat er een algemeene opgewondenheid heerschte, en dat het de algemeene wensch bleek te zijn, om een andere houding aan te nemen, en over te gaan tot krachtdadiger maatregelen. Zij ontveinsden hem niet, dat huns inziens de algemeene geest niet langer tegen te houden zou zijn. De President maakte zich voor 't oogenblik van de zaak af door te verzoeken, dat men een schriftelijk voorstel zou indienen.

Omtrent de zending bij Verdooren hebben wij geen berichten. Bosscha zegt, dat hij reeds toen zijne medewerking had beloofd. Dat mijn voorganger goed ingelicht is geweest, zou ik niet durven verzekeren.

Rapport omtrent de commissie bij Krayenhoff vinden wij niet. In zijne Levensbijzonderheden verhaalt de

1) Van Limburg Brouwer. Leven van Wiselius, blad. 229. De schrijver zegt, dat op dezen avond in de Keizerskroon eene vergadering van de officieren der schutterij is gehouden, waarin men zich tegen het aannemen van een vijandelijke houding heeft verklaard. Ik vind er nergens elders eenig spoor van en vermoed, dat de heer v. L. B. de vergadering van den 16^{den} bij vergissing op dezen dag heeft gesteld.

Generaal, dat eene commissie hem het voorstel kwam doen, 't geen hij gereedelijk aannam, om des avonds met de Regeering der Stad en den Kommandant der Garde op het Raadhuis eene conferentie te houden, „ten einde de middelen te beramen, die in deze kritieke omstandigheden voor de in- en uitwendige veiligheid gebiedend noodzakelijk waren geworden.” Vermoedelijk hebben de mannen van Doctrina besloten juist dit verzoek aan Krayenhoff te doen, na de terugkomst van van Brien en Hooft. Begrijpende, dat men door vertoogen alleen de vreesachtigheid des Bestuurs niet zou overwinnen, wilde men de autoriteit van een deskundige als Krayenhoff tegen hen over stellen.

Ten 6 ure kwam het Provisioneel Bestuur tot zijne avondzitting bijeen. Van der Hoop deelde het gebeurde met Bousquet mede en het bezoek van van Brien en Hooft. Behalve deze waren nog vier burgers, wier namen in de Notulen niet bewaard zijn, tot hem gekomen, om te verzoeken, dat „de vlaggen van de torens mochten worden opgeheschen.” Van der Hoop had getracht hen te kalmeeren, tot orde en rust gemaand, en hen verzekerd, dat men de vlaggen, zoodra het tijd ware, zou uitsteken.

Dat tijdstip achten de mannen van Doctrina gekomen. In de vergadering traden de heeren van Brien, Hooft, (Teyler?) van Hall en Rom, allen officieren der Schutterij, en de heer Willink, bevelhebber der vrijwilligers te paard, binnen. Bij monde van de twee eersten verklaarden zij, dat de gemoederen zeer opgewonden waren, en dat men algemeen en met den meesten aandrang vorderde, dat er sterke maatregelen tot verdediging der stad tegen mogelijke aanvallen

der Fransen genomen, en de bevolking in massa gewapend zoude worden, met alles, wat eenige mid- delen van defensie opleverde. In één woord, afstand van het systeem van neutraliteit, een eerlijk en warm omhelzen der revolutie werd van deze „oude regeering” geëischt.

Hoe ernstig de vordering ook was, hoe nadrukkelijk zij ook door de houding der bevolking gesteund werd, het Provisioneel Bestuur meende nog aan den aandrang te kunnen ontsnappen. Het wees op het onvoldoende der verdedigingsmiddelen, en vroeg, of men nieuwe had ontdekt. Van Brien en antwoordde, dat er nog eenig kruid en wapenen waren opgespoord; doch dat, al ware de voorraad nog zoo gering, men tot defensieve maatregelen behoorde over te gaan, om de stad tegen een coup de main van den vijand te beveiligen. Hij beriep zich tevens op Krayenhoff, als bekend met de middelen ter defensie.

Over het argument, gebrek aan wapenen en kruid, spreken wij hier niet. Hier doen wij alleen opmerken, dat het Bestuur, dat heden morgen in de commissie voor Brugmans en Slingelandt zich op den wil der officieren, als van hun lastgevers, had beroepen, zich thans tegen dien wil verzet.

De officieren verlieten op verzoek de vergadering. De president gaf als zijn oordeel te kennen, dat de defensie der stad uit gebrek aan middelen geheel ongeraden zou zijn: en adviseerde dus, ten einde aan het gemanifesteerd verlangen te voldoen, om daaromtrent morgen ochtend den heer Krayenhoff te onderhouden. „Waarmede — zoo als de omzichtige steller het uitdrukte — de vergadering zich unaniem heeft geconformeerd.” Dat men zich unaniem met het

oordeel van van der Hoop heeft vereenigd wordt niet gezegd: men vereenigde zich met het advies, om morgen Krayenhoff te hooren.

Zoo het Bestuur nog betwijfelde, of de officieren wel de wensch der bevolking uitspraken, en niet maar van enkele mannen, een bericht, juist in dit oogenblik ontvangen, nam alle onzekerheid weg.

Gedurende den loop der deliberatien ontvingen de heeren Elias en Meijer een rapport van Papegaay, dat op den Dam het volk een dreigende houding aannam en de ophijsching van de Oranjevlag op den toren van 't Paleis vorderde.

Doch alle standen der maatschappij mochten zich vereenigen in denzelfden wensch, het Bestuur gaf niet toe.

Toen de officieren andermaal binnengekomen waren, gaf de President hun te kennen, dat „bijaldien zij eenparig begrepen dat de rust niet verder zou kunnen worden gemaintineerd, tenzij deze stad, van haar systema van neutraliteit afgaande, tot sterke maatregelen wilde overgaan, deeze vergadering alsdan, alvorens zich deswegens te expliceeren, van hen moest vorderen een plan van defensie dezer stad, en dat tevens door hen *schriftelijk* zou worden verklaard, dat de rust niet gehandhaafd zoude kunnen worden zonder van systema te veranderen.”

Men ziet, de heeren wenschten tegen alle eventualiteiten gedekt te zijn. Kon het niet anders, wilde Amsterdam volstrektelijk strijden voor zijn vrijheid, het zij zoo. De „oude regeering” zoude niet aftreden, indien er een goed plan van defensie bestond, dat kans op slagen had. Doch ééne voorwaarde: een *schriftelijk* bewijs moest dit nationaal bestuur hebben, dat zij voor overmacht hadden gebukt, opdat, indien

de uitslag ongunstig mocht zijn, zij, gelijk de Fransche ambtenaar Charle, met een schriftelijk getuigenis hunner onschuld zich konden vrij pleiten, en de wraak van den vijand hunne hoofden voorbijga!

Welk een indruk deze eisch heeft gemaakt, vermelden de notulen niet noch de schaarsche aanteeeningen van tijdgenooten, die ons ten dienste staan 1). Maar iets er van blijkt uit het koele antwoord der officieren, dat opgeteekend is: de heer Krayenhoff mocht ten aanzien van het plan van defensie dadelijk, niet morgen, worden gehoord, vermits er geen tijd te verliezen was. Met welk een nadruk dit verzoek is aangedrongen, blijkt uit het feit, dat het Bestuur toegaf: Krayenhoff werd aanstonds uitgenoodigd.

Het is duidelijk, dat de revolutiepartij op den Generaal haar hoop had gevestigd. Men had hem des morgens gepolst, of hij dit consult wilde geven. En men had recht op zijn stem voor een krachtige houding te rekenen. Indien hij de revolutie afkeurde, wat beteekende dan zijn brief van den 19^{den}?

Krayenhoff kwam in de vergadering en verzocht met een commissie te mogen aboucheeren. Van der Hoop en de officieren begaven zich met hem in een afzonderlijke kamer en hier had de zamen spreking plaats, die over het lot van Amsterdam zou beslissen. In de vergadering teruggekomen, verklaarde de President, dat hij „in den loop van dit abouchement aan den heer Krayenhoff en de officieren onbewimpeld had geouvertoord de gronden en motiven, die deze vergadering tot het aangenomen principe van neutraliteit hadden gepermoveerd, zoo

1) Ook niet die van een ongenoemde, waaraan ik eenige feiten heb ontleend.

wel als de gehoudene correspondentie met den Generaal Molitor, hetwelk van dat gevolg was geweest, dat zij dit gedrag alleszins hadden verklaard te moeten billijken, en dat de heer Krayenhoff zoowel als de vergadering begrepen had, dat alles tot een nadere ontwikkeling der gebeurtenissen behoorde te worden gesurcheerd."

Zóó het officieel verslag, dat in de hoofdzaak niet weersproken wordt door Krayenhoffs eigen relaas. „In den voormiddag — verhaalt hij in zijne Levensbijzonderheden — van den 23ten ontving hij eene commissie, die hem het voorstel kwam doen, om in den avond van denzelfden dag met de Regeering der stad en den Commandant der Nationale Garde, op het Raadhuis in conferentie te treden, ten einde de middelen te be-ramen, die in deze critique omstandigheden, voor de in- en uitwendige veiligheid gebiedend noodzakelijk geworden waren.

Hij verklaarde aan die commissie, dat alzoo hij zich van de Fransche dienst ontslagen had er geene redenen bestonden, waarom hij aan dit voorstel geen gehoor zou mogen geven, en nam hetzelfde dan ook gereedelijk aan.

In de vergadering binnen getreden, verlangde hij, voor en aleer tot de behandeling van het bedoelde onderwerp over te gaan, den juisten staat te kennen van de in- en uitwendige omstandigheden; waarvan hij geene meerdere kennis droeg, dan voor zoo verre hiervan in het openbaar gesproken werd, als zich tot op dit oogenblik met niets bemoeid hebbende. — De President, de Heer van der Hoop (naderhand Minister van Marine) stelde daarop een geheim overleg voor, en begaf zich met den Heer Krayenhoff en nog een der leden van den Raad in een bijzonder vertrek.

Hier verkreeg hij getrouwe opening van de haghelijke omstandigheden van binnen, van de vorderingen en bedreigingen, die van buiten uit het Hoofdkwartier van den Generaal Molitor waren aankomen, en van de wenken, door het reeds in 's Gravenhage gevestigde Algemeen Bestuur gegeven, om te Amsterdam eene meer beslissende houding aan te nemen, en zich in openbare tegenweer te stellen. Doch tot dit laatste waren geene middelen voorhanden, althans op verre na niet toereikende, dewijl alle kriegsbehoeften door de Franschen weggevoerd en meerendeels in de door hen bezette vesting Naarden waren opgesloten. De Nationale Garde, de eenige gewapende magt in die stad aanwezig, ofschoon uitmuntend gestemd, was voor hare verdediging noch genoegzaam geoefend noch in sterkte toereikende: en bovendien nog belast met de bewaring der inwendige rust en het bedwingen der verbazende volksgisting.

De heer Krayenhoff kon dan ook niet anders, dan eenstemmig met de beide leden van den Raad denken, dat het voor als nog ongeraden was, om eene meer beslissende en dreigende houding aan te nemen; adviserende niettemin, om, dewijl men wist, dat de voorhoede der geallieerde Mogendheden bereids de Provinciën Groningen, Friesland en Overijssel was binnengerukt, een vertrouwd persoon derwaarts af te zenden, ten einde derzelver Bevelhebber te bewegen, tot het afzenden van hulptroepen voor Amsterdam over de Zuiderzee; waartoe men dan aanstonds transportmiddelen zou behooren in gereedheid te brengen, en naar Harderwijk afzenden.

Dit voorstel vond dadelijk ingang; doch alzoo men verlegen was omtrent den persoon, met deze zending

te belasten, bood zich de Heer Krayenhoff daartoe aan en verkreeg de vereischte autorisatie."

Men ziet, er is in de hoofdzaak volkomen overeenstemming: Krayenhoff keurt, als van der Hoop en bijkans in gelijke bewoordingen, af, dat Amsterdam een meer beslissende houding zou aannemen. Intusschen, er zijn eenige verschilpunten. Het afzonderlijk gesprek is volgens de Notulen door hem gevraagd, volgens hem door van der Hoop voorgeslagen. De officieren der Schutterij zijn, volgens de Notulen, bij het gesprek tegenwoordig geweest, terwijl volgens hem slechts twee Raadsleden er aan hebben deelgenomen. Doch dit zijn kleinigheden, waarbij wij aan de Notulen, korter na het feit dan de Levensbijzonderheden opgesteld, geloof slaan. Maar geheel iets anders is het, dat de Notulen verzwijgen, wat de eigenlijke grond van Krayenhoffs advies geweest is.

Krayenhoffs grond tot weigering was volstrekt niet de zucht, om met Molitor op goeden voet te blijven, door den schijn van vijandschap te vermijden. Niets dan het gebrekkige der verdedigingsmiddelen en het onvoldoende der Nationale Garde bewoog hem tot uitsel. Hij wilde volstrekt niet onpartijdig, dat is, passief zijn als dit Bestuur, maar stelde integendeel voor, onmiddellijk iemand te zenden naar de Geallieerden, wier voorhoede in Overijssel lag, om hulp te vragen.

Wat blijkt uit deze considerans en dit voorstel? Dit: dat van der Hoop niet het recht had, toen hij in de vergadering terug was gekomen, te verzekeren: de Generaal heeft het gedrag van het Provisioneel Bestuur alleszins gebillijkt. Krayenhoff heeft het juist afgekeurd in zijn eigenlijk wezen: het nalaten van alles, wat Amsterdam in staat van verdediging kon brengen. Het

verzuim hiervan, het verwaarloozen van wat onmiddellijk den 17^{den} had moeten en kunnen geschieden, de inroeping der geallieerden, heeft hij niet goedgekeurd, want hij heeft het tegenovergestelde als noodzakelijk hun voorgesteld. Juist het zoogenaamd systeem van neutraliteit, dat, wat de revolutie betrof, bestond in niets-doen, heeft zijn goedkeuring zoo weinig weggedragen, dat hij, toen geen van het Provisioneel Bestuur liefde had tot den tocht, zich zelf aanbood om den volgenden dag als hun geautoriseerde naar de geallieerden te gaan.

Dit voorstel en de aanneming er van zijn in de Notulen niet vermeld; waarom, weten wij. Evenmin als de aanneming der Oranjecarde in de Notulen werd opgeteekend, evenmin deze autorisatie, aan Krayenhoff gegeven.

Intusschen, de considerans mocht verschillen, het advies was hetzelfde. Amsterdam nam op dezen avond nog geen beslissende houding aan. De steun, die de revolutiepartij gehoopt had in Krayenhoff te vinden, ontviel haar. Het volle wicht van Krayenhoffs bevoegdheid, door haar zelve erkend en ingeroepen, viel in de schaal des bestuurs. Doch één groot punt van verschil was er. Deze man stelde eene openlijke beslissing uit, tot de krachten waren vermeerderd; het Bestuur stelde ze uit, tot er van geen vrijwillige keuze meer kon gesproken worden. Aan Krayenhoff, die hen wist te bewegen tot de afvaardiging van een gemachtigde naar de legers der geallieerden, komt de eer toe, de passiviteit van 't Bestuur het eerst gebroken te hebben.

Er zijn momenten, waarin de draad der historie zich sneller dan gewoonlijk ontwikkelt, waarin de op-

volging der oogenblikken slechts een opvolging van beslissingen is.

Tot de nadere ontwikkeling der gebeurtenissen behoorde alles te worden »gesurcheerd», had de President verklaard. Krayenhoff had, naar den uiterlijken schijn te oordeelen, er zich mede vereenigd. Dat ook de officieren het genomen besluit hebben goedgekeurd, staat niet vermeld en komt mij niet waarschijnlijk voor. De mededeelingen door den President aan den heer Krayenhoff gedaan, hebben voor hen zeker niet veel nieuws bevat: van Brienens wist even goed als de vergadering wat hij aan Molitor, en deze hem geschreven had. Al de bezwaren, die men aan Krayenhoff voorstelde, hadden van Brienens met zijne mede-officiëren voor zich reeds opgelost, toen zij aan de zamenkomst in Doctrina deel namen. Het stilzwijgen omtrent hunne goedkeuring bewijst, dat zij niet geschonken is.

En hoe kon het ook anders? Het besluit was volkomen in strijd met hun eigen wensch, en met die der bevolking. Een verbazende gisting heerschte er. De geheele bevolking, alle standen der maatschappij, de leden van Doctrina, het meerendeel der Schutterij officieren stonden tegen het Bestuur over: allen vorderden eene aansluiting aan den opstand, eene beslissing in éénen zin: de Oranjevlag op den toren van 't Paleis, en de algemeene wapening tegen Molitor.

In hoe verre tot deze houding van Amsterdam tegen het Provisioneel Bestuur de komst der Commissarissen-Generaal heeft bijgedragen, is moeilijk te zeggen. Toen zij, des morgens uit den Haag vertrokken, maar onderweg door de ontmoeting der twee afgevaardigden opgehouden, omstreeks vijf uur te Amsterdam kwa-

men, was de beweging in vollen gang. Zij vonden, naar van der Palm verzekert, door de uitstekende diensten van Falck alles rijp voor het ontwerp, dat zij zouden volvoerd hebben, ook indien er geene Kozakken waren aangekomen. Toen de pogingen, door van Bienen c.s. aangewend, om het Provisioneel Bestuur tot toegeven te bewegen, op de standvastigheid der „oude regeering” waren afgestuit, bleef den Commissarissen niets over dan gebruik te maken van de macht, die hun met het oog op deze eventualiteit was verleend, en zoo noodig door autoriteit te verkrijgen, wat door overreding niet te winnen bleek.

De ondersteuning van Doctrina werd natuurlijk hun zonder voorbehoud geschonken. In de oude patriotsche sociëteit heerschte maar één gevoelen: de roepstem van het Algemeen Bestuur mocht niet afgewezen worden. Mr. M. C. van Hall was een der mannen, met wien de beide Commissarissen raadpleegden, en opmerkelijk is de bijzonderheid, door hem nopens dit overleg opgeteekend. „Niet zonder eenige moeite overreedde hij de Commissarissen, dat niet de Oranjevlag alleen, maar ook de aloude Statenvlag nevens dezelve de harten en handen moest vereenigen. Het vaderland — zeide hij — kan door Oranje, maar moet niet alleen om Oranje hersteld worden; en de Amsterdamsche burgerij zal voor de verlossing des Vaderlands alles, voor het verdreven stamhuis van Oranje veel veil hebben, maar geene Oranje-omwenteling bij uitsluiting dulden.” Deze woorden van een man als van Hall doen zien, hoe verkeerd de uitsluitende oproeping voor de vergadering van Donderdag had gewerkt, en wat men in Amsterdam meende te moeten vreezen. Kemper en Scholten waren zeer bereidwillig, om aan

den wenk van van Hall gehoor te geven. De vlag, die den volgenden dag uit den toren van het paleis werd uitgestoken, was de Hollandsche, versierd met een Oranjecravatte 1).

De Commissarissen Generaal waren in Amsterdam gekomen, met plein pouvoir om alle maatregelen te nemen, die de aansluiting der hoofdstad aan de revolutie zoude vereischen. Hun volmacht, die de lezers voor zich heeft 2), was, zoo als van der Palm het zeer fijn uitdrukt, „zoo stellig en onbepaald, dat het ontvouwen genoegzaam moest zijn, om de leden der Stadsregering van alle verantwoordelijkheid te ontslaan en den vrijen loop te doen laten aan den nauwelijks verzwegen wensch der burgerij.” De tegenstelling van Stads regeering en burgerij is hard, maar zeker niet onverdiend.

Wat door de Commissarissen Generaal in dezen avond is verricht, is in bijzonderheden niet bekend. In hun rapport van den 24sten schrijven zij: „onze commissie, zoowel als de drang der veranderde omstandigheden, gebod ons den staat van onzijdigheid te doen ophouden, en daar wij de eerste middelen daartoe met het tegenwoordig bestuur niet beramen konden, meenden wij in de eerste plaats ons van de gewapende magt te moeten verzekeren. Een kort mondigesprek verbond, na eenige zwarigheden, den Generaal Krayenhoff en den Schout bij Nacht Verdooren aan de goede zaak, en op toezegging, dat beide provisioneel in hun rang zouden blijven, volgens den geest der Proclamatie, concerteerden wij vervolgens de maatregelen, om heden

1) Extra Amsterdamsche Courant, No. I (24 Nov.)

2) Z. III, 70. — Voor *vernemen* moet aldaar gelezen worden *vermeenen*.

de nieuwe orde van zaken, op wat wijze dan ook, tot stand te brengen."

Uit deze woorden zou men opmaken, dat zij geen pogingen meer hebben aangewend om het Bestuur te winnen. Bosscha verzekert het tegendeel. Hij zegt, dat Kemper en Scholten, den staat van zaken vernemende, het werk onder zich verdeelden. Elk hunner zou afzonderlijk zich bezig houden met de gemoederen te polsen, om naderhand te zamen te overleggen, wat verder te doen was. Kemper nam op zich om met de hoofden van de krijgsmacht te spreken, terwijl Scholten eene nadere poging bij de leden van het Provisioneel Bestuur zou beproeven. Omtrent den uitslag dier pogingen deelt hij mede, dat Krayenhoff en Verdooren, gelijk van Brienens, zich nog dienzelfden avond aansloten, en bereid verklaarden den eed aan Oranje te doen. Of het succes van Kemper bij Krayenhoff en Verdooren zoo zonder eenige moeite en onverwijd heeft plaats gehad, meen ik te moeten betwijfelen. Krayenhoff zelf erkent, dat hij pas Woensdag morgen 7 uur, op 't oogenblik dat de twee honderd Kozakken onder Marklay zich voor de Muiderpoort vertoonden, door klem van redenen zich liet overhalen, om het Gouvernement van de stad op zich te nemen. Met andere woorden: hij heeft geweigerd de Commissarissen Generaal in hunne plannen te ondersteunen, totdat de Kosakken voor de poort stonden. En kon hij ook wel anders handelen, na het overleg van den vorigen avond? Dat hij na de komst der Kozakken en niet eerder zich verklaarde voor het openlijk omhelzen van den opstand, was volkomen in overeenstemming met de woorden, gisteren avond gesproken. Geen lid des Bestuurs kon hem ontrouw aan zich zelf of aan hen

voorwerpen. Zijn handelwijze was volkomen eerlijk en consequent. Men kon toch niet van hem vorderen, dat hij tegen Kemper en Scholten partij koos voor een Bestuur, wiens passiviteit hij met de daad getoond had af te keuren!

Ook Verdooren heeft stellig niet voor Woensdag zich openlijk aan de revolutie aangesloten. Toen den 24ten de omwenteling te Amsterdam „gebeurde”, verhaalt Bosscha, ontving hij een brief van Truguet, die hem het oppergezag overdroeg. Dadelijk daarop — toen eerst — schreef de Admiraal een brief aan den Minister, dat hij zijn ontslag uit 's Keizers dienst nam en zich aan de revolutie aansloot.

Wanneer dus Bosscha's verhaal waar is, dat Kemper Dinsdagavond met Verdooren en Krayenhoff heeft gesproken, dan heeft hij een stellige weigering, in plaats van goedkeuring bekomen. Noch op Krayenhoff noch op Verdooren hebben Commissarissen Generaal bij hun optreden tegen het Provisioneel Bestuur kunnen rekenen. Verdooren erkende nog het Keizerlijk gezag tot den middag van 24 Nov. Den eerste waren de handen gebonden door zijn advies van den vorigen avond.

Het schijnt hieruit te volgen, dat men vooral op den steun der burgerij, geleid door de mannen van Doctrina en de Schutterij heeft gehoopt. Of er maatregelen zijn genomen om beide in beweging te brengen tegen Woensdag morgen, of dat men er op gerekend heeft, dat de meerderheid des Bestuurs geen tegenstand aan de Commissarissen van het Algemeen Bestuur zou durven bieden, moet voorloopig onbeslist blijven.

De rustige afloop der zaak heeft, gelijk natuurlijk is, de houding der meerderheid en de plannen tegen

hen gesmeed, met den mantel der liefde bedekt. Beide partijen hadden er belang bij, het gebeurde te vergeten en te doen vergeten. De herinnering behoefde niet wakker gehouden worden aan gebeurtenissen, die slechts tot een begin van uitvoering waren gekomen 1). Beide partijen vergaven en vergaten.

In den middag van Dinsdag was Falck naar den Haag gegaan. Toen hij aldaar de zending van Kemper en Scholten vernam, keerde hij met de nachtschuit van Leiden terug en kwam den volgende morgen vroegtijdig te Amsterdam aan. Om de Commissarissen-Generaal te ondersteunen, liet hij zijne compagnie der Schutterij in de wapenen komen. Gereed om van het Koningsplein op te rukken naar 't Stadhuis en zich ter beschikking te stellen van Kemper en Scholten, vertoonde zich op eenmaal een onverwacht schouwspel.

Van de Leidsche straat reden eenige Kozakken de stad binnen, geleid door van Bienen, die hen op een der singels ontmoet en tot volgen bewogen had. Het was zeven uur in den morgen.

Wat er geschied zou zijn, indien deze „Russische

1) Het voorbeeld van Hooft, die den 23ten tegen het Bestuur optrad en in zijne Aanteekeningen niettemin dat Bestuur verdedigt, gelijk ook het stilzwijgen van May, bewijst hoe moeilijk het zijn zal geheel achter de waarheid te komen. Gelijk de meerderheid in de Notulen de namen der tegenstrevende minderheid verzwiegt, verzwijgen tot dusver de aanteekeningen der minderheid de namen der meerderheid. Het is duidelijk, persoonlijke consideratien bewogen om de zaak ook voor het nageslacht in den doofpot te stoppen. Alles was nu goed afgelopen: men moet niet alles zeggen enz.

Engelen", gelijk zij in 1863 genoemd zijn, niet waren verschenen, is niet onzeker. De Commissarissen hadden het plan, zegt van der Palm, zich in den morgen van den 24sten, „vergezeld van de drie hoofden der burger-, der krijgs- en der zeemagt, bij den Raad te begeven, hun voornemen te openbaren, om dienzelfden dag het Algemeen Bestuur te doen huldigen, de Proclamatie van den 21sten 1) af te kondigen en de Nederlandsche vlag op te steken. Het zou in de keuze des Raads worden gelaten, daartoe mede te werken, of te zien handelen, gelijk men geraaden zou achten."

Deze tekst behoeft geen toelichting. Kort zamengevat beteekent het: de Commissarissen Generaal zouden met of tegen de meerderheid de revolutie in Amsterdam doen zegevieren. Waarom Falck zijne compagnie liet aantreden, is niet duister. Zij moest Kemper en Scholten ondersteunen en zoo noodig helpen, wanneer de meerderheid niet zonder geweld wilde toegeven. Het Bestuur zou tot aftreden gedwongen worden, indien het, onwillig om mede te werken, niet vrijwillig wijken wilde. Weigerde de meerderheid het Algemeen Bestuur te erkennen, en wilde het niettemin als neutraal bestuur aan 't hoofd van Amsterdam blijven, dan zoude deze „oude regeering" dood eenvoudig, goed of kwaadschiks, afgezet worden.

Gelukkig voor de rust der hoofdstad en voor de eendracht in den jongen staat redde de komst der Kozakken beide partijen. De weigering van Krayenhoff

1) Van der Palm zegt, die van den 22sten. Het zal wel eene vergissing zijn.

had de taak der Commissarissen Generaal zeer verzwaaard. Zij hadden toch op de tegenwoordigheid van hem en van Verdooren gerekend bij hun optreden in den Raad. Deze teleurstelling was te erger, omdat zij de meerderheid van den Raad natuurlijk bemoedigde om in hun tegenstand te volharden. De noodzakelijkheid, dat Amsterdam op dezen dag, voordat de gevolgen der aangenomen offensieve houding bekend werden, zich aan de revolutie aansloot, was zoo dringend, dat de Commissarissen Generaal, op welke wijze ook, over den tegenstand der meerderheid moesten zegevieren. De weigering van Krayenhoff had het groote nadeel, dat zij de botsing van de beide machten onvermijdbaar maakte, omdat zij de mogelijkheid van een worsteling toeliet. Had Krayenhoff nevens Kemper en Scholten in den morgen van den 24sten gestaan, de vrees voor een krachtig verzet zou niet zoo groot zijn geweest, als thans het geval was. Zoo als de zaak nu stond, dacht de meerderheid er niet aan vrijwillig te bukken, en was een worsteling om het gezag in de hoofdstad te voorzien. Ik twijfel er niet aan, dat de Commissarissen, gesteund door de bevolking en de schutterij, zouden gezegevierd hebben. Maar, al ware dit het geval geweest, welk een treurig begin der onafhankelijkheid!

De Kozakken waren „reddende Engelen”. Hun komst, hoe onbeduidend het aantal ook was, gaf het voorwendsel tot toegeven aan de hand. De meerderheid sloot zich aan de revolutie aan, op een oogenblik, dat er nog gevaar dreigde, en ontging daardoor het verwijt van te groote vreesachtigheid. Tevens beroemde zij zich, door het „systeem van neutraliteit” Amsterdam voor zeer groote rampen te

hebben bewaard. Commissarissen-Generaal, innig verheugd over den loop der zaken, waardoor een openlijke breuk was voorgekomen, hebben zonder eenigen twijfel het oogenblik minder geschikt geacht om naar de rechtmatigheid der zelfverheffing een onderzoek in te stellen. Zeer tevreden dat het doel, Amsterdams aansluiting, op vreedzame wijze bereikt was, hebben zij volgaarne voor het oogenblik de verzeeringen aangehoord en aangenomen, die hun over het noodzakelijke van het systeem van neutraliteit gegeven werden. Het was zelfs niet wenschelijk, dat zij openlijk hun ware meening uitspraken: hun, die achter de schermen hadden gezien in de laatste 24 uren, was het duidelijk, hoe de neutraliteitspolitiek door het Algemeen Bestuur beschouwd werd.

Voordat wij van dezen Woensdag morgen afscheid nemen, moeten wij nog één punt toelichten. Waarop, vraagt men wellicht, steunt de meening, dat de meerderheid niet zou hebben toegegeven, wanneer de Kozakken niet juist ter snede waren aangekomen? Die meening steunt op de houding des Bestuurs in deze dagen.

Toen de Kozakkenaanvoerder met van Brien en de compagnie van Falck aan het Stadhuis was gekomen schijnt ook de President van der Hoop spoedig daar geweest te zijn. De heer Marklay, een zeer beschaafd man, verklaarde hem, dat hij de stad voor de Geallieerde Mogendheden in bezit nam, doch zich niet in de zaken van het Politiek Bestuur zoude mengen.

Inmiddels kwamen de leden van den Raad te zamen. Van der Hoop deelde het gebeurde hun mede. Zij

namen het voor kennisgeving aan en committeerden Boreel, om de noodige schikkingen met Marklay te beramen. De Majoor spoedde zich naar het Paleis en vorderde van het detachement Veteranen de overgave van het gebouw, die volgens de voorwaarden, door Falck opgesteld, plaats had 1).

1) Niettemin schijnt de adjudant van 't Paleis, de heer Hoyneck van Papendrecht, tegenstand geboden te hebben. De Commissarissen Generaal toch waren verplicht hem den volgende epistel toe te zenden:

24 November 1813.

Met bevreemding vernemende, dat niettegenstaande den keer, dien de publieke zaken genomen hebben, en zelfs nadat de Veteranen der Keizerlijke Garde, de bezetting van het Paleis uitmakende, met de alhier aangekomene voorhoede van het Russische leger hebben gekapituleerd, de Adjudant-Superieur van het Paleis als nog weigerachtig blijft om zich naar de veranderde omstandigheden te schikken en aan de bevelen der gestelde autoriteiten gereedelijk te obtempereeren,

Gelast den Heer Adjudant-Superieur Hoyneck van Papendrecht, onder bedreiging van militairement daartoe te zullen worden genoodzaakt, zich te onderwerpen aan de hem reeds mondeling van wege het Provisioneel Bestuur geintimeerde orders, te dien effecte, dat de afkondiging der Besluiten van het Algemeen Bestuur der Vereenigde Nederlanden nog dezen middag van de puy van het Paleis ordenlijk geschieden kunne en de Hollandsche vlag uit de toren gestoken worde,

En injungeert hem tevens sericuselijk, om, ingevolge de publicatie van hooggemeld Bestuur, in dato 21 November j.l. de werkzaamheden, aan zijn post verknocht, provisioneel te blijven waarnemen, met allen trouw en iever te blijven waken voor de conservatie der meubelen en verdere landseigendommen, die in het Paleis voorhanden zijn, en onder geen voorwendsel hoegenaamd te gedogen, dat daarvan iets buiten medeweten en goedkeuring der hoogere macht naar elders vervoerd worde."

De heer Hoyneck van Papendrecht onderwierp zich en deed den eed.

Na Marklay's vertrek traden de Commissarissen van 't Algemeen Bestuur in de vergadering van den Raad binnen. Zij leiden den lastbrief over, hun gegeven, en verklaarden te vertrouwen, dat het Provisioneel Bestuur niet zou hesiteeren hen te erkennen, en de proclamatie van den 21sten uit te vaardigen, aan te plakken, en verder ten nutte van het lieve vaderland mede te werken.

Aan het bieden van tegenstand was niet langer te denken. Van der Hoop hield eene lofrede op het systeem van neutraliteit en ontving eene dankbetuiging voor de „goede diensten”. De Commissarissen verlieten daarop de vergadering, om op de vrijheid der discussie geen inbreuk te maken. Toen zij weder binnen traden, vernamen zij den uitslag. Het Bestuur, verzekerd dat Marklay de Commissarissen Generaal had erkend, kon van zijne zijde de erkenning niet weigeren. Maar wat het kon, deed het. De uitnoodiging om ten nutte van het lieve vaderland mede te werken, werd beantwoord met de verklaring, dat het Bestuur, „overeenkomstig zijne principes door het arrivement van vreemde Troupes en het deployeeren van den last der Haagsche commissie, zich alsnu hield voor — gedefungeerd!!”

Wat deze verklaring beteekende, is duidelijk. Rechtstreeksch verzet was onmogelijk geworden: passieve tegenstand het eenige, dat overbleef. Tusschen toegeven en ondersteunen ligt eene breede kloof. Deed men al uit noodzakelijkheid het eerste, tot het laatste gevoelde men geen lust.

Des middags ten twaalf ure had de afkondiging en het uitsteken der Hollandsche vlag met Oranje-cravatte plaats.

Het zou mij niet verwonderen, indien deze of gene de aftreding der Raadsleden in dit oogenblik zachter beoordeelen, en als het noodzakelijk gevolg beschouwen wilde van den lastbrief, door het Algemeen Bestuur aan Commissarissen Generaal gegeven. „Ziet, zal men zeggen, bleef hun wel iets anders over? Van Hogendorp c. s. gewagen van geen Raad of Provisioneel Bestuur en dragen alle macht aan Kemper en Scholten op. Was het aanbod om af te treden niet een noodzakelijk gevolg dezer volmacht, en dus eerder een daad van welwillendheid dan van vijandschap?”

Hoe schijnbaar juist de verdediging zij, ik geloof niet, dat het argument geldt. De verklaring van hun aftreden ging niet vooraf, maar volgde, was het antwoord op Kemper en Scholtens verzoek tot medewerking. Van een beleefd te gemoet komen aan Kemper en Scholten is dus geen sprake. Zoo weinig zelfs dat, toen de Commissarissen Generaal hun verzoek hadden herhaald, de Raad niet werkzaam bleef als Provisioneel Bestuur uit sympathie voor den opstand, maar als „gedrongen zich aan de requisitie te onderwerpen en alleen huishoudelijk en provisioneel.”

Want, wat met zachtheid niet te verkrijgen was, werd door de Haagsche Commissie met gezag gevorderd. De Commissarissen antwoordden op de bedreiging van aftreden, dat „het verlaten door de leden van hunne posten zoo voor de rust en veiligheid dezer stad, als voor het algemeen belang, van de noodlottigste gevolgen zoude zijn; dat de vergadering het volste vertrouwen van de ingezetenen als van het Algemeen Bestuur had weggedragen (!!) en dat zij daarom de leden verzochten, en des noods, krachtens de macht hun opgedragen,

requireerden, om zich met het provisioneel bestuur te chargeeren." Een beleefd, maar duidelijk schrijven van van Limburg Stirum, dat de toezending van de proclamatie van den 21sten Nov. vergezelde, zette aan de woorden der Commissarissen kracht bij.

Even snel als het besluit tot aftreden was genomen, even snel werd het ingetrokken. Men bukte voor 't geweld. Men zag zich gedrongen, melden de Notulen, zich aan deze requisitie te onderwerpen, doch alleen huishoudelijk en provisioneel, totdat daarin nader zal zijn voorzien!!

Met warmte hadden Kemper en Scholten hen uitgenoodigd, zich niet te onttrekken aan de Vaderland-sche zaak, maar om „ten nutte van het lieve Vaderland mede te werken." De leden van het Provisioneel Bestuur waren minder opgewonden: en vonden het voorzichtiger, met het oog op „de stappen, die de oorlogende Mogendheden ten aanzien van dit land in het algemeen en deze stad in het bijzonder zullen goedvinden te doen", hun geestdrift nog een weinig in te toomen. Slechts gerequireerd, onderwierpen zij zich: en wel verre van medegesleept te worden door de algemeene geestdrift, waakten zij zorgvuldig, dat de Notulen het bewijs leverden, hoe zij alleen „huishoudelijk en provisioneel" aan 't hoofd der oproerige stad bleven!

Zouden deze mannen zich aan Kemper en Scholten hebben onderworpen, wanneer Commissarissen-Generaal niet door Marklay en zijne Kozakken waren gerugsteund?

„Huishoudelijk en provisioneel." Wat men met deze woorden bedoelde, blijkt uit het volgende.

„Huishoudelijk.” Als stedelijke administratie gaf het Provisioneel Bestuur van Amsterdam gevolg aan alle aanschrijvingen, die door de Commissarissen Generaal tot hen werden gericht. Maar verder ging het niet. Van elke daad, die een politiek karakter droeg, onthield het zich zorgvuldig. Slechts enkele dagen duurde de weifeling: na de aankomst van den brief des Prinsen van Oranje, die de algemeene vrees verdreef, hield ook de aarzeling in Amsterdam op. Veel bewijzen zijn uit die weinige dagen niet aan te voeren, omdat de gelegenheid niet telken dage voorkwam, vooral wanneer zij ontweken werd, om den Raad aan een politieke handeling te doen deelnemen. Doch één bewijs is er, dat afdoende mag genoemd worden.

Donderdag den 25ten namen de Commissarissen Generaal de werf in bezit en de matrozen in den eed voor den Prins van Oranje. Tot bijwoning van deze revolutionaire plechtigheid hadden zij officieus den Raad uitgenoodigd. Het antwoord, dat evenzeer een officieus karakter draagt, daar het niet geteekend en niet geschreven is door den President of den Secretaris, maar door den heer van Slingelandt, luidde 1):

WelEdele Gestrenge Heeren,

De intentie van UEG. in de vergadering gebragt hebbende, ten einde eene Commissie uit ons midden UEG. verzelle bij het in bezit nemen der werf, heb ik de eer UEG. te verwittigen, dat de bezigheden thans in de vergadering zo druk zijn, dat het niet moge-

1) Papieren van J. M. Kemper.

lijk is, eenige der Heeren tot dat einde te committeren.

Ik heb de eer mij met de meeste hoogagting te noemen

UEG. ond. Dienaar

25 Nov. 1813.

H. van Slingelandt.

Een bestuur, zoo passief als dit, heeft geen tijd tot het bijwonen van een plechtigheid, waartoe Commissarissen Generaal, zoo actief als Kemper en Scholten, wel den noodigen tijd hebben. Indien het voorwendsel niet zoo belachelijk ware, het zou ergerlijk zijn.

Doch niet alleen „huishoudelijk”, ook slechts „provisieel” was dit Bestuur werkzaam. Toen Woensdag het lot van Woerden was bekend geworden, was het het eerste wat zij op dezen zelfden Donderdag deden, op nieuw aan te dringen op hun onverwijld ontslag. Het antwoord was als gisteren; de Commissarissen-Generaal requireerden hen, om op hun post te blijven. Ook als gisteren bukten zij voor den dwang, en teekenden zij beide, het verzoek om ontslag en de requisitie door Commissarissen Generaal, in de Notulen op. Men gehoorzaamde, „in afwachting van een spoedig ontslag van de Leden.”

Twee dagen later kwam de brief van den Prins van Oranje aan. De zekerheid der naderende hulp en het wijken der dreigende gevaren gaven moed tot blijven.

Slechts „huishoudelijk en provisieel” onderwierp het Bestuur zich aan de requisitie der Commissarissen Generaal. Waartoe deze voorzorgen, in woorden bestaande, dienen moesten, valt ieder in 't oog. De Notulen zouden het den terugkeerende Franschen getuigen, hoe onwillig zij geweest waren, hoe niet dan

gedwongen, hoe slechts voor 't uiterlijke zij de zaak van den opstand hadden omhelsd!

Het is moeilijk te begrijpen, hoe verstandige menschen in goeden ernst hebben gehoopt op zulk een wijze de beschuldiging van deelneming aan den opstand te ontgaan. Er is wel geen regeering denkbaar, die van dergelijk kinderachtig spelen met woorden dupe wordt. Alsof het keizerlijk bestuur hen niet verantwoordelijk zou stellen voor het politiek gedrag der hoofdstad en zich omtrent hun ware gezindheid door termen zou laten misleiden. Waarlijk! de heer Siccama had volkomen recht, toen hij uitriep, dat de angst voor Molitor in de oude heeren was verroest!

Niet allen echter der meerderheid hadden in dit zelfbedrog behagen. De adjunct Maire Charlé en zijn ambtenoot ten Sande begrepen, dat zij onder geen voorwendsel langer in het Bestuur konden blijven, en dat geen spel met woorden, alsof men slechts „provisioneerend en huishoudelijk”, maar niet politiek aan het hoofd der oproerige stad stond, hun iets baten zou, als de Keizer zou wederkomen. Amsterdam was, men mocht met woorden goochelen, zooveel men wilde, Amsterdam was in opstand tegen Napoleon: het Provisioneel Bestuur mocht zich inbeelden daarvoor niet verantwoordelijk te zijn, de beide ambtenaren der keizerlijke regeering wisten het al te goed, dat gevoeligheid voor sofismen juist niet het zwak van het Bonapartisme was. Charlé en ten Sande 1) onttrokken

1)

Aan Heeren Commissarissen Generaal van het bestuur ter Regeling van 's Lands zaken te Amsterdam en in Noordholland.

Mijne Heeren!

Gewigtige en aan u mondelings medegedeelde redenen

zich aan het bestuur, omdat Amsterdam zich aan de revolutie had aangesloten. De heer Willink volgde hun voorbeeld.

Nog eenmaal: zoude deze meerderheid zich aan Kemper en Scholten hebben onderworpen, wanneer deze niet door Marklay en de Kozakken waren gerugsteund?

Wij mogen van het Provisioneel Bestuur niet scheiden, zonder de redenen na te gaan, die de meerderheid tot de aangenomen houding hebben bewogen. Het zou toch zeer onbillijk zijn, hun taai verzet tegen den algemeenen wensch en het algemeen belang af te keuren, op grond van hetgeen wij, na vijftig jaar den toestand overziende, weten. Voor ons staat het vast, dat noch voor noch na den 24ten eenig ernstig gevaar Amsterdam heeft bedreigd; met uitzondering van den 20^{den}, 't geen niet tot verdediging des bestuurs kan aangevoerd worden, omdat het juist het gevolg is geweest van de gegeven verzekeringen. Toen Molitor overtuigd

hebben mij na rijp beraad doen besluiten mijnen post als lid der provisioneele Stadsregeering bij dezen neder te leggen. Te voren als Adjunct Maire door den keizer der Franschen ondanks mijne wensch tot ambteloosheid aangesteld, nu onlangs alleen deel gehad hebbende aan de provisioneele regeering om rust, orde en veiligheid te handhaven, keer ik thans tot den huisselijken kring en mijne gewone particuliere bezigheden terug, met vurige wensch, dat de voorvallen van den dag strekken mogen tot heil en welvaart dezer Lande in 't algemeen en dezer stad in 't bijzonder.

Ontvangt de verzekering mijner achting

Mijne Heeren!

Amsterdam
den 24 November 1813.

Uw dienstw. Dienaar
Gerrit ten Sande.

werd, dat er gevaar aan de terugkeer verbonden was, heeft hij er van afgezien. Noch voor noch na den 24sten heeft Molitor een oogenblik het plan gekoesterd, met geweld zich weer in het bezit der stad te stellen. De aanval op den avond van den 24sten is slechts een onbeduidend gevecht van stroopende banden der Naardensche bezetting geweest, die zelfs geen gevaarlijken schijn gehad heeft 1). De indruk,

1) Ten bewijze deel ik hier twee bescheiden mede, die de zaak uitmaken. De eerste is het briefje van den Commissaris-Generaal Fannius Scholten, dat nog in den nacht schijnt geschreven te zijn.

WelEdelGestrenge Heer!

Ik kan het genoeg hebben UWEG. te informeeren, dat de niets beduidende attaque der Fransche voorposten is gerepousseerd, en de batterij hebben verlaten, waardoor wij in staat zijn om een aantal goed geschut en een aantal artilleristen ter onzer dispositie te krijgen; dit is de oorzaak van de officiele anschrijving, welke deze confidentieele begeleid.

Ik heb de eer met bijzondere hoogachting te zijn
 Amsterdam, UW.Ed. Gestr. Dienaar
 den 24 November 1813. Fannius Scholten.

De officiele anschrijving behelsde het verzoek om de sleutels der stadspoorten. (Verg. Notulen van 25 Nov.).

Dat Fannius Scholten de zaak niet voor onbeduidender heeft aangezien, dan zij werkelijk was, blijkt uit het

Relaas van den Kommandant van de post in de Diemermeer, 24/25 November.

Op den 24sten November 1813 betrok ik op order van den Colonel der Nationale Garde een wagt in de Diemermeer, resideerende zelve in 't Regthuis met circa 100 man en ligt gewapend. Ten twee uren circa aldaar aangekomen, kreeg ik van mijn voorst uitstaande posten aan de Chineesche tentsbrug een berigt, dat zig een corps Fransche troepen met geschut liet zien. Een kleine poos daarna hoorde ik 't geschut en verhaalde men, zoals nader bleek waar te

dien hij niettemin gemaakt heeft, is verklaarbaar uit de toevallige omstandigheid, dat hij, binnen het

zijn, dat 't huis van den heer Struyck van Bergen hier en daar doorschoten en dat ook een vrouw doodlijk getroffen was. Met opwakking van mijne manschappen, die bereid waren hun leven te wagen eer als hun post te verlaten, liet ik dezelve in het geweer komen en wagte met ongeduld de rapporten, die mij eene ter verkenning uitgezondene patrouille zoude brengen aangaande de egtheid dier berigten. Dezelve zond mij tijding, dat de Franschen, welke aldaar onder commando van den Colonel Pfaffenrath aanrukten, weder afmarcheerden, met wegneming en medevoering der Hollandasche vlag van den kerktoeren, waarop ik een wagt van eenige gediende manschappen naar den Diemerbrug zond en mijne waakzaamheid trachtte te verdubbelen in de onzekerheid of zulks ook maar een looze aftogt was. Ik besteedde dien dag verder, met overleg van een officier der Cosakken, die aldaar met een dertig man cantonneerde, om te zorgen voor al wat aldaar noodig was en vernam, dat ter beveiliging dezer stad, voor alle aannadering van de zijde van Abcoude de kapt. Backer en Luit. Muilman ter bezetting van de Duivendregtsche brug met een honderd man waren aangekomen, terwijl ik, behalve de Lieut. Hartsinck, welke bij mij was van den beginne, de Lieut. Deutz tot adsistentie kreeg, nog eenige scherpe patronen aanbrengende. Een handvol ongeoeffende en slegt gewapende, hoewel zeer goed bezielde burgers, welke nauwelijks met twee patronen per man voorzien hadden kunnen worden tegen eene gereguleerde magt, die 't vierdubbele der onze was en van alles wel, dog vooral met twee veldstukken, voorzien, over te stellen, zoude welligt een radelooze stap hebben kunnen geacht worden; maar de schrik, die onze vijanden bezielde, en de vrees dien zij kregen van voor de stad een bende gewapend gemeen (zoo als men hun aan de Diemerbrug berichtte) te ontmoeten, was oorzaak, dat de stad zelve er nauwelijks berigt van kreeg, voordat het gevaar voorbij was. Dien nagt zond ik nog een tweede voorpost aan de Vinkebrug aan de Muiderweg, en daarbij wilde vooral zekere Heer Medenbach Wakker present zijn, welke hoewel nooit in militaire dienst geweest

verloop van weinige uren, met het bericht van Woerdens vermeestering samenviel. Molitor heeft in deze dagen bewezen, dat hij niet de man was om noodeloos bloed te vergieten. Hij heeft het lot van Holland afhankelijk gesteld van den uitslag van den grooten krijg; en geen enkel bewijs is aangevoerd, dat hij in de moeilijke positie, waarin hij geplaatst was, opgehouden heeft menschelijk te denken en te handelen. Zelfs niet het gebeurde te Woerden. Dat hij zich door een opstand, die rijker aan zwakte dan aan krachten was, een zoo belangrijk punt, als Woerden goed versterkt zijn kon, niet mocht laten ontrukken, sprak wel van zelf. Het prestige van het Fransche gezag mocht hij zelf niet met voeten trappen, door toe te laten, dat de zwakke revolutie veroveringen op hem be-

zijnde, mij meermalen, doch vooral dien dag, was gevolgd, om (?) zich met zijn aangegorde wapenen overal, waar gelegenheid was, even volijverig ter vestiging onzer vrijheid en, moest 't zijn, dezelve met zijn leven wilde bekopen.

Wij vertoefden daar tot den 25 November, wanneer deze post werd ingetrokken en men de stad zelve vermeende tot verdediging te kunnen bereiden tegen dergelijke losse aanvallen. Zoowel gedurende ons verblijf aldaar, als bij den terugtogt kwamen er verscheidene Hollanders van 't voormelde corps Franschen tot onze zijde over en keerden met ons stadwaards.

De te paard gestegen inwoners van Amsterdam waren gedurende ons verblijf aldaar ook niet werkeloos. Een twaalfstal hunner begaf zig op den 25^{en} met voormelden Cosakofficier en eenigen der zijnen naar Muiden, om dat stadje, dat alstoen nog in handen der Franschen was, op te eyschen; door vrugteloos, het garnizoen, dat aldaar was, hun met eenige canonschoten begroetende, waardoor een onzer stadgenooten, de koetsier van zeker Med. Doctor alhier, aldaar door een ernstige wonde het eerste Hollandsche bloed voor zijn pas herwonnen vaderland stortte.”

haalde. Beide, strategisch en politiek belang schreven hem de hernaeming gebiedend voor. En wat de moorden betreft, Woerden is met de wapenen in de hand veroverd en in zulke oogenblikken geldt het ruwe recht van den sterkste. Bovendien, is het onwaar, wat in die dagen zelve werd geschreven, dat de bevolking van Woerden uit hare huizen op de indringende Franschen heeft gevuld? Doch, al geldt dit alles niet, het gebeurde kan Molitor niet geweten worden, zoolang het bewijs niet is geleverd, dat hij te Utrecht in koelen bloede die moorden heeft bevolen.

De episode van Woerden is een treurige bladzijde in de geschiedenis der revolutie. Maar niet alleen om het gestorte bloed, ook en voornamelijk om de onbegrijpelijke onnadenkendheid, waarvan de aanslag op Woerden getuigt. Het is volkomen waar, wat het Algemeen Bestuur in zijn proclamatie van 26 Nov. verklaarde: „zonder menschenbloed wordt geen overwinning bevochten: dit is het gevolg van elken strijd”: maar even waar, dat dit menschenbloed niet had behoeven gestort te worden, en volkomen nutteloos, uit zwak toegeven, is vergoten. Hoe kon het op den avond van den 22sten in iemands hoofd opkomen, aan den goeden uitslag van een aanvallende houding te gelooven! Waarlijk, men heeft geen reden om Molitor hard te vallen, want wat zou er van den opstand geworden zijn, indien een ander man dan hij, minder gematigd, minder braaf, aan het hoofd van den vijand had gestaan, en getergd door deze vermetele uitdaging het sidderende Leiden den geesel van den krijg had doen gevoelen? Ons volk ware toch vrij geworden door den loop der gebeurte-

nissen, zal men zeggen. Het is zoo; maar hoeveel bloed ware er noodeloos vergoten, wanneer een Van Damme of Davoust de Fransche legerbenden had aangevoerd. En welk een vonnis zou dan de zware stem van Leiden over het beleid van den krijg hebben uitgesproken! Hoe sterk zou het vertrek der Oranjesgarde, de eenige macht, die Leiden eenigszins verdedigen kon, zijn afgekeurd! Hoe hard het klinke, het is de waarheid: het kleine Woerden is aan een ijdele vertooning van macht volkomen noodeloos en nutteloos opgeofferd.

Noch voor noch na den 24ten — den enkelen Zaterdag uitgezonderd — heeft er werkelijk gevaar bestaan, wel vrees voor gevaar. En deze was natuurlijk: de loopende geruchten waren zoo schrikwekkend, dat men bijna in elke der Hollandsche steden meende den vijand iederen dag te kunnen verwachten. Maar evenmin als deze angst de Haagsche bevolking van een wakker partijkiezen heeft weerhouden, had hij de meerderheid¹⁾ des bestuurs in Amsterdam tot eene zoogenaamde neutraliteit mogen verleiden. Een bestuur toch mag zich niet door geruchten laten leiden. Aan 't hoofd geplaatst, is het boven anderen in de gelegenheid, de juistheid der on dit's na te gaan; en is het verplicht te zorgen, dat het, door de hulpmiddelen, die tot zijne beschikking staan, juistere dan de groote menigte den

1) Naar mijne persoonlijke overtuiging, die ik niet verzwijgen wil, schoon ik voor alsnog geen voldoende gronden kan aanvoeren, om haar door anderen te doen aannemen, hebben tot de minderheid de H.H. Meyer, May, Elias, Boreel en van Lennep behoord.

toestand kan beoordeelen. Vreemd is het daarom, dat wij nergens eenige vermelding vinden van betrekkingen, in de nog bezette steden aangeknoopt, om van de tochten der Franschen onderricht te worden. Geen enkel woord vinden wij van geheime pogingen, om de bewegingen der vijanden langs niet officieelen weg, door vertrouwde personen te leeren kennen. Hoe onbegrijpelijk het zij, het is niettemin de waarheid: er is geen enkel spoor te vinden van maatregelen, genomen om de vijandelijke plannen en bewegingen uit te vorschen. Het is, of de kunst van spionneeren in November 1813 te Amsterdam geheel onbekend is geweest.

Men achte dit verzuim geen kleinigheid: want juist hiervan was het gevolg, dat het Bestuur, evenzeer als de menigte, door elk nieuw verspreid gerucht verontrust werd. De Amsterdamsche regeering kon de waarheid der loopende praatjes even weinig als het publiek beoordeelen. Des te opmerkelijker is de geheel verschillende indruk. Terwijl de bevolking door de gruwelijke plannen, die men aan Molitor toeschreef, opgewekt werd tot het bieden van tegenstand, werd het Bestuur er geheel door verlamd en verpletterd. Een aantal der verhalen zijn zonder eenigen twijfel door de revolutiepartij uitgestrooid, om de bevolking op te winden. Doch dat doel bereikten zij bij de Bestuursleden niet. Ieder nieuw verzinsel der kwaadwilligheid, zoo als Molitor in zijn brief van 20 Nov. den oorsprong der praatjes qualificeerde, trof het Provisioneel Bestuur als een bliksemslag en versterkte en bevestigde de mannen der meerderheid in het nederig geloof aan de diepe wijsheid en onnaspeurlijke verdienste van het „systeem van neutraliteit!”

www.libtool.com.cn

Laat ons zien, wat zij, zelfs zonder moeite te doen, met zekerheid aangaande den vijand hebben geweten.

Toen de „oude regeering” Dinsdag avond haar taak aanvaardde, wist zij met zekerheid, dat Molitor te Utrecht, nevens de 800 man Etrangers, die hij uit Amsterdam had medegenomen, de bezetting van Utrecht tot zijne beschikking had. Ik kan niet stellig zeggen, hoe groot deze bezetting geweest is. Ik heb te vergeefs in het Stads- en het Provinciaal Archief van Utrecht nasporingen gedaan, om het juiste getal te ontdekken. Ook elders vind ik geene stellige opgaven. Doch wat wij niet weten, heeft het Provisioneel Bestuur zonder eenigen twijfel wel geweten. Anton Reinhard Falck was eenigen tijd voor de revolutie in zijn qualiteit van advocaat in betrekking gekomen met den leverancier der levensmiddelen voor de militaire divisie, die de Hollandsche departementen omvatte. Hij had voor hem eene acte van eene anonyme maatschappij opgesteld, en ziende, dat de aandeelhouders het recht hadden telken tijde als het hun geviel op het bureau de aanschrijvingen en ontvangen bevelen nopens de verplaatsing der troepen en hun indeeling in de garnisoenen in te zien, een aandeel in de zaak genomen. Niemand was dus beter dan Falck op de hoogte van den waren stand van zaken. En hoe beoordeelde hij dien ten gevolge den toestand, toen de revolutie uitbrak? Reeds den 7^{den} Nov., toen de wegvoering der metalen stukken enz. zeer velen deed meenen, dat er aan een verdediging dezer landen volstrekt niet gedacht werd, was zijn eenige grond van twijfel, of „wij er maar zoo zouden doorrollen”, in het karakter van Molitor gelegen: en de ontoereikendheid van des

Generaals hulpmiddelen zelfs een punt van mededoogen voor hem. Hij schrijft 1) aan Siccama: „groot is het getal dergenen, die alle aanstalten zoo als de benoeming van den H. v. Tarente tot opperbevelhebber aan deze zijde, de aangekondigde marsch van 70,000 man, de geprepareerde doorsteking enz. van den IJssel-dijk slechts voor demonstraties houden. De Keizer, zeggen zij, kan na de bezetting der grensvestingen vooreerst geene groote corpsen detacheren en kleine corpsen zouden, evenmin als ongeoeffende conscripts, van dienst kunnen zijn op een frontier als het onze. En waartoe anders ook die wegvoering der metalen stukken en van andere pretiosa naar Antwerpen? Met dat al kan ik mij nog niet voorstellen, dat wij er maar zoo door zouden rollen, voornamenlijk als ik het karakter van Molitor bedenk, die koel is, maar zeer levendig aangedaan over deze laatste tegenspoe-den en in deze aandoening liever zijn leven zoude willen opofferen dan in eene schikking of capitulatie toestemmen min of meer misselijk voor zijn point d'honneur. De man is dus waarlijk te beklagen; want de ontoereikendheid zijner hulpmiddelen valt in 't oog. Chasseurs étrangers, déserteurs rentrés en Hollandsche jongens, die zoo ze al ooit het vuur gezien hadden, toch niet veel te vertrouwen zijn in gevechten op Hollandschen bodem.”

Dit werd den 7^{den} Nov. geschreven, nauwelijks een week voor de revolutie. Dat deze beschouwing niet maar een oogenblikkelijke opwelling was, waarbij de opgeruimde Falck de zaken wat licht inzag, maar de doorgaande indruk, dien men van de maatregelen der Fran-

1) Brieven van A. R. Falck, blz. 191, 189.

schon ontving, bewijst een vroeger schrijven. „Of Holland — schreef hij in Maart — in het offensief plan der Russen begrepen is, schijnt nog twijfelachtig, maar aan defensie kunnen wij niet zien, dat ernstig gedacht wordt. Overal, zelfs aan den Helder, ontbreken de troupes.”

Wanneer een bestuur door zijne maatregelen gedurende acht maanden zulk een indruk aangaande zijne plannen geeft, dan mag het geen overmoed geacht worden, wanneer een vijandig gezinde bevolking er partij van trekt en een opstand aanvangt. Te minder, wanneer, gelijk ditmaal het geval was, hare leiders zoo goed op de hoogte zijn van de krachten der regeering. Men zal toch wel niet beweren, dat Falck, toen hij in den namiddag van 16 Nov. de leden van het Provisioneel Bestuur had bijeengeroepen, hun verzwegen heeft, wat hem uit de voortreffelijke bron, die hem ten dienste stond, nopens de bewegingen en het aantal der Fransche troepen was gebleken. Al ging men dus niet af op de geruchten nopens de nadering der geallieerden, in de voorlichting van Falck had men grond genoeg om zich niet door onmatige vrees te laten voeren.

Men vindt, bij verschillende schrijvers, opgaven omtrent de hoegrootheid van het Fransche leger in deze gewesten. De hoogste opgave, waarop ik volstrekt niet afdingen wil, spreekt van 6000 man. Doch die 6000 man zijn niet te Utrecht geweest, maar daar en in andere plaatsen verdeeld. De bezetting van Naarden heeft, volgens unanieme opgaven, bestaan in 2000 man 1). Te Haarlem waren twee compagnien

1) In een MS., dat onder de papieren van Bosscha behoort, doch waarvan de schrijver niet genoemd wordt, vin-

étrangers en eenige gensdarmen 1). Te Muiden wer-

den wij de volgende opgave nopens de bezetting: „Na den slag bij Leipzig werden in de eerste dagen van November 1813 alle voorkeringen(?) genomen om de stad in staat van beleg te stellen. Van Utrecht en Amsterdam werd er proviant aangebragt voor 3000 man, voor den tijd van zes maanden; waarvan echter nauwelijks de helft kon binnen komen. Behalve het ingezouten vleesch en spek werden er meer dan 200 koebesten uit de omliggende plaatsen binnengedreven. Dit getal werd vervolgens door verschillende uitvallen tot op 300 gebragt.

Het garnizoen, dat tot hiertoe slechts uit ééne compagnie Fransche Artilleristen bestaan had, werd den 7 Nov. door een bataillon Gardes soldées van Amsterdam onder het commando van den Kolonel Pfaffenrath en door een bataillon Nationale Garde van Texel onder het kommando van den Kolonel Henri(?) vermeerderd; vervolgens door eenige andere kleinere corpsen, vooral na de bewegingen van Amsterdam door de hier naar toe vluchtende Douaniers, en eindelijk door het corps van den Kolonel Falba, dat, na de plundering van Woerden en het naderen der geallieerde troepen, door den Generaal Molitor hier naar toe gedetacheerd werd, zoo dat in het einde van November de bezetting bestond uit de volgende manschappen:

Garde Soldéc	200 man.
Nationale Gardes	300 „
Corps Etrangers	300 „
Fransche Veteranen	100 „
Garde réserve	100 „
Pionniers	200 „
Fransche artilleristen	100 „
Holl. kustkanonniërs	200 „
Douanen	700 „

Totaal circa 2200 man.

Dit getal is door desertie, dooden, en door de in Maart 1814 plaats gehad hebbende afdanking der Nationale Garde en der Garde Réserve bij het vertrek ten minste tot op de helft verminderd.”

1) Mr. Joh. Enschedé. Aanteekeningen nopens het gebeurde in de stad Haarlem van 15 Nov.—2 Dec.

den den 1ste Dec. 400 man met de officieren gevangen genomen 1). Hoe sterk de bezetting van den „defensieven steenen toren” te Halfweg (Houtrijk en Polanen) geweest is, blijkt niet 2); men vindt van étrangers, onder bevel van een luitenant gesproken.

Welk gevaar kon het Provisioneel Bestuur verwachten, dat van deze troepen Amsterdam bedreigde? Een aanval van elk dezer bezettingen afzonderlijk kon moeielijk een gevaarlijk karakter krijgen. Bij de heerschende stemming in Holland was het te berekenen, dat men een der steden, waarin de garnizoenen lagen, niet ontruimen zou, om tegen Amsterdam op te trekken. Onmiddellijk toch zoude die plaats voor de Franschen verloren zijn. Op zich zelf was geen enkele bezetting aanzienlijk genoeg, om de hoofdstad te verontrusten. De sterkste, behalve Utrecht, was die van Naarden: 2000 man. Wat vermochten deze tegen Amsterdam?

Doch niet de afzonderlijke aanval, maar de vereenigde heeft men gevreesd, denk ik. Dat er grond tot die vrees bestaan heeft, is niet duidelijk. Zou de Generaal Muiden, Naarden, Haarlem en bovenal Utrecht ontruimen, en daardoor zich zelf den terugtocht afsnijden? Dat toch de bondgenooten naderden, wist men zeker, al heeft men misschien niet juist geweten, hoe nabij zij waren. Slechts wanneer Molitor zijn macht zamentrok en op de hoofdstad aanviel, kon er sprake

1) Haarl. Courant van 2 Dec. 1813.

2) De heer Mr. J. J. Enschedé, Archivaris van Haarlem, heeft de vriendelijkheid gehad voor mij nasporingen op het Archief te doen, doch is niet geslaagd om het verlangde te vinden. Dit ontslaat mij niet van de verplichting hem daarvoor mijn dank te betuigen.

zijn van een ernstigen strijd. En zoo het al geschiedde, waarin zou die strijd bestaan? Een beleg was bij uitstek onwaarschijnlijk, daar Molitor noch den tijd noch de macht daartoe had; eene overrompeling der stad was het eenige denkbare, en hiertegen was te waken. Doch, indien het eens zooverre kwam, indien de vijand eens de poorten was binnengetrokken, behoefde dan een stad van 190,000 zielen, waarin een 40,000 weerbare mannen en minstens een gelijk getal weerbare vrouwen waren, te bukken voor 6000 man, waaronder een aantal Hollanders en Etrangers?

Deze overwegingen, die volstrekt niet de vrucht zijn van meerdere kennis, konden en moesten op den 16^{den} Nov. invloed uitoefenen op het besluit van het Provisioneel Bestuur. De toestand was voor hem, die niet door vrees verhinderd werd kalm te overleggen, deze: voor het oogenblik had men geen ernstigen aanval te vreezen en wel den tijd om zich op verdediging voor te bereiden. En de geringheid der troepen, verdeeld in verschillende plaatsen, en de nadering der geallieerden zouden de Franschen gedurende eenige dagen beletten om het beleg voor Amsterdam te slaan. Een aanval, die, bij gebreke van tijd, spoedig beslist moest zijn, was af te slaan: in het aan nauwe straten en grachtjes zoo rijke Amsterdam beloofde een straatgevecht aan een verbitterde bevolking de zege.

Men zal tegen deze voorstelling van Amsterdams verdedigbaarheid zich op Krayenhoffs advies op den avond van den 23sten beroepen. Maar ik werp het argument terug: Krayenhoff weerlegt Krayenhoff. Den 24sten Nov. trad de Gouverneur van Amsterdam op, en reeds den volgende dag werd de post aan den

Diemermeer ingetrokken, omdat men de stad tegen losse aanvallen als die van den vorigen avond kon beschermen. Reeds den volgenden dag konden de Commissarissen Generaal schrijven: „de geest is goed, de middelen zwak, egter schijnt de Gouverneur en verdere militairen meer reden te hebben dan gisteren om te veronderstellen, dat eene attacque niet zal reusseeren.” Binnen 48 uren is Amsterdam in staat van verdediging gebracht, 't geen de meerderheid van het Provisioneel Bestuur acht dagen lang voor eene onmogelijkheid had uitgekreten!

En door welke geheime macht heeft deze Generaal der Genie, als Mozes het water uit de rots, deze krachten te voorschijn geroepen?

Krayenhoff heeft in zijne Levensbijzonderheden slechts enkele bijzonderheden van het groot geheim verklapt. Hij liet batterijen opwerpen aan de Muider-, Weesper- en Leidsche poorten, alwaar men alleen den aanval verwachten kon. Hij maakte schikkingen, opdat de orde in de stad door burgers, die niet tot de Nationale Garde behoorden, zou bewaard worden, ten einde hij voor de verdediging over de geheele Garde kon beschikken. Hij zond spionnen uit tegen den vijand, en bewerkte de missie van van der Plaat naar de geallieerden. Toen den 25sten het gerucht van Woerdens val de vrees in de hoofdstad verlevendigde, maakte hij toebereidselen om des noods de polderlanden, het naast aan de stad gelegen, te kunnen onder water zetten. Doch hij zelf was reeds toen overtuigd, dat een aanslag van Molitor met de geringe macht, die deze tot zijn beschikking had, niet zoo gemakkelijk tegen een zoo volkrijke stad was uit te voeren.

Amsterdams kracht lag in deze dagen in de tal-

rijkheid van zijn bevolking en in de ligging der stad. De ligging van Amsterdam te midden van landen, die onder water konden gezet worden, maakte de hoofdstad ook nog in 1813 tot een sterke plaats. Het gevaar van de inundaties werd door Molitor volstrekt niet gering aangeslagen en heeft invloed gehad op zijn besluit om Utrecht te verlaten¹⁾. Wapenen, geschut, amunitie had men niet veel, schoon de voorraad niet zoo onbeduidend is geweest, als men het heeft doen voorkomen. Doch hierin lag de hoofdkracht der verdediging niet, die Krayenhoff beoogde: indien Amsterdam werd aangetast, zou men tot het wanhopigste middel van verdediging de toevlucht genomen hebben. Bij de welwillendheid der Nationale Garde kon men op die van het gemeen rekenen: vooral vertrouwde Krayenhoff op de geestdrift der Joden, het naast aan de Muider- en Weesperpoorten wonende, op welke men den aanval zeker te verwachten had. En hij had grond om er op te vertrouwen; toen in den avond van den 24sten de buitenpost aan de Diemermeer was aangevallen, had hij hen met moeite beteugeld, daar zij, op het vernemen van het gevecht, de poort uit wilden stormen om met stokken en knuppels den vijand op 't lijf te vallen. Hij had aanstalten gemaakt, om hen van pieken, hooivorken, bijlen en stokken te voorzien, om de daken en bovenkamers der huizen door

1) „Uit een onderschept rapport van den Generaal Molitor in 1813 is gebleken, dat hij de stad Utrecht verlaten heeft, uit vrees voor de inundaties, die hem de stad van Amsterdam zou hebben kunnen doen toekomen.” Krayenhoff, Bijdragen tot de Vad. Geschiedenis van 1809 en 1810, bl. 450.

geresolveerde lieden te bezetten, en zijn uitzicht was, in geval van het overmeesteren eener poort, die voor de overname der werf nog van geen geschut in 't geheel voorzien waren, den vijand door eene geweldige en onoverzienbare massa van volk, getroost er het leven bij in te schieten, bij den eersten intred te verpletteren en terug te drijven. Ook was het besluit algemeen bij de ingezetenen, zich in de poort dood te vechten 1).

Men zegge niet, dat dit manhaftig besluit genomen en deze wanhopige stemming pas opgekomen is na den 24sten, toen de bevolking de zekerheid had, dat een man als Krayenhoff haar ruwe kracht zou leiden. Want het Provisioneel Bestuur zelf levert de bewijzen, dat reeds voor den 24sten de stemming in de hoofdstad algemeen voor het bieden van tegenstand was. Toen den 20sten Molitors wederkomst werd verwacht, moest het Bestuur nadrukkelijk zoowel in de morgen- als avondzitting de officieren verzoeken, om toch voor het behoud der rust te waken: nadrukkelijk moest het tegenstand verbieden. Mevr. de Stuers verzekerde aan Molitor, dat de stemming des volks van dien aard is, dat hij er niet aan denken kon zonder strijd binnen de stad gelaten te worden: en Schuyt voegde er bij: al komt ge met 4000 man, gij zult uw graf in Amsterdam vinden. Het gaat niet aan, dit alles voor bangmakerij te verklaren; wien moesten de Notulen bang maken? Overdrijving mag er in geweest zijn, de grondtoon is waarheid. Zelfs nadat het Provisioneel Bestuur van Woensdag tot Zaterdag alles nagelaten had, wat de geestdrift kon opwekken, de strijdkrachten vermeederen en de strijdlust

1) Bilderdijk XII, 365.

aanvuren, is Zaterdag de heerschende agitatie, de opgewondenheid zoo groot, dat de „oude regeering” er niet op hopen mag, dat men Molitor zonder tegenstand binnen Amsterdam zal toelaten. Zelfs de zwakke weerschijn van den heerschenden onwil, die zich in de Notulen afspiegelt, bewijst hoe weinig nationaal deze nationale regeering in hare passieve houding is geweest 1), en hoe weinig het haar

1) De heer J. van Lennep heeft zich vergist, toen hij in het Leven van Mr. D. J. van Lennep, I, 326, verzekerde, dat het Provisioneel Bestuur, niet onbekend met den krachtigen hefboom, dien men in het tooneel bezat, daarvan gebruik maakte om op den volksgeest te werken. „Met nadruk werd daarvan partij getrokken, en de vertooning van het Turfschip van Breda, Jacob Simonszoon de Rijk, Maria van Lalaing en andere zoogenaamde Vaderlandsehe stukken benevens de gespierde lierzangen, door den wakkeren en waardigen Maarten Westerman tusschen voor- en nastak opgezegd, brachten niet minder toe ter opwekking van den moed en den burgerzin der Amsterdammers, als de krachtvolle en welsprekende proklamatie der nieuwe plaatselijke en gewestelijke Besturen.”

Geen enkel dezer stukken is voor den 27sten November opgevoerd. Zie hier de gegeven stukken, volgens de opgave der Amsterdamsche Courant, van 15—27 November.

Voltaire, Zaire.

De twee jagers.

Het Matrozen feest.

De bloedverwanten.

Het geheim huwelijk of liefde en trouw.

Redding voor redding.

De Abt de l'Epée.

Het Visschersmeisje of de ruïne aan den oever van den Rhijn.
Eindelijk, Zat. den 27 Nov. voor 't eerst:

Het Turfschip van Breda.

gelukt is den heerschenden geest uit te dooven 1).
www.libtool.com.cn

Ik meen bewezen te hebben, dat, ook bij de diepste onkunde omtrent de plannen, krachten en posities der geallieerden, de kennis, die men den 16^{den} van de krachten der Fransen had, gevoegd bij de mogelijkheid van Amsterdams verdediging en de geneigtheid der bevolking om de zware proef te wagen, het Provisioneel Bestuur geen recht heeft gehad om zich tegen de revolutie te verzetten. De gevaren, die van binnen dreigden, kunnen moeielijk in goeden ernst worden aangevoerd. Dat er correspondentie met den vijand werd gehouden, dat er Fransen en Franschgezinden bestonden, die lust gevoelden tot eene contrarevolutie, kan niet betwijfeld worden. Hetzelfde was ook na den 24sten het geval: de maatregelen, toen genomen, hadden ook zeker acht dagen vroeger hun doel niet gemist. Van de Marinewerf en de kanoneerbooten, die men vermeld vindt, was evenmin ernstig gevaar te duchten; toen Verdooren den 24sten openlijk was toegetreden, en men gebruik hoopte te maken van de manschap; bleek het, dat de matrozen meestal in de vorige week waren — weggelopen! De officieren alleen zouden Amsterdam wel niet onderwerpen! Ook onder deze zijn er geweest, die van den aanvang een meer vriendschappelijke, dan vijandige houding jegens den opstand hebben aangenomen. De adjudant van Verdooren, de heer de Sitter, gaf op den avond van den 16^{den} aan de commissie, die met de Oranjecarde tot Kattenburg was genaderd, toortsen en

1) Van eene andere zijde dan van 't leger onder Molitor behoefde men voor geen gevaar te vreezen. Verg. III, bl. 54.

andere benodigdheden 1). Was het te denken, dat hij in een der volgende dagen het scheepsvolk tegen Oranje zou aanvoeren, en, zoo hij het al deed, dat de zeelieden hem gehoorzaamd zouden hebben? Wie der beide, leger of marine, is ten allen tijde meer Oranjegezind geweest?

Doch men behoefde zich niet met gissingen in te laten. Verdooren was in de stad. Heeft het Provisioneel Bestuur eene poging gedaan, om hem te winnen? Heeft het aan Krayenhoff het bevel over Amsterdam aangeboden, en is dit afgeslagen?

Eindelijk. Amsterdam, zegt men ter verschooning, kon geen steun verwachten van de andere Hollandsche steden, zelfs niet van den Haag. — Vereischt een dergelijk argument wederlegging? Wat zouden de mannen, die in 1650 aan 't hoofd van Amsterdam tegenover de geheele Unie hadden gestaan, van deze hunne opvolgers op het kussen hebben gezegd? Amsterdam durfde tegen 6000 Franschen geen partij kiezen, omdat zelfs den Haag het niet steunen kon!!!

Doch welke bezwaren ook de eerste vier dagen hebben gewogen, na den 21sten behoefde men geen breede vertoogen meer, om overtuigd te worden van het weinig gewaagde eener mannelijke houding. Toen wist men uit Molitors eigen mond, dat hij geen genoegzame macht had om iets tegen Amsterdam te ondernemen. Met groote bedaardheid kon men den oorlog verklaren en zich toerusten tot verdediging. Men had zeer zeker een aantal dagen, waarop men rekenen kon. Daarbij was het Algemeen

1) Aanteekeningen van J. May.

Bestuur opgetreden; met energie en samenwerking had de revolutie binnen weinige dagen een ernstig aanzien kunnen krijgen.

Waarom is het niet geschied?

De reden is eenvoudig deze: niet onvermogen, maar onwil heeft het systeem van neutraliteit uitgevonden. Al de aangevoerde bezwaren zijn voorwendsels, alleen opgeworpen om de vrees te verbergen.

Men heeft gezegd, dat de gedragslijn, dien het Provisioneel Bestuur heeft gevolgd, ten doel had tijd te winnen. „List is een zeer geoorloofd wapen van den zwakke tegen den sterke; men zocht Molitor in slaap te wiegen, om tijd te winnen.” Waartoe die winst van tijd intusschen strekken moest, vinden wij niet vermeld. De misleiding (?) van Molitor heeft niet beoogd, om in den tusschentijd de krachten van Amsterdam te versterken en de stad in staat van verdediging te brengen. De bevolking is niet gewapend geworden. Toen de Commissarissen Generaal den 24sten het beheer aanvaardden, was er niets geschied, dat Amsterdam tegen het, naar men wil, zoo dreigende lot kon beschermen.

Ook heeft de misleiding van den Generaal niet gestrekt, om in den tusschentijd hem zachtere denkbeelden of eene andere opvatting van de beweging van den 15^{den} en 16^{den} te geven. Indien het Fransche bestuur teruggekeerd ware binnen Amsterdam, wat zou dan het lot der rebelleerende bevolking, der schutters, en van allen, die aan den opstand hadden deelgenomen, geweest zijn? Zoude de meerderheid van den Raad even ijverig, als zij hare erkenning door Molitor had nagejaagd, de opstandelingen hebben vervolgd?

Tijd winnen moet een middel zijn, om een doel te

bereiken. De gewonnen tijd is niet gebezigd om Amsterdam te wapenen: niet, om Molitor zachter voor de bevolking te stemmen.

Waartoe moest dan de winst strekken?

De verklaring van het Provisioneel Bestuur aan het Algemeen Bestuur in den Haag, nedergelegd in de commissie der heeren Brugmans en van Slingelandt, maakt het duidelijk. Tijd winnen moest het middel zijn om het nemen van een beslissing te vertragen. Niet de bevolking van Amsterdam, niet zij zelve, leden der meerderheid, maar de omstandigheden, de uitslag van den grooten worstelstrijd voor Europa's vrijheid moest beslissen. Het Venetie van het Noorden, gelijk het zich zoo gaarne hoorde noemen, moest als het Venetie van het Zuiden zich onthouden van deelneming, waar grootere machten streden, al was zijn eigen vrijheid en eer ook een deel van den prijs. De vergadering verklaarde in den lastbrief, aan hare afgevaardigden medegegeven, dat zij „zich onbevoegd achtte verder te gaan dan het handhaven der rust en zich verplicht zag lijdelijk af te wagten de stappen, die de oorlogvoerende Mogendheden ten aanzien van dit land in het algemeen en deze stad in 't bijzonder zullen goedvinden te doen.”

Toelichting is overbodig. De meerderheid wil Amsterdam als hoofdstad doen abdiceeren: zij moet voortaan afwachten, wat anderen voor en over haar beslissen, en mag dan lijdelijk volgen.

De bevolking der hoofdstad en het Algemeen Bestuur der Nederlanden hebben den 24sten Nov. Amsterdam voor deze schande bewaard.

Eene revolutie is eene der meest gevaarlijke schok-

ken, die het leven van een volk heeft te doorstaan. Noch het bloed, dat zij kosten kan, noch de gevolgen zijn vooraf te berekenen. Men ontkluistert een stroom, wiens aanstaande omvang en werking niet te bepalen is.

Wie tot een revolutie den stoot geeft, moet de kansen van welslagen hebben nagegaan, en de gevaren, zooveel mogelijk, hebben berekend. Het geluk of ongeluk van een volk mag niet van een opgewonden luim of onnadenkende lichtzinnigheid afhangen. Wie eene revolutie in 't leven roept, moet bereid zijn om met haar onder te gaan.

Gijsbert Karel van Hogendorp, Leopold van Limburg Stirum, Anton Reinhard Falck, Joan Melchior Kemper, Tullingh, May en zoo velen, als in deze dagen met hun personen pal hebben gestaan voor hun woorden, zijn niet onnadenkend, niet lichtzinnig te werk gegaan. De prijs, die men zocht te behalen, was de kosten waard. De kansen der nederlaag werden ruimschoots opgewogen door de kansen der zegepraal; ook, indien de poging mislukt ware, hadden zij recht op den dank der nakomelingschap. De loop der wereldhistorie rechtvaardigde in hunne oogen, wat de eere des volks vorderde. Evenmin als anderen kenden zij den uitslag vooraf. Maar het koele verstand van Gijsbert Karel had hem ééne zaak in 't leven geleerd: op de overheersching der materiele kracht volgt de zegepraal der intellectueele. De uitsluitende ontwikkeling der eerste draagt de kiemen van ondergang met zich. Het despotisme verteert zich zelf, omdat het de bronnen van volksgeluk en volkswelvaart doet opdroogen. In het kalme vertrouwen op de onhoudbaarheid, op den onmogelijken

duur des keizerrijks waren deze mannen het eens.

Of daarom nu reeds het tijdstip van Napoleons val gekomen was, wie kon het weten dan God alleen? Maar dit wisten zij zeker: stilzitten brengt niet nader tot het doel, wakker aan den arbeid gaan is de eerste voorwaarde is om wel te slagen. Geheel Europa was in opstand: moest het eenmaal zoo machtige Nederland alleen achterblijven?

Wat hun lot zou zijn, als de uitslag hunne verwachtingen teleurstelde, behoefden zij niet te vragen. Zij wisten het vooraf en waren bereid er zich aan te onderwerpen. Het schavot wachtte hen, wanneer de zaak verloren werd. En zij waagden niet alleen zich zelve, ook het geluk der hunnen. Hogendorp stelde het leven van zijn kind, dat hij zeer lief had, in gevaar. Hoe zou het levensgeluk der Kempers, der van Stirums, der Tullinghs enz. enz. zijn verwoest, als Napoleon had gezegepraald!

De mannen, die op zulk een wijze den stoot tot de revolutie gaven, hebben zich jegens hun vaderland verdienstelijk gemaakt.

Tegenover dit feit van den opstand, Maandag in Amsterdam aangevangen, stonden Dinsdag avond de zamen-geroepenen tot het Provisioneel Bestuur. Het was een fait accompli, waarover hun oordeel niet gevraagd werd. Trouwens, er was geen reden om aan hun instemming te twijfelen. Zij stonden bekend als mannen, die hun vaderland liefhadden. Van hen kon men goedkeuring en ondersteuning van den opstand verwachten.

Men zag zich teleurgesteld: de meerderheid weigerde de zaak der revolutie te omhelzen. Van Brienens beging den misslag, hen toch te installeren.

Doch deze mislag verloor onmiddellijk alle betekenis. De meerderheid van het Bestuur, dat alleen was opgetreden tot herstel der orde, zag in, dat zelfs dit geringe doel niet te bereiken was zonder aansluiting aan den opstand. Het voorstel van May werd aangenomen en de Oranjecocarde opgezet. De meerderheid koos, zij het ook schoorvoetend, partij, sloot zich aan den opstand aan. De revolutie was de sterkere, als over de hoofden der overheersching, over de kloppende harten dezer sidderende aanhangers. De „oude regeering”, het nationaal bestuur, dat zijn gezag aan het volk, niet aan Napoleon ontleende, droeg Oranje als symbool van overeenstemming en vereeniging.

Hoe de houding van deze meerderheid van den Raad van den 17^{den} tot den 24sten tegenover de revolutie en het keizerlijk gouvernement is geweest, hebben wij gezien. Mochten zij als „nationaal bestuur” van het oproerige Amsterdam alzoo handelen?

Dit is het, wat bewezen moet worden. De aanstaande geschiedschrijver van 1813 moge de gegevens, voor het bewijs onmisbaar, bezitten. Wij hopen, dat de aanwijzing dezer leemte in onze historische kennis een reeks nieuwe bescheiden aan het licht zal brengen, die hem het recht zullen geven een verschoonend oordeel over de handelwijze der meerderheid uit te spreken.

Het onderzoek, waaraan wij de geschiedenis der omwenteling tot dusver onderwierpen, heeft niets scherper doen uitkomen, dan de algemeene weife-

ling. Op zeer verschillende gronden zien wij de meest verschillende mannen aarzelen, terugschrikken om krachtig door te tasten. Zij worden voortgesleept door de omstandigheden, die hen leiden waarheen zij wilden, doch aarzelden te gaan. Enkelen slechts, als Falck, Kemper, van Stirum enz., aarzelen niet, maar gaan onverschrokken voort, en zij zijn het, die zich kalm van de omstandigheden bedienen om hun doel te bereiken.

De groote menigte ziet de verborgen raderen niet, die het werktuig in beweging brengen en richten. De groote menigte zag Falck noch Kemper handelen, maar de hoofden, die op den voorgrond stonden. Hen zag zij weifelen, en daarom vreesde zij.

In het laatst der tweede week van de November-revolutie begon de omkeer in de publieke meening. Het vertrouwen op het welgelukken der onderneming verkreeg eensklaps de bovenhand over de diepe neerslachtigheid en angst, die het gebeurde te Woerden had verwekt. De zonderlinge komst van den Engelschman Charles Grant 1) bracht het eerst de schrik tot staan, schonk de eerste verademing,

1) De reis van Grant is tot dusver onverklaard. Men zegt, en hij zelf zegt het ook, dat hij alleen voor handelsbelangen naar Holland is gegaan. Revolutiedagen zijn juist niet de meest geschikte om handel te drijven. Grant had zijn uniform als officier der vrijwilligers bij zich; was dit om te beter inkoop te doen? Zondag den 21sten kwamen Perponcher en Fagel te Londen en reeds den volgenden dag ging Grant op reis. Onder de zaken, die hij meenam, behoorde ook een stuk Oranjelint, te Londen vervaardigd, waarop de woorden *Oranje Boven* stonden: hij gaf dat aan Mevr. van Hogendorp ten geschenke. Welk een lieve attentie van een koopman, niet waar? of was de heer Charles Grant soms handelaar in lint en garen, en moest het klein cadeautje tot monster dienen?

het eerste gevoel van de waarschijnlijkheid der redding. Maar niets is rijker aan uitwerking geweest dan de aankomst, Zaterdag morgen den 27ten November, van den brief des Prinsen van Oranje. Het gevoel van verlatenheid was over: de onmacht, waartoe de misslag van Woerden de revolutie gebracht had, scheen geweken. De zekerheid, dat de Prins zelf komen en versterkingen met zich brengen zou, dreef de beschuldiging van lichtvaardigheid van de lippen. De revolutie

Het is vreemd, dat ook van Stirum en Hogendorp het handelsdoel van de reis blijkbaar niet hebben geloofd, en zonder eenige gewetenswroeging over de schade, die zij den ijverigen koopman, die 24 uur, nadat het bericht der revolutie in Londen gekomen was, op reis was gegaan, bezorgden, zich van hem hebben bediend, om op de bevolking te werken. Dat hij hiertoe niet gezonden was, geloof ik gaarne. Maar ik houd het voor ontwijfelbaar, dat hij niet om handelszaken te doen gekomen was, maar gezonden om eens te zien, hoe de zaken hier stonden. Het Engelsche ministerie heeft zeker de personen wel eens willen kennen, die aan het hoofd stonden. Grant was handelaar, dus hij had een voorwendsel om het eigenlijke doel van zijn reis te verbergen: als Engelschman in die oogenblikken aan wal stappende kon hij verzekerd zijn door de hoofden van den opstand te worden aangesproken. Dat men later van weerszijden het ware doel verzweg, was natuurlijk. Ook de tocht van Grant naar Ferrier, pleit voor mijn gevoelen. Zijn reis heeft zeker het doel niet gemist. Ik geloof intusschen niet, dat zijn handel er veel door vooruit is gegaan.

Reeds Bosscha had vermeld, dat Charles Grant een verslag van zijn wedervaren had gegeven, maar hij, evenmin als anderen, die over 1813 schreven, schijnt het gekend te hebben. Mijn vriend en ambtgenoot Dr. J. P. N. Land had de goedheid, die ik hier dankbaar vermeld, gedurende zijn verblijf in het Britsch Museum uit de Times van 1813 het verhaal van den ijverigen koopman voor mij af te schrijven. Ik voeg het niet onaardig relaas hier achter.

was erkend en had haar wettig hoofd. Nederland en Oranje zouden voortaan één zijn.

In dagen, waarin het de vraag geldt, te zijn of niet te zijn, is er voor politieke overwegingen weinig tijd. Wie niet weet of hem nog een leven zal geschonken worden, maakt geen plannen, hoe het in te richten. Een 72jarige, als van der Hoop, is gewoonlijk even arm aan plannen als aan uitzichten.

Dat de hoofden der revolutie reeds vroeger over den vorm van den nieuwen staat hadden nagedacht, weten wij. Welke denkbeelden het volk er over koesterde, is niet duidelijk aan te wijzen. De persoon des Prinsen van Oranje stond op den voorgrond; het schijnt, dat het volk hem een anderen titel dan vroeger, en daarmede eene grootere macht heeft toegedacht. Het koningschap van Lodewijk Napoleon had op niet bepaald ongunstige wijze aan een eenhoofdig gezag gewend.

De rijmelaar van een gedicht: *ter gelegenheid der herstelling van het Huis van Oranje*, den 26 November 1813 te Amsterdam verschenen, eindigt zijn kreupele poezij met deze onbezielde regels:

Welaan dan, Néerlands volk, wil van uw redding spreken,
 En met geheel uw hart, uw God, uw Schepper smeken,
 Dat hij Oranjes telg een zorgeloos leven geeft,
 En hem ook voorts nog schenkt, wat hij benodigd heeft.
 Ja, al wat hij behoeft, om als in vroeger tijden
 Het bange oorlogszwaard van dit ons land te mijden,
 Ja dat het weldra rust en blijve in de schêe,
 Door een zoo lang gewensch't en eens verkregen vrêe,
 En voorts dat Hij hem nog met zegen wil beladen,
 Die Neerlands redder is, bekroond met groote daden,
 Bescherm'd door zijne magt, beveiligd door zijn hand,
 En ook behoed voor ramp den *Vorst van Nederland*,
 Ja geeft hem alle heil, ja wil hem steeds omringen,
 Met een ontelbaar tal van alle zegeningen.

Dezelfde uitdrukking, *Neerlands Verst*, werd door Canneman gebezigd, toen hij den 30sten Nov. aan Commissarissen Generaal te Amsterdam kennis gaf van de aankomst des Prinsen. Was het toeval?

In de revolutiedagen echter trad noch de overeenstemming noch het verschil van gevoelen over de inrichting van den staat te voorschijn. De besturen, die ingesteld werden, waren provisioneel: de administratieve verdeling in departementen bleef voorloopig bestaan. Alleen in Utrecht is een poging beproefd, om gelijktijdig met de afwerping van het Fransche juk den weg te banen tot herstelling van het oude provinciale bestuur. Hoe dit eigenlijk in zijn werk gegaan is, bleef tot dusver onbekend. Misschien dat het volgende op het spoor brengt.

Reeds voor de optreding van het Algemeen Bestuur waren de heeren Fagel en Perponcher naar Londen, en de kapitein Wauthier naar Duitschland vertrokken, om het bericht van het gebeurde aan den Prins van Oranje over te brengen. Gelijktijdig met de maatregelen, na den 21sten genomen, om den opstand uit te breiden en te organiseeren, werd door het Algemeen Bestuur de heer van Assen naar Groningen en Friesland, en van der Hoeven naar de legerbenden der geallieerden gezonden. De Commissarissen Generaal, die den 24sten het bestuur over Amsterdam op zich namen, zonden met gelijke bedoelingen den heer Pfeil naar Friesland en Groningen, en van der Plaat naar de legers der verbondenen. Den afloop der Friesche zendingen leerden wij kennen: de onwil der Friesche regeering werd niet overwonnen, voordat de brief

van den Prins van Oranje was bekend geworden. Vele nieuwe bijzonderheden over de tochten der andere heeren hopen wij eerlang te vernemen, daar de heer van Hogendorp de uitgave hunner rapporten en brieven, voor zoover zij tot zijne beschikking staan, heeft toegezegd. De uitslag intusschen hunner pogingen is bekend. Het is voornamelijk aan den aandrang en de onvermoeide zorgen van van der Hoeven en Wauthier te danken, dat de Russische en Pruisische Generaals tot sneller voortrukken en krachtiger handelen besloten. Bulow 1) en

1) Men kan niet zeggen, dat de diensten door Bulow aan ons land bewezen voor zijne afstammelingen waarde missen. Op de Staatsbegroting van 1862 kwam onder hoofdstuk X in de 15^e afdeeling, § 10, art. 47, een post voor, die tot nog toe daarop niet stond. Het was eene lijfrente aan den Pruisischen Generaal Graaf Bulow van Drennewitz en diens mannelijke afstammelingen in de rechte linie, ten bedrage van 1000 dukaten of f 5250. Deze post werd door de regeering op de volgende wijze toegelicht:

„Aan den Pruisischen Generaal Graaf Bulow van Drennewitz is ter zake van de uitstekende diensten, welke hij met zijn onderhebbend legercorps in 1813 aan den lande heeft bewezen, door den souverainen vorst, bij besluit van 6 Februarij 1814, no. 3, als blijk van persoonlijke hoogachting en van diep gevoelde erkentelijkheid door de geheele nederlandse natie, eene jaarlijksche lijfrente van duizend dukaten (f 5250) toegekend, met bepaling, dat deze rente op dezelfde termijnen en op denzelfden voet als de gewone pensioenen zal worden betaald, mitagaders dat te dien effecte de rente in 't grootboek der pensioenen zal worden ingeschreven. Deze rente komt dan ook voor op de lijst der gepensioneerden (sic!), onder het departement van oorlog ressorterende, welke in der tijd, zoo men vermeent in 1842, aan de tweede kamer der staten generaal is overgelegd. Tot belooning van de diensten, door genoemden generaal op nieuw aan het rijk bewezen door zijn beslissend aandeel aan de glorierijke over-

Benkendorf lieten zich overreden, den opstand in Holland door bespoediging hunner militaire bewegingen te hulp te komen.

Van der Hoeven had, zoo als wij gezien hebben, den nacht van Zondag op Maandag te Amsterdam doorgebracht. Den volgenden dag begaf hij zich naar de Veluwe, waar hij Maandag nacht omstreeks Nykerk op een voorhoede der Kozakken stiet. De Majoor Marklay, die hen aanvoerde, had een 800 man onder zijne bevelen. Geleid door een emigrant van 1795 drong hij voorwaarts, maar werd omstreeks Nykerk door een aanval der Franschen 1) opgehouden. De gunstige afloop van dit gevecht schijnt Marklay bewogen te hebben, om het oor te leenen aan van der Hoevens voorstellen. Met een paar honderd zijner manschappen snelde hij naar Amsterdam, waar hij, gelijk wij weten, den 24ten 's morgens ten zeven ure aankwam, en door zijne tijdige verschijning de openlijke val van het Provisioneel Bestuur voorkwam.

Inmiddels had van der Hoeven zijn reis voortgezet,

winning bij Belle Alliance, is opgemelde beschikking, bij koninklijk besluit van 8 Julij 1815, no. 4, in dier voege gewijzigd, dat de bedoelde rente niet alleen aan den generaal zelve gedurende zijn leven, maar ook aan zijne mannelijke afstammelingen in de regte linie, tot op het geheel uitsterven derzelve, regelmatig en zonder afbreking zal worden voldaan.

Daar de Algemeene Rekenkamer echter zwaarigheid heeft gemaakt om die lijfrente als een pensioen te verevenen, is zij nu onder een afzonderlijk artikel op de begrooting uitgetrokken."

1) Verg. Adel. Belangrijke bijdrage tot de geschiedenis van onzen tijd, bevattende een getrouw verhaal van het voorvallene bij den aanmarsch der Russische troepen, 2de druk 1815.

en te Zwolle ook Prins Narischkin tot voortrukken bewogen. Vrijdag den 26ste vestigde de Russische Generaal zijn hoofdkwartier te Putten, en bedreigde Amersfoort en Utrecht.

De nadering der geallieerde legers en het volstrekt ontoereikende zijner troepen deden Molitor tot het verlaten van Utrecht besluiten. In den nacht van 27/28 November ontruimde hij de stad. Voor zijn vertrek gaf hij schriftelijk aan den Maire Bosch van Drakestein van zijn plan kennis en droeg hem de handhaving van orde en rust op. Hetzelfde deed de Secretaris Generaal de Stuers. De Maire antwoordde aan beiden, dat hij aan de bevelen zou voldoen, maar niet meer dan 50 geweren en geen enkele patroon tot zijn beschikking had.

Terwijl de Fransche troepen bezig waren de stad te ontruimen, kwamen 's morgens te vier ure op 't Stadhuis de Heeren Tuyll van Serooskerken, Sous-Prefet, Bosch van Drakestein, Maire, van Baerle, Voet van Winsen en Beelaerts, adjuncten, met van Heeckeren van Brandsenburg, chef van de 7de cohorte der Nationale Garde bijeen. De Maire deed mededeeling van de ontvangen brieven en de gegeven antwoorden. Het bestuur besloot eene proclamatie tot de bevolking te richten, de Nationale Garde zoo goed mogelijk te wapenen en de posten te bezetten.

Een paar uur later, 's morgens om acht uur, kwamen dezelfde personen op nieuw te zamen. Van Heeckeren deelde mede, dat de plaatskommandant bij zijn vertrek de poorten had doen sluiten en de sleutels medegenomen. De nog achtergeblevene Franschen werden buiten de stad geleid en op den weg naar Gorinchem gebracht.

Tegen 12 uur verscheen de kommandant van Heeckeren op 't Stadhuis en deelde aan de vergaderde heeren mede, dat eenige Kozakken zich buiten de Witte Vrouwenpoort bevonden. Eenige oogenblikken later reed een Russisch officier voor 't Stadhuis, door teekens te kennen gevende, dat men fourage en levensmiddelen voor 800 man moest gereed maken, die in den loop van den dag zouden komen. Werkelijk verschenen omstreeks vier uur een 300 man en nog later in den avond een gelijk getal.

De verschijning der Kozakken, zoo spoedig op het onverwacht vertrek der Franschen volgende, verhoogde natuurlijk de algemeene opgewondenheid. Overal klonk het Oranje Boven! Hoera! De houding van den kommandant der patrouille Rustbevaarders te paard, die de eerste Kozakken naar het Stadhuis had geleid, strekte zeer om de overtuiging te vestigen, dat het bestuur, schoon door de keizerlijke regeering ingesteld, in den volkswensch deelde. Staande voor het Stadhuis gaf hij het sein aan de menigte, en plaatste een groote Oranjecarde op zijn hoed. Als een bliksemstraat, zegt de tijdgenoot, wiens relaa wij onmiddellijk bespreken, als een bliksemstraal breidde het Oranjedragen en schreeuwen zich over de geheele stad uit.

Bij het halve eeuwfeest in 1863 is door Dr. J. P. Vermeulen onder den titel: „de stad Utrecht in 1813” de uitgave bezorgd van het dagverhaal van den heer Keetell, oud-apotheker, zoo ik meen, te Utrecht. De schrijver, van oud-Stichtsche familie, was door de toevallige omstandigheid, dat zijn broeder in de eerste vergadering van het Provisioneel Bestuur tot kamerar werd benoemd, vrij wel in de gelegenheid om achter

de schermen te zien en eenige bijzonderheden, die aan het groot publiek onbekend bleven, te vernemen. In zijn Dagverhaal lezen wij het volgende: „Maire en Adjuncten, ten volle overtuigd zijnde, hoe dat men algemeen de weg van Oranje op wilde, en daarbij in acht nemende, hoe dat alle andere steden dezelve weg al op waren, besloten al staande die zelve eindeloze vergadering, de Fransch Keizerlijke monarchie af te zweren en het Huis van Oranje in te roepen. Dit wierd 's namiddags ten 2 uren bij tromslag van de Nationale Garde door de gansche stad aan den Volke bekend gemaakt.”

Tegen het aannemen van dit verhaal wegen verschillende bezwaren. De bekendmaking is nergens te vinden, en niemand buiten Keetell maakt van het merkwaardige feit gewag. Daarbij komt, dat er nopens de houding van den heer Bosch van Drakestein bescheiden zijn, die Keetells voorstelling niet steunen.

Onder de stukken, die aan Bosscha zijn toevertrouwd, bevindt zich het Proces-verbaal van deze „eindelooze vergadering” van Zondag 28 Nov. Daarin lezen wij, na de mededeeling van het verlangen des Russischen officiers: „il a de suite été pris les mesures, que la circonstance exigeait: le Maire et les adjoints sont restés assemblés jusqu' à cinq heures du soir, heure à laquelle le Maire, excédé de fatigue, a été obligé de se retirer chez lui après avoir chargé Messieurs les Adjoints de tout ce qui est relatif à l'administration de la ville.”

Om vijf uur dus heeft de Maire het bestuur overgedragen aan zijne Adjuncten. Waarom? uit vermoeidheid.

Dezelfde reden vinden wij opgegeven in de officieele delegatie 1).

Le Maire de la ville d'Utrecht,

Considérant que l'Etat de sa santé ne lui permet plus de se livrer aux occupations pénibles de l'administration, délègue Monsieur van Baerle, Voet van Winsen et Beelaerts, adjoints, pour diriger tout ce qui est relatif à l'administration de la ville.

Utrecht vingt huit Novembre mil huit cent treize à cinq heures du soir

Le Maire.

Doch, op de copie, waarnaar onze uitgave geschiedt, is de eerste zinsnede doorgeschrapt en vervangen door de volgende, ter zijde gestelde woorden:

„se trouvant par les motifs contenus dans sa lettre de ce jour à Mr. le Sous Préfet dans l'impossibilité de continuer ses occupations, (délègue)”

Deze woorden doen den loop der zaken vermoeden. Bosch van Drakestein, ziende, dat het Fransche gezag gevallen was, trok zich terug, en droeg zijn autoriteit aan de adjuncten over. Het is een bewijs voor hun populariteit en voor hun goedkeuring der revolutie, dat deze overdracht ongestoord heeft kunnen geschieden. Niettemin is het vreemd, dat de adjuncten er zich in geschikt hebben. Indien de heer Bosch niet aan 't hoofd der stad kon blijven, hoe zij dan?

De Kozakken, die Utrecht hadden bezet, behoorden

1) Archief der stad Utrecht. Registre des Arrêtés du Maire de la ville d'Utrecht, pour l'an 1813, in d.d. 28 Nov. Het is opmerkelijk, dat het hier boven vermeld Proces-verbaal op het Archief te Utrecht wordt gemist.

tot het detachement onder Prins Naritschkin. De Russische Kolonel zelf vertoefde nog te Amersfoort. Toen hij Utrecht had laten bezetten, zond hij daarvan bericht aan de Commissarissen Generaal te Amsterdam 1). Het blijkt niet, dat deze na de ontvangst dier tijding het noodzakelijk hebben geacht, om aangaande het bestuur aanstonds maatregelen te nemen. Zij schijnen zich voor 't oogenblik er toe bepaald te hebben, om aan Krayenhoff kennis van het gebeurde te geven, die daarop den Kolonel van den Bosch naar Utrecht zond.

Den volgenden dag verscheen te Utrecht aan 't hoofd van twee compagnien de Kolonel van den Bosch, door den Generaal Krayenhoff derwaarts gezonden. De eerste vraag, die zich hier voordoet, is deze: hebben de Commissarissen Generaal Krayenhoff daartoe gemachtigd of handelde hij uit eigen beweging?

Van het eerste is geen enkel spoor en het laatste komt mij waarschijnlijk voor, ook om de wijze, waarop Krayenhoff hun van de zending, aan van den Bosch opgedragen, kennis gaf:

„De Generaal Gouverneur der stad Amsterdam heeft de eer den HoogEdele Gestrenge Heeren Commissarissen Generaal van het Algemeen Bestuur door dezen rapport te doen, dat hij door deszelfs Aide de Camp, den heer Colonel van den Bosch, in naam van

1) Ik heb Bijdragen I, 89, de ontvangst van dezen brief op den 30sten gesteld. Blijkbaar verkeerd. Wanneer men ziet, dat van den Bosch den 29sten reeds voor 12 uur te Utrecht was, dus den vorigen nacht uit Amsterdam vertrokken, dan wordt het waarschijnlijk, dat de brief van Naritschkin, Zondag den 28sten uit Amersfoort geschreven, nog dienzelfden avond door de Commissarissen is ontvangen.

Zijne D. Hoogheid den Prins van Oranje bezit heeft
doen nemen van de stad Utrecht.

Amsterdam den 29 November 1813.

Krayenhoff."

Niemand zal van dit briefje den indruk krijgen, dat het daarin vermelde is geschied, ter voldoening aan een opgedragen last. Integendeel, het is niets dan een korte kennisgeving van een besluit, dat de Gouverneur van Amsterdam heeft goedgevonden te nemen.

Doch met welk recht handelde de Gouverneur van Amsterdam? Hoe kon hij, militair Gouverneur van een enkele stad, er aan denken, zonder dat het hem opgedragen werd, een andere stad voor den Prins in bezit te nemen?

Deze vraag leidt tot een verrassend resultaat.

Den 24sten Nov. was de Generaal Krayenhoff door Commissarissen Generaal, krachtens de volmacht hem gegeven, benoemd tot „Gouverneur der stad Amsterdam, ten einde in die qualiteit alle die maatregelen te nemen, welke de omstandigheden vorderen en speciaal die tot de defensie der stad behooren."

Krachtens dien titel had hij zeker het recht niet, om te doen wat hij deed. Maar hij handelde op grond van eene andere aanstelling, die tot dusver geheel onbekend is. Krayenhoff was den 26sten Nov., na het gebeurde te Woerden, in plaats van de Jonge aan 't hoofd van het leger van Utrecht gesteld. Ziehier de brief van Commissarissen Generaal, naar de kopie onder Kempers papieren.

Aan den Generaal Majoor Krayenhoff¹⁾.

WelEdele Gestrenge Heer!

Wij hebben het genoegen UWelEd. Gestr. bij dezen te berigten, dat het Algemeen Bestuur in den Haag UWelEd.Gestr. heeft benoemd en aangesteld tot Generaal van het leger van Utrecht. Wij zullen zorgen, dat hieraan alle vereischte en behoorlijke publiciteit worde gegeven. Inmiddels kunnen wij UEd.Gestr. ook nog berigten, dat er provisioneel een armee van vijf en twintig duizend man opgericht zal worden, waar omtrent het plan van organisatie UWelEd. Gestr. zal worden toegezonden, ten einde uw advies daar over zoude mogen worden uitgebragt: onder gezegde op te rigten armee zijn mede begrepen en (de ?) thans reeds te Amsterdam georganiseerde troepen.

1) Het stilzwijgen over deze benoeming is opmerkelijk. Krayenhoff zelf spreekt er in zijne Levensbijzonderheden niet van. De Nederlandsche Staatscourant voor de maanden November en December, ten getale van zes nummers nevens de gewone in Januari 1814 uitgegeven, opdat „de verzameling van zeer belangrijke bijdragen tot de geschiedenis van Nederland, sedert het gelukkig tijdstip, waarop het deszelfs rang onder de natie hernomen heeft, de vereischte volledigheid” zou bezitten, stelt zich tevreden met de door het Algemeen Bestuur gedane benoemingen zamen te vatten, en vermeldt eenvoudig als

„tot generaals aangesteld

de heer Leopold, grave van Limburg Stirum,
kommanderende in 's Gravenhage.

de heer Krayenhoff, kommanderende te
Amsterdam.

de heer Baron Sweerts de Landas, te
Rotterdam,

en de heer C. F. de Jonge, te Leiden.”

Voor zulke „bijdragen tot de geschiedenis” behoefde men geen buitengewone Staatscourant te drukken.

Ook zij UWelEd.gestr. gemeld, dat de Generaal de Jong benoemd is geworden tot Commissaris van oorlog en in den Haag resideert.

met verzekering onzer consideratie

Commissarissen voorn.

(get.) Kemper.

Fannius Scholten.

Amsterdam 26 Nov. 1813.

Deze benoeming van Krayenhoff in de plaats van den heer de Jonge aan 't hoofd van 't leger van Utrecht doet zien, hoe het Algemeen Bestuur het gebeurde te Woerden beoordeelde 1). Zij verklaart tevens, in

1) De zaak van Woerden heeft tot onderzoek aanleiding gegeven. Dit blijkt uit het volgende Besluit van den Souverein Vorst:

Wij Willem, bij de gratie Gods, Prins van Oranje-Nassau, Souverein Vorst der Vereenigde Nederlanden enz. enz. enz.

Gezien en geexamineerd hebbende het rapport, door Mr. Johan Gerard van Oldenbarnevelt, genaamd Witte Tullingh, laatst Colonel van de Haagsche Oranje Garde, aan ons op den 13^{en} Mey ll. overgegeven, met betrekking tot het door hem gehouden gedrag in de maand November 1813 voor, bij en na de occupatie der stad Woerden — mitsgaders de door den Generaal-Major C. F. de Jonge, aan ons op den 3^{en} Junij ingediende pro Memoria, aangaande het gedrag door hem Generaal-Major te dier gelegenheid gehouden, — hebben goedgevonden en verstaan te verklaren, gelijk wij verklaren bij deze, dat beide de voorschreven Officiëren bij die gelegenheid hebben aan den dag gelegd de ontwijfelbaarste blijken van hunne opregte en onmisbaare gehechtheid aan de goede zaak des Vaderlands, tot welks bevrijding en verlossing zij met de manschappen, welke zich onder hunne orders gesteld hadden, met loffelijken ijver zijn werkzaam geweest,

Dat wat er ook voorts moge zijn van onderscheidene niet te zamen stemmende feiten in bovengemeld Rapport en Memorie respectivelijk voorkomende, noch de aard en natuur

welke qualiteit Kravenhoff de stad Utrecht door zijn adjudant in bezit liet nemen: het was als Generaal van het leger van Utrecht, waartoe hij den 26ten door het Algemeen Bestuur was benoemd. Ook al handelde hij, gelijk ik geloof, zonder medeweten of voorafgaande kennisgeving aan de Commissarissen Generaal, het recht om de militaire occupatie van Utrecht te gelasten had hij zonder eenigen twijfel.

der omstandigheden, welke hebben plaats gehad, noch de betrekkingen, waarin gemelde Heeren van Oldenbarneveld, genaamd Witte Tullinh en de Jonge destijds werkzaam zijn geweest, eenig nader onderzoek ten dien opzichte noodzakelijk of welvoegelijk maken; te minder, daar ons genoegzaam is gebleken, dat beide gemelde Officieren, waarvan de eerste, nadat de stad Woerden was geïnvadeerd, binnen de muren dier stad tegen het vijandelijk krijgsvolk manmoedig strijdende in 's vijands handen is gevallen, zich gedragen hebben als mannen van Eer, en ieder van hun in zijne betrekking naar zijn beste weten werkzaam is geweest, om zijne pligten te vervullen;

Verlangende wij, dat door deze onze verklaring alle misverstand of misduiding, welke te dezen mogt hebben plaats gehad, voor het vervolg geheel ophoude, en dat beide de gemelde Officieren zich alzoo overtuigd houden van het belang, dat wij stellen in hunne eer en reputatie, ten welken einde al mede aan ieder van dezelve een afschrift van dit ons besluit zal worden toegezonden.

Gegeven in 's Gravenhage den 27^{en} Junij des Jaars 1814 en van onze Regeering het eerste

(geteekend) Willem.

'Ter ordonnantie van Zijne

Koninklijke Hoogheid

(geteekend) De Algemeene Secretaris van Staat,

A. R. Falck.

voor kopie conform

De Algemeene Secretaris van Staat,

(geteekend) A. R. Falck.

De Kolonel van den Bosch begaf zich den 29sten naar Utrecht. Of het verhaal van Keetell, aangaande de wijze van zijn optreden, juist is, heb ik niet kunnen ontdekken. Het doet ook weinig ter zake. De stad was bezet door de Russen, die van den Bosch binnenlieten. Gedurende dezen geheelen Maandag kwamen hij voortdurend Kozakken en eindelijk 's avonds om $\frac{1}{2}$ acht de Prins Naritschkin zelf de stad binnen.

Van den Bosch was door Krayenhoff gezonden om de stad, namens den Prins van Oranje, in bezit te nemen. Hij werd door de geallieerden binnengelaten en zijne manschappen ingekwartierd.

Na het bedanken van den Maire stonden de adjuncten aan 't hoofd der stad. „Het was niet mogelijk, zegt Keetell, dat bij deeze omkeering van zaken, de besturen, die door Napoleon waren aangesteld en naar de Fransche regeeringsvorm waren ingericht, konden in werking blijven. Amsterdam, Leyden, Haarlem en meer andere plaatsen waren ook al voorgegaan met dezelve te ontbinden en andere provisionele Besturen aan te stellen. Onze onderprefekt, dit alles overwegende en daarbij in acht nemende, dat het Stads-Bestuur, door het bedanken van den Maire alreets een ligchaam zonder hoofd geworden was, en dat regering-loosheid dog altijd moest voorgekomen worden, vond raadzaam in die tijden van verwarring zig de zaken voor de stad aan te trekken. Hij verkoos daartoe, om niet tot leden van eenig bestuur over te gaan, den Heer van Heeckeren, als Commandant van de Nationale Garde, en den Heer van den Bosch, als Commandant van het Oranjeleger. Die drie Heeren dan, aan het huis van den Onderpraefekt bijeen gekomen

zijnde, stelden ~~twee~~ ~~nieuwe~~ ~~provisioneele~~ Besturen aan om de oude te vervangen. Zij benoemden 8 leden voor het Departementaal Bestuur in vertrouwen, dat het Departement of de Provincie Utrecht weder herstelt zou worden, en 14 voor het Stedelijk Bestuur. Alle deze Heeren gaven zij per missive kennis van hun aanstelling; hen daarbij inviteerende om den volgenden dag 's middags ten 12 uren te compareeren op het Stadhuis."

Wanneer dit werkelijk de loop van zaken geweest is, dan heeft eigenlijk de heer van Tuyll van Serooskerken de hoofdrol gespeeld en is van den Bosch, de aanvoerder van het Oranjeleger, niets geweest dan de persoon, wiens tegenwoordigheid en medewerking het gebeurde namens de nieuwe regeering wettigde. Men bediende zich dan van hem, om, zoo als men zegt, de punten op de i's te zetten, die de Utrechtsche heeren van Tuyll en van Heeckeren zoo goed waren voor hem te schrijven. Den volgenden morgen om 12 uur kwamen de uitgenoodigden en de oude regeering bijeen. De eersten stelde van den Bosch namens den Prins van Oranje aan, de tweede ontsloeg hij.

Dat dit laatste ook door hem is geschied, wordt wel niet vermeld in het volgend Proces-verbaal, maar blijkt o. a. uit zijn eigen schrijven van 30 Nov.

Aangaande de wijze, waarop het nieuwe bestuur geboren werd, lezen wij in de *Notulen van de provisionele regering der stad Utrecht*, in d.d. Dinsdag den 30ten November 1813.

„De heer van den Bosch, Collonel, Aide-de-Camp van zijne Excellentie den Heere Gouverneur Krayenhoff, ter Raadzaal verschenen zijnde, heeft aan de

tegenwoordig zijnde Heeren te kennen gegeven, dat hij uit naam van den Heer Gouverneur voornoemd, door Z. D. H. den Heere Prince Willem de VI, Erfstadhouder der Vereenigde Nederlanden, gelast was, den Municipalen Raad dezer stad te ontbinden en een provisioneel Bestuur voor dezelve aan te stellen; daartoe benoemd had de Heeren van Asch van Wijck enz. 1), zooals de gemelde Heeren gebleken was uit de Missive bij ieder der Heeren ontvangen, zijnde dezelve van den volgende inhoud:

Mijn Heer!

Het heeft aan Zijne Doorluchtige Hoogheid den Heere Prince Willem de VI Erfstadhouder van de Vereenigde Nederlanden behaagd te approberen de aanstelling van den Heere Generaal Krayenhoff tot provisioneel Gouverneur van het Departement der Zuiderzee, met zoodanige ampele magt als zal worden vereischt, en tot de organisatie van het Burgerlijk Bestuur zal wezen van nooden, gelijk aan UEd. zal wezen gebleken uit de Missive van Zijne Doorluchtigheid in de extraordinaire Zuid-Hollandsche Courant geplaatst.

Deze stad en provincie, thans door de troupes van Zijne Hoogheid voorn. in bezit genomen zijnde, met behulp der troupes van Zijne Majesteit den Keizer aller Russen, heeft het den voormelden Heere Gouverneur goedgegacht mij zijnen Aide de Camp herwaarts te zenden, ook met dien bijzonderen last om een Provisioneel Bestuur voor deze stad en Provincie te benoemen en aan te stellen, ten einde de gevolgen der regeringloosheid voor te komen, bij-

1) Zie de namen I, 105.

zonder in een tijd, waarbij zoo vele vreemde krijgs-
 lieden zich alhier bevinden, en de gemoederen van
 de goede Gemeente wegens geleden overlast zoo zeer
 aan het gisten zijn, zoo heb ik het noodig geacht
 UED. bij deze te verzoeken op morgen den 30sten
 dezer, 's voormiddags ten 11 uren te compareren ten
 Stadhuize dezer stad, om aldaar te worden geinstal-
 leerd als medelid van de Provisionele Regering dezer
 stad, om de noodzakelijke belangen der Ingezetenen
 zoo lange te bevorderen, totdat hieromtrent bij zijne
 Hoogheid zelve nadere order zal wezen gesteld. Ik
 twijfel niet aan uwe bereidwilligheid in dezen, en
 houde mij verzekerd, dat UEd. zich niet zal verant-
 woordelijk willen stellen aan de gevolgen, die uwe
 weigering voor uwe persoon en voor uwe mede inge-
 zeten zoude veroorzaken.

Ik heb de eer met de meeste achting te zijn

Mijn Heer! UEd.Dw. dienaar

Js. van den Bosch,

Collonel, Aide de Camp van

Utrecht

Zijne Excellentie den Heere

den 29 Nov. 1813.,

Gouverneur Krayenhoff.

De voornoemde Heeren, voor zoo ver dezelve pre-
 sent waren, hebben zich die provisioneele aanstelling
 laten welgevalen, en in handen van den voorn.
 Heer van den Bosch den voorgestelden eed afgelegd
 met de bewoordingen: *zoo waarlijk helpe mij God*
Almachtig.

Er is vervolgens van den Raadhuize plechtig afge-
 kondigd de hier volgende Publicatie, in welke voor-
 bedachtelijk en op verzoek van den heer Collonel van
 den Bosch de naam van den heer Raad Ph. Ram
 is verzwegen, ten einde denzelven aan geene onaan-

genaamheden in desselfs gevangenschap in Frankrijk bloot te stellen.

Publicatie.

Alzoo deeze provincie van wegen Z. D. H. den Heere Willem VI, Prinse van Oranje en Nassau, is in bezit genomen en het burgerlijk bestuur, bij de Franschen gesteld, alzoo van zelf heeft opgehouden, zoo is het, dat de commandeerende officier der Hollandsche troepen alhier gezonden en daartoe speciaalijk gequalificeerd, tot voorkoming van de verwarring en van regeringloosheid bij provisie en tot dienaangaande bij Z. D. H. andere of nadere orders zullen zijn gesteld, heeft verzocht en gecommitteerd

Tot het bestuur van de provincie
de heer d'Ablaing van Giesenburg enz.

Tot de Regering der stad Utrecht
de heer van Asch van Wijck enz.

En wordt mits dien hier van aan de goede Ingezetenen kennis gegeven en een ieder vermaand om aan gemelde Heeren in derzelver qualiteit de vereischte gehoorzaamheid te bewijzen, als waar toe hij Commandant is belast des noods de sterke hand te bieden, ten einde derzelver bevelen behoorlijk worden gerespecteerd en ten uitvoer gebragt.

Js. van den Bosch."

Dit is het, wat omtrent het ontstaan van het Provisioneel Stadsbestuur in het Stedelijk Archief van Utrecht wordt gevonden. Omtrent het Provinciaal Bestuur ontbreken alle bescheiden; noch op het Stadhuis noch in het Provinciaal Archief is omtrent het korte leven van dit college iets te ontdekken.

Eéne zaak intusschen blijkt uit de hier en elders 1) medegedeelde bescheiden: de beide besturen zijn buiten allen twijfel in het leven geroepen door den Kolonel van den Bosch. En deze heeft niet gehandeld, zonder zich uitdrukkelijk en herhaaldelijk te beroepen op de machtiging van den Generaal Krayenhoff.

Het is zeer natuurlijk, dat de bevelhebber van het leger van Utrecht zijn adjudant gemachtigd heeft, om de nieuwe stedelijke regeering in den eed te nemen. Maar dat Krayenhoff hem ook heeft opgedragen een nieuw provinciaal bestuur in 't leven te roepen, is niet zeer waarschijnlijk te achten. Elk bewijs er voor ontbreekt. Aan het tot dusver bekende is zelfs geen grond te ontleenen voor het vermoeden, dat Krayenhoff, voordat hij het rapport van van den Bosch ontving, iets van de zaak geweten heeft. Dat rapport, hier achter opgenomen, werd door den Generaal den 1sten Dec. aan de Commissarissen Generaal medegedeeld. Blijkens hun schrijven van 30 Nov. aan de Provisioneele Regering der stad Utrecht hebben zij reeds den vorigen avond van het gebeurde kennis gedragen. De vraag is, door wien? Hebben zij van derden bericht ontvangen of is het rapport van den Kolonel reeds op denzelfden 30sten Nov. door Krayenhoff ontvangen en hun onmiddellijk, nog dienzelfden avond, officieus medegedeeld? De officieele toezending toch geschiedde pas 2) den 1sten Dec.

1) Zie I, 103. (Verg. Falck's Brieven, bladz. 197.)

2) In het begeleidend schrijven onthoudt hij zich van elk oordeel over de handelingen van den Kolonel: „ik heb de eer UED. hiernevens te zenden een afschrift van het

Hoe dit zij — naar het tot dusver bekende kan men niet aannemen, dat Krayenhoff iets van de zaak geweten heeft. Van den Bosch heeft blijkbaar onder Utrechtschen invloed gehandeld. Wanneer men op den rustigen toon let, waarop de brief van 30 Nov. geschreven is, dan schijnt het, alsof van den Bosch de eenvoudigste zaak der wereld gedaan had, alsof hij volstrekt niet begreep dat de machtiging om een stad in bezit te nemen, nog het recht niet geeft, om een bestuur over een provincie in 't leven te roepen. Is hij werkelijk zoo gerust geweest op zijn bevoegdheid?

Ik zou het niet durven verzekeren. Er zijn eenige kleinigheden, die doen vermoeden, dat van den Bosch zelf op navraag naar de wettigheid van zijn daad niet bijzonder gesteld was. Het oproepingsbillet is zoo vol van vergissingen, dat men moeielijk kan nalaten aan opzet te denken.

De Generaal Krayenhoff wordt genoemd „Provisi-oneel Gouverneur van het departement der Zuiderzee.” Van den Bosch wist, dat die dignitaris niet bestond en dat Krayenhoff slechts Gouverneur van Amsterdam was en Generaal van het leger van Utrecht. Het recht, dat aan Krayenhoff door dien verzonnen titel werd toegekend, om ook op het civiele of politieke bestuur in te grijpen, kwam misschien aan Commissarissen Generaal, in geen geval aan hem toe.

Deze aanstelling van Krayenhoff tot provisioneel

Rapport en bijlagen, hetgeen ik ontvangen heb van den Colonel Aide de Camp van den Bosch, welke door mij naar Utrecht is gezonden tot het in bezit nemen der stad in naam van Zijne Hoogheid.” Amsterdam 1 Dec. 1813.

Gouverneur van het Departement der Zuiderzee is, zegt van den Bosch, geaprobeerd door Willem VI. Hij heeft zelfs de stoutmoedigheid te verwijzen naar de „Missive van Zijne Doorluchtigheid in de extraordinaire Zuid-Hollandsche Courant.”

De extraordinaire Zuid-Hollandsche Courant, waarvan hier sprake is, is het mij niet gelukt ter inzage te verkrijgen: iets, wat mij volstrekt niet verwondert, daar ik vast geloof, dat zij nooit bestaan heeft. Niemand, dien ik raadpleegde, heeft ooit van die courrant in Nov. 1813 gehoord. Wat heeft van den Bosch dan bedoeld? Waarschijnlijk het dagblad van de Zuiderzee, dat in een extraordinair nummer een missive van den Prins had medegedeeld. Doch, wat hij ook bedoeld hebbe, een andere missive van Willem VI is den 29sten November niet bekend geweest, dan de missive van den 22sten, aan Fagel medegegeven, door Cator overgebracht en den 27sten in den Haag ontvangen. Daarin intusschen staat volstrekt niet geschreven, wat van den Bosch de lezers zijner Missive wil laten lezen. De Prins schreef aan van Hogendorp: „Je me réjouis infiniment de la manière dont tout s'est passé et approuve entièrement les bases d'après lesquelles il a été agi provisoirement. Veuillez en être assuré et donnez également à connaître aux messieurs qui avec vous se sont mis en avant dans ces circonstances critiques, les droits qu'ils se sont acquis à ma reconnaissance et à celle de leurs concitoyens.” Er behoorde vrij wat vindingrijkheid toe, om hierin te lezen, dat de bevelhebber van het leger van Utrecht gerechtigd was om een provinciaal bestuur op te richten!!

Doch hierom is het, geloof ik, ook niet te doen

geweest. Deze zonderlinge aanhalingen dienen alleen, om de hoofdzak te verbergen. De hoofdzak is de terugkeer tot den vroegeren stand van zaken, voor 1795. Het Provinciaal Bestuur is de brug tot den vroegeren regeringsvorm. „Het heeft aan Zijne Doorluchtige Hoogheid den Heere Prince Willem de VI^{de} Erfstadhouder van de Vereenigde Nederlanden behaagd” Erfstadhouder van de Vereenigde Nederlanden! Een machteloze Erfstadhouder en oppermachtige staten der provincien, ziedaar wat de vrucht der revolutie dreigt te zijn.

Dat Krayenhoff tot een dergelijke zaak heeft medegewerkt, zal men van den patriot van 1795 wel niet waarschijnlijk achten. De zonderlinge aanhalingen van van den Bosch wekken zelfs het vermoeden, dat men niet van al de uitgenoodigde heeren zeker is geweest.

Keetells voorstelling van den gang der zaken schijnt mij toe, door het opgemerkte bevestigd te worden. Van den Bosch heeft zich dan door den heer Tuyll van Serooskerken laten bewegen, om zijn lastbrief op zulk een ruime wijze op te vatten. Ook het provinciaal bestuur, dat bij Dinsdag den 30sten in het leven riep, ontstond dientengevolge op wettige wijze, werd door een schijnbaar wettige macht opgericht 1). Dat de Kolonel zijne bevoegd-

1) In een MS. *Dagverhaal van de gebeurtenissen binnen Utrecht* wordt de zaak ook op deze wijze voorgesteld: „Dadelijk bevljtgde zich de heer van den Bosch om order op de regering te stellen, en deed dit op grond van de volmacht, welke Zijne Koninklijke Hoogheid bij missive aan den heer van Hogendorp gegeven had, van wien weder de Generaal Krayenhoff zijne macht ontleende.”

held te buiten ging, was een zaak, die men voor het oogenblik van ondergeschikt belang kon achten. Bestond het Provinciaal Bestuur eenmaal, hoe ook in de wereld gekomen, het zou, kon men hopen, moeilijk zijn het gedane ongedaan te maken.

Het kon niet anders of de indruk, dien het gebeurde te Amsterdam maakte, moest hoogstongunstig zijn. De Commissarissen Generaal wisten, dat het de bedoeling was voorloopig de administratieve verdelingen te laten en alleen, waar een sous-préfet geweest was, een commissaris te benoemen. Onmiddellijk den 30sten schreven zij naar Utrecht, dat Kemper den volgenden dag komen zou om het Bestuur te regelen. Van die zamenkomst en verdere maatregelen weten wij niets. De afloop der zaak alleen kennen wij. Het Provinciaal Bestuur schijnt zich beroepen te hebben op zijn wettigen oorsprong en geen lust te hebben gevoeld, om af te treden. Den 2^{den} Dec. nam het Algemeen Bestuur dien ten gevolge een besluit, waarbij de bestaande arrondissementen Utrecht en Amersfoort werden gehandhaafd en in beide Commissarissen benoemd. Het Provinciaal Bestuur, dat in dit Besluit niet genoemd werd, was daardoor feitelijk ontbonden. Hoe gevoelig de leden aan deze behandeling waren, die zij trouwens zelve hadden uitgelokt, is uit hunne weigering om als arrondissementscommissien de Commissarissen bij te staan, duidelijk. Men moet erkennen, dat zij er eenig recht toe bezaten, in zoo ver als zij wel niet allen bekend zullen geweest zijn met de wijze, waarop zij in 't leven waren geroepen.

De Commissaris Generaal Kemper heeft een ver-

slag over de Utrechtsche zaken aan het Algemeen Bestuur ingezonden, dat tot dusver niet is teruggevonden.

Het vermoeden, dat het in het Archief van het Bestuur berust, doet met te meer verlangen naar de ontdekking daarvan uitzien. Zoolang toch de werkzaamheid van het Algemeen Bestuur niet ten volle bekend is, kan men eene volledige geschiedenis der Novemberrevolutie niet verwachten.

Aan het einde van de taak gekomen, die ik mij in deze Inleiding had opgelegd, blijft mij slechts weinig te zeggen over. Verklaring te geven van den ongewonen omvang, dien deze Inleiding verkregen heeft, zal wel onnoodig zijn. De kwestien, die ik hier opgeworpen heb en trachten op te lossen, zijn belangrijk genoeg om de breedvoerigheid der bespreking te rechtvaardigen. Trouwens, wie voor de eerste maal eene historische periode aan de kritiek onderwerpt, en nog den bodem peilen moet, waarop de herbouw van het verleden ongeschokt kan rusten, mist het gemak van een aantal zaken als vaststaande te mogen aannemen. De twijfel moet aan de zekerheid voorafgaan; het onderzoek moet bewijzen, dat men recht tot aannemen heeft.

Het kan niet anders of eene beschouwing, als in de vorige bladzijden over een onderwerp als de revolutie van 1813 geleverd is, zal velen afschrikken. De traditie luidt zoo geheel anders en de kritiek was zoo onverbiddelijk voor de sympathien. Het zou een dwaasheid zijn en ijdelheid, mij te vleien, dat de resultaten van mijn onderzoek onmiddellijk bijval zullen vinden of aangenomen worden. Ieder volk heeft zijne heroen, de mannen, waarmede het afgoderij

bedrijft: en naar mate de tegenwoordige toestand van een natie meer geschikt is om tot nederigheid te stemmen, naar die mate klemmt men zich hechter aan de groote namen van het verleden vast.

Doch geen waarachtig leven kan op onwaarheid zijn gegrond. Een volk wordt niet krachtiger, omdat het groote mannen in vroeger dagen heeft bezeten. Slechts de tegenwoordige werkzaamheid bouwt de toekomst. Zij, die voor vijftig jaar hebben geleefd en gehandeld, waren menschen van vleesch en been, zoo als ook wij het genoeg hebben te zijn. Menschen, met goede en kwade eigenschappen, met edele en onedele gedachten, met zwakke en krachtige lichaams- en geestvermogens. Zij hebben gehandeld in de omstandigheden, waarin zij waren, juist zoo als wij handelen, naar aard of naar beginsel. Hun werk is als al het menschelijke onvolmaakt geweest, juist als het onze is.

In de bladzijden, die vooraf gaan, zal dit kenmerk van het menschelijke niet worden gemist. Het was mijn doel, duidelijk te doen uitkomen, wat wij omtrent de hoofdpunten der Novemberrevolutie weten en hoe ons inzicht in personen en zaken door de tot dusver ontdekte bescheiden gewijzigd wordt. Het is mij genoeg, indien ik dit doel bereikt heb. De fouten en gebreken overigens, die blijken zullen in dezen arbeid te zijn, zal ik niet in bescherming nemen. Niet de dwaling, maar de waarheid wensch ik te bevorderen. Zoo het mij gelukt is, ten aanzien van 1813 de historische voorstelling tot haar te doen naderen, ben ik tevreden.

Amsterdam 1 Oct. 1867.

www.libtool.com.cn

BIJLAGE

Mr. GRANT'S NARRATIVE.

On Monday, Nov. 22, I left London for Harwich, where I embarked on Tuesday, the 23^d, on board of a small vessel, in which I got sight of Schevling church in the afternoon of Thursday; but having predetermined not to land until I got some account off the coast, either from a British cruiser or a Dutch fisherman, I was delighted to see three boats of the latter description making for us. When within close hail, I called out *Oranje Booven*, to which they replied with three cheers. I instantly went on board, and the following morning landed at 's Gravesand, and proceeded to Schevling, where the Dutch sailors announced me to Pronck (who holds some office under the provisional Government) as an English Captain. It was in vain for me to tell them, either what I was, or what I was not. The acclamations of the whole population drowned every word I could say; and I was instantly put into a carriage and followed

by all ranks, cheering as I went along, until I reached the house of Count Limburg Stirum, Military Governor of the Hague. From the manner in which he received me, I instantly perceived he had fallen into the same error with the people. I therefore immediately declared that I was an humble individual, unconnected with and unemployed by the British or any other Government, and that my views in visiting Holland were purely of a commercial nature. He then asked me, what news I brought? to which I replied, that he of course was aware that even the splendid victory of Leipsic had not created in England half the enthusiastic rapture that had been produced by the counter-revolution in Holland. To my surprise I found, that excepting the fact of Baron Perponcher and Mr. Fagel having landed, they were uninformed not only of the vast preparations made in England for their assistance, but of the universal joy of the people at the arrival of the Deputies. I then gave the Count the *London Gazette Extraordinary*, with all the newspapers of Monday, the 22^d. The Count seemed overwhelmed with joy; observing, that I was the messenger of Providence, sent to relieve the dreadful anxiety of a gallant people, who, without arms, without ammunition, without weapons of any description, had, by the simple, but patriotic cry of *Oranje Booven*, expelled the tyrants under whom they had suffered all the horrors of military despotism. I was then conducted to Mr. Hoogendorp's, who is at the head of the Provisional Government of the Hague. Seeing that the same reception awaited me there that I had received from Count Styrum, I repeated my declaration as to who and what I was. Mr. Hoogendorp

read with great attention the Gazette, and the subsequent papers, and then exclaimed. „Great God, had I one British uniform to shew, I could make all the Frenchmen in the country shut themselves up in their strongholds.” Conceiving this to be a figurative expression applied to the arrival of the expedition, I told him, that until the wind changed there was no possibility of accomplishing his wish. He then exclaimed. „Oh, my friend, had you been a British officer, you might have saved the country and the people, with whom I am determined to stand or fall. The sight of one British uniform would have cheered the drooping spirits of my gallant, but unarmed countrymen, and struck terror into the breasts of the detested commanders of the enemy.” Here I began to understand his aim, which was to make such a demonstration of British assistance being at hand, as might deter the enemy from daring to attack, as it was propable, that the spies, which the French still had in the country would report to their employers, the presence of a British officer, as preparatory to the arrival of troops; and in a moment I was seized with such an irresistible impulse to aid, to the utmost of my power, the suffering, the noble fellows by whom I was surrounded, that abandoning every original pursuit, I adopted his idea, by instantly stripping, and putting on the uniform of the British volunteer corps to which I belong. As language of mine can paint the joy that sparkled in every countenance, or my admiration of the patriotic glow that darted from the eyes of the heroic Hoogendorp and Styrum. I was then, amidst the acclamations of thousands, carried all over the Hague: On my return

to Mr. Hoogendorp's he entreated one favour more, namely, that I would present myself at Rotterdam in my uniform and be the bearer of a letter to General Landas. Instantly I complied; and about two o' clock I arrived. It is needless to say that there a scene similar to that at the Hague ensued. Admiral Kikkert, who had that morning declared for *Oranje Booven*, accompanied me to the dockyard from the General's, amidst incessant shouts of „long live the King”, *Oranje Booven* and *Groot Brittanje*”. After dining with the Admiral, I returned to the Hague and went to bed at twelve o' clock; thus finishing Friday the 26th.

About one in the morning, the drum beat to arms; but the alarm though false, deprived me of any further rest. At day light I waited upon the Count, to know the news: he shewed me a letter from the Prince of Orange, which he had received during the night, adding, with great politeness, and I beleive with great sincerity, that from the obligations he was under for what I had done, he felt it his duty to advice me instantly to go to the coast, for the enemy was expected. I repaired immediately to Mr. Hoogendorp's, who seemed to think the danger more remote. In the course of this interview, I mentioned, that from what I had learnt from the admiral at Rotterdam the preceeding day, the boats he had dispatched to the westward, were not likely, from the winds we had had, to fall in with British cruisers, but that if he would give me a boat, I would steer more to the northward, where I expected (as there was only one frigate watching the squadron under Admiral Verhuel in the Texel) to fall in with some men of war. At

three o'clock p.m. I embarked at Schevling, having previously prepared straw mixed with tar, and fastened to a long pole, which we continued to burn from sunset until we heard the cheering sound of a distant gun, for which we steered. At twelve o'clock I was on board of the *Scarborough*, commanded by Admiral Ferrier, to whom I delivered a short note addressed by the Government to all commanders of his Majesty's ships of war, referring them to me for the particulars of all I had been an eye-witness of, and the nature of the assistance required. About one a. m. I left the Admiral, with an assurance, that every assistance he could give should be off Schevling by daylight. At nine I reached Schevling and the squadron of four sail of the line was already in sight. On reaching the Hague to which intelligence had instantly been sent, I found Mr. Hoogendorp had been misinformed about transports being with the squadron; which rendered it necessary to alter the plan, of which he had already dispatched a copy by Mr. Changuion to the Admiral. By the time I got to Schevling with the consequent alteration of the projected plan, I found the Admiral had again sailed for the Texel, leaving the *Cumberland* line-of-battle ship, and the *Princes Caroline*, frigate, at anchor close in with Schevling. Captain Baker, of the former, had passed one on the road. I instantly returned, and found him writing ordres for Captain Downman, of the frigate, to land by daylight all the marines, and as many sailors expert at the management of great guns, as could be spared. At this moment (Sunday the 28th at noon) the Cossacks arrived. With a view that the French spies might communicate to their employers what they saw, Captain

Baker, the Cossack officer, and myself, accompanied by Count Otto, son of Count Styrum, again paraded the streets of the Hague until four o'clock; when we sat down to dinner with as much security as any convivial party in England; after which, finding that my humble efforts could no longer contribute to the cause in which, most unexpectedly to myself, I had been called upon to bear a part, I took my leave at nine o'clock of the Count, Mr. Hoogendorp, and the brave people who had so nobly broken the chains they had been fettered with for twenty years, by that unparalleled monster Buonaparte. That Heaven may pour down every blessing on their heads, and that complete success may crown their efforts, in the fervent prayer of their enthusiastic admirer and most sincere friend,

London Dec. 1, 1813.

Charles Grant.

The following notice, signed by the Commanding Officer of the Cossacks, was brought over by Mr. Grant:

„L'Adjudant du général Lapteff, Lieutenant du 1e régiment des gardes chasseurs Gaguine, attaché à l'avant-garde du général Benckendorf a entré le premier à la Haye, avec 50 Bashquirs et 25 Cosaques.

A la Haye, Dimanche le 28 de Novre, le matin à 12.

(signed) Alexandre Gaguine.”

Dank zij de uitvinding van Errata — in welk boek komen de eerste voor? — ben ik hier in de gelegenheid een verzuim te herstellen. Bij de opsomming, op bladz. XII, van de bronnen, waaruit ik mijne bescheiden geput heb, vergat ik de Secretarie van Amsterdam te vermelden, mij door de welwillendheid van het Dagelijksch Bestuur ontsloten. De eenige verklaring, die ik er van weet te geven, is deze: in diezelfde dagen schreef ik de voorrede voor het derde stuk, en vandaar dat ik verzuimde neer te schrijven, zonder het te bemerken, wat wel in mijne gedachten was, doch in de pen bleef. Het doet mij genoegen, door de vermelding hier ter plaatse de aandacht er meer op te vestigen, dan anders wellicht het geval zou zijn.

Bl. LXXI, reg. 3 v. b.: dag of avond, de woorden *of avond* moeten wegvallen.

Bl. LXXII, noot: *Friesche heeren*. Ik bedoel natuurlijk van Assen en Pfeil. Ik noemde hen *Friesche* heeren, meer lettende op de plaats vanwaar zij kwamen, dan op hun afkomst.

Bl. CLXXIV, reg. 6 v. b. en elders: Yssel, lees Ysel.

Bl. CLXXVII, reg. 17 v. o.: Falck, die hem, lees: die op bericht uit den Haag.

Bl. CXL, reg. 9 v. b.: en het diep, lees: of het diep.

Bl. CCXLVII, reg. 13 v. b.: in den avond van dezen Donderdag, lees: in den volgenden nacht.

Bl. CCLXVII, reg. 2 v. b.: doch bleibt, lees: toch bleibt.

Bl. CCLXXXI, reg. 14 v. b.: is zeker geen hunner, lees: zijn zij.

C. C. B. L.

Onder die welwillende lezers, hoop ik, dat zich eenige leden van de historische vereenigingen, die naar ik meen in Gelderland en Overijsel bestaan, zullen bevinden. Misschien mag ik dan hoop koesteren, dat ook omtrent het gebeurde in die beide provincien, die ik onbesproken liet, iets meer bekend worde. Ik aarzel nog te gelooven, dat het waarheid is, wat mij gemeld werd, dat al de papieren van den Gouverneur Bentinck vernietigd zijn. Doch al ware dit ook het geval, er zijn in Gelderland en Overijsel toch nog wel eenige bescheiden overgebleven?

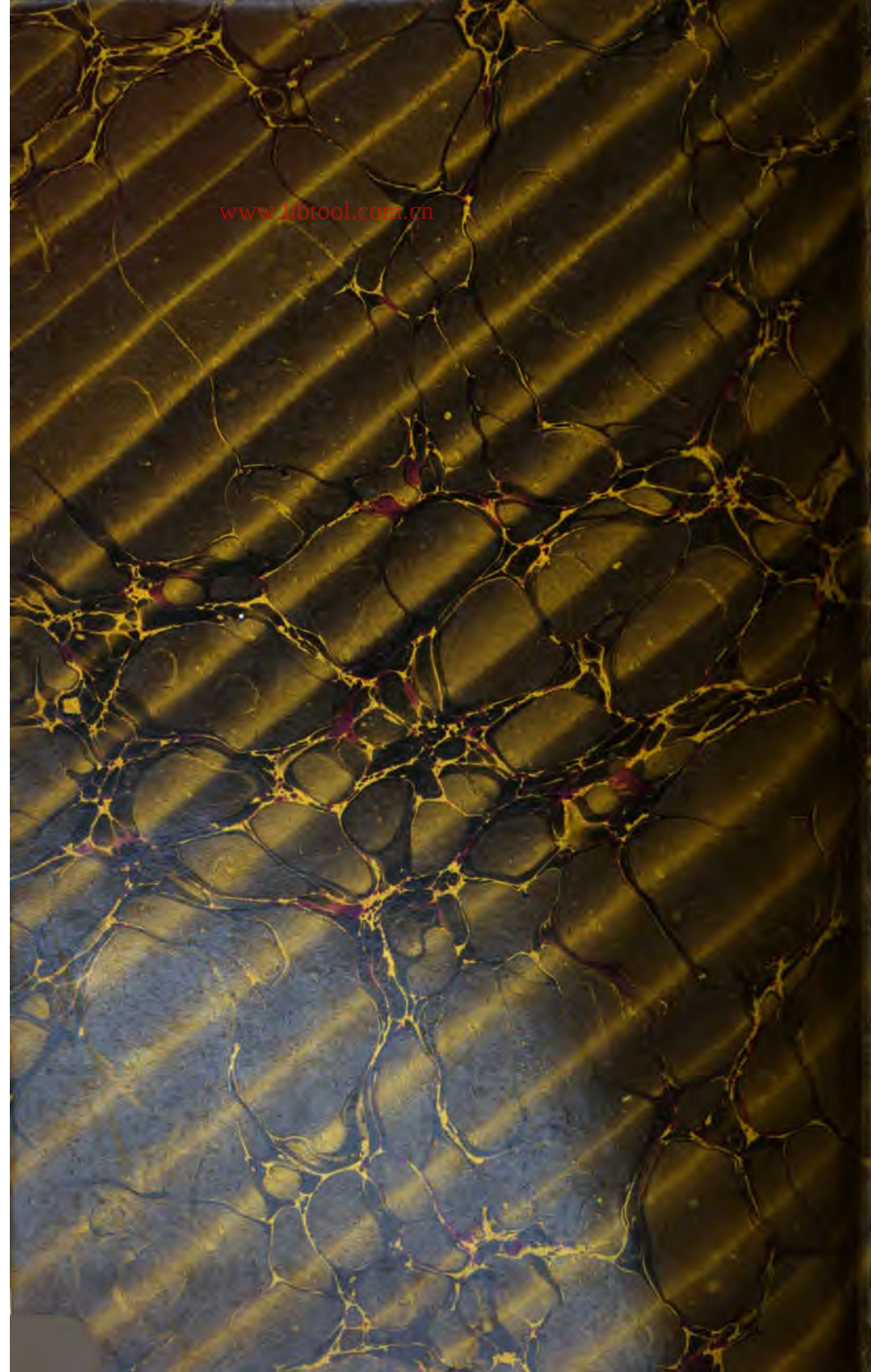
www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

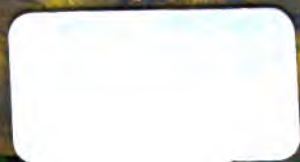
www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

Widener Library

001875682

3 2044 082 333 204

www.libtool.com.cn